CARL WILHELM BÖTTIGERS

SAMLADE SKRIFTER.

FEMTE BANDET.

STOCKHOLM, 1874.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

MINNESTECKNINGAR

AF

CARL WILHELM BÖTTIGER.

I. SAMUEL ÖDMANN.
II. JOHAN HENRIK KELLGREN.
III. ERIK JOHAN STAGNELIUS.

STOCKHOLM 1874.
F. & G. BEIJERS FÖRLAG.

I.

SAMUEL ÖDMANN.

Denna minnesteckning upplästes på Svenska Akademiens högtidsdag 1867.

Om det innebär en sanning, att de, hvilka på utmärkt sätt gagnat och upplyst sin samtid, i och med detsamma hafva lefvat äfven för kommande åldrar, så måste efterverlden räkna för en hedersskuld att i helgd hålla deras minne, och redan deras närmaste eftertid, som omedelbart tager i arf frukterna af deras verksamhet, låta sig angeläget vara att undan glömskan rädda, hvad eljest lätt kunde vanställas eller förskingras, dragen af deras personlighet, sagan om deras öden, utvecklingen och inflytelsen af deras rika krafter. Till ett i svenska lärdomshistorien så aktadt och fräjdadt namn som SAMUEL ÖDMANNS står ovedersägligen redan *vår* tid i en sådan hedersskuld. Hvad detta namn en gång betydde för vårt fäderneslands högsta odling, för vettenskaperna, för undervisningen, för kyrkan, skall bäst framgå ur en enkel skildring af hans lif och på samma gång visa, med hvad berättigande Svenska Akademien i dag manar fram den gamles minne och åt efterverlden går att bevara de egendomliga dragen af den vördades bild.

På en tafla af SANDBERG ser man en åldrig man, utsträckt på sin hvilobädd. Hans

hjessa är kal; nacken med det silfverglänsande håret är stödd mot en låg hufvudgärd; hans högra arm är fri och vittnar, att han ligger klädd, ehuru täcket är uppdraget ända mot hakan. Utseendet är friskt och fylligt, eld och lif blicka ur de talande ögonen; hans anlete bär en omisskännelig prägel af skärpa och tankekraft. På ett bord vid sidan står hans enkla skriftyg; handen, hållande de nyss aftagna glasögonen, hvilar mot en aflång brädskifva, som ligger på hans bröst och gör tjenst som skrifpulpet. Detta är bilden af den nära åttioårige SAMUEL ÖDMANN. Och, som han der ligger, så har han legat i nära fyratio år, afstängd från verlden, sluten inom fyra väggar. Han är ej lam, ej ledbruten; han är fullt kry och färdig. Endast om han afviker från denna lefnadsordning, hotas han af ögonblicklig sjukdom, men, iakttager han den troget, åtnjuter han den förträffligaste helsa och har den bästa matlust, den sundaste sömn, oaktadt han under en så lång följd af år ej känt en enda flägt af den friska luften, ej smakat en enda dryck af källans vatten, ej tagit ett enda ögonblick någon kroppsrörelse, ens på sitt kammargolf, långt mindre i den fria, upplifvande naturen. Men om redan detta i ej ringa mån tilldrager sig fysiologens undrande uppmärksamhet såsom ett högst ovanligt undantag från de allmänna lagarna för den menskliga organismens animala välbefinnande, hur mycket mera då den utomordentliga själsspänstighet, som han under denna långa tid utvecklat i rast-

lös verksamhet som vettenskaplig och populär författare, som akademisk lärare och föreståndare för det teologiska seminariet, som kritisk granskare och förbättrare af tusentals predikningar och skriftetal, som ledamot af två konsistorier och en fakultet, som medlem af flera inländska och utländska lärda samfund, som inspektor för det akademiska kapellet och tre studerande nationer, som deltagare i psalmboksverket, ledamot af bibelkommissionen, medlem af den ekklesiastika komitén för utarbetande af ny evangeliibok, ny handbok, ny katekes, samt slutligen såsom ledare af pastoralvården i en landsförsamling, medarbetare i flera tidskrifter och tonsättare till andliga oratorier? Det var i denna qvafva luftkrets som hans snille sköt sina blixtar; det var från denna dunkla grotta som den flitige anakoreten utsände sina skrifter åt alla håll af den lärda verlden; det var här som professorn höll sina föredrag och seminarii-direktorn meddelade sin undervisning; det var mot denna hårda brädlapp som exegeten nedskref sina bibeltolkningar och tondiktaren upptecknade sina noter; det var lutad mot denna hufvudgärd som hymnologen uttänkte sina psalmer; det var fastläst vid denna bädd som resebeskrifvaren fortsatte sina ströftåg kring alla verldens trakter och naturforskaren mönstrade sina iakttagelser öfver foglarnas fria lif. Ty han hade äfven han en gång, under andra fyratio år, andats sommarens vindar och trotsat vintrens snöstorm; ingen hade för naturens under haft ett öppnare öga,

haft ett vaknare sinne än han. Han hade som gosse vuxit opp på landet, hade som yngling följt den store LINNÉ på upptäcktsfärder kring Upsala-slätten, han hörde blommornas bikt, han blef insekternas förtrogne, han förstod fiskarnas stumma språk och kände foglarnas hvardagslif; han hade som man lefvat åratal i Stockholms skärgård, hade fiskat och jagat, ströfvat i skog och mark, ofta vadat i kärr, ofta tillbragt natten under himmelens tak. Och nu — detta tvära afbrott från naturlif till det instängdaste kammarlif, under bibehållande ändock af samma själshelsa: detta afsked för alltid från den yttre verldens vexlande intryck, med bevarande ändock af oförminskadt deltagande för alla dess högre angelägenheter: detta cellfängelse under en dryg half mansålder, utan hinder ändock för den fria andens stigande flygt mot ljuset och tankens trägna dagsverke i vettenskapens tjenst. I sanning ett märkvärdigt lefnadslopp, väl förtjent att akta uppå, hur enkel än dess yttre historia är att förtälja.

SAMUEL ÖDMANN föddes juldagen 1750 i Wexiö, der fadren då var konsistorii-notarie. Hans moder var en af de sju prostdöttrarna i Wieslanda, hvilka, enligt hans egen lifliga berättelse, voro, såsom det egnade däkor i Blendas stambygd, Wärend, uppfödda till amazoner, alltid vid resor inom socknen visade sig till häst och alla sju blefvo gifta med prester. Hans morfar, en gammal karolin med kappa och krage, hade, för sin ovanliga längd, blifvit som student

i Lund bemärkt af CARL XII. Kungen, som ofta var närvarande vid de akademiska öfningarna och, bland annat, måste vid en sådan uthärda ett långt tal på hebreiska, begagnade tillfället att bland de åhörande studenterna utvälja dem, som syntes honom bäst kunna passa för krigstjensten. Begärligast hvilade hans öga på en lång smålänning, som var ett hufvud högre än de öfriga. Hans namn var SAMUEL WIESEL. Kungen, som redan värfvat flere studenter och på stället befordrat dem till löjtnanter, skickade i samma ärende bud på bud efter denne. Men här mötte ett envist motstånd. Den unge WIESEL tillhörde en småländsk prestslägt, inom hvilken redan då i mer än hundra år Wieslanda pastorat hade gått i arf. Han skulle i sinom tid der efterträda sin far och läste derföre nu till prest. Kungen ville dock icke gifva efter. Det stode WIESEL, liksom de öfriga studenterna, fritt att efter krigets slut återvända till boken, men nu skulle han promt blifva rekryt med officers-grad. En af professorerna underrättade då genom ilbud den långe smålänningens far härom. Denne var ej sen att genom sin egen klockare i hemlighet afhemta sonen från universitetet, hvarefter han, för ytterligare säkerhets skull, vidtalade sin förman, biskop LUND i Wexiö, att hals öfver hufvud prestviga ynglingen, som ännu ej fyllt aderton år. Detta verkställdes också, ehuru, som det på den tiden hette, under fadrens kaution. Och så led den segervane kung CARL denna gång nederlag mot en trippel-allians af kyrkans

tjenare i olika grader, klockaren, kyrkoherden och biskopen.

Samuel Wiesel, sålunda räddad åt altaret, blef sin faders medhjelpare och fick, vid dennes död 1732, utan vidare prof, utan ansökning, utan val, utan fullmakt, tillträda Wieslanda postorat, hvilket han sedan innehade i mer än ett halft århundrade. Då hans äktenskap icke var välsignadt med någon son, måste en af de sju döttrarna lofva honom sin förstfödde till vård och uppfostran. Det var af detta skäl som Samuel Ödmann redan i späda barndomen kom i sin morfaders hus och der i nio år oafbrutet qvarblef.

Hur lefvande bilden af denne vördnadsvärde man och hans patriarkaliska tjäll stod för dottersonens minne ännu på äldre dagar, vittnar bäst den mästerliga skildring, han af båda lemnat oss. Hans tafla af "ett presthus i Småland från förra århundradet" är en idyllisk målning, i sitt slag oöfverträffad. Detta välbehållna presthus hade med allt sitt husgeråd gått i arf från far till son: dess flesta bohagsting och prydnader voro i oförändradt skick från Wasa-ättens sista tid och bildade, enligt skildrarens yttrande, ett slags öfverjordiskt Herkulanum. Äfven plägsederna i detta presthus buro alla ålderdomens prägel, och oskattbar för sedemålningen är den beskrifning, vi här få icke blott på hvardagslifvets gång och julhögtidens firande, men på de årligen återkommande folkfesterna, ostmötet med sin slutbal i sockenstugan och humleplockningen

med sin stora sago-cykel kring stockelden. Ypperligt tecknad är framför allt bilden af den gamle prosten, som, en föresyn i ordning, ett mönster af alla kristliga dygder, är för sina sockenbor på en gång den ömmaste far och den trognaste själasörjare, men föga eller intet vet af den verld, som ligger utanför hans församling. Sin bibel kan han utantill, men ser aldrig några avisor, är för inre och yttre politik lika främmande som för kätteri och sekterism, känner frihetstidens partier endast till namnen och kan aldrig öfvertygas om, att papper är mynt. Att ett riksmöte hålles, skönjer han blott af det utgående riksdagsmanna-arfvodet; att det sjuåriga kriget rasar, märker han endast af krigsbönen och soldaternes frånvaro på kyrkläktaren. För rättegångar har han en outsläcklig afsky och, då han i sitt sjuttionde år kallas af landshöfdingen att som taxeringsman infinna sig vid Alfvestads tingsställe, utbeder han sig som en ynnest "att, då han i all sin tid icke vistats på ett ställe, der ting hölls, hans grå hår måtte skonas för den nesan att der visa sig". När detta ej hjelper, låter han smörja sina ridstöflar, skura sina sporrar, och tillryggalägger nu på sin yraste häst en väg af två mil i sporrstreck, åtföljd af sin jättelånga klockare såsom ordonnans och sjelf ännu hög och rak som då CARL XII fordom såg honom i Lund.

Omedelbart under denne sällsamme mans morfaderliga tillsyn och vård uppväxte ÖDMANN till sitt tionde år. Hvad hos honom i främsta

rummet inplantades var kärlek till naturen och vördnad för bibeln. I öfrigt fick han utvecklas efter eget behag, fri för allt tvång, obesvärad af alla läxor. Det var så den gamles uppfostrings-metod. Om i den ingick någon undervisning, meddelades denna endast sokratiskt. Gossens lifliga fattning och qvickhet i frågor och svar förtjuste honom, hans sällskap blef honom snart lika roande som oumbärligt, men med böcker plågade han hvarken honom eller sig. När Ödmanns far vid början af 1760 kom till Wieslanda att önska nyår, kunde den gamle prosten ej nog rosa gossens ovanliga snillegåfvor; men på frågan: "hvad har han då läst?" måste han sanningsenligt svara: "ingenting."

Den unge blef nu, efter enskilt handledning af en äldre gymnasist, satt i Wexiö skola, gjorde snabba framsteg och hade inom åtta år genomgått detta läroverk fullständigt. Af dess då varande inrättning, dess lärarepersonal, dess bruk och plägseder, har Ödmann sjelf gifvit en beskrifning, som i lekande behag och lefvande åskådlighet täflar med hans skildring af det morfaderliga hemmet och till den bildar ett värdigt sidostycke. Under hänvisning till denna rikhaltiga källa för kännedomen om Ödmanns första studii-år, må här blott erinras om det tillfälle, han här fick äfven till öfning af sina medfödda anlag för musiken. Man ser honom, efter att bland gymnasii-husets dammiga inventarier hafva framletat några valdthorn, basuner, flöjter och fagotter, inöfva och anföra en liten orkester,

som ger serenader i det fria och, till allmän belåtenhet, utförer musik vid allehanda högtidliga tillfällen. "Jag hade – säger han – den préférencen att flera terminer vara vice kapellmästare och bemödade mig att göra tjensten väl". Man följer honom med icke mindre nöje, då han, för uppbärande af ljus- och socknepengar, vandrar med en kamrat jultiden omkring på landet, sjungande i bondstugorna rimmade latinska qväden, som från katolska tiden då ännu lefde qvar vid skolorna och merendels voro diktade till den heliga jungfruns ära. "Deras melodier, – säger han – hvilka jag sedermera närmare studerat, voro högst förträffliga och till en del af den oefterhärmliga grekiska musiken, utan semitoner, merendels i moll med sköna brytningar. Melodierna fortplantades från djekne till djekne, utan noter. Nu äro de aflagda och glömda. Då vi hedrade någon bondes hus med en vers af dessa kantilener, föll det goda folket i största förundran öfver vår lärdom, begapade oss med stum hänryckning, och, då husbonden satte ölbägaren från sig för att lyssna på det obegripliga, som flödade från våra läppar, jemförde vi oss med Virgilii Damon och Alfesibeus, vid hvilkas sång boskapen upphörde beta. Somliga suckade af medlidande, att våra hufvuden skulle fullproppas med så odrägliga bördor, och jag är viss, att man, sedan vi bortgått, öfver oss anställde ganska allvarsamma betraktelser."

Med för den tiden goda och särdeles i latinet grundliga elementarkunskaper afgick Öd-

MANN, redan innan han fyllt sitt adertonde år, till Upsala akademi. Till en början rigtades hans studier företrädesvis åt grekiska och österländska språken, men han drogs tillika af en oöfvervinnelig kärlek och håg till det vidsträckta kunskapsfält, öfver hvars alla områden LINNÉ ännu då förde sin blomsterspira. ÖDMANN, liksom några år före honom en annan smålänning, THUNBERG, kom till sin berömde landsman i personligt nära förhållande, och blef snart en af hans ifrigaste lärjungar, med tillträde äfven till den esoteriska undervisning, som var förbehållen de utvaldaste bland dem. Ingen deltog lifligare än han i de oförgätliga utvandringar, som, vid naturens uppvaknande ur sin vinterdvala, anställdes af den store natursiaren, i spetsen för en skara af ofta ända till tvåhundra vettgiriga ynglingar, bland hvilka ej få från vidt aflägsna länder ditlockats af LINNÉS rykte. En af naturvettenskapens yngre snillrika mästare * har tecknat dessa botaniska tåg: "Tidigt om morgonen utvandrade den muntra troppen, fördelt i särskilta flockar, af hvilka en del samlade växter, en del insekter, en del jagade foglar, och en del förde observationerna. Så spridde de sig som jägare öfver fältet, samlades vid hvarje märkvärdighet, som förekom, genom trumman, och emottogo lärarens upplysningar derom. Klockan 9 om aftonen uppmarcherade de tillbaka i staden i högtidlig procession, lastade med hvad de samlat för dagen, med full musik och hattarna prydda med

* AGARDH d. ä.

blommor. Det finnes icke mer än på ett enda ställe något, som kan jemföras med LINNÉS excursioner, och detta är JUSSIEUS kring Paris; men, oaktadt allt hvad läget tillbjuder, voro *de* dock ej annat än en svag efterbildning af de Linnéanska muntra och förtroliga botaniska tågen." Man hörde ÖDMANN på ålderdomen yttra, att han sällan känt sig så lycklig, som då han i unga dagar fick, i förväg för andra, till LINNÉ öfverräcka ett vackert exemplar af någon sällsynt blomma.

Vid 21 års ålder aflade ÖDMANN filosofie kandidat-examen, men blef, hindrad af medellöshet, aldrig promoverad till magister. Under de tre och ett halft år, som förberedelserna till denna examen upptogo, hade hans enda utväg att under terminerna uppehålla sig vid universitetet varit en akademisk kondition, som deremot under mellanterminerna förflyttade honom upp till norra Helsingland. Det var på ett häradshöfding-boställe i Delsbo socken som han under dessa mellantider vistades.

Hans första resa dit var full af äfventyr, och äfventyrlig var äfven hans reskamrat, en honom förut obekant helsinge-student. Det var näst före jul. ÖDMANN hade till den långa vägen jemna skjutspengar för en häst, men det upptäcktes snart, att hans reskamrat icke hade några. Han skulle få — hette det — i Gefle, men de uteblefvo. Menföre mötte straxt utanför Upsala. De två studenterna med två stora kistor kunde ej nu, som de påräknat, färdas efter

en häst, och till två räckte omöjligt kassan. Begge måste alltså färdas till fots i det tunga väglaget, under det att deras kistor åkte. Mat och nattqvarter måste de merendels umbära. Dag och natt fortsattes sålunda deras vinterfärd under stigande köld, stigande svält, stigande trötthet, intilldess de, inkomna i Helsingland, funno åtminstone för sin hunger en lisa i den gästfrihet, som der kom dem till möte. Äfven denna episod i sina ungdomsminnen har ÖDMANN på äldre dagar tecknat med samma mästerliga hand, som målat den gamle prosten KNUT LENÆUS i Delsbo. Bekantskapen med denne märklige och lärde man, som, ehuru då öfver åttio år, ännu tycktes vara i sin fulla mannastyrka, hade på ÖDMANNS utveckling och bildning ett särdeles stort inflytande. Den liflige gråhårsmannen omfattade genast från början den lärgirige ynglingen med faderlig godhet och erbjöd honom att ur sin rika boksamling få låna hvilken bok han ville. ÖDMANN, som redan då svärmade för resebeskrifningar, bad att få taga hem med sig OSBECKS resa till China. Prosten studsade och, erinrande honom att, innan han underrättade sig om China, han först borde lära känna den ort, der han vistades, gaf han honom i stället sin egen ryktbara sockenbeskrifning öfver Delsbo. När denna var utläst, anhöll ÖDMANN ånyo om resan till China. Men prosten mente, att han dessförinnan borde af sitt eget fädernesland känna något mer än den omgifvande socknen, och gaf honom nu LINNÉS resor till Öland,

till Gottland och till Skåne, äfvensom Kalms resor i Westergötland och Bohus län. Först längre fram fick den unge sin längtan till China uppfylld. Men nu ville prosten ej låna honom några flera resor, utan rigtade hans läslust åt ämnen, hvilka omedelbart berörde hans blifvande presterliga kall. Han gaf honom böcker i biblisk filologi och exeges och lät honom för sig göra noga reda för hvad han ur dem inhemtat. Han lät honom äfven predika och tillhandahöll honom goda homiletiska mönster. Ödmanns lärgirighet, förd åt detta håll, förnekade sig icke heller här, och man hörde honom snart vid tjenliga tillfällen ingå i liflig tvist med ortens prester om rätta förståndet af dunkla bibelställen, på hvilka *de* aldrig tänkt. Hela kontraktet kom i förvåning öfver den unga studentens stora teologiska lärdom; endast den gamle prosten visste hvar han hemtat den. Sjelf gick han dock i lära hos sin lärjunge i ett ämne, der denne var honom vida öfverlägsen. Detta var naturalhistorien. Den gamle hade för den en brinnande håg och hade äfven förskaffat sig Linnés äldsta skrifter, men, i saknad af systemets rätta teori, hade han ej i dem förmått vägleda sig på egen hand. Det var honom nu en synnerlig fägnad att träffa på en personlig lärjunge af författaren, som kunde undervisa honom i elementerna och att med Ödmanns biträde genomgå de kollegier, som denne skrifvit under Linnés föreläsningar. I gengäld skaffade han honom till undersökning alla sällsynta väx-

ter, som i socknen funnos och hvilkas gömställen ingen bättre visste än han. Foglarna i Norrlands skogar gåfvo dem ämnen till gemensamma iakttagelser och de sextio sjöarna i Delsbo lemnade prof på en mängd olika fiskarter. Den gamle fick, bland annat, nu lära af ÖDMANN, att skratt-abborren, hvilken han hittills ansett för en fisk, löpande i träden, ej annat var än en ödla. Så studerade med flit och fröjd ÖDMANN under LENÆUS teologi, exeges, homiletik, och LENÆUS under ÖDMANN elementerna af botanik, iktyologi, ornitologi. För betraktaren nu ett sekel efteråt är det en rörande och vacker tafla denna fortgående lifliga vexelundervisning mellan en gubbe, som står vid grafvens brädd, och en yngling, som nyss inträdt i lifvet.

Men äfven i ett annat afseende blef ÖDMANNS ungdomsvistelse i Delsbo af stort intresse för hans blifvande lefnadskall. Inom denna socken förekommo vid denna tid läseriets första rörelser. Han hade tillfälle att på nära håll se och följa deras utveckling. De framträdde vid sin början i en oskyldig och mot den rådande kyrkan alls icke fiendtlig form. "De hade — säger han — genom en vis rigtning kunnat blifva helsosamma, men klerus var icke nog upplyst att handtera denna ställning. — Jag har alltid funnit, att med sådant folk intet uträttas genom motsägelser; det måste ske genom undervisning." Thunborgianerne, såsom de då kallades efter en komminister i Herjedalen, hyste inga särskilta meningar i trosläran, voro de flitigaste kyrkogångare,

vördade sakramenterna och "begingo – säger ÖDMANN – i början endast *det* svärmeri att afhålla sig från krogar, dansstugor och lättsinniga sällskaper samt använda alla ledigheter, särdeles söndagsaftonen, till Guds ords flitigare läsning. Jag fann i detta allt icke något, som förtjente presterskapets förföljelse." Han tillägger att, besynnerligt nog, denna gudaktighet företrädesvis yttrade sig bland socknens soldater, men att officerarne, som fruktade att deras manskap skulle härigenom förlora sin esprit, togo stränga försigtighetsmått deremot. Underbefälet befalltes att noga vaka öfver soldaterna och afhålla dem från deltagande i de enskilta sammankomsterna. En soldat pryglades allvarsamt, emedan han en söndagsafton bevistat en sådan. Under afstraffningen yttrade han ej ett ord, men, då pryglen upphörde, sade han helt saktmodigt: "lofvad vare min Gud, att jag endast straffas för kärlek till hans ord." Den unge studenten, som ofta predikat i Delsbo kyrka, omfattades af *läsfolket* med stort förtroende. En söndag, då han predikat öfver Kristi förklaring, omringade man honom vid utgången och bad, att han på eftermiddagen måtte infinna sig i en närbelägen by att förklara ett eller annat ställe i sin predikan. ÖDMANN efterkom deras önskningar, ehuru ej utan någon betänklighet, då han visste, att ortens prester ej skulle gilla ett sådant steg. Han fann sig dock rikligen belönad genom den uppmärksamhet, hvarmed hans förklaringar emottogos. "Det

arma folket – yttrar han – slukade hvad jag sade med en begärlighet och ett bifall, som rörde mig hardt intill tårar." Innan han skildes från dem, blef han dock vittne till en annan sida af läseriet, den svärmiskt öfverspända, som yttrade sig i spasmodiska ryckningar och ekstatiska dvalor. Efter hand urartade ock dessa rörelser till fanatiska uppträden och betänkliga oordningar. Man kan på goda grunder antaga, att det var under inflytelse af den bekantskap, han i sin ungdom gjort med läsarne i Delsbo, som ÖDMANN i en sednare tid skref sin förträffliga uppsats "om andligt ljus, svärmeri och samvetsfrihet", der det bland annat heter: "Så länge villa ej utbryter i brott, må hon lefva i frid för missgerningsbalken. – Det onda måste hafva stigit till sin höjd, innan verldsliga maktens åtgärd påkallas. För egen räkning må aldrig läraren uppfordra den. – *Han* har andra vapen och annat skydd. – Men han har en förbindelse att vaka för sin hjords orubbade lugn och icke förgäta, att det lindriga svallet lätt öfvergår till en öfversvämmande flod. Samvetet äger sin frihet. *Det* ansvarar endast inför Gud. Men brottet har ingen frihet. *Det* ansvarar både inför Gud och menniskor."

Under de fyra studentåren var ÖDMANNS lif deladt mellan Upsala och Delsbo. Hans nästa vistelseort blef Wermdön eller rättare den till Wermdö pastorat hörande Ingarön. På en der belägen egendom Lemshaga bodde då en general PHEIFF, som för två gossar behöfde en

ny handledare, hvilken på samma gång skulle få anställning som huspredikant. En smålänning, som förut innehaft platsen, föreslog ÖDMANN till sin efterträdare. Han tillträdde den på våren 1773, efter att, vid ett besök i sin hembygd, hafva med heder undergått prestexamen inför domkapitlet i Wexiö. Vid sidan af en magister från Lund, som på samma gång aflade pastoralexamen, kunde man — säger ÖDMANN — "lysa med måttliga kunskaper." Denne hade bland annat svarat, att de sjuttio uttolkares öfversättning var skrifven på hebreiska och att HERODES ANTIPAS var den, som lät mörda barnen i Betlehem.

Den förtjusande ö i Stockholms arkipelag, som nu i vårens fulla fägring mottog den unge vettenskaps-idkaren, fängslade honom så med sina förtrollande behag och sina rika ämnen för lärda naturbetraktelser, att snart hos honom uppstod en önskan att der få dröja för alltid. Det blef också hans lott att i nitton hela år der oafbrutet vistas. Från de första åtta åren af denna vistelse äger man ännu i förvar hans noggranna iakttagelser af temperaturvexlingarna i Wermdö skärgård och hans angifvelser af den ledning, som för de olika årstidernas inträdande är att hemta från djurriket. LINNÉ hade fästat uppmärksamheten på växtrikets naturliga almanak. ÖDMANN ådagalägger, att Faunas almanak är säkrare än Floras, och att flyttfoglarnas är allra pålitligast. "Foglarne — säger han — synas vara försedda med en termometer, som pålitligare

säger *dem* hvad året lider, på det de hvarken må förhasta eller uppskjuta sina förrättningar. En tidig vårvärme framlockar ofta blomman ur den urkälade jordtorfvan och knoppar af trädens upptinade qvistar, hvilka dock endast blifva offer för en oväntad, men återstående, vintrens qvarlefva. Det nekas väl icke, att ju somliga foglar, som vintra i fäderneslandet, äfven stundom med sin vårsång tillkännagifva, att de erfara intryck af vårens behaglighet, ehuru dess varaktighet är så opålitlig, att de flera dagar nödgas afbryta sina nöjen. Men djurrikets flyttande innevånare låta sällan så dåra sig af några vårsolens bedrägliga ögnekast. *Anemone hepatica* kan ej i april så tryggt försäkra oss om isens afgång som sädesärlan i februari. *Anemone nemorosa* tryggar oss ej så för frostnätter som stensqvättan och göken. För vissa örters utflyttning ur orangeriet gör trädgårdsmästaren säkrast, om han afbidar gökens tillstånd, och blifver ej gökdårad, om han på gökens ord utbär sina krukor. Örternas blomningstid medför äfven den osäkerhet, att deras olika läge, såsom i en backe mot solen, olika jordmån m. m. verkar hela fjorton dagars tidigare eller senare utsprickning. Efter sådana växtrikets märken skulle alltså två grannar, som bebo hvar sin sida af ett berg, röna en skilnad, som annars knapt åstadkommes af två eller tre geografiska grader. Detta befaras ej, då man tager foglar och djur till mål för sina anmärkningar." I denna enkla och öfvertygande stil fortsätter han sina redogörelser.

Och ingenting undfaller hans öga. Hafs-isens olika bildningar, råkarna, som beteckna vattnets stigande och fallande, vindvakarna, som bebåda isens annalkande pipighet, allt antecknar han för olika dagar och sammanställer med öfriga fenomener. När ormarna först kräla fram, när lärkan, när trasten begynner att sjunga, orren, tjädern att spela, nässelfjäriln att flyga ut, när simfoglarna först visa sig vid stranden, när dufvan återkommer, när grodan tittar fram, myran kommer i rörelse, och nu morkullan helsas, och gladan och fiskmåsen och stensqvättan, och slutligen svalan samtidigt med det första gökropet, — för allt detta och oändligt mycket mer har han under de åtta åren fört en jemförande dagbok och ur jemförelserna dragit slutsatser och läror till stor båtnad för både vettenskapen och det praktiska lifvet. Det hela är icke ett torrt register, det är en synkronistisk naturtafla af lefvande intresse. Och genom denna sin vana att i flera år dagligen föra protokoll öfver naturföreteelserna vet han på förhand, ja nästan på dagen, hvad i naturen skall tilldraga sig samtidigt med att björken lakar, eller att mörten leker, eller att vattnet blommar, eller att spindeln kryper fram ur väggspringorna, vassen uppsticker sina gröna toppar ur vattenbrynet och de inuti trädens bark boende insekterna komma i dagsljuset. Så noga hade han gifvit akt på det år från år gående urverk, som naturen sjelf dragit opp och som nästan alltid visar rätt.

Sin första bostad på Ingarön hade Ödmann emellertid lemnat. Då, efter ett par år, hans begge lärjungar på Lemshaga ingingo i krigsståndet, flyttade han som huspredikant till en på Wermdölandet närbelägen egendom, Beatelund, som då innehades af kaptenen, friherre Anders Cederström, en aktad och bildad man. Denne, intagen af sin huspredikants lifvande umgänge och ovanliga kunskaper, blef snart hans synnerlige gynnare och sökte göra allt för att få behålla honom qvar i sitt grannskap. Då han kom under fund med, att Ödmann ej hade större anspråk för sin framtid än att under eget tak, med tarflig bergning, äga tid öfrig för vettenskapliga studier, föreslog han honom att blifva skolmästare på Ingarön. För att ej afbryta sin presterliga bana kunde han på samma gång tjenstgöra som kapellpredikant och predika hvarannan söndag i kapellet, hvarannan vid Beatelund. Han skulle få ett nätt boställe med tillhörande jord och, genom införsel i några hemmansräntor, äfven en liten kontant lön. Möjligen kunde åt honom såsom ö-prest också dubbel tjenstårsberäkning framdeles blifva beviljad. När detta förslag framställdes för Ödmann, fans i sjelfva verket ännu på Ingarön hvarken något kapell eller någon skola eller något skolmästareboställe. Men genom hans nitiska beskyddares kraftiga bemedling och beredvilliga uppoffringar kommo alla tre ganska fort till stånd vid Pilhamn på norra sidan af ön, der ännu i våra dagar trädkapellet står qvar och den lilla kyrko-kolonien

fortlefver. Redan i maj månad 1776 tillträdde skolmästaren och kapellpredikanten sin dubbla befattning.

Ödmann var ännu föga mer än tjugufem år. Lycklig att, i omgifningen af den herrligaste natur, nu äga en egen, om än låg och ringa bostad, såg han den snart rikt förskönad, då han samma år i den fick införa sin unga maka, en dotter till den aktade domare i Helsingland, i hvars hus han som student vistats. För den gifta skolmästaren visade sig likväl lönevilkoren alltför knappa, och knappare i samma mån som hushållet med åren växte. Han måste söka sin utkomst genom att fiska och att sälja fisk på Stockholm. Detta lyckades. På ett enda år sålde han för tusen daler och kunde nu inköpa böcker för en del af förtjensten. Men omöjligt skulle den hafva räckt till för inköp af de många, som han behöfde. Han lånade, genom några vänners hjelp, hundradetals sådana dels från kongliga biblioteket, dels från enskilta boksamlingar, och den båt, som till hufvudstaden hade infört hans fisk, återvände ofta i solnedgången med en vida dyrbarare laddning.

Att under en följd af år, dag ut och dag in, lära allmogens barn abcbok och katekes, kunde visserligen icke vara något hugnesamt kall för en man med Ödmanns vettenskapliga rigtning; men att han, det oaktadt, förblef denna sin rigtning trogen och detta till en grad, som snart på honom fästade den lärda verldens uppmärksamhet, vittnar mer än något annat om

den sega kraften i hans vilja, det stora omfånget af hans gåfvor, den vida flygten af hans snille. Hvarje fristund från det mödosamma dagsverke, som gaf honom tak och bröd, egnade han åt vettenskapen, och detta ej endast vid skrifbordet eller boken; ty äfven då han med jagtbössan svärmade omkring i skogarna eller med fisknoten gungade på vågen, spejade hans vaksamma öga efter nya upptäckter i naturens riken. Han åsidosatte ej sin botanik; af högre växter lärde han efter hand inom Wermdöns ö-grupp känna omkring femhundra olika arter, bland hvilka flera sällsyntare. För zoologien erbjödo dock dessa öar ett ännu tacksammare fält. Af däggdjur lärde han der känna 31 arter, af amfibier 17, af fiskar 33, af insekter omkring 1000 skilda arter. Foglarna uppdelade han i sex ordningar efter Linnéska systemet, med 44 slägter och 136 arter *, och det var i främsta rummet åt dessas, och särskilt åt simfoglarnas lif och hushållning, som hans skarpsynta öga var rigtadt. Sin bössa hade han att tacka för en artig samling af dem; det trånga boställett hade redan måst upplåta en af sina kamrar till ett ornitologiskt kabinett. I sin obemärkta vrå af verlden hade han under flera år fortsatt dessa studier, utan tanke på att gifva allmänheten del af dem, då han i kongl. Vettenskaps-akademiens handlingar för 1779 kom att läsa några uppgifter af den namnkunnige zoologen Pallas angående en simfogel (*Mergus*

---

* Jfr. *Nova acta Reg. Soc. Scientiarum Upsal.* Vol. V. pag. 51 cet.

Albellus), om hvilken ÖDMANN visste långt bättre besked. Sina rättelser i detta ämne nedskref han i en uppsats, som insändes till Vettenskapsakademien och af denna utan tvekan tillerkändes ett rum i nästa del af dess handlingar. Den lärde VARGENTIN, som då redan i trettio år varit akademiens nitiske sekreterare, ville för författaren uttrycka akademiens bifall och tillika hennes önskan att af honom erhålla flera lika förtjenstfulla bidrag, men råkade härvid i förlägenhet, då författarens namn visserligen var på skriften utsatt, men ingen kunde gifva någon upplysning om *hvem* denne SAMUEL ÖDMANN var eller *hvar* han stod att finna. Händelsevis erfor någon tid efteråt en af akademiens ledamöter af sin husvärd, en hökare, att i hans bod en person med detta namn, som sades vara komminister på Wermdön, plägade köpa blår och dref till foglars uppstoppning. Från denna tid uppstod en liflig förbindelse mellan akademien och ÖDMANN, som redan 1784 af densamma invaldes till ledamot och nu nästan årligen riktade hennes handlingar med något nytt bidrag. De flesta äro ornitologiska monografier, hvilka genom skärpa, bestämdhet och en alltid bifogad historik länge tjenat som mönster för dylika arbeten och ännu efter den högre utveckling, som zoologien i sednare tider vunnit, hållas i stor aktning. Men äfven öfver andra ämnen förvara dessa handlingar arbeten af hans hand, och räknar man till dem hans inträdestal om "naturens slägtskaper, såsom mellanlänkar i djurriket" och hans i akademien

hållna minnestal öfver HÖGSTRÖM, OLOF CELSIUS d. y., BJERKANDER, OSBECK och MENANDER, så stiga dessa bidrag till ett antal af nära trettio.

Men — det löper en dubbeltråd genom hans lif: naturforskaren är ännu blott den halfva ÖDMANN. Alltifrån ungdomen hade hans studier i naturkunnigheten mer utgjort ett kärt tidsfördrif än varit hans förnämsta tankearbete: de hade oaflåtligen gått i bredd med andra studier, omedelbart sammanhängande med hans presterliga kall. Det har redan blifvit sagdt, att hvad i främsta rummet inplantades hos honom som barn af den gamle morfadern var kärlek till naturen och vördnad för bibeln. Mellan naturen och bibeln blef ock, lifvet igenom, hans vetenskapliga sträfsamhet delad. I begge sökte han högre ljus både för sig och andra. Och att ställa begge i förening var en lycklig tanke, som han utförde i sitt berömda arbete: "Strödda samlingar ur naturkunnigheten till den heliga skrifts upplysning." Det är genom detta verk, der naturforskaren med ens framträder som bibelforskare och grundlig filolog, som han gjort sitt namn ryktbart äfven utom Sverige. Utkommet i tysk öfversättning, blef det af Europas dåvarande störste orientalist JOHAN DAVID MICHAELIS i Göttingen recenseradt med många loford, och öfver de punkter, der han var af olika mening med författaren, ingick denne lärdomens Nestor med honom i en för begge lika hedrande polemik, dels i tryck, dels i enskilt, länge fortsatt, brefvexling. Under det nu i utländska lärda tid-

skrifter ofta en liflig strid fördes om en och annan djerf hypotes i den lärdé svenskens arbete, satt denne allt ännu och stafvade med skolbarnen på sin ö eller vittjade sina ryssjor för sitt lifs uppehälle. Må man dock icke derför beklaga honom. Det kom en dag, då han med saknad skulle se tillbaka på denna lyckliga tid af sin lefnad.

Det var på åttonde året från sin bosättning vid Pilhamn, som han en gång under jagt efter vattenfoglar ådrog sig en stark förkylning, hvilken snart utbröt i en häftig och envis frossa. Denna hade någon tid fortfarit, då han en qväll tyckte sig nerifrån sjön höra ett främmande fogelläte. Ännu febermatt efter den sista paroxysmen skyndar han ut för att upptäcka den obekanta fogeln, glömmer sig för länge i den fuktiga aftonluften och får en ny förkylning, som nu utbröt i dubbelfrossa. Dennas täta anfall närmade sig småningom hvarandra, och den sjuke, nu ytterligt medtagen, väntade ej annat än att hans sista stund skulle komma, när begge frossorna sammanföllo till en. Sjukdomen bröts, men återkom regelbundet vid hvarje försök, som den sjuke gjorde att åter vistas i fria luften. Så fick han genom tvånget en vana att lefva innestängd på sitt rum och för det mesta hvilande på sin säng. Att gå ut blef för honom detsamma som att blifva sjuk: den yttre luften blef hans skräck, hans trånga kammare småningom hans enda verld. Så hade nu lifvet krympt tillsamman för den, som så högt älskade den fria na-

turen. Och ÖDMANN hade ej ännu uppnått trettiofyra år: han lefde sedan, så godt som inmurad, i fyrtiofem.

Till en början försöktes visserligen ett och annat afbrott i detta lefnadssätt, men utan framgång. Det hade tagit sin början samma år han blef invald till ledamot af kongl. Vettenskapsakademien. Inträdet utsattes till en af de varmaste sommardagarna: man hoppades, att frossan skulle sky rötmånaden. Hans landsman THUNBERG, nu hemkommen från sina resor i Japan och Kafferlandet, var den, som i egenskap af akademiens ordförande skulle bringa honom hennes helsning. Dagen inföll, men talaren uteblef. Frossan hade motat honom tillbaka redan vid dörrtröskeln. Talet måste uppläsas af en annan.

Genom sin nu för alltid brutna helsa råkade ÖDMANN äfven i ekonomiskt trångmål. Han kunde ej mer komma hvarken till skola eller kapell. Tjensten måste skötas af en annan och en del af lönen afstås åt denne. Och med binäringen var det förbi; på fiske var ej att tänka. Men ÖDMANN var ej den, som lät modet falla. Med klar besinning såg han sin olycka i ögat. Han valde en annan utväg att försörja sig och de sina och att på samma gång sprida nyttiga kunskaper. Han gjorde hela allmänheten till sina skolbarn; han ville lära den att läsa, men läsa, äfven till tidsfördrif, sådant, hvaraf den kunde hemta upplysning och gagn. Han skref, skref för bröd: han öfversatte, han utgaf bok på bok. Till en början predikosamlingar: JERUSALEMS öf-

ver evangelierna, STURMS öfver epistlarna. Dernäst ett helt resebibliotek. Närmaste anledningen till detta var att han, i och för sina studier af den bibliska etnografien och geografien, hade samlat omkring sig och genomläst alla kända resebeskrifningar ända från 1500-talet allt intill hans egen tid. En mängd af dessa klädde han nu i svensk drägt; han öfversatte dem ej i vanlig mening, men sammandrog och bearbetade dem sjelfständigt och gjorde derigenom boken i dess svenska form ofta mer lärorik och lättläst än i dess ursprungliga. Med den fortsättning, som han längre fram utgaf af dessa resebeskrifningar, steg volymernas antal till öfver fyrtio. ÖDMANNS resor voro spridda öfver hela landet; de utgjorde den tidens käraste läsning. GEIJER omtalar med hvilket nöje han som ung genomgått dem alla. Frosspatienten, som aldrig kom ur sitt rum, ryckte med sig hela det läsande Sverige på äfventyrliga färder till de aflägsnaste delar af jordklotet, icke blott till Syrien och Palestina, men till negrerna på Guineakusten och Canadas vildar, till Siberien och Kamschatka, till Abyssinien och Marocco, till Afrikas öknar och norra Amerikas ishaf. Vigtigast för det lärda verk, åt hvars sednare delars utgifning han midt under detta populära mångskrifveri fortfor att egna sina bästa krafter, voro resorna i Levanten, och man häpnar öfver den mängd af sådana, han anlitat som källor för sina "Samlingar ur naturkunnigheten till den heliga skrifts upplysning". - Han sökte härigenom få det mör-

ker skingradt, som ännu hvilade öfver orter och folkslag, hvilka i bibeln omtalas, på samma gång han, i BOCHARTS spår, ville i afseende på bibelns djur bereda enahanda ljus som CELSIUS den yngre genom sitt kolossala Hierobotanicon redan spridt öfver bibelns växter.

Redan för mer än tjugu år tillbaka hade, på MICHAELIS' förslag, som kraftigt understöddes af BERNSTORFF, konung FREDRIK V af Danmark låtit på sin bekostnad en lärd expedition afgå till österlandets heliga orter. Att Danmark kom att intressera sig för denna sak hade sin första anledning deruti, att, enligt den ursprungliga planen, vägen till Arabien borde tagas öfver den danska kolonien Trankebar; man afvek dock sedan från denna plan och valde vägen genom Egypten öfver Suez och arabiska viken. MICHAELIS hade uppställt de frågor, på hvilka svaren genom denna resa borde vinnas. De rörde icke blott den bibliska filologien, men äfven öfriga ämnen af vigt för en rätt bibeltolkning och bland dem särskilt naturkunnigheten. För detta sista ämne hade den unge svensken FORSKÅL blifvit utsedd till målsman. Men så väl han som öfrige deltagarne i expeditionen omkommo under vägen, med undantag af en enda, KARSTEN NIEBUHR, hvilken utgifvit icke blott beskrifningen öfver resan, men äfven de anteckningar och förarbeten, som hans följeslagare, hvar i sitt fack, hade hunnit göra före sin död. Bland dessa intogo FORSKÅLS i naturalhistorien ett utmärkt rum, äfven med afseende på djurriket. Han hade,

utom annat, med stor omsorg samlat arabiska namn på Egyptens djur och foglar, hvilket nu kom den bibliska zoologien väl till godo, då denna dittills så ofta med tvetydig framgång derom rådfrågat arabiska lexikografer. ÖDMANN, som bland andra resebeskrifningar äfven öfversatte NIEBUHRS, hade dock funnit många af MICHAELIS' frågor der ännu obesvarade, och hade derföre tagit sig för att till Levanten följa så många andra, äldre och nyare, resande som möjligt, för att genom sammanställningar och jemförelser komma sanningen närmare. Han upptäckte dervid, att på ett och annat af MICHAELIS' lärda spörsmål svaret i sjelfva verket långt förut var gifvet i böcker, som nu lågo för ÖDMANNS ögon. "Detta uppmuntrade mig — säger han — att i Europa söka hvad herr MICHAELIS sökt i Arabien". Huru detta sökande honom lyckats, vittnar bäst det bifall, som MICHAELIS sjelf egnade åt hans gjorda forskningar.

Vid sidan af detta lärda verk utgaf ÖDMANN under de första sex åren af sitt instängda lif icke blott de ofvannämnda predikosamlingarna och många af sina resebeskrifningar, men äfven flera originalarbeten. Hans "jemförelse mellan norra och södra polarkretsen" är från denna tid, äfvensom hans svar på patriotiska sällskapets fråga: "Hvilka äro de bästa medel att befordra matnyttiga vilda djurs tillväxt och förkofran"; och hans, med pris af göteborgska Vettenskaps- och Vitterhetssamhället belönta, skrift: "Om sättet att förekomma tiggerier i städer, utan att

åsidosätta den kristliga kärlekens pligter". Tager man härtill i betraktande hans tal i Vettenskaps-akademien, hans årliga bidrag till hennes handlingar och hans samtidiga bidrag till Uppfostrings-sällskapets allmänna tidningar med både afhandlingar och lärda granskningar*, så kan man ej annat än förvånas öfver sådan jernflit och frisk själsverksamhet hos en för det mesta redan sängliggande sjukling. Och dessa egenskaper räckte till äfven för fortsättningen af de filologiska och exegetiska studier öfver både gamla och nya testamentet, hvilka nu mer än allt annat blefvo honom af vigt. Ty i samma mån naturen drog sig undan, trädde honom bibeln allt närmare. *Den* var honom ännu öfrig.

Vid denna tid hade mer än en gång inom kretsen af Vettenskaps-akademiens ledamöter fråga blifvit väckt om att söka få ÖDMANN förflyttad till en mot hans kunskaper bättre svarande verkningskrets, helst, enligt läkares utsago, enda möjligheten för hans helsas vederfående vore ombyte af vistelseort. Man ansåg den nuvarande menligt inverka på hans tillstånd genom dimmorna i skärgården och boställets sanka läge. GUSTAF III, underrättad härom och redan förut lifligt uppmärksam på det ovanliga förhållandet, att en svensk skolmästare vunnit utländsk ryktbarhet, yttrade till ÖDMANNS ifriga förespråkare,

* Äfven till "Hushållnings-journalen" lemnade ÖDMANN vid denna tid ett bidrag, nemligen "Anmärkningar ur Olai Magni svenska historia rörande hushållningen och Sveriges naturalhistoria". (Septemberhäftet 1784.)

grefvarne CREUTZ och SCHEFFER: "SCHRÖDERHEIM skall föreslå honom till första lediga pastorat, som han söker". Men ÖDMANN sökte icke något pastorat. Han ursäktade sig med att, kroppsligt svag som han nu var, han icke dugde att sköta något. Icke heller vore han kompetent att söka; han hade ej aflagt pastoral-examen. Det vill synas som hade han fruktat för en rubbning af sina vanor och på fullt allvar önskat att få stadna på sin ö. Men i hans hvardagslif inföll en brytning, då han minst väntade den. Elden öfvergick hans hem. Natten mellan den 15 och 16 oktober 1788 förlorade han inom fyra timmars tid nästan allt hvad han ägde. Jemte byggnaderna, hade äfven ladugård, boskap, redskaper och gröda uppgått i rök. Fjerde flocken af sina "samlingar ur naturkunnigheten" tillegnar han 1789 erkebiskopen och erkestiftets samtliga presterskap med "ödmjukaste och varmaste erkänsla för de samhälliga och oförtjenta välgerningar, författaren åtnjutit vid en dess hus öfvergången olycka" *. Efter branden husvill, fann han visserligen till en början för sig och sin familj ett hem på det gästfria Beatelund; men den nämnda olyckan, som äfven hade förstört en del af hans böcker och naturaliesamlingar, synes dock hafva gjort honom mindre obenägen till en flyttning,

* Jfr. Memorial n:o 171 af domkapitlet i Upsala till erkestiftets klerus d. 31 okt. 1788. Då ännu i detta cirkulär domkapitlet kallar honom "Scholæmästaren å Wermdö", synes titeln *komminister,* som några biografer begagnat, icke hafva tillkommit honom.

och han emottog med tacksamhet följande året sin utnämning till kyrkoherde i gamla Upsala.*

Sjelf hade han ingen del i denna utnämning. Erkebiskop VON TROIL hade förordat den, WALLQVIST föredragit den, konungen stadfästat den. Utgifna lärda arbeten hade fått uppväga pastoral-examen. Men det var icke endast vid landtförsamlingen utanför staden, det var vid universitetet inom den, som man önskade få ÖDMANN fästad. Det berättas, att WALLQVIST härom yttrat till VON TROIL: "*jag* har nu skaffat honom till *gamla* Upsala; det vore illa, om erkebiskopen ej sedan kunde skaffa honom in till det *nya*." Begge hjelptes de åt härmed, kraftigt understödda af NILS V. ROSENSTEIN såsom kanslers-sekreterare. Konungen lät i en skrifvelse säga sin son, den unge kansleren, med hvilket nöje han skulle se, om den förtjente man, som han nyss utnämnt till kyrkoherde i gamla Upsala, vunne befordran vid universitetet, i hvilket fall nämnda pastorat skulle af honom få behållas som prebende. Det dröjde ej två månader, innan ÖDMANN erhöll kanslersfullmakt att vara adjunkt i teologiska fakulteten.

Ännu qvarstadnade han dock två fulla år på Wermdön. Der är ännu i januari 1792 företalet dateradt till hans lika värderika fortsättning som öfversättning af "SCHRÖCKS utkast till kristna religionens och församlingens historia". Först på våren samma år gingo nådåren till ända efter

* Den 18 jan. 1790.

hans företrädare i gamla Upsala, den berömde JOHAN FLODERUS, hvilken, ehuru professor i grekiskan och således tillhörande den filosofiska fakulteten, innehaft detta pastorat som prebende. KRISTOFER DAHL, hans efterträdare i professuren, hade önskat efterträda honom äfven i prebendet, men afstod genast från denna önskan, när han hörde ÖDMANN vara i fråga.

I början af sommaren 1792 företogs flyttningen. Denna var ingen lätt sak. Beskrifvaren af så många vidlöftiga resor bäfvade för den korta mellan Wermdön och Upsala. Han led nu af tredjedagsfrossa. Under de begge fridygnen mellan dennas anfall verkställdes färden sjöledes på en däckad storbåt. Han var åtföljd af sin maka och en tolfårig döfstum dotter; ende sonen låg begrafven på Ingarön. Anländ till Upsala emottogs han på stranden af sin vän THUNBERG och fördes, väl inbäddad i dennes åkdon, till sin landtliga prestgård i stadens närhet.

Här, vid foten af de tre kungshögarna, återsåg han nu efter tjugu år det uråldriga tempel, der han som student ofta predikat. Som pastor skulle han aldrig komma att göra det: han kunde aldrig hålla sitt inträde, han besteg ej sin predikstol på trettiosju år. I öfrigt verkade han med nit och klokhet för sin församlings bästa, emottog gerna sina sockenbors besök och förtroenden i så väl andliga som verldsliga angelägenheter och vakade sorgfälligt öfver undervisningen i både kyrka och skola. Hans ömtålighet för den yttre luften gick i tilltagande. Blott

under ett par af de första åren tillbragte han någon del af den vackra årstiden på landet, men äfven då för det mesta innestängd och sängliggande. Försökte han en varm sommardag att, fullt vinterklädd, träda ut under Guds fria himmel, var en susning i asparna utanför hans boning nog för att åter jaga honom in. Snart blef han för alltid stadsbo och på samma gång i sitt rum lifstidsfånge.

I bredd med de åligganden, som åtföljde hans akademiska lärarekall, togs nu ÖDMANNS verksamhet i anspråk på ett fält, der han genom sina kunskaper och forskningar länge varit hemmastadd. Han utnämndes till ledamot af kongl. bibelkommissionen. En förbättring af den bibelöfversättning, som alltifrån reformationens införande, utan föga förändring, ännu i dag är den i svenska kyrkan rådande, hade länge varit samma kyrkas högmålsfråga. Mer än en af Sverges framfarne konungar har med varmt nit omfattat den. För dess lösning hafva särskilta kommissioner blifvit förordnade af CARL IX, af CARL XI, af GUSTAF III, och den instruktion, som ännu gäller för bibelkommissionens arbete och arbetssätt, är af sistnämnde konung gifven på Ulriksdals slott den 18 maj 1773. Den kommission, som då af honom tillsattes, bestod af icke mindre än tjugu ledamöter. Utom erkebiskopen och fem biskopar inkallades i den tio andra skriftlärde och språkkunnige män, vid hvilkas sida man med någon förundran finner, icke blott LINNÉ, som hade att lemna upplysningar i

det som hörde till naturalhistorien, men äfven den fräjdade läkaren arkiater VON ROSENSTEIN, med afseende på de krankheter, som i bibeln förekomma, matematikern WARGENTIN, med afseende på bibliska kronologien, och justitiekanslern LILJESTRÅLE, med afseende på hebreernas lag och rätt. Det har med skäl blifvit sagdt, att "knappast i något land utarbetandet af en bibelöfversättning varit anförtrodt åt en förening af så utmärkta män." * Endast mot deras alltför stora antal kunde en anmärkning göras; men ledningen och utförandet af det hela öfvertogs snart af ett fåtal bland dem, och det blef förnämligast de begge utmärkte Upsala-professorerna CARL AURIVILLIUS och JOHAN FLODERUS som man hade att tacka för arbetets fullbordan, den förre i afseende på gamla testamentets öfversättning, den sednare i afseende på det nyas. Begge hade likväl med döden afgått, då den färdiga profDöfversättningen vid jubelfesten 1793 framlades för de i Upsala församlade deputerade af rikets presterskap. Den emottogs med loford, men råkade dock snart i förgätenhet. Denna proföfversättning hade, särdeles hvad gamla testamentet angår, stora förtjenster; dess största var tvifvelsutan den, att texttolkningen hvilar på filologisk grund och alleställes röjer både kritisk och historisk lärdom. Men sättet att återgifva textens mening var icke lika lyckligt som omsorgen varit stor att söka och finna den. Man

* Jfr. Skrifter af A. E. KNÖS. Första bandet, andra häftet, sid. 203 och följ.

hade alltför mycket afvikit från LUTHERS vana att öfversätta, kraftigt, slående, ordtroget; man hade afklädt de heliga urkunderna deras korta, kärnfulla uttryckssätt och, genom en ofta matt och utspädd omskrifning af grundtextens mening, beröfvat denna sin egendomliga kraft. Tanken blef derigenom likasom vattenlagd, andan förflygtigad. En annan omständighet, som gjorde, att den stora allmänheten ej i denna öfversättning igenkände sin gamla kyrkobibel, var den, att man, under bemödandet om en städad, vårdad och flytande stil, helt och hållet trängt undan det bibliska fornspråket. För dess bibehållande med sina kasualböjningar, sina gammaldags ordfogningar och all sin ädla rost, hade redan vid kommissionens första sammankomster två af de mest grundlärda språkkännare, IHRE och SERENIUS, anfört kraftiga skäl, ungefär desamma, som i en sednare tid med så mycken vältalighet framhöllos af JOHAN OLOF WALLIN, men de hade i denna principfråga blifvit öfverröstade af män, hvilka närmast hade arbetets verkställighet sig anförtrodd. Allt detta bidrog till att den nya prof-öfversättningen knappt hade hunnit göras färdig, innan den begynte att göras om.

Det var vid denna tid som ÖDMANN inkallades i bibelkommissionen. Denna inträdde härmed i ett nytt tidskifte. Af dess äldsta sammansättning hade de flesta ledamöterna dött undan; af de få, som qvarlefde, var ingen mer brukbar. Äfven af dem, som på sednare åren inträdt,

fans, utom ordföranden erkebiskopen v. TROIL, blott en enda, hvars verksamhet från den gamla kommissionen öfvergick till den nya. Denne ende var TINGSTADIUS. Han hade, jemte det att han mot slutet tagit del i den utgifna prof-öfversättningen, vid sidan af denna offentliggjort sina egna återgifningar af flera det gamla testamentets poetiska delar, och genom det bifall, dessa vunnit hos den mer bildade allmänheten, i ej liten mån bidragit till att uppmärksamheten vändt sig bort från kommissionens arbete. Hvad AURIVILLIUS och FLODERUS varit i den gamla kommissionen, det blefvo nu i den nya TINGSTADIUS och ÖDMANN: själen i det hela. Men de förres blida endrägt och fogliga eftergifvenhet hade icke gått i arf. TINGSTADIUS och ÖDMANN, hvar för sig utmärkta personligheter och begge högt skattande hvarandra, voro dock sinsemellan alltför olika, att i ett samarbete som detta rätt kunna förlikas. I sjelfständigheten af sina åsigter och i envisheten att vidhålla dem voro de fullt hvarandra vuxne. Hvar och en hade redan på förhand sin bestämda och oryggliga åsigt om grunderna för en rätt bibeltolkning; hvar och en var viss på sin sak, ingendera hugad att gifva efter. TINGSTADIUS frågade ej efter *några* auktoriteter, utan lydde helst sin egen fria genius; ÖDMANN rådfrågade *alla* auktoriteter och drog derefter med lugn betänksamhet sitt resultat. Den ene litade på sin säkra ingifvelse; den andre på sina lärda undersökningar. ÖDMANN ville i någon mån tillämpa den omskrifvande metoden;

Tingstadius ville, en gång för alla, bibehålla sitt förskönande manér. Det högljudda erkännande, som detta redan vunnit, kunde ej annat än stegra hans öfvertygelse om dess fulla giltighet. Med honom hade nemligen det estetiska elementet kommit in i bibelversionen, och man torde, utan intrång på hans ära, kunna säga, att i honom var mer af Klopstock än af Luther. I ännu högre grad än Messiadens sångare genomträngd af den österländska poesiens anda, och mäktig af en diktion, som i glans och färgbrytningar söker sin like, öfversatte han hebreernas profetior och heliga sånger mera med en siares djerfva flygt än med en bibeltolks varsamma trohet. Han ville, i deras efterbildning, icke blott bevara dem såsom föremål för uppbyggelsen och tron, han ville tillika häfda deras rätt som evärdliga konstverk inför snillet och smaken. Ödmann, mindre högstämd, men alltid sann, och lika varm, fastän mindre brinnande, gick på annat sätt tillväga. Icke att försköna, men att förtydliga ansåg han för en bibeltolks hufvudpligt. Med exegetens skärpa öfvertygade han sig först sjelf om textens rätta ordaförstånd, men bibehöll ej ordalydelsen, der han ansåg denna innebära någon dunkelhet, utan lät då meningen tydligt skina fram ur en kort omskrifning. Hvad han fått klart för *sig* ville han på detta sätt göra klart för *andra.* Hans väg var således i det närmaste densamma, som hans äldste föregångare i kommissionen hade följt, väsentligen endast med den skilnad att, i följd af den ordkarghet, som

är ett utmärkande drag i ÖDMANNS stil, i allmänhet omskrifningarna hos honom äro mer korta och mer sinnrika, på samma gång som de äro mindre talrika. Man har i en sednare tid strängt utdömt den parafraserande bibeltolkningen, i samma mån man, både utom och inom landet, återkommit till en sannare uppskattning af det sätt, hvarpå den Lutherska öfversättningen, trots alla sina brister, vetat att bevara urskriftens anda och kraft; men man bör härvid ej glömma, att, särskilt hvad ÖDMANN beträffar, felet mindre var hans än tidehvarfvets. *Hans* metod var ingen annan än den, som alla samtidens störste exegeter ansågo för den enda rätta. Ursprungligen ledande sina anor från den lärde ERASMUS ROTTERODAMUS, hade den först i England, sedan i Tyskland, vunnit allmänt burskap. ÖDMANN skulle illa hafva följt med sin tid, han skulle hafva stigit ned från hermenevtikens dåvarande ståndpunkt, om han beträdt en annan väg än den skrifttolkare, sådane som en SEMLER, en ZACHARIÆ, en MICHAELIS, trampat nyss före honom. Utan att blindt följa dessa, gick han tryggt i deras spår, och man kan utan öfverdrift säga, att han snart i flera fall lemnade sina föregångare bakom sig. Det var till nya testementet som hans arbete i början inskränkte sig, och den ende, som under några år deruti biträdde honom, var DAHL. TINGSTADIUS hade förbehållit sig gamla testamentets profetiska och poetiska böcker, under det åter de historiska öfverlemnades åt MURBERG, som huf-

vudsakligen inskränkte sin åtgärd till granskning och förbättring af den äldre prof-öfversättningens tolkning af dessa böcker. Någon enhet i detta bibelverk var således svår att åstadkomma. Dess fullbordan fördröjdes ock, ej endast genom MURBERGS och DAHLS frånfälle, TINGSTADII afflyttning från Upsala och kommissionens ombyte af ordförande, utan ännu mer genom den förlamande verkan, som den städse lika hett fortblossande striden mellan TINGSTADIUS och ÖDMANN utöfvade på begges verksamhet. Den sednare yttrar härom i ett bref: "jag blef ledamot af bibelkommissionen, der hvar dag hade sin plåga. *Mitt* fel är ej, att man på detta arbete användt mera tid än SALOMO att bygga Jerusalems tempel. Mina stycken hafva alltid varit i tid färdiga."

Ändtligen utkom 1816 den nya prof-öfversättningen af trycket, men innehöll ej mer än nya testamentet. Dess antagande var redan förebygdt och på förhand omintetgjordt genom WALLINS bekanta diktamen i presteståndet den 11 maj 1815. Arbetet var hufvudsakligen ÖDMANNS; dock hade hans, redan förut af trycket utgifna, öfversättning af Matthei evangelium här fått vika för en annan af TINGSTADIUS. Kommissionen hade emellertid under LINDBLOMS ordförandeskap fortsatt, och fortsatte efter hans död allt framgent, den gemensamma slutgranskningen af gamla testamentets öfversättning. Kriget, som förut varit fördt inom ÖDMANNS provins, hade härmed flyttat in på TINGSTADII område. Men innan det slöts, hade begge de grånade kämparne lagt

sina hufvuden till ro. Begge hade de ärligt förfäktat sin sak; begge hafva de ock i rikligt mått gagnat en efterföljande tids svenska bibeltolkare både med sina mödor och med sina misstag. Ingendera af dem sökte något lägre än det högsta. Att detta för den ene uppenbarade sig som högsta skönhet, för den andre som högsta sanning, deruti låg deras skiljaktighet; men att dessa båda i sin yttersta punkt sammanfalla till ett, deruti ligger deras slutliga försoning.

Vid jubelfesten 1793 hade ÖDMANN äfven blifvit kallad till ledamot i den då tillsatta ekklesiastika komittén. Dess uppdrag var vidt omfattande: den skulle utarbeta förslag till förbättrad psalmbok, förbättrad evangeliibok, förbättrad handbok, förbättrad katekes, förbättrade teologiska läroböcker. Komittén arbetade på afdelningar, på alla afdelningarna arbetade ÖDMANN. Härom yttrar han i ett bref, två år före sin död: "Vid jubileum 1793 blef jag ledamot af ekklesiastik-komittén, i sällskap med vår kyrkas främsta prelater. Jag hade nyss kommit till akademien för att, såsom man lyckönskade kardinal BIGNON, då han blef LUDVIG XIV:s bibliotekarie, *lära mig läsa.* Jag fick då tillfälle röna hvad biskop WALLQVIST till mig skref: "skall något bli ogjordt, så sätt en komitté." Vi började med handboken. Jag ingaf min princip: "låtom oss ej röra det, som hörer till gudstjensten och sakramenterna. Det är gammalt och helgadt af åldren. Men låtom oss skrifva en ny brudvigsel, prestvigsel, kyrkoinvignings-, biskopars och lärares installerings-

akter." Nej, man ville lappa. Så bortskämdes vår syndabekännelse, det gamla *confiteor*. Så förstördes messan före altarets sakrament, — så förändrades kommunion-orden. — I döpelsen borttogs korstecknet. Jag satte mig deremot. Det var och är kristendomens heliga symbol. Men jag ville ej katolska korsningen i ansigte och bröst." — "Att arbeta i societet är odrägligt, att höra många, onyttigt. Erkebiskop v. TROIL skickade interfolierade handböcker till alla domkapitlen och begärde del af det, som borde ändras. Böckerna återkommo fullskrifna. Ett enda konsistorium skref sig endast önska *en* ändring. Man borde ej i dopet fråga barnet: tror du på Gud fader m. m., utan vill du tro? Liksom barnet skulle kunna mer *vilja* än *tro*." Här må erinras, att ur ÖDMANNS penna flutit många af de kyrkoböner och formulärer till heliga förrättningar, som inom svenska kyrkan nu i mer än ett halft århundrade tjenat att lifva och besegla den kristliga andakten. Särskilt må som stilprof i denna väg nämnas den vackra bönen, som ännu läses vid våra helsobrunnar.

I det omnämnda brefvet heter det vidare: "Man placerade mig ock på katekes-departementet. Man trodde, att jag såsom åtta års skolmästare skulle veta hvad man ungt folk borde enfaldeligen förehålla. Jag blef *der* mera hörd." *Så* hörd blef han dock icke, att han mäktade förhindra det katekesförslag, som, af komitterades flertal godkändt, slutligen blef antaget och allmänt är bekant under namn af den Lind-

blomska katekesen. Att han ännu i sista stund sökte motarbeta det, visa hans uttryck i ett bref till LINDBLOM: "Herr erkebiskopen sätter en fläck på sitt minne genom utgifvandet af denna katekes." Misströstan om en god utgång af detta arbete under den reform-ifrige Lindbloms ordförandeskap röjer sig ock i ett bref från en annan af katekes-komitténs dåvarande ledamöter, den förtjenstfulle ÅSTRÖM, som yttrar: "Vi ha arbetat som trälar i ÖDMANNS badstuga alla dagar, både för- och eftermiddagarna. — Och jag tänker: hvad få vi för det? Den stora äran att hafva varit med — och den stora harmen att få sjunga tröstepsalmen: allt arbet' är nu *fåfängt* här." Under sådant förhållande lär man icke heller kunna lägga ÖDMANN till last det med skäl klandrade ofoget att i den nya, till allmänt bruk anbefallda katekesen, bibelspråken infördes efter en prof-öfversättning, som, långt ifrån att vara antagen, då icke ens var i tryck utkommen.

"Jag blef — säger ÖDMANN — med doktor DAHL förd på psalmboks-departementet. Han var skald. Jag kunde ej en gång bildhuggas dertill. Dock har jag aldrig undandragit mig. Jag menar, att den höga flygten ej hörer till psalmen. Denna är hjertats utgjutelse. Endast lofsången tillåter det poetiska. Äfven der må vingarna klippas. Jag rättade mitt pensum af gamla psalmboken och utgaf sjuttiofem nya psalmer." Han yttrar i företalet till dem: "Sjelfmant afkläda de sig allt anspråk på konst och snille. De hemta sitt

enda värde af ämnet; af ändamålet sin enda förtröstan om mild uttydning." Så anspråkslöst yttrar sig en författare, hvars kyrkosånger, när de 1798 först framträdde, helsades med så allmänt bifall, att de snart kräfde flera nya upplagor och i tusentals exemplar spriddes kring landet. Man bör, för att göra dem rättvisa, jemföra dem icke blott med sina efterföljare, utan med sina närmaste föregångare, och man skall då finna att, ända från den tid, då Kolmodins *dufvoröst* tystnat, inga nya andliga sånger, vackrare än dessa, hade erbjudits den svenska församlingen. Man hade då en lång tid förut gjort psalmer på dagsverke och afgifvit psalmboksförslag i följd af embetsuppdrag. Af naturen ämnad till skald var visserligen icke heller Ödmann, — hans skarpt utpräglade förståndsrigtning låter oss åtminstone betvifla det —; men ingen visste bättre än han hur en psalm *borde* vara, och till att göra den sjelf var steget då lätt för en, som till den grad som han ägde diktion och teknik i sin makt och här hade att låna vingarna mer af sin tro än af sin fantasi. Icke alla af dessa kyrkosånger hafva den rätta flygten; de hafva mer sanning än innerlighet; det är i några af dem kanske mer träd än metall; det är i dem något gjordt, men det är väl gjordt; de sakna aldrig tankens reda och klarhet, aldrig trons visshet, aldrig språkets fulländade form, men de sakna någon gång känslans värma och inspirationens lyftning. Dessa brister spåras dock mindre hos dem, som blifvit med vår nya psalmbok införlifvade, än

hos andra, som från den uteslutits. Och om än de Ödmannska andaktsljuden efter några år öfverträffades af harpotoner vida mer klangfulla, gripande och höga, de undanträngdes dock icke af dem, de hafva länge nu med dem sammansmält i våra tempel och skola ännu länge med dem fortfara att både i den kyrkliga och i den husliga helgedomen lifva och höja kristliga hjertans andakt. Svenska församlingen har äfven i detta afseende att tacka ÖDMANN för mer än hon vet eller kommer ihåg. Hur många tusende gånger har icke, då tempelportarne öppnats, gudstjensten blifvit invigd med de Ödmannska orden:

— Med fröjd jag i ditt hus vill gå
Att af ditt blod min styrka få
Och ljus utaf din lära. —

Hur ofta har man ej på de allmänna bönedagarna uppstämt hans herrliga litania:

Herre, dig i nåd förbarma,
Hör ditt folk, som hjelp begär!

Och i dessa begynnelseord:

Herre, evigt stor i ära,
Höghet, vishet, nåd och makt! —

eller — För dig, o Gud, mitt hjerta brinner
Och älskar hvad du mig befallt —

eller — Fader! under detta namn
Nalkas jag med hopp och gjuter
Mina suckar i din famn,
Viss, att du mig ej förskjuter. —

eller — Salig den, hvars hjerta lågar
Blott af renade begär, —

eller — Sin suck naturen skickar
Till dig, o Gud, från brända fält —

eller — Tack, o Jesu, för det ord,
Du i dag oss låtit lära —

hvem igenkänner icke i dem idel välbekanta röster, som från barndomen följt oss lifvet igenom, från kyrkan till hemmet, från hemmet till kyrkan? Vi hafva för dem att tacka en man, som, länge förnekad att träda opp i Herrans hus, aldrig der fick instämma i sina egna hymner, en man, som, efter att i åratal hafva sett himlen endast genom rutorna af sina dunkla dubbelfönster, sjöng, utsträckt på sin bädd, sjöng med ett åsyna vittnes fulla lifligbet den sköna sommarpsalmen:

— "Naturen åter träder förnyad fram i högtidsskrud.
Allt af din nåd sig gläder, du verldens skapare och Gud!
Af solens milda strålar förlänges glädjens dag,
Och blommans knopp du målar med färger och behag.
Du fröjdar alla väsen med känslan af din nåd.
Din dagg på låga gräsen är ymnighetens förebåd.

Dig, milde fader! ärar allt, hvad du lif och anda gett:
Dig prisa luftens härar, dem din försyn ett bord beredt;
Dig prisa regnets droppar och vindens ljufva flägt
Och fruktens späda knoppar och trädets rika drägt
Och hafvets vilda vågor och bäckens lena fall
Och blixtens klara lågor och åskans dunder, fart och knall.

Till dig naturen sänder, o skapare, sin högtidssång.
Dig prisa flodens stränder, dig prisar källans friska språng.
De stjernbeströdda himlar och djupets mörka stig,
Allt hvad i böljan hvimlar, allt, fader! prisar dig;
Och allt, hvad ljuset gläder, och allt, hvad jorden bär,
Till dig med lofsång träder och vittne om din godhet är.

Från berg och dalar skallar till Herrans lof ett återljud,
Som dig, o menska! kallar att höja hjertat till din Gud.
Dig hugnar fältets gröda och axets böjda topp:
Så glöm i dag din möda och gläd dig i ditt hopp!
Lär dina pligter sköta med nöjdt och helgadt bröst,
Så skall du en gång möta i lugn din ålders sena höst!"

Ödmann tillhör äfven den förtjensten af våra kyrkosånger, att, med den djupa historiska kän-

nedom han ägde af musiken och särskilt af våra äldsta koraler, hafva räddat och bevarat många af dessa, genom att för sina psalmer alltid välja en meter, som, på samma gång den stod i full öfverensstämmelse med ämnets karakter, passade in på någon af den äldre kristna kyrkans kraftiga eller rörande melodier. Äfven egna sådana har ÖDMANN efterlemnat.

Under det i dessa mångfaldiga uppdrag han nitiskt arbetade för kyrkans och församlingens bästa med bibeltolkning och liturgi, med katekes och psalmbok, var han icke mindre verksam att som författare gagna sin vettenskap. Derom vittnar "geografiskt handlexikon öfver nya testamentet", derom hans "försök öfver uppenbarelseboken", derom, framför allt, hans i fyra band utgifna "strödda försök öfver nya testamentets heliga skrifter" — ett verk, som på sin tid väckte stor uppmärksamhet och både i exegetiskt och homiletiskt afseende ansågs göra epok i vår litteratur. Under denna tid utarbetades ock, ehuru den först efter hans död utkom, hans "parafras öfver större delen af nya testamentets heliga skrifter", en bok, som icke får förblandas med hans förut omnämnda öfversättning, der parafraseringen blott gäller uttrycket, hvaremot den här tillika är en utläggning af innehållet. Att äfven under denna tid hans fordna älsklingsstudier inom naturvettenskapen icke alldeles hvilade, ser man, ej mindre af den latinska afhandling i ornitologien, som han efter sin flyttning till Upsala lät införa

i Vettenskaps-societetens handlingar *, än af de bidrag, han ännu, tid efter annan, insände till Vettenskaps-akademiens. På en sednare tid kallad till ledamot af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiqvitets-akademien, prydde han dess handlingar med talet öfver SCHÖNBERG, efter att vid sitt inträde hafva i den lifligaste stil framställt "några qvarlefvor af naturens fordna kännedom, hemtade ur de nordiska sagorna." Vid insändandet af detta tal till akademiens sekreterare, yttrar han: "detta tal hade kunnat fördubblas till sin längd, och det har kostat mera omsorg att af min ungdoms talrika anteckningar utgallra än utsöka. Jag nödgades afklippa en lång tirad för att ej trötta. Således uteslöt jag metallerna, om hvilka jag hade mycket intressant att säga. I mina samlingar finnes ganska mycket om den tidens krigssätt, vapen m. m. som här ej kunde få rum. — Af ett sådant ämne kan ej göras ett vitterhetsstycke, och det är icke min sak att filosofera öfver hvardagsämnen." Då han insänder talet öfver SCHÖNBERG, ursäktar han sig för det myckna, han måst hemta ur riksdagarnes krönikor. "Men — säger han — riksdagarne voro SCHÖNBERGS element, och utan att tala om *dem*, hade man om *honom* föga att säga. Han var en man, som ville väl, gjorde mycket och uträttade litet. Det var tidens och icke hans fel." Dessa utdrag kunna lemna ett begrepp om ÖDMANNS glada brefstil.

* "*Specimen ornithologiæ Vermdöensis, ex observationibus propriis*". Nova acta R. Soc. Scientiarum Ups. Vol. V. 1792.

Till hans pennas täta bruk kom äfven, att, då han aldrig personligen kunde infinna sig hvarken i domkapitlet eller akademiska konsistoriet och teologiska fakulteten, men såsom ledamot ägde på alla tre hållen både rätt och pligt att i förekommande ämnen afgifva sitt utlåtande, detta hvarje gång måste affattas skriftligen. Den osynlige ledamoten var ej derför den minst betydande; i vigtiga fall var det ofta dennes yttrande, som genom klarheten och skärpan hade en afgörande verkan på besluten. Oaktadt allt detta, räckte hans tid till att nu, som tillförene, för vederqvickelse på lediga stunder och en uppfriskande hvila från de lärda mödorna, öfversätta och bearbeta en stor mängd af äldre och nyare resebeskrifningar. Det var honom ett nöje att på detta sätt, liggande i sitt rum, färdas kring vida verlden. Af läsare, som icke kände hans personliga ställning, hörde man honom stundom åberopas som "den vidtbereste ÖDMANN".

Men hvarken detta mångsidiga författarskap eller ledamotskapet i den maktpåliggande bibelkommissionen och arbetet på den icke mindre mödosamma ekklesiastik-komitténs olika afdelningar gjorde något afbräck i det nit och den verksamhet, som ÖDMANN egnade åt sitt egentliga lärarekall vid Upsala akademi. Efter att 1799 hafva vunnit befordran från teologie adjunkt till professor i teologiska fakulteten, höll han i denna egenskap för en åhörarekrets så talrik, som utrymmet i hans bostad medgaf, föreläsningar i exegesen, hvilkas utmärkthet, så till

innehåll som föredrag, blifvit vitsordad af mer än en bland hans lärjungar och särskilt af den ypperste bland dem alla, den sedan som lärare och predikant oförgätlige CARL GEORG ROGBERG, länge hans medhjelpare och närmaste man i vården om den inrättning, som gjort begges namn minnesvärda i den svenska prestbildningens historia. Sina föreläsningar höll ÖDMANN i samma rum, som nu var och förblef hans lifstids-häkte. Det var ett lågt, men temligen stort hörnrum, med fyra fönster, men blott två rutor i höjden. Åhörarne togo der plats på bänkar stälda längsefter de med böcker från golf till tak fyllda väggarna. Sängen fick tjena till kateder. Detta rum vore värdt sin egen beskrifning. På en gång sängkammare och auditorium, matsal och bibliotek, arbetsrum för åtskilliga komittéer och mottagningsrum för embetsbröder och vänner, för lärda utlänningar och för bönder från hans landtförsamling, för prester från stiftet och för en skara af studenter, fick det hvarken vädras eller skuras, men eldades midt i sommaren och hade dubbelfönsterna qvar hela året om. Termometern fick der redan om morgnarna aldrig visa under 24 grader, men steg gemenligen under dagens lopp till 26 och 28. Luften var ej den bästa; till den qväfvande värmen kom äfven tyngden af tobaksrök. Man har svårt att fatta, huru den, som i nitton år vant sina lungor vid den rena saltsjöluften, sedan under dubbelt så lång tid kunde härda ut i en sådan atmosfer och öfva sig, icke blott att lefva i bur,

men att andas i en blykammare. Det vissa är, att hans helsa derigenom återvans och endast då kom i olag, när, oaktadt alla försigtighetsmått, en luftvexling i rummet oförmodadt inträdt. Att hvarken af detta instängda lif eller denna tropiska hetta själskrafterna slappades, utvisa hans arbeten; att hans lynne ej deraf led, vittnade hans lifvade, ofta skämtande samtal. Det var som hade under detta kroppens snäcklif andens vingar blifvit ännu rörligare. Till ett så afgjordt undantagsförhållande, som hela den sednare delen af Ödmanns lefnad utgjorde, lärer verldshistorien hafva svårt att uppvisa något fullt motstycke. Och i vår tid, då det sociala lifvet fått så hög betydelse och man för vettenskapernas framsteg gerna ställer som villkor de lärdas årsmöten och personliga beröringar, är det med en egen känsla man blickar tillbaka på en lärd i sin ensamhet, på en lefvande begrafven eremit, som i sin vrå uträttat så mycket för vettenskapen, så mycket för den allmänna upplysningen.

Ödmanns akademiska läroembete erhöll en ansenlig tillökning i möda och ansvar, då åt honom såsom professor i pastoral-teologien uppdrogs ledningen och öfverinseendet af det teologiska seminariet. Det var 1806 som Upsala erhöll ett sådant. Åbo ägde då redan ett; Lund erhöll sitt några år sednare. Dessa seminarier voro ett uttryck af tidens praktiska anda. Man hade länge hört en allmän klagan öfver prestbildningens låga ståndpunkt. Då ett af de för-

nämsta skälen dertill var att söka i det yngre presterskapets omogna predikosätt, äfvensom i den okunnighet om en själasörjares olika pligter, hvarmed ofta unge, oerfarne män inträdde i det andliga ståndet, trodde man dessa brister bäst kunna afhjelpas genom anläggning vid rikets universiteter af plantskolor för blifvande prester. Ödmann hade ifrat för en sådan i Upsala och hade sjelf gifvit planen till den, hvars direktor han nu blef. För inträde i seminariet erfordrades minst en termins föregående vistelse vid universitetet och antingen afläggandet af den s. k. stora teologiska examen eller ock undergåendet af en särskilt pröfning. Före utträdet undergicks förhör i pastoral-teologi, kyrkolagfarenhet och kateketik. Sjelfva kursen, beräknad för två terminer, bestod för det mesta af praktiska öfningar: kateketisering, deklamation och kyrklig tjenstgöring. Drygaste delen utgjordes af homiletiska skrifÖfningar. Dessa, bestående för hvarje seminarist af fyra fullständiga predikningar, tre längre predikoutkast och ett skriftetal, leddes till en början uteslutande af Ödmann sjelf, och, om än längre fram biträdd äfven i denna del af göromålen af seminarii-prefekten och två yngre medlärare, bibehöll han dock ända till sin lefnads slut alltid hälften af detta tunga gransknings-arbete. Det mödosamma deri låter sig fatta, när man besinnar icke blott beskaffenheten och vidden af de inlemnade skrifprofven, men tillika de skrifvandes stora antal. Detta understeg, enligt Ödmanns egen uppgift, högst sällan etthundra i termin,

men uppgick någon gång till närmare etthundrasjuttio. Tager man deraf ett medeltal, så finner man, då hvarje seminarist inom två terminer hade att inlemna åtta prof, att dessa, ofta ganska långa, andliga krior årligen uppgingo till mer än tusen, och att följaktligen på de tjugutre år, under hvilka ÖDMANN åt deras granskning egnade en outtröttlig omsorg och flit, deras antal öfversteg tjugutretusen, — i sanning ett nätt arbete vid sidan af alla hans många öfriga. Han yttrar sjelf: "Alla dessa predikningar och skriftetal skola rättas, granskas och med uppgifna skäl till rättelserna återlemnas. Sådana ingifna profstycken finnas hundradetals, på hvilka jag med egen hand tillskrifvit hela sidor öfver de misstag, som skett i ämne, utstakning och val." Man kan föreställa sig vigten af den inflytelse, som ÖDMANNS storartade verksamhet i denna rigtning, fortsatt under en sådan följd af år och långt ifrån inskränkt till blotta predikostilen, skulle utöfva på hela svenska församlingen, hvilken nu ur hans plantskola emottog flera tusental af sina blifvande herdar. Här är icke stället att ingå i undersökning om huruvida den inrättning, som var hans verk, i allo motsvarade hvad man af den haft skäl att vänta. Klandrande röster läto höra sig medan ÖDMANN lefde; de hafva efter hans död blifvit än mera högljudda. Ett hufvudfel vid alla dessa inrättningar var, att de unga här hade att *tillämpa* kunskaper, som de ofta icke ännu *ägde;* den teoretiska grunden var för svag att deruppå bygga

någon praxis; man ansade och klippte kronan, medan roten ännu var lös. Orsaken åter till denna löshet låg i elementarläroverkens förändrade rigtning. Gymnasierna voro ej mer, och blefvo med hvarje dag allt mindre, hvad de varit i ÖDMANNS ungdom, — prestskolor, der, jemte latinet, teologi och biblisk filologi utgjorde hufvudämnena. I samma mån dessa måste maka åt sig åt andra, förlorade de i grundlighet, och just *de* förstudier, på hvilka seminarierna byggt som villkor, började mer och mer saknas hos de inträdande. Råheten kunde ej då på två terminer förvandlas till mognad, och att förlänga vistelsen vid universitetet förbjöd de flestas fattigdom. ÖDMANN beklagar sig deröfver. "Dessa fattiga — säger han — förefalla som resande, hvilka måste forthjelpas för att ej omkomma af hunger, innan de uppnått bestämd ort." Han medgaf sjelf de anmärkta bristerna, men lade på samma gång i dagen, att de berodde af förhållanden, hvilka det ej stod i hans makt att afhjelpa. Endast sitt nit och sin flit tog han i skydd mot tadlet och tröstade sig med åtminstone den negativa förtjensten att hafva undanröjt massor af homiletiskt vanvett och att hafva skyddat kyrkan för inträngande af rent odugliga tjenare. Någon af rikets biskopar hade vid ett prestmöte i offentligt tal yttrat: "Värdet af seminarierna vågar man icke bedömma. Tiden och erfarenheten skall göra det. För den goda afsigten förtjena de dock att med aktning omtalas". Detta yttrande stötte ÖDMANN. Han tog

till pennan. "Seminarium i Upsala — skrifver han — hade redan elfva år varit i gång, då detta omdöme fälldes. När en aktningsvärd inrättning icke på elfva år lemnar något spår af värde, utan måste afbidå framtidens dom, drabbar brottsligheten den, som inrättningen förestår. Mitt ändamål är ej att här författa någon försvarsskrift. För mitt eget samvete behöfver jag den icke. Det inskränkta lefnadssätt, jag nödgats vidtaga, fredar mig, jag vågar säga det, från alla, till förströelser ledande tidsfördrif. Min, såsom jag hoppas, icke okända arbetsamhet fredar mig från förebråelse af maklighet. Att fordra mycket är lätt, att tadla är ännu lättare. Jag är dock skyldig några ord åt den sanningen, att det, som icke uträttar *allt*, derför ej billigt må sägas vara *utan värde.*" Och nu ingår han i utredande af de förhållanden, som utifrån menligt inverkade på seminarii-inrättningen, hvars i många fall glädjande resultater han på samma gång framhåller.

Ödmanns personliga förhållande till så väl seminarister som studenter i allmänhet var en förening af strängt allvar och faderlig godhet. Han stod hos ungdomen i högt anseende för sin stora lärdom och sitt berömda namn, men man visste, att han kunde vara ond, och sällsamheten i hans vanor kom honom att på afstånd synas som ett slags underdjur, till hvars kula man ej närmade sig utan en viss skygghet. Första besöket skedde derföre vanligen med klappande hjerta. Man hade att iakttaga allehanda försig-

tighetsmått. Man borde i det yttre rummet afkyla sig en längre stund och der qvarlemna icke blott ytterplagg, men äfven hufvudbonad. Man hade, efter knackning på kammardörren, att invänta uppmaningen att stiga på. Dörren borde då läsas opp och igen med görligaste skyndsamhet. Lyckligt inkommen borde man hålla sig på afstånd, men på den varma kakelugnen genast lägga ifrån sig hvad man hade att öfverlemna. Den unge studenten, som vid inträdet möttes af en mot dörren tillbakakastad skarp blick, uttryckande vresig otålighet, fann sig dock ej länge illa till mods. Snart såg han den gamles anlete upplifvadt af välvilja och fann till sin förvåning, att Ödmann tycktes känna honom på förhand, efterfrågade hans slägt och hembygd, satte sig in i hans förhållanden, underrättade sig om hans studier och hans ekonomi, gaf honom råd för beggedera, gaf honom anvisning på stipendier, som han med något hopp kunde söka, med ett ord, tog sig honom faderligt an. Så lemnade man med tacksamhet och vördnad den, till hvilken man närmat sig med farhåga och tvekan. En nykommen seminarist, mer oblyg än de öfriga, hade i sin första predikan på spe valt till ingångsspråk: "Statt upp, tag din säng och gack!" Vid predikans återlemnande fästade Ödmann hans uppmärksamhet på att ingångsspråket icke stod i sammanhang med hvarken text eller innehåll och derför måste antagas hafva blifvit valdt af någon främmande orsak. Den unge predikosvennen erhöll derefter en så

kraftig men tillika kärleksfull tillrättavisning om det för en hvar, men synnerligast för en blifvande prest, ovärdiga uti att leka med ord, utgångna ur Frälsarens egen mun, att han full af ånger och blygsel återvände till sina utanför väntande kamrater.

Äfven inom området af dessa sina embetsåligganden var ÖDMANN som författare verksam. Hans "anvisning till ett kristligt predikosätt" är en homiletisk handbok, i reda och klarhet ej lätt att öfverträffa. Särskilt innehåller kapitlet om predikostilen förträffliga varningar och läror. Icke mindre förtjenstfulla äro hans "predikoutkast" för alla årets helgedagar och hans "anvisning till skriftetal och kateketisering." De råd och erinringar, han här gifver unga prester och seminarister i afseende på bibelns läsning, äro i hög grad värda att behjertas. Han låter läsaren på samma gång blicka in i hans egen metod att från ungdomen studera de heliga skrifterna, hvarvid han, bland annat, hade för sed att alltid anteckna mörka ställen på en särskilt lista, "hvilken — säger han — utgjorde ett register på min okunnighet, tilldess jag fann utväg att, antingen genom rådfrågning eller genom efterspaning i goda böcker, utstryka den ena anteckningen efter den andra."

Det är en egen företeelse, man skulle nästan kunna säga förföljelse, i ÖDMANNS lif, att, midt under det han åt vettenskapen offrar sina krafter, tagas de samtidigt i anspråk för bibringande af rent elementära kunskaper. Han är i

viss mån skolmästare ännu i Upsala: han hade förut måst lära barn läsa, han fick nu lära ynglingar skrifva; ty många af dem, som kommo under hans ledning, måste han först lära att skrifva svenska, innan han kunde lära dem att skrifva predikningar. Till och med stafning och interpunktion tarfvade ofta rättelser. Hvad åter stil i högre mening beträffar, kunde visserligen ingen vara mer lämplig och skicklig att deruti gifva föreskrifter än den, hvars egen här kunde tjena till mönster. Få äro de, som skrifvit vårt vackra modersmål bättre än ÖDMANN. Han hade det i sin fulla makt, kände dess tillgångar och använde dem lika säkert som sinnrikt. Hans stil har icke ymnighetens flöde; den är sammanträngd, men icke derföre dunkel. Klarhet är tvärtom en af dess utmärkande egenskaper, likaså korthet och bestämdhet, liflighet och styrka. Det mörka, det tunga, det öfverlastade, det öfverspända träffar man aldrig hos honom; snarare, en och annan gång, något spetsadt och kantigt, men som då merendels är föranledt af ämnets natur. Orden väljer han noga, men han behöfver få för att säga mycket. Af långa periodbyggnader är han ingen vän; satserna äro vanligen lika enkla som korta; man behöfver ej leta efter tanken, den kommer i ögonblicket till möte; dess kärna har intet skal af fraser. Det oaktadt, är hans stil hvarken stympad eller sönderskuren; tankarne strömma så tätt på hvarandra, att man ej märker några luckor. Dess stora ledighet störes endast ibland af verbets något

tvungna ställning; men detta var tidens sed; man ville dermed skilja skriftspråkets ljudfall från det hvardagliga talets. Hvad innehållet beträffar, är han alltid underhållande och lärorik, ömsom bevisande och öfvertygande, ömsom, när saken så medgifver, fyndig och qvick. Det går en friskhet genom det hela; läsaren försättes i en lifvad stämning och märker, att det är författarens egen, som han får del af. Sällan har någon i vettenskapliga ämnen skrifvit så klart och populärt. "Det tidehvarfvet — säger han — har lyckligen nått sitt slut, då man förvexlade lärdom med obegriplighet." För öfrigt har ÖDMANN i sin stil icke så mycken färg som icke mera eld och lif, och detta, vare sig att han behandlar naturföremål eller bibliska ämnen, skrifver om pauperism eller om polarkretsarne, tecknar skälskyttens tunga lif mellan isbergen eller utstakar pligterna för en själasörjare i församlingen. I sanning, denne ovanlige man förtjente redan som svensk stilist den gärd af aktning, Svenska Akademien i dag egnar åt hans minne. Hon gäldar på samma gång en gammal skuld; ty att ÖDMANN ej var hennes ledamot, kan endast urskuldas genom omöjligheten af hans närvaro vid hennes sammankomster.

ÖDMANN var för det mesta avtodidakt. Hans studiikurs i Upsala hade hvarken varit lång eller glänsande. Det mesta hade han lärt på egen hand. Drifven af sin heta kunskapstörst, vägledd af sitt skarpa förstånd, understödd af sitt utomordentliga minne, väpnad med sin fasta

vilja, bröt han för sitt snille nya banor i forskningens rymder. Och snillets gudagåfva hade fallit på hans lott; han skulle utan henne aldrig blifvit den han var. Stor var ock den dragningskraft, han utöfvade på rikt begåfvade personligheter. Så bland andra på GEIJER, som kort efter hans död om honom yttrar: "Denne ovanlige man ägde och äger min beundran. Hela den synliga naturen låg för honom klar som i ett solsken. Blicken för de naturliga tingens egenheter och skilnader var honom medfödd. Hans snille låg i ögat. Det *emottog* ej blott, det *gaf* ljus. Derföre var allt, hvad han läste, för honom lefvande. I den fria naturen hade han endast lefvat i sin ungdom. Han tog bilden med sig inom de fyra väggar, som sedan blefvo hans yttre verld, så frisk som hade den varit från gårdagen. Med honom slocknade ett ljus."

Hvad särskilt fästade GEIJER vid ÖDMANN, var begges kärlek för musiken. ÖDMANN tillhörde en slägt, der rika musikaliska anlag gått i arf från led till led. Vi hafva redan sett honom vid Wexiö gymnasium bilda och anföra en liten orkester. Hans eget instrument var violin, men han var väl öfvad äfven på flöjt och valdthorn. I Upsala hade det akademiska kapellet, hvars inspektor han förblef till sin död, länge haft sina vecko-öfningar hemma hos honom. Der samlades då äfven till qvartettsång de bästa rösterna inom studentcorpsen, hvilkas inöfning i början leddes af ÖDMANN sjelf. Den berömda Upsalasången räknar från honom sina anor. HÆFFNER,

som sedermera hade så stor förtjenst af dess utbildning, ankom till Upsala sexton år sednare än ÖDMANN och fann då före sig qvartettsången i full gång. De begge stora oratorierna "Försonaren på Golgatha" och "Försonaren på oljoberget", till hvilka ÖDMANN författat både orden och en del af musiken, uppfördes med stort bifall under HÆFFNERS anförande. Stycken ur dem hafva länge bibehållit sig i minnet, bland andra den vackra arian:

"Ej solen mera sprider. det ljus af Gud hon fick,
En jord, der Jesus lider, är icke värd dess blick."*

äfvensom den präktiga kören:

"Himlarne sjunga, o Fader, din ära,
Himlarne sjunga din vishet och makt."

Under de sista tjugu åren *hörde* ÖDMANN sällan någon musik; han *läste* då i stället. Det var hans kammarkoncert. Han var eljest ingen man af veka känslor, men, när han låg och läste partiturerna till harmoniska mästerverk, såg man ofta tårar i hans ögon.

Midt i neologiens och rationalismens århundrade står denne kyrkans lärofader som en förmedlare mellan en bättre förgången och en bättre kommande tid. Han tillhör ej de teologer, som nedsätta förnuftet. "Att smäda Guds högsta gåfva i naturen — säger han — är att smäda gifvaren." Han kände mer än väl förnuftets *rättigheter* och han tog ut dem alla; men han kände också dess *gräns,* och der vidtog hans

* Den af ÖDMANN författade psalm, ur hvilken dessa strofer voro tagna, är sedan införd i nya psalmboken under N:o 91.

kristna tro. Denna hade så tidigt och så djupt blifvit hos honom inympad, att alla tviflets smittor gingo honom förbi. Hur stor hans ifver var att utleta allt, hans begärlighet att förklara allt, med hur mycken spetsfundighet, i förening med lärdom och allvar, han än gick tillväga vid skrifternas ransakande, aldrig svigtade dock denne snillrike man hvarken i sin tro — *här* var han lärjungarnes lärjunge — eller i sina dogmer — *der* blef han lärarenas lärare. Och följer man honom med uppmärksamhet från början till slutet, man skall finna det djupa, inre sammanhanget i detta underbara lif; man skall finna, huru alla hans kunskaper, alla hans förmågor, alla hans sträfvanden löpa ut åt *ett* mål. Hans naturforskning går opp i bibeltolkning, hans diktkonst i psalmer, hans stilistiska mästerskap öfvas på homilier, och hans musik upplöser sig i oratorier. Allt hans verk är ett arbete till Guds ära, och hela hans bana en fortsatt resa till det heliga landet.

Till sitt yttre var Ödmann af en stark kroppsbyggnad och en reslig växt. Allmänheten, som aldrig hade sett honom, och äfven hans bekanta, som blott hade sett honom liggande, förvånades vid hans begrafning öfver den ovanligt långa likkistan. Hans utseende var på ålderdomen i hög grad vördnadsbjudande med det silfverhvita håret, den höga pannan, de talande ögonen. Dessas genomträngande blick uttryckte på en gång ett nästan hårdt allvar och en spelande qvickhet. Han låg vanligen med en svart kalott. Aftog han

denna och vek den tillsammans, var detta ett tecken till någon jäsning i hans inre: kastade han den mot väggen, hade vreden nått sin höjd.

Minnestalaren, då han vill aftäcka store mäns förtjenster, hänger gerna slöjan öfver deras lyten. *Ett* var hos ÖDMANN på äldre dagar för mycket framstående att här undanskylas. Det behöfver det icke heller; det hörer till hans karakteristik; han skulle derförutan ej fullt igenkännas. Man hade kunnat vänta, att den, som så länge lefvat afskild från verlden, äfven skulle för verlden blifva skygg och likgiltig. Så var likväl icke fallet. Han var tvärtom alldeles för litet likgiltig för det, som tilldrog sig utomkring. Det var som hade han velat draga verlden in till sig, då han ej kunde komma ut till den. Han ville veta allt, äfven det obetydligaste, och han visste det. Han ville höra allt som passerade icke blott ute i Europa, men ute i staden; han intresserade sig icke blott för kriget mellan de stora makterna, men för dagens gräl inom konsistorium; han var, med ett ord, nygirig i smått som han var vettgirig i stort. Det inses lätt, att denna svaghet stod i sammanhang med både hans lynne och hans läge, och hade sin grund, likasom sin förklaring, på en gång i hans stora liflighet och i hans stora ensamhet. Till dess yttringar bidrog sannolikt äfven saknaden af en huslig lycka *, som kunnat på hvilostunderna

* Hans förträffliga och högt värderade maka hade dött redan 1805.

fylla hvarje tomrum i den trägne arbetarens ensliga lif.

Och arbetare var ÖDMANN — få hafva varit det som han —, andlig arbetare på vidsträckta fält. Der *han* plöjde, hafva många sått; der *han* sått, hafva många skördat. Mödan behöll han för sig. Han törstade efter ljus och han räckte det åt andra. Han uppsökte det i dess källa, utan att tappa sig i molnen. Att forska var hans behof, att gagna hans enda ärelystnad. Efter yttre utmärkelser kände han ingen hunger. Två tillföllo honom, begge sent: teologie doktors-värdigheten och nordstjerne-orden.* Då han erhöll den sednare, var han öfver sextio år; hans namn hade då redan i ett fjerdedels sekel stått i anseende utomlands. När erkebiskop LINDBLOM en kall februaridag infann sig att fästa ordenstecknet på hans bröst, anhöll ÖDMANN, att det måtte läggas på kakelugnen.

I växten *Ödmannia* blommar ännu hans minne som naturforskare. Sin kärlek till LINNÉ uppgaf han aldrig. Den växte snarare med åren. Ju mer det led mot aftonen, hägrade för hans syn bilderna från lifvets morgon i förstorad glans. "Svårligen — skrifver han ** — kan jag smälta den oförrätt, vår store LINNÉS namn och vetenskap lida i vårt fädernesland. I nya skolordningen lemnas blott en timme i veckan åt natural-

* Den förra vid kröningen 1800. Vid den talrika teol. doktors-promotionen 1793 blef han ej ihågkommen. Nordstjerne-orden erhöll han på Carlsdagen 1811.

** I ett bref till Vettenskaps-akademiens sekreterare, Professor O. SWARTZ.

historien, och denna timme läses af adjunkter, som ej en gång känna hundlokan. — Det förargar mig att denne store mannens minne så nära slocknat i sjelfva Upsala, hvars förnämsta prydnad han på sin tid var." Att så likväl icke var förhållandet, fick ÖDMANN slutligen erfara, då den nystrålande glansen af LINNÉ var den sista, som nådde hans slocknande ögon.

Oaktadt sina sällsamma lefnadsvanor, uppnådde ÖDMANN en hög ålder, och ej blott hög, men en sådan, som af den gamle romaren kallas kry och grönskande. Det var vår midt i senhösten. Ännu in i aftonrodnaden af sitt lif behöll han samma glada arbetslust, samma lugna lefnadsmod. Alla hans själskrafter stodo honom bi; minnet var starkt som i ungdomen. Så förskonades han från att öfverlefva sig sjelf; men sin maka, sina vänner, sitt tidehvarf hade han öfverlefvat. Han var nu den äldste i Vettenskapsakademien, den äldste i Upsala Vettenskapssocietet. Han stod på tröskeln till sitt åttionde år; då kände han med ens krafterna svigta. Deras aftagande var enda förebudet till hans annalkande slut.

I oktober månad 1829 beredde man sig i Upsala till en utomordentlig högtid. BYSTRÖM hade i Rom fulländat det uppdrag, som af akademiens studerande ungdom blifvit honom anförtrodt, att i marmor utföra bildstoden af nordens store blomsterdrott. Denna bildstod hade redan landat vid Fyris strand, och blifvit uppstäld på sin vackra plats i den nya botaniska läro-

salen. Festen för dess aftäckande var utsatt till den 12 oktober; men redan dagen förut hade, till deltagande i den, talrika gäster samlats i den gamla universitetsstaden: BERZELIUS var anländ från Stockholm, TEGNÉR från Wexiö, BYSTRÖM från Italien. Då hördes, i den korta höstdagens skymning, plötsligt från domkyrkans dubbeltorn den väldiga storklockan sjunga sin entoniga sång. Hon ringde ej in morgondagens högtid; hon ringde till begrafning. Man såg ett långt sorgetåg, till hvars leder hela studentcorpsen och alla de främmande gästerna anslutit sig, långsamt skrida fram från den obemärkta boning, der en af universitetets äldste lärare länge lefvat gömd för verlden. Först som ett andelöst stoft mottog honom nu åter den kalla luften. Det var SAMUEL ÖDMANN, som bars till grafven. Lärjungen hade i förväg skyndat att på de saligas fält uppsöka sin mästare och till honom öfverbringa den blomma, som nu åter slog ut på hans fordna mark, blomman, som aldrig borde vissna: *efterverldens tacksamhet för odödliga förtjenster.*

Anmärkningar och tillägg.

Källor.

De biografiska uppgifterna i föregående minnesteckning äro hemtade dels ur ÖDMANNS egna skrifter, företrädesvis hans "Hågkomster från hembygden och skolan", dels ur den rikhaltiga skildring af honom, som finnes införd i tjugutredje bandet af Biografiskt Lexikon, undertecknad med den välbekanta signaturen —N., och de af samme författare meddelade, högst värderika bidrag till ÖDMANNS historia, som äro intagna i Delagardiska Arkivet, trettonde delen. Begagnade hafva äfven blifvit så väl C. G. ROGBERGS personalier vid ÖDMANNS jordfästning som ÖDMANNS egna för handen varande tryckta och otryckta bref. Den i femtionde delen af kongl. Vettenskapsakademiens handlingar intagna biografien öfver ÖDMANN är ej annat än ett sammandrag af nyssnämnda personalier. Der i ett eller annat fall Svenska Akademiens nu lemnade minnesteckning afviker från de föregående, har detta skett på goda grunder och till följd ej mindre af noggranna undersökningar än de upplysningar, författaren varit i tillfälle att sjelf samla redan från den tid, då han som ung student var ÖDMANNS lärjunge i det teologiska seminariet. För flera meddelanden om ÖDMANNS personlighet och vanor har minnestecknaren att tacka hans ännu lefvande dotterson *, som till sitt sjuttonde år lefde i morfadrens hus.

Till sid. 4.

ÖDMANN ville aldrig låta måla sig. SANDBERG, som i detta ärende gjorde honom ett besök på sommaren 1828, fick afslag. Dagen efter ÖDMANNS död på hösten följande året tog skalden A. A. GRAFSTRÖM, som då uppehöll sig i Upsala, en teckning af den döde. Det var efter denna särdeles lyckade och karakteristiska teckning som SANDBERG sedan i olja utförde det porträtt, hvilket nu pryder Smålands nationssal i Upsala.

* Rådmannen i Upsala, herr ANTON ÖDMANN LÖFVÉN. Hans moder, ÖDMANNS döfstumma, men i hög grad lifliga och intelligenta, dotter lefde till 1861.

Till sid. 5.

De tre nations-föreningar, för hvilka ÖDMANN i Upsala var inspektor, voro Fjerdhundra, Gestrike och Helsinge, samt Smålands.

Till sid. 6.

ÖDMANNS fader, GABRIEL ÖDMANN, blef sedermera, från konsistorii-notarie i Wexiö, kyrkoherde i Hjelmseryd 1762 och lefde der till 1787. Han var, enligt Biografiskt Lexikon, son af LORENZ ÖDMANN, tenngjutare i Jönköping, och KRISTINA ISER. Sitt ena dopnamn, Lorenz, ärfdt efter farfadren, bortlade ÖDMANN vid äldre år och behöll blott det, som han fått efter sin morfader, prosten SAMUEL WIESEL. Om dennes sju döttrar, af hvilka den fjerde i ordningen, Katarina, blef ÖDMANNS moder, får man närmare underrättelse i upplysningarna till ÖDMANNS "Hågkomster från hembygden och skolan", ur hvilken skrift de i minnesteckningen gjorda meddelanden om prosten WIESELS personlighet äfven blifvit hemtade. Denne egendomlige mans afkomlingar, till hvilka äfven höra de småländska prestslägterna WIESELGREN, WIESELQVIST, HEURLIN, WIDEBÄCK, HYLTENIUS, CAVALLIUS m. fl., utgjorde redan vid ÖDMANNS död ett antal af mer än 300 personer. Af Wieselska slägten hafva femton tjenstgjort som prester i Wieslanda under en sammanlagd tid af omkring 450 år. Sex af dem voro der kyrkoherdar i en oafbruten följd af 174 år. SAMUEL WIESEL och hans fader, ELIAS WIESEL, voro det i sammanlagda 105 år*.

Till sid. 10.

Angående sin undervisning i morfadrens hus, efter att der hafva erhållit en enskilt handledare, skref ÖDMANN som student till en ung flicka, hvilken sedermera blef hans svägerska: "Jag är, som hon vet, uppfödd hos min morfar. Ett allvarsamt presthus, der icke just karbasen alltid låg på bordet, men var dock ej längre borta än att han på behörig tid kunde vara tillhands. Jag blef drifven att läsa, skrifva, spela och mera, men ensam var jag, utan någon medtäflare. Så att jag ej så just skyndade på. Mina yngre syskon började nästan öfverträffa mig. *De* kunde läsa rent, då *jag* måste ha en, som sade före hvart ord, då jag skulle läsa. De skrefvo mig till, men min præceptor skulle alltid hålla i min penna, då jag skulle svara. Jag blygdes omsider. Jag tänkte: jag skall

* Jfr "Hågkomster från hembygden och skolan." Fjerde upplagan, sid. 29.

skrifva så godt jag kan. Jag målade tillvägs; det blef som det blef. I stället för *syskon*, tror jag nog, jag skref *sy skon*, just som de skulle varit skomakare, och huru jag präntade om *gåsar* och *flikor*, så blef det omsider bättre och bättre."

Till sid. 12.

ÖDMANN inskrefs till student vid Upsala universitet den 3 September 1768, disputerade 1770 pro exercitio: *Meditationes generaliores de humaniori litteratura prisca*, præs. JON. ER. SUNDSTRÖM, samt undergick filosofie kandidat-examen den 22 Maj 1772. Till vederläggning af den sägnen, som allmänt nog varit gängse, att ÖDMANN i denna examen bestått så illa, att han blifvit förklarad för *candidatus perpetuus*, d. v. s. ovärdig att någonsin promoveras, äfvensom af HAMMARSKÖLDS uppgift *, att det varit genom IHRES kabaler som ÖDMANN gått miste om den akademiska lagern, må här intagas ett utdrag ur sjelfva examens-protokollet, sådant det ännu förvaras i filosofiska fakultetens arkiv i Upsala:

"1772 den 22 Maj. — Anställdes examen med bland andra ** studeranden SAMUEL LAURENTIUS ÖDMAN ***, Smolandus, som vitsordades som följer:

af	professor	CHRISTIERNIN († teor. filos.)	*admittitur,*
»	»	BERGMAN (kemi)	*admittitur,*
»	»	SLEINCOUR (praktisk filosofi)	*admittitur,*
»	»	FLODERUS (grekiska)	*approbatur,*
»	»	MELANDER (astronomi)	*admittitur,*
»	»	LÅSTBOM (botanik)	*approbatur,*
»	»	DUREUS (fysik)	*admittitur,*
»	»	AURIVILLIUS (österl. språk)	facile *admittitur,*
»	»	MELDERCREUTZ (matematik)	††
»	»	GEORGII (historia)	*admittitur,*
»	»	IHRE (politik)	*approbatur,*
»	dekanus	EKERMAN (latin)	facile *admittitur.*"

Det heter vidare i protokollet: "Enligt föregående utlåtande blefvo LJUNGGREN, ÖDMAN, BRANDT, hvar för sig in-

* "Svenska vitterheten." Stockholm, 1818.

** Man ser af det följande, att dessa andras namn varit LJUNGGREN, BRANDT och TISELIUS.

*** ÖDMANNS namn förekommer här, som i flera andra officiela handlingar, med blott ett *n*.

† Inom parentes hafva läroämnena här blifvit angifna, ehuru de i protokollet ej synas.

†† Denne professor har ej för någon af de examinerade afgifvit betyg. Han låg vid denna tid döende och tyckes ej ha haft någon vikarie.

kallade och till kandidat-edens afläggande admitterade såsom de der för sig gjort vid förhöret vederbörligt besked. Hvad studiosus TISELIUS angår, blef han väl till kandidat-eden admitterad, dock beslöts derjemte att, om han icke förbättrade sig uti vissa stycken, hvarvid han vid examen befunnits brista, hade han ej att vänta nästa promotion."

Det visar sig häraf, att å fakultetens sida alls intet hinder mötte för ÖDMANNS promotion. Det var hans medellöshet, som hindrade honom från att sedermera trycka en gradual-disputation * och deltaga i promotionskostnaden. Det visar sig äfven, att IHRE, långt ifrån att vara honom hinderlig, var en af de få examinatorer, som tilldelat honom ett högre betyg. Hvad i öfrigt betygen angår, äro de visserligen ej öfver medelmåttan, men man får härvid ej glömma, att fakultetens taxa å dem var på den tiden en helt annan än nu. *Admittitur* innebar då ett godkännande och motsvarade hvad nu uttryckes genom *approbatur,* hvaremot detta betyg då i det närmaste motsvarade hvad nu betecknas med *cum laude.*

Till sid. 13.

Den akademiska kondition, som ÖDMANN erhöll i Delsbo socken, var hos häradshöfdingen, sedermera lagmannen **, SVANTE MYRIN, med hvars dotter Elisabet han sedan blef gift. Två af ÖDMANNS bröder, den ene lagman, den andre justitiarie, hade sina giften ur samma hus ***. Biografiskt Lexikon (XXIII. 292) ifrågasätter, att ÖDMANN i Delsbo skulle innehaft en prediko-kondition hos prosten KNUT LENÆUS, men att så icke var förhållandet, upplyses bland annat af ÖDMANNS egen berättelse i fjerde upplagan af "Hågkomster från hembygden och skolan", der han, sid. 80, förtäljer, att han som granne blifvit närmare bekant med den gamle prosten på ett julkalas i prestgården och att denne då bedt honom "oftare besöka sig." Der i huset kunde således icke hans kondition vara. Det heter sedermera, sid. 82: "jag begärde och fick tillstånd att predika."

* En sådan behöfde ej då som nu, vara författad af kandidaten sjelf, utan skrefs gemenligen af någon bland professorerna, som derför ägde att undfå honorarium.

** ROGBERG uppgifver honom hafva varit slottskansli-sekreterare, men, när ÖDMANN kom i MYRINS hus, var denne redan bosatt i Helsingland och der innehafvare af den domsaga, som sedan blifvit delad i tre.

*** En tredje broder var amanuens vid kongl. biblioteket i Stockholm. En af ÖDMANNS systrar var moder till skalden INGELMAN.

Till sid. 14.

Den af prosten LENÆUS på gamla dagar författade sockenbeskrifningen öfver Delsbo (*Delsboa illustrata*) hade, med sin stora omständlighet och sina lärda citater, blifvit föremål för en lika qvick som sträng recension, införd i Svenske Merkurius för år 1764. Författaren, under psevdonymen *Demokritus*, var den sedan så ryktbare J. H. LIDÉN, då blott 23 år och nyss promoverad till filosofie magister.

Man äger ännu i behåll en samling af trettio bref, skrifna af ÖDMANN under hans studenttid. De gå från hösten 1770 till slutet af 1772 och äro dels från Upsala, dels från landsbygden i Helsingland. Samtliga äro de skrifna till HEDVIG MYRIN, en då halfvuxen flicka, yngre syster till hans blifvande brud, och innehålla under skämtets lättaste drägt en hop nyttiga lärdomar för en ung flicka. Ofta äro de undertecknade: *hennes trogne skolemästar* eller *en trogen mäster Lars;* en gång, under "en liten morgon-epistel", underskrifver han sig *Samvets Öm.* Det i lek och fabel inklädda didaktiska elementet erinrar om TESSINS: "en gammal mans bref till en ung prins"; men qvickheten och gycklet äro dock i de Ödmannska brefven vida öfvervägande moralen. Det vill synas som hade den unge informatorn haft till biafsigt att, på samma gång han roade den yngre systern, bilda och utveckla den äldre, vid hvilken hans hjerta redan då var fästadt: han tänker på *Elisabet*, under det han skrifver till *Hedvig.* Så t. ex. vid sina karakteristiker af bra prestfruar, i ett bref af d. 14 febr. 1772. Synnerligen lustiga äro några "stulna friarebref från en läkare, en advokat, en prest och en student", äfvensom ett synprotokoll i lagstil. Man igenkänner här öfverallt hos den unge ÖDMANN samma lätta stil, spelande qvickhet och skarpa blick, som sedan utmärkte den äldre. Mottagarinnan af dessa bref har redan 1773 låtit inbinda sin samling i ett brunt skinnband, på hvars yttre nötta perm man ännu läser bokstäfverna *H. M.*, ehuru förgyllningen är borta. På permens inre sida står skrifvet: *Hedvig Myrin, 1773.* Denna ÖDMANNS yngsta svägerska förblef ogift och lefde till hög ålder i sin hembygd, Helsingland. Bland qvarlåtenskapen efter hennes död såldes på auktion äfven den dyrbara brefboken, som nu, efter åtskilliga öden, slutligen stadnat hos en enskilt samlare, som vet att uppskatta dess värde. Det är honom minnestecknaren har att tacka för kännedomen af denna Ödmannska handskrift. Ett prof ur ifrågavarande brefsamling är anfördt här frammanför, sid. 70.

Till sid. 19.

Ödmann prestvigdes i Wexiö den 3 April 1773, på kallelse att vara huspredikant hos general Pheiff. Till skolmästare på Ingarön utnämndes han den 22 Maj 1776. "Väderleks-anmärkningar för sju år i Wermdö skärgård" (1774–1780) finnas införda i första delen af k. Vettenskaps-akademiens nya handlingar; "anmärkningar om 1781 års väderlek" i tredje delen af samma verk.

Till sid. 26.

Michaelis kallar redan den första flocken af Ödmanns "samlingar ur naturkunnigheten" *ein kleines aber vortreffliches Buch, dergleichen wir sehr wenige haben und das jedem gelehrten Kenner der morgenländischen Philologie oder der Bibel unentbehrlich seyn möchte"* *. Han anmäler och inför på samma gång i tysk öfversättning ur sjunde delen af k. Vettenskaps-akademiens handlingar Ödmanns "undersökning om de gamle auktorers Catarrhactes", den han kallar *eine sehr merkwürdige Abhandlung.* Han säger sig hafva bekommit den genom hofrådet Schlözer, hvars lärda dotter Dorotea (hon blef i Göttingen examinerad och promoverad till filosofie doktor) hade öfversatt den från svenska språket.

Till sid. 28.

Ödmanns inträde i k. Vettenskaps-akademien ägde rum den 30 Juli 1784.

Till sid. 34.

Kanslers-fullmakten för Ödmann att vara teologie adjunkt är af följande lydelse: "Gustaf Adolph m. m. Gör vetterligt att som Konungen, min allernådigste herre och fader, täckts förständiga mig, det Hans Majestät till det lediga prebendepastoratet gamla Upsala utnämnt den för sin skicklighet, kunskaper och utgifna skrifter hos Hans Majestät i åtanke komne skolmästaren Samuel Ödman **, och Hans Majestät tillika förklarat sig med nådigt välbehag skola anse, om jag genom teologie-adjunkts-fullmakt förbunde kyrkoherden Ödman vid akademien; alltså, och då igenom extraordinarie teologie professoren Johan Winboms vundne befordran en ordinarie teologie-adjunkts beställning blifvit ledig, så förordnar jag, i kraft af denna min öppna fullmakt, honom, kyrkoherden i gamla Up-

* Neue orientalische und exegetische Bibliothek. Göttingen 1787.

** Namnet stafvas äfven här med blott ett *n*.

sala, SAMUEL ÖDMAN att vara theologiæ adjunctus ordinarius vid Upsala akademi; hvarvid han dock tillsvidare kommer att tjena utan annan lön än det pastorat, som honom i nåder blifvit förundt. Till yttermera visso m. m. Stockholm den 20 Mars 1790.

GUSTAF ADOLPH.

Nils v. Rosenstein."

Till sid. 40.

Om ÖDMANNS förtjenster som exeget yttrar sig en fullt kompetent domare *: "Vördnad för det bestående lärobegreppet, grundliga filologiska och antiqvariska insigter, ovanlig kännedom af alla lokala förhållanden, sällsynt filologisk takt och förmåga att välja träffande uttryck, utmärka denne frejdade författare framför alla hans tyska medbröder. Till dessa förtjenster kan tilläggas en klar och snabb, om ej alltid djup och skarp, blick i det rätta, och en snillrik kombinationsförmåga, hvilken styrdes af sans och måtta, och ej, såsom hos J. D. MICHAELIS, lekte med uppställande af nya, ofta vidunderliga, hypoteser. I följd af allt detta är det klart, att ÖDMANNS förtjenster äro störst i det, som grundlägger exegetikens studium, t. ex. i filologiska undersökningar, i bestämmande af allt, som rörer de första församlingarnas särskilta omständigheter, dåvarande tids- och ortsförhållanden, personer, bruk, tänkesätt m. m." Hans genom bibeln och resebeskrifningar vunna lokal-kännedom af de heliga orterna var så stor, att han mer än en gång genom sina spörjsmål satte i förlägenhet personer, som länge varit på stället. En från Palestina hemkommen svensk prestman yttrade helt hufvudyr efter den examen, som han angående sin resa måst bestå inför ÖDMANN: "jag visste till slut icke, om det var han eller jag, som varit i Jerusalem." Han kände der hvarje gata och gränd. I Delagardiska Arkivet ** förtäljes om tvenne från det heliga landet nyss återkomne engelsmäns, lord WILDBRAHAMS och öfverste HENNIKERS, besök hos ÖDMANN på sommaren 1823: "han ställde frågor på engelsmännen om allt i det heliga landet, från cedren på Libanon till isopen i muren, så att öfversten slutligen frågade: huru längesedan är det ni var der?"

* *A. E. Knös.* Sv. Litteratur-föreningens tidning, 1833. Sid. 4.
** XIII. 40.

Till sid. 42.

ÖDMANNS öfversättning af Matthei evangelium föranledde flera recensioner, eller som han sjelf säger, ådrogo honom "tre puniska krig i våra tidningar. Man hade till motto: *delenda est Carthago.* Men jag hade lyckligtvis ej att strida hvarken mot en Fabius eller en Scipio." Mellan honom och J. O. WALLIN rådde vid denna tid en stark spänning. ÖDMANN ansåg WALLIN alltför diktatorisk inom psalmboks-komittén, WALLIN åter ÖDMANN alltför reformatorisk inom bibel-kommissionen. Åt sin missbelåtenhet deröfver gaf han luft i företalet till KOHLRAUSCH' på svenska öfversatta "den heliga skrifts berättelser och läror", ett arbete, som han högt lofprisade. ÖDMANN recenserade det * med mycken skärpa ådagalade dess stora brister och slutade med dessa ord: "man torde af allt detta kunna sluta till värdet af det utropade arbetet, som icke sällan är en antipod af sitt företal och så ofta dräper sitt loford." WALLIN hade i nämnda företal bland annat yttrat angående en rätt bibelöfversättning: "här passar ej att göra omskrifningar, inströ förklaringar, afkläda allegorier och insvepa det goda betrodda godset i ett prydligt löfverk af nya talesätt och vändningar. Hvarje bild, hvarje ordalag, hvarje *och* och *men,* bör här, äfven i ett nytt tungomål, troget gifvas och, så nära möjligt är, likna urtexten. Den olärdaste bibelläsare vill känna Guds ord, sådant det gafs åt verlden. Han vill *lefva af sin egen tro* och ej hvila vid menniskors hugskott." Han klandrar det otidiga nitet "att i ny form och med några sprakande tillsatser omstöpa det gamla ljuset, hvars klara och milda låga näres af sitt eget eviga grundämne, då man endast någon gång behöfde med varsam hand rensa *ljusastaken* från tidens erg." Härpå genmäler ÖDMANN: "De fordringar, herr doktorn gör sig hos en bibeltolkare, äro visserligen, öfverhufvud tagna, goda och erkända. Måhända ej heller särdeles obekanta. Man vill dock ogerna anse det vara herr doktorns tanke, att vårt slägtes lugn och salighet beror på ett enda saknadt *men* eller *och.* Det kan icke vara herr doktorn obekant, att ebreernas *och* (ו) ikläder sig natur af alla våra vesterländska konjunktioner samt icke sällan alldeles abunderar; att grekernas *men* (δε) äfven så väl betecknar en fortsatt berättelse som anvisad motsats; att grekernas *ty* (γαρ) stundom svarar mot vårt *visserligen,* och att det vore en orimlighet, om man annorlunda öfversatte, då det följande icke innefattar ett skäl till det, som föregår. De

* I Sv. Litteraturtidning 1814. N:o 44 och 45.

som läsa herr KOHLRAUSCH' berättelser, skola dock icke sakna sitt lystmäte hvarken af *och* eller *men*, hvilka tillräckligt förekomma, ofta på ställen, der de just icke väntas. Det kan icke heller vara herr doktorn obekant, att ej allenast det ebreiska, utan ock det dermed beslägtade hellenistiska språket, har en myckenhet ord af så många och särskilta bemärkelser, att man skulle insvepa läsaren i ett fullkomligt töcken, om man icke, efter språkbruk, sammanhang och exegetiska reglor, bestämde det rätta för hvart och ett ställe. "Här passar ej, heter det, att göra omskrifningar"; sådana äro dock, så väl i anseende till språkets natur som de grekiska ordens sammansättningar, ofta omöjliga att undvika, så framt man icke vill säga en half tanke för en full. "Icke heller, heter det, passar att inströ förklaringar." Sådana måste dock stundom tillsättas, i anseende till både ebreiska och grekiska språkens täta ellipser, som nödvändigt måste fyllas, då vårt modersmål dem icke utan mörker tillåter. — Herr doktorn skall visst icke räkna bland "menniskors hugskott", om någon tolkare skulle våga pennan till en liten ändring af första konungabokens 19 kap. 19 vers, der man läsar, att Elisa "körde med tolf par oxar och var sjelf ibland dem." Eller ock apostlagerningarnas 12 kap. 12 vers, der det heter, att Petrus "kom till Marie hus, som (huset) var Johannes' moder, den (modren) ock kallas Markus." Låt bibeln sjelf tala, utropar herr doktorn. Men skape man då österländska öron! Vill man en hebreo-svekanisk öfversättning, fordre man då icke någon svensk!"

WALLINS i många fall förträffliga diktamen i preteståndet den 11 Maj 1815 emot den nya proföfversättningen af nya testamentet finnes aftryckt som bilaga till hans 1839 utgifna öfversättning af Johannes' evangelium.

Till sid. 43.

De så väl å denna sida som de nästföljande införda utdragen af Ödmannska bref äro alla hemtade från förut angifvet ställe i Delagardiska Arkivet.

Ur samma källa må här äfven inflyta några yttranden i ett bref från 1826, betecknande för ÖDMANNS ställning till den nyare filosofien: "KANT var så artig, att han antog Gud som ett förnufts-postulat. Dermed var jag ej belåten. Han återkallade det sedan och resultatet blef, att förnuftet lika litet kan säga, att en Gud är eller att han icke är, lika litet om verlden är skapad eller evig. Han gick längre än HUME och BAYLE, som likväl lemnade en *möjlighet* öppen. Med några vinkar öppnade han ögat på Fichte. Denne sjöng ut. Gud är ett

begrepp. Än mer, intet är reelt. Allt är begrepp? Förnuftet skapar således Gud, men Gud ej förnuftet. Jag visste med full öfvertygelse, att jag ej skapat Gud; att jag ej kunde skapa ett sandkorn. Jag fann, att min tobakspipa var något reelt och att jag ej drog tobaksröken genom ett begrepp. Han uppkom äfven med den stora indelningen af hela menniskoslägtet uti *jag* och *icke jag*. Deraf lärde jag den vigtiga sanningen att indela Sverges undersåtare i *skomakare* och *icke skomakare*. En verklig stats-hemlighet. Han ville dock för skams skull ej vara Helvetian. Fördomen var för envis att afsäga all sedolära. Således gaf han oss en *moralisk ordning*, men olyckligtvis var denna ordningen blott ett begrepp. Jag erinrar mig hafva läst i en Fichteansk prests predikan, att han kallar *Gud till vittne* derpå, att han användt sin hela förmåga till att ur sina åhörares sinnen utplåna den villfarelsen, *att en Gud är*."

— "Jag har, säger ÖDMANN, aldrig bekänt mig till nya skolan, men aldrig ofredat den." Sina tankar om den nedlade han för det mesta i förtroliga bref till liktänkande vänner. Ett sådant till LEOPOLD slutar med de orden: "Bränn mina bref! Jag fruktar för mina fönster" *.

Till sid. 52.

ÖDMANN hade, för att ej blottställas för flyttning, inköpt det hus, han bebodde, n:o 17 Svartbäcksgatan. Hans egna rum, en trappa upp, var ett hörnrum med två fönster åt nämnda gata och två åt den gränd, som nu kallas Jernbrogatan. Rummet har ännu samma dimensioner som i ÖDMANNS tid. Det är 8 fot, 5 tum högt, 17 fot, 6 tum långt, och har en bredd af 17 fot, 7¾ tum.

Till sid. 56.

Det var vid prestmötet i Wexiö 1817 som biskop MÖRNER hade det yttrande angående seminarierna, som här är anfördt. Hans tal finnes tryckt i mötets handlingar.

Till sid. 59.

Ur kapitlet om *predikostilen* må här anföras slutet, der författaren varnar mot en utspädd, matt och släpande, efter att förut hafva varnat mot en mörk, öfverlastad, öfverspänd: "Talaren måste nedlåta sig till enfald, men icke till enfaldighet. Enfald är konstens höghet, men enfaldighet är dålighetens

* Jfr Sv. Akad. handl. XXXV. 483.

närmaste frände. — Det är genom hennes gifmildhet, som en predikostil blifver matt och spädd. Denna stil brister sällan i längd. Den är lång, oaktadt all korthet. Den utmärker sig med ständiga upprepningar, med låghet i tanke, ovård i uttryck, ojemnhet i gång och tröghet i flöde. Den vandrar en obestämd väg till ett obestämdt mål, icke lugn, utan slumrande, icke stilla, utan söfvande. Många äro de medel, som här tillitas, men förnämsta tillgången öppnas uti språkets partiklar, synnerhet konjunktionerna. De heta sammanbindnings-ord och svika icke sitt namn. De kunna sammanbinda en hel predikan till en enda period. I hela tankeverldens omätliga rymd gifves icke en enda mening, som icke låter sig fortsätta antingen med ett framskridande *och,* eller med ett bevisande *ty,* eller med ett jemförande *såsom,* ett fördelande *antingen,* ett inskränkande *likväl,* ett förklarande *eller* o. s. v. Talaren behöfver dessa partiklar, men han bör icke missbruka dem. Ofta må man hellre dela sin mening itu än hopfästa två särskilta meningar med ett olämpligt *och;* hellre bevisa med en kort sanning än uppdaga sin afsigt med ett onödigt *ty;* hellre uppgifva sin bild än matta den med ett öfverflödigt *såsom;* hellre framställa sin hela synpunkt än uttänja den med ett släpande *antingen;* hellre gifva sin sats bestämd än försvaga den med ett oväntadt *likväl;* och i synnerhet bör han taga sig tillvara för behofvet af detta uttydande *eller,* som alltid förutsätter ett misstag i uttrycket." — —

Till sid. 68.

Ödmann afled den 2 Oktober 1829. Hans stoft hvilar i gamla Upsala kyrkogård.

Sedan denna minnesteckning först utkom, hafva ur det Brinkmanska Arkivet nya bidrag till kännedomen om Ödmanns brefvexling med Leopold blifvit offentliggjorda af professor G. Ljunggren *. I fråga om utgifning af en journal till motverkande af Fosforismen, afrådde Ödmann detta företag i bref till Leopold af den 30 april 1816 och röstade i stället för små flankonader i de tidningar, som öfver hela landet läsas. Vår nation läser ogerna i suite. — — Men ett dagblad, medan man i Stockholm dricker sitt kaffe och på landet interfolierar sina ledigheter, det blifver läst. Antidotet kommer tidigare

* Smärre Skrifter. I. 139 och följ.

till behörig ort; och den gör mycket, som prevenerar". I ett senare bref af den 22 maj 1816 tillägger han: "Man kan ju i tidningarna skjuta profskott, såsom till sjös sker, till försök, om kulorna räcka fram. Om det nederlag, som göres i *bataille rangée*, har jag ej särdeles förmodan". Och slutligen, då hela planen öfvergafs, yttrar han: "Det behöfdes ej glasögon för att se, huru det skulle aflöpa med journalen. Af en sådan organisation var intet att vänta". * — ÖDMANN hade redan i striden mot THORILD stått på LEOPOLDS sida och någon gång i sin utländska brefvexling karakteriserat THORILD på ett sätt, hvaröfver denne ej kunde annat än vara högst förtörnad.

* LJUNGGREN l. c.

II.

OHAN HENRIK KELLGREN.

Denna minnesteckning upplästes på Svenska Akademiens högtidsdag 1867.

"För sent, för sent till ärans hof
Man öppna vill en väg ifrån de dödas grifter. —
Har skalden icke sjelf beredt sitt eget lof,
Har minnets Gud ej sagt: lef qvar i dina skrifter!
Skall glömskans Gud för evigt säga: sof!" *

Den skald, som för många år sedan sjöng dessa ord, har i dem utsagt sin dom; han har *sjelf beredt sitt eget lof, han lefver qvar i sina skrifter*. KELLGRENS namn kan icke dö, så länge svenskt språk talas och sjunges. Också är det icke för att rädda det undan någon hotande glömska som Svenska Akademien i dag återkallar hans bild. Det är icke han, som kräfver detta minnes-offer; det är Akademien, som alltför länge varit honom detsamma skyldig. Alltsedan den dag, då, för snart sjuttiotvå år sedan, den döende STENHAMMAR på detta rum tolkade sin företrädares minne — och dennes plats hade då i nära tre hela år stått obesatt ** — har från Akademiens sida ingen särskild aktningsgärd blifvit egnad åt KELLGREN. Men väl hafva, tid efter annan, enskilda ledamöter af Akademien gjort

* J. H. KELLGRENS samlade skrifter. Stockholm 1796. II. 255.

** KELLGREN dog d. 20 april 1795. STENHAMMAR tog sitt inträde d. 14 mars 1798. Redan då så kroppsligt svag, att han ej förmådde uppläsa mer än en ringa del af sitt tal, afled han d. 31 januari 1799, vid trettio års ålder.

honom till föremål för sin hyllning som för sin forskning. LEOPOLD och SILVERSTOLPE sjöngo vid hans graf*; ROSENSTEIN skref företalet till hans skrifter; FRANZÉN och TEGNÉR glömde ej hans lof i sångerna vid Akademiens femtiåra högtid; BESKOW har i sitt minne af LEOPOLD inflätat äfven KELLGRENS; ATTERBOM tog både hans person och hans författarskap till ämne för en utförlig kritik, och MALMSTRÖM har lemnat en genomförd skildring af honom och hans tidehvarf. På ett fält, der desse granskare gått förut med skäran, kan nu efterskörden ej gerna antagas att blifva stor: på sin höjd torde några ax vara qvar att plocka. Men den utmärkelse åt stora hädangångna personligheter, som Akademien genom sin årliga minnespenning äger att gifva och som redan för flera år sedan tillfallit den yngre af gustavianska vitterhetens strålande dioskurer, har icke längre bort fördröjas åt den äldre. Det är sant, LEOPOLD hade, med de rika alstren af sitt snille, tillhört henne i fyrtiotre år**; KELLGREN

* Till begrafningen utkom intetdera af dessa poemer. LEOPOLD lät först två år senare, i n:o 4 af "Läsning i blandade ämnen", trycka sin elegi: "Öfver Kellgrens död", sedan den likväl "efter kringlöpande falska afskrifter" förut sett dagen i några landsorts-blad och äfven i en utländsk tidskrift. Ett nytt poem: "Till Kellgrens skugga" införde han 1798 i n:o 18 af "Läsning i blandade ämnen". Äfven AX. GABR. SILVERSTOLPE egnade åt KELLGRENS minne en dubbel offergärd genom sin "Sång vid Kellgrens död" och sitt "Ode till Melpomene", infördt i Stockholms-posten för d. 29 maj 1795. Samma år hördes ock från FRANZÉNS luta en suck "Vid Kellgrens död". (Poemet finnes bland hans "Skaldestycken", IV. 420, Örebro-upplagan 1832.)

** 1786—1829.

åter fick hon endast under ett niotal af år behålla. Men vid resningen af templet åt de svenska sånggudinnorna var han dock en af grundpelarne, och, näst den konungslige stiftaren sjelf, var han, i egenskap af Akademiens förste ordförande, den, som gaf rigtning och lif åt hennes tidigaste verksamhet.

KELLGRENS yttre lefnadsöden äro så enkla, att de i några få penndrag låta sig teckna. Vi se en ung prestson från landsorten, efter att hafva genomgått sitt stifts läroverk, fortsätta sina studier vid universitetet och der, efter tagen magistergrad, några år stadna som docent, hvarefter han i hufvudstaden söker sin utkomst, först som huslärare, sedermera som medutgifvare af en tidning. Länge sjuklig, dör han ogift i sina bästa år, utan att hafva innehaft någon befattning i statens tjenst. Huru i yttre måtto ringa och anspråkslöst förekommer icke detta lif, och likväl — hur mycken kärna inom det oansenliga skalet! Huru eljest förklara, att vid hans graf ett helt folk står sörjande och landets ädlaste söner begråta hans tidiga bortgång som en nationalolycka?

Vilje vi med namn och årtal ifylla detta utkast till lefnadsteckning och färglägga det med några historiska och karakteristiska drag, så erinre vi oss, att JOHAN HENRIK KELLGREN, född den 1 december 1751 i Floby socken i Vestergötland, var andre sonen af kyrkoherden derstädes JONAS KJELLGREN, en för både sin karakter och sina kunskaper allmänt aktad man. Bondson från Källby

i nyssnämnda landskap, hade han gjort sina studier i Åbo och från Finland hemfört sin maka, KRISTINA ELISABET AMINOFF *. Sonens äldste biograf beskrifver henne som "ett stilla, fromt och gudfruktigt fruntimmer" **. Han tillägger, att KELLGREN tycktes hafva ärft sitt snille, sitt lynne och sin hufvudböjelse af fadren, "som hade mycken kärlek och håg för vitterhet, skref stundom både latinsk och svensk vers, hade någon kännedom af målning och bildhuggeri samt spelade på åtskilliga instrumenter". Af honom emottog den läraktige och läsgirige gossen sin första undervisning, sändes vid sitt tionde år till Skara läroverk och vid sitt sjuttonde till akademien i Åbo, der hans äldre broder då redan studerade. Begge togo de der den filosofiska graden 1772***.

* Om KELLGRENS fader har en handskrifven matrikel öfver Vestgöta nation i Upsala följande uppgifter: "JONAS SUENONIS KJELLGREN, (efter att hafva varit inskrifven som student i Upsala vårterminen 1724) student i Åbo 1728. Disputerade, under I. I. HAARTMAN, pro exercitio: "De affectibus humanis", Åbo 1732, och pro gradu, under A. A. SCARIN: "De Sveonum in Livoniam meritis" samma år. Promoverad filosofie magister i Åbo s. å. Oeconomus templi i Borgå 1734. Kyrkoherde i Floby 1747. Prost 1749. Var bondeson från Källby. Död 1771". Tilläggas kan, att han var prost öfver Wilska kontrakt. Så väl han, som hans äldste son Jonas, skrefvo sitt namn KJELLGREN. Namnet var taget af födelse-socknen Källby eller af det deruti belägna kaptens-bostället Källstorp, hvaraf skaldens farfader, bonden SVEN JONASSON, varit brukare.

** NILS V. ROSENSTEIN i sitt företal till KELLGRENS samlade skrifter.

*** Den yngre af bröderne, skalden KELLGREN, försvarade pro gradu, under professor I. BILLMARK, en afhandling: "Historia magnorum ducum Finlandiæ", efter att, under samme professor, 1770 hafva utgifvit en exercitii-disputation: "Historia regiæ academiæ Aboensis".

Året förut hade deras fader aflidit; de måste från denna tid sjelfve sörja för sitt underhåll. I afsigt att söka detta på presterlig väg, återvände snart den äldre brodren till hembygden *; den yngre stadnade ännu några år vid akademien, der, efter aflagdt lärdomsprof **, han 1774 blef kallad till docent i vitterheten och försörjde sig genom enskilda lärarebefattningar. Anbudet af en sådan i d. v. general-löjtnanten, sedermera fältmarskalken, grefve MEJERFELTS hus förflyttade honom 1777 till Stockholm, der hans aderton återstående lefnadsår sedan skulle komma att förflyta.

Så vidt man vet, var det först i Åbo som KELLGRENS inneboende poetiska anlag kommo till några bestämda lifs-yttringar. Vaknat, om också icke till klart medvetande, hade de tvifvelsutan

* Han blef först komminister i Hvalstad af Skara stift, sedermera, 1786, kyrkoherde i Skatelöf, hörande till Wexiö stift, der han dog 1804.

** Hans docent-specimen, som aflades 1774, handlade: "De poesi, philosophiæ ubivis gentium prævia". Atterbom yttrar om denna skrift: "Skulle den mätas efter nutidens fordringar, så undginge den icke att synas ganska ytlig. Men lyckligt är, att skaldegåfvornas utveckling ej oinskränkt beror af innehafvarens lärdom och reflexion. DANTES föreställningar om tragedi och komedi voro ungefär sådana som nu våra barn höras yttra; men han diktade likafullt sin jätteskapelse, som, ehvad än må sägas om dess benämning *Commedia*, dock evärdligt förtjenar binamnet *divina*. De flesta unga magistrar kunna nu om slika ämnen skrifva lärdare disputationer; men hur mången af dem blir en DANTE? eller ens en KELLGREN?" Såsom *poëseos docens* står vår skald första gången införd i den föreläsnings-katalog, som i Åbo utkom vid början af höstterminen 1774.

tidigt i hemmets poetiskt-religiösa luftkrets, och näring åt dem hade han, både före och under skoltiden, fått genom den outsläckliga törst efter vitter läsning, som hos honom afvexlade med stark hunger efter kunskap i allmänhet. Ypperst bland sina kamrater i skolans vanliga läroämnen, sökte han på lofstunderna sin förströelse icke i lekar och nöjen, men i en, ofta långt in på nätterna utsträckt läsning af vittra skrifter, och det är betecknande, att han bland dessa med förkärlek fäste sig vid DALINS Argus och HOLBERGS lustspel. "Hans skarpa omdöme — säger ROSENSTEIN — visade sig redan nu i förakt för allt onödigt gräl och för allt, som hade smak af barbari och vidskepelse". Af sina lärare uppburen och prisad, var han af sina jemnåriga föga omtyckt, helst på botten af den tyste, otillgänglige gossens ojemna, tankfulla och slutna väsen en dämpad eld tycktes gömma sig, som en och annan gång gaf sig luft i fräsande stickord och brännande sarkasmer. Af dessa fann man sig road, då man ej kände sig träffad; men på det hela var och förblef han mer ett föremål för sina kamraters undran än tillgifvenhet, och man tadlade redan då hans "förbehållsamma egensinnighet, att aldrig låta sitt förtroende föregå sin högaktning" *. Sjelf fann han sig bäst i umgänge med äldre personer, af hvilka något kunde vara att lära. Lätt inses, att denna förtidighet i själsutveckling och detta trägna stillasittande

* Jfr STENHAMMARS inträdestal i Svenska Akademien. Sv. Akad. Handl. (från 1796) II. 93.

vid boken menligt skulle inverka på en späd och fint byggd kroppshydda, som redan af naturen tycktes vara mer än vanligt skör. Också grundlades nu en sjuklighet, som sedan följde honom lifvet igenom. Den hade, i form af bröstlidande, hotat honom med döden redan vid hans sextonde år; den verkställde sitt hot, innan han hunnit sitt fyrtiondefjerde.

Samma ihärdiga arbetshåg, som utmärkt Kellgren i skolan, fortfor under de nio år, som han tillbragte i Åbo. Under de två första var det sällan annat än föreläsningarna, som kunde rycka honom ur hans studerkammare. Men till dess bortgömda vrå hade nu sånggudinnorna börjat att hitta vägen. Dock var det endast i största hemlighet som han emottog deras besök och för deras fötter nedlade förstlingen af sina offer. Knappt hans broder, den af honom så högt älskade, fick derom ett förtroende. Sträng mot sig sjelf som mot andra, fann han i sina första dikter medelmåttan, och gömde noga nyckeln till den låda, hvari de förvarades. Efter någon tid meddelade han väl åt en och annan vän dessa vittra försök, men förstörde dem vanligen kort efter meddelandet. Det var först sedan han, ett par år efter tagen magistergrad, blifvit, såsom redan är nämndt, kallad till akademisk undervisare i vitterheten, som hans misstroende till egen skaldeförmåga minskades så pass mycket, att han någon gång föredrog sina poemer inom kretsen af det vitterhets-gille, som, under namn af *Aurora*, sammanhöll sånggudinnornas dyrkare

på Auras strand. Detta förbund stod i systerlig gemenskap med ett dylikt i Upsala, kalladt *Apollini sacra:* begge voro de döttrar af det vittra samfund, som i Stockholm först hade bildats af fru NORDENFLYCHT, CREUTZ och GYLLENBORG *, och, efter någon tids hvila eller upplösning, nu, under namn af *Utile dulci*, åter sammanknutits af SCHRÖDERHEIM. Det Stockholmska samfundet utsatte prisämnen och utgaf en samling af så väl sina egna som de begge underafdelningarnas skrifter med den gemensamma titeln: "Vitterhetsnöjen". Ehuru äfven till dessa KELLGRENS sångmö lemnat flera bidrag **, var det dock icke i dem,

* Detta vittra samfund var sjelft en utgrening af ett ännu äldre, ja, så vidt man vet, Sverges äldsta. Denna vittra orden, kallad *Tankebyggare*, var stiftad af kanslirådet EKLEFF och utgaf sina poetiska alster först under titeln: "Våra försök" och sedermera under titeln: "Vitterhetsarbeten, utgifna af ett samhälle i Stockholm". Hvarje ledamot antog här, i likhet med bruket inom Italiens lärda och vittra samfund, ett lånadt namn. Det var ur denna orden som sedermera ett urval af ledamöter förenade sig till ett slutet, mindre sällskap, "som, utan band af ordensreglor, sammanhölls blott af vänskapen och det verkliga snillets sanna kärlek till konsten. Grefvarne GYLLENBORG och CREUTZ, bröderne TORPADIUS och fru NORDENFLYCHT äro de enda ledamöter deraf, som efterverlden känner. Sammankomsterna höllos hos den sistnämnda, som, under namn af *Urani*, var själen i denna förening". (Jfr FRANZÉNS *Inträdestal.* Sv. Akad. Handl. VI. 53 och följ.)

** Det är först i den fjerde och sista delen af dessa "Vitterhetsnöjen", tryckt 1781 och således flera år efter KELLGRENS flyttning till Stockholm, som man finner stycken af honom införda. De äro: "Menskliga lifvet", "Ode öfver afunden", "Våra villor", "Ode till Grefve C. F. Gyllenborg", "Gratiernas döpelse" och "Öfversättningar från Horatius".

utan dels i "Åbo tidningar", dels i GJÖRWELLS tidskrift "Samlaren", som han först framträdde som skald. I de förra är han ännu anonym; i den senares årgång för 1777 får allmänheten för första gången höra hans namn *.

Inom den finska morgonrodnadens sångarförbund hade då redan en längre tid detta namn varit kändt och älskadt. Det växte der i täflan med andra namn, några ännu unga, men af framtid fulla, såsom TENGSTRÖMS och CLEWBERGS, an-

* Det är med poemet "Våren", en efterbildning af Horatii fjerde ode i första boken, som den unge skalden här gör sitt inträde. "Samlarens" utgifvare yttrar dervid i en not (sid. 297): "Så väl denna sång som näst efterföljande "Tankar" äro författade af Herr JOH. HENR. KJELLGREN *, poeseos docens i Åbo. Man behöfver här icke förekomma läsaren, som eger smak och ömhet; man önskar sig blott flera stycken af samma hand". De omnämnda "Tankarne", som sedan följa (sid. 300), äro desamma, som återfinnas bland de prosaiska styckena i tredje delen af KELLGRENS samlade skrifter, under titeln: "Vid Friherrinnan A. S. Flemings graf". I samma årgång af "Samlaren" finner man derefter följande stycken af KELLGREN: "Ode till Bacchus och kärleken" (sid. 321), tvenne efterbildningar af Horatius (sid. 350 och 351), nemligen af femte och åttonde odet i andra boken, samt slutligen "Sinnenas förening" (sid. 370), som, på sin tid, helsades med stor beundran, men af skalden sedan uteslöts ur samlingen af hans skrifter. I dem upptogos icke heller trenne tidigare stycken från skaldens vistelse i Åbo: "Ode öfver Aristidis död", "Ode till konungen af sällskapet Aurora" och öfversättningen "Ode till Kristus", som, skalden ovetande, hade, med hans namns underskrift, blifvit införd i Stockholms-posten 1779 (n:o 69), hvaremot han sedan i n:o 73 inlade sin protest. Till denna funnos helt enkla skäl; man behöfver då icke, såsom ATTERBOM, uppsöka några för saken främmande.

* *Så* skref skalden aldrig sjelf sitt namn.

dra redan af samtiden erkända, såsom PORTHANS*. TENGSTRÖM blef med tiden Finlands förste erkebiskop; CLEWBERG **, promotionskamrat med KELLGREN och samtidigt med honom docent på en gång i två olikartade läroämnen, litteraturhistoria och fysik, blef några år efteråt, i följd af ett i Åbo universitets namn af honom hållet minnestal öfver drottning LOVISA ULRIKA, af GUSTAF III kallad till Stockholm ***, der sedan hans väg förde honom genom tullen och teatern till en ledamotsplats i Svenska Akademien och till presidentstolen i kommerse-kollegium. Under de år, då KELLGREN i Åbo var docent, var CALONIUS akademiens sekreterare och PORTHAN dess bibliotekarie. Begge inträdde först vid hans afflyttning till Stockholm i de professors-embeten, der en dag deras verksamhet skulle blifva så lysande. Begge desse utmärkte mäns nära vänskap och umgänge hade på den unge vitterhets-idkarens utveckling haft ett stort inflytande. Särskildt stod han i förbindelse hos PORTHAN, som infört honom i det estetiska studiet af klassiciteten och genom sina öfversättningar från Anakreon sjelf gifvit mönster för de gamles efterbildning. Ur PORTHANS skola, der den stilistiska undervisningen

* Nämnda samfunds gemensamma organ, "Vitterhetsnöjen", förvarar vittra bidrag af både PORTHAN, CLEWBERG och TENGSTRÖM. Den sistnämnde vann tre gånger högsta priset i kongl. Vitterhets-Akademien.

** Adlad 1789, med namnet EDELCRANTZ.

*** Talet blef af konungen kändt genom den anmälan och de utdrag deraf, som KELLGREN gjort i Stockholms-posten 1783, n:o 102—104.

stod främst på dagordningen, utgick då, bland många andra, KELLGREN. I en senare tid utgick från samma skola FRANS MICHAEL FRANZÉN.

I Stockholm öppnades för KELLGREN en ny verld. Han var med ens förflyttad till den så kallade stora. Det grefliga hus, der han som lärare fått inträde, var ett af hufvudstadens förnämsta och mest lysande, en samlingsplats för dess högsta kretsar. Der möttes icke blott hofvet och diplomatien, icke blott skämtet, nöjena och den fina franska umgänges-tonen; der möttes äfven skönheten och behagen. Han bodde under samma tak med dem, han hade tillfälle att dagligen se dem till den mest tjusande bild förkroppsligade i hans lärjungars ännu unga moder. Nu var det ej längre ensamt åt Frankrikes sändebud förbehållet att för den sköna grefvinnan MEJERFELTS fot nedlägga sin rika hyllning*; den unge Apollo-sonen, som såg henne ännu oftare, hade, vid första blicken, i henne igenkänt en af de tre gratier, hvilkas döpelse han snart lekande besjöng i verser, som flögo kring land och rike. En lyra med sådana toner kunde ej länge af GUSTAF III blifva obemärkt. Han hade lyssnat till henne redan på afstånd; med ökadt nöje

* Grefvinnan MEJERFELT, född WREDE-SPARRE, (född 1745, död 1817) i poemet "Gratiernas döpelse" igenkänlig genom sitt förnamn Lovisa. De öfriga två gratierna voro grefvinnorna ULLA HÖPKEN och AUGUSTA LÖWENHJELM, begge systrar och födda v. FERSEN. Bland grefvinnan MEJERFELTS tillbedjare räknades i främsta rummet grefve D'USSON DE BONAC, efter grefve VERGENNES fransk ambassadör vid svenska hofvet från 1774 till 1782, då han afled i Stockholm.

hörde han henne nu i sin närhet. Efter en dramatisk fest på Drottningholm, till hvilken KELLGREN låtit öfvertala sig att skrifva prologen *, blef den unge skalden honom personligen föreställd. Konungen igenkände honom från Åbo, der han, vid akademistatens uppvaktning, sett honom sommaren 1775. Festen på Drottningholm ägde rum tre år senare. Men ytterligare dröjde det ett par år, innan förhållandet mellan konungen och honom blef ett närmare. Långt före de begge hof-fullmakter, som gåfvo honom namn först af konungens bibliotekarie och sedan af densammes handsekreterare **, hade KELL-

* Den 22 juli 1778, "då hoppet att se konungahuset förökt med en ättling af GUSTAF och SOFIA MAGDALENA gjordes allmänheten bekant". Man gaf för första gången "Zemir och Azor", komedi-ballet med sång, från MARMONTEL öfversatt af ANNA MARIA MALMSTEDT, som två år senare blef fru LENNGREN. KELLGRENS prolog, till hvilken F. UTTINI hade satt musiken, blef, några veckor efteråt, strängt recenserad i "Vitterhets- och gransknings-journalen". Författaren insände ett skarpt svar, men som ej intogs i samma journal, hvarföre han sedermera lät införa så väl det, som sjelfva recensionen, i Stockholms-posten (1778, n:o 18). Före årets slut blef, i anledning af drottningens kyrkotagning, en ny, af KELLGREN författad prolog, denna gång till "Iphigeni uti Auliden", uppförd på kongliga teatern. Uppförandet egde rum d. 29 dec. Musiken var äfven nu af F. UTTINI.

** KELLGREN, som af kongl. Vitterhets-Akademien blifvit belönt med stora priset 1777 för poemet: "En stadig man" och 1778 för poemet: "En ynglings inträde i verlden" * (uteslutet ur hans samlade skrifter), äfvensom af samma akademi belönt 1779 med det mindre priset i skalde-

* Detta styrkes af Stockholms-posten för 1779, n:o 277, äfvensom af k. Vitterh.-Akad. Handl. III och IV, i strid med ATTERBOMS uppgift ("Svenska Siare och Skalder" VI. sen. afd. 14), att detta pris tilldelats af sällskapet *Utile dulci*, en uppgift, som äfven finnes hos WIESELGREN ("Sverges sköna litteratur" IV. 729).

GREN redan valt sin egen sjelfständiga bana: han hade på den hunnit blifva en folkets man.

---

konsten för en öfversättning af HORATII tionde ode i andra boken, och med stora priset i vältaligheten för besvarandet af frågan: "Vore menniskan lyckligare, om hon förutsåg sitt öde i verlden?", blef d. 16 nov. 1780 utnämnd till konungens bibliotekarie. En sägen går, att, då denna fullmakt, åtföljd af en anvisning på något årligt arfvode från en hospitals-fond, tillställdes skalden, han på omslaget funnit följande rader ur poemet: "Mina löjen", skrifna af konungens egen hand:

Säg, hvilken dig med blindhet slog,
Då du till lycka och till heder
Den Helikonska vägen tog,
Som gent till hospitalet leder?

Visst är, att, två år senare, ett af SCHRÖDEHREIM d. 16 dec. 1782 kontrasigneradt kungabref tillförsäkrade KELLGREN ur manufaktur-fonden en årlig pension af 166 Rdr 32 sk., mot hans åtagande att fortsätta det handels-lexikon, som notarien A. SÄFSTRÖM hade begynt att utgifva, men, genom sin förflyttning till borgmästare-tjensten i Halmstad, blifvit hindrad att fullfölja. Det var, i följd häraf, som KELLGREN 1783 utgaf "Nya handels-biblioteket", ett arbete, som THORILD icke underlät att följande året strängt recensera i sin tidning: "Den nye granskaren" (sid. 22—31), likväl med den slutförklaring (sid. 37), att det var en "svag, städad och god bok, väl utan geni, utan besynnerlig förtjenst, men värdig att läsas".

Till konungens handsekreterare utnämndes KELLGREN d. 7 jan. 1785. När ATTERBOM yttrar, att "detta utnämnande i en tid, då eljest alla hofsysslor uteslutande voro adeln förbehållna, innefattade äfven den utmärkelse, att nu första gången vederfaras en oadlig", synes han hafva glömt, att ZIBET (adlad först 1777) innehade en dylik befattning ända från 1762. KELLGRENS närmaste företrädare var ADLERBETH. Efter KELLGREN utnämndes till konungens handsekreterare CLEWBERG 1786 och LEOPOLD 1788. Såsom sådane stå ännu i 1792 års hofkalender upptagne alla fem, ZIBET, ADLERBETH, KELLGREN, EDELCRANTZ (f. d. CLEWBERG) och LEOPOLD. Tjenstgöringen var för det mesta inskränkt till litterära ämnen och till uppsättning af bref på tyska, ett språk, som konungen

Det var genom tidningen Stockholms-posten som för Sverges allmänhet KELLGREN blef, och blef i förhöjdt mått, hvad några tiotal af år tillförene DALIN hade varit genom sin Argus*. Exemplet, som då hade gifvits af den unge informatorn i Rålambska huset på Kungsholmen, följdes nu af en annan i det Mejerfeltska. KELLGREN var icke ensam om företaget; han var icke ens ledaren deraf; men han blef snart själen deri, han gaf mer och mer färgen deråt, och han har fått bära både hedern och klandret derför. Hufvudredaktör var hans vän LENNGREN ** – ett namn, som sedermera genom dennes maka blifvit dyrbart och kärt för Sverges vitterhet. Af den nya tidningen, som till en början utgafs endast två gånger i veckan, men snart, i följd af hastigt tilltagande spridning, kunde utgifvas dagligen, utkom första numret den 29 oktober 1778 ***.

---

vanligen begagnade till sina holsteinska och öfriga tyska slägtingar, med undantag af dem, som hörde till det brandenburgska huset, till hvilka han alltid skref på franska. Alla bref på detta språk och till en stor del äfven sina svenska bref skref GUSTAF III egenhändigt. Hos ADOLF FREDRIK deremot hade handsekreteraren haft att skrifva alla konungens enskilda bref.

* "Then Svänska Argus". Veckoskrift. Stockholm 1732–1734.

** Sekreteraren i kommerse-kollegium, sedermera kommerserådet, CARL PETER LENNGREN, född 1750, död 1827. Han bibehöll redaktionen af Stockholms-posten till 1813, då den öfvergick till bokhandlaren WIBORG, som 1821 öfverlemnade den till kapten LINDEBERG. Denne måste på våren 1833 upphöra med bladets utgifvande, emedan det "icke betalte trycknings-kostnaden".

*** Icke d. 29 september, såsom det angifves i B. E. MALMSTRÖMS samlade skrifter, II: 210. Bladet utkom, till en

Ögonblicket var väl träffadt. Två dagar förut hade riksdagen öppnats; två dagar efteråt föddes en kronprins *. I programmet, som synbarligen är af KELLGRENS hand, prisas censurens upphäfvande: "vi välsigne den dag — heter det — då fria Svenskar blefvo förlossade från ett så barbariskt ok. Grym mot sig sjelf är den konung, som tvingar sina undersåtare att göra sig osäker om den sällhet han gifver dem; men lyckligt är det folk, som ej äger orsak att klaga, då det äger rättighet att göra det". För öfrigt hör man i detta program genljudet af den entusiasm öfver 1772 års revolution, som då ännu var rådande i alla landsändar. Riket, förut "störtadt i djupaste förnedring, villervalla och förderf", förklaras nu hafva "uppnått höjden af ära, ordning och välmåga". Folket vore nu under den monarkiska regeringen "entledigadt från allt bekymmer om egen välfärd": det var *en* som arbetade, det var millioner som njöto. Men — heter det vidare — "åt detta trumpna och okunniga folk, som, fordom sysselsatt med politiska tvister, vanvårdat och föraktat snillets läckra och oskyldiga nöjen",

början, blott måndagar och torsdagar, längre fram äfven på lördagarne, men från d. 25 januari 1779 alla söcknedagar.

* Ständerna hade blifvit sammankallade till d. 19 oktober; men riksdagen öppnades med konungens trontal först d. 27. Detta tal slöts med de orden: "Få dagar återstå, tilldess jag hoppas i edra armar kunna anförtro den, hvilken försynen mig gifvandes varder till min ålderdoms tröst och min trons stöd". Kronprinsen föddes d. 1 november.

borde man nu skaffa någon sysselsättning, någon upplysning, någon förströelse. Det var detta ändamål, som några stilla lärdoms-idkare, "öfvertygade, att kunskap är ett lysande öfverflöd, då den ej leder till medborgerlighet", hade föresatt sig, medelst utgifvandet af ifrågavarande dagblad. – Man vore, vid läsningen häraf, frestad att tro någon ironi ligga förstucken under en slik uppfattning af den monarkiska styrelseformen, der hela folket antages sitta med armarne i kors och endast njuta, under det att alla bördor för dess väl hvila på en enda. Men hur man än i vår tid måste le åt en sådan åsigt, var den då tvifvelsutan fullt allvar, icke blott hos den unge tidningsskrifvaren, men hos en stor del af nationen, lika väl som hos GUSTAF III sjelf. Man hör den upprepas från många håll, till och med från rikets ständers egen mun. Till den grad hade partikriget slutligen lyckats uttrötta alla, att man nu fann sig i sjunde himmelen öfver att det väl var förbi. Man hemtade andan, och man tyckte till en början, att nu allt gick vida bättre, ja, emellanåt högst förträffligt, sedan konungen ensam höll regeringstömmarne. Ännu firades årligen den nittonde augusti med illumination i mer än en af rikets städer. Förtjusningen hade ej ännu hunnit att lägga sig: man lefde fortfarande i smekmånaden. Ur ett och annat riksdags-moln framgick solen åter med segrande klarhet. Det var denna tid, på hvilken längre fram GUSTAF III återblickade med saknad:

det var denna tid, som han då plägade kalla "mina lyckliga år" *.

Redan här må rum lemnas för den erinran, att KELLGREN var i grund en lika frisinnad som sjelfständig natur. Vi ha, vid betraktelsen af honom, för oss icke blott ett geni, men en karakter. I likhet med många af den tidens ljusa hufvuden, var han till sina politiska tänkesätt icke så litet republikan **, d. v. s. han ansåg sjelf-

* GEIJER yttrar om 1778 års riksdag ("Konung Gustaf III:s efterlemnade papper", II. 158): "Det var svårt att vid denna riksdag placera ett *nej*. Man hade tillhopakommit för att bifalla och loforda. Det nya regeringssättet var ännu i sin första blomma, det gamlas hågkomster ej långt undan och farliga att väcka. I allt hvad konungen på den korta tiden uträttat öfvervägde vida det goda; och den allmänna rösten erkände det. Hvarom skulle man tvista med honom? De förnämsta tvisteämnena hade han, genom afgörande på förhand, satt utom diskussion. Högtidligheterna vid kronprinsens födelse, döpelse, ständernas fadderskap, drottningens kyrkotagning m. m. lemnade dessutom vid detta korta riksmöte föga rum för annat än högtidliga tal. Konungens lag-propositioner voro billiga. Och, slutligen, han fordrade ingen ny bevillning. Man kan föreställa sig de gamla partichefernas förlägenhet. En enda höjde hufvudet varsamt, den störste från den nyss förflutna tiden, den gamle AXEL FERSEN, — men endast för att åter draga sig tillbaka".

** "*Jag har gråtit som ett barn, eller rättare, jag har gråtit som en man,* skref han till en vän vid första tidningen om en händelse, den han trodde skola göra mensklighetens lycka och som han sedermera, med en verklig sorg och en sann afsky, en tid såg göra dess fasa och förskräckelse". N. v. ROSENSTEIN (Företalet till KELLGRENS skrifter). Man erinrar sig härvid huru lifligt äfven FRANZÉN greps af den franska revolutionens första utbrott och ännu 1795, efter ROBESPIERRES fall, hoppades det bästa för friheten. Man ser det af hans i Paris då skrifna poem: "à la liberté française, par un voisin des Lapons, le 1 nivôse l'an 4 de la republique". — KELLGRENS oblid-

styrelse, under ingen annan öfverhöghet än förnuftets, vara det slutliga målet för alla samhällsföreningar. Men, då ännu en oöfverskådligt lång bana återstod för mensklighetens uppfostran till detta slutliga mål, höll han tills vidare starkt på monarkismen i lagbunden form, såsom en sköld på en gång mot fåväldet och mångväldet. Enväldet deremot i dess absoluta form var honom förhatligt, och förtrycket väckte hans afsky, från hvad håll det kom. Från ett sådant, det månghöfdade partiväldets, hade han nyligen sett sina fäders land, detta land, som han älskade med passionens styrka, räddadt af en konung, som på samma gång var ett snille. Hur kunde han undgå att mäktigt känna sig till honom dragen både som medborgare och som skald? Eller att åt denna dragningskraft gifva luft i en och annan sång till monarkens ära? Många äro dock icke dessa, – hans samlade skrifter upptaga blott tre *. – I det ena af dem, vid konungens återkomst från Spaa, är tonen sann, enkel och hjertlig:

"Gläd dig, Stockholm, gläds och sjung:
Han är här, din far och kung.
– – – – – – – – – – –

keliga hat mot all despotism var ett af skälen, hvarför han, närmare slutet af sin lefnad, så högt uppbars af den s. k. *Juntan*, som då af många lättskrämda ansågs nära nog som en svensk jakobinerklubb. Bekräftelse på det nära förhållandet mellan dennas förnämsta medlemmar och KELLGREN lemna bref till BENJAMIN HÖIJER från HANS HJERTA (sedermera JÄRTA), tryckta i "Karakteristiker, ur samtidas förtroliga bref och anteckningar", Stockholm 1851.

* "På konungens födelsedag" 1780, "vid konungens återkomst från Spaa" 1780 och "på konungens födelsedag" 1782.

Om hans bortgång saknad väckte,
Om de farors moln förskräckte,
Som sitt hot från sunnan sträckte,
Hvad den dag då lycklig är,
När du säger: han är här.

Bort med kanonsalvor och krigstrumpeter – ropar skalden: –

Slafven, som med bäfvan skådar
Sin tyrann tillbaka länd,
Likaså sin fasa bådar,
Vid dess åsyn dubbelt känd;
Men en ömhetsblick från själen,
Men en tår, som glädjen fällt,
Detta språk är ej förställdt,
Detta härmas ej af trälen.
Ömt och tyst allenast sjung:
Han är här, min far och kung!

De andra begge sångerna, der tonen är mer högstämd och panegyrisk, men dock långt ifrån så uppskrufvad som hos mönsterskalderna vid Augusti och Ludvig XIV:s hof, förefalla att vara gjorda på beställning och vittna, med alla sina förtjenster, hur litet Kellgren var ämnad till hofskald och hur underlägsen han på detta område var både Oxenstjerna och Leopold. Ett slags ursäkt för de – som vi sett, icke många – bidrag, hans sångmö lemnat åt denna afart af poesi, har han nedlagt i följande förklaring: "Det är icke oder, prologer och andra dessa vanans och etikettens evigt upprepade offer, som förderfva en god konung, om han äger det minsta af erfarenhet och förstånd. Han vet då, att icke i dylika skrifter frågan är: *hvad är sant?* utan *huru en sanning eller osanning vackrast säges.* Tillika vet allmänheten, att en enda grad beröm

uti vanlig prosa är svarande mot två i vältalighet, fyra i poesi, och åtminstone åtta i ode-stil. Då först är smickret ett dödligt gift, när det låter sig anses för allmänhetens röst; och deri lyckas långt mindre det lof, som ljuder från skaldens trumpet, än det, som hviskas hvar timme och stund från hofmäns, ministrars och embetsmäns läppar" *. Hur många skäl han än ägde att prisa och älska sin konung, man märker på allt, att han helst håller sig på afstånd, att han är rädd om sin sjelfständighet, att han alls icke är mån om att, ryckt från sina sånggudinnor, komma tronen och hofvet för nära.

Så mycket större orätt ligger i det påståendet, som man på en sednare tid sett framkastadt äfven i skrifter, som göra anspråk på historisk trovärdighet, att det var för konungens ändamål

---

* *Saml. Skr.* III. 227—228. På ett annat ställe förekommer hos Kellgren denna betänkliga, halft ironiska, sofism: "En poet kan vara skyldig att berömma sin konungs gerningar, men icke att gilla dem". För att förtydliga detta, fortfar han sedan: "Att smickra är att berömma öfver höfvan och utan mening. Häraf följer, att icke allt öfverdrifvet beröm är smicker. Känslans, passionens, entusiasmens språk är ofta falskt, men aldrig förställdt. En älskare, som säger en småtäck flicka, att hon är en gudinna i skönhet och behag, att solens blickar aldrig sänkt sig ännu till något fullkomligare på jorden; — en af tacksamhet hänryckt undersåte, som jemför sin konung med Titus och Antoninus, skulle han än ehuru mycket vara under dem i förtjenst, — gifva båda ett beröm, som kanske är falskt, kanske löjligt för alla andra, men sant i deras känsla: följaktligen ej smicker. Den oväldigaste domare är ej dygdigare än de. Men deremot den kalle, orörde mannen, som, mot bättre vett och mening, gifver samma beröm, den allena är smickrare, är föraktlig, låg, straffbar". (*Saml. Skr.* III. 209—210.)

och på hans föranstaltande som KELLGREN begynte utgifningen af Stockholms-posten *. KELLGREN var ej den, som gick andras ärenden hvar-

* I v. SCHINKELS "Minnen ur Sverges nyare historia", I. 258, yttras om KELLGREN, att han, i följd af sina stora, ovanliga skriftställare-talanger, blef "innan kort befunnen just tjenlig att utgifva ett sådant slags vitter riksorgan för konungadömet och den franska smaken, som man kände sig behöfva". WIESELGREN, "Sverges sköna litteratur", IV, betonar detta ännu skarpare. Sid. 699—700, säges KELLGREN hafva "blifvit af konung GUSTAF antagen till agent för predikande af den lättsinnighet och de lefnadsseder, hvaraf vår nation ännu blöder". Sid. 389 heter det: "Då en person, som snart blef och till 1792 fortfor att vara sin konungs handsekreterare, var tidningens främste stylist, och detta en handsekreterare, som versifierade kungens vittra prosa, behöfver man väl icke mycket betvifla, att kungen öfversatte den unge Åbo-magisterns möjligen poetiskt utsväfvande politik på den för tiden behöfliga prosan", m. m. Härvid bör anmärkas, hvad ofvanföre redan är visadt, att Stockholms-posten började utgifvas 1778, men att först 1785 KELLGREN utnämndes till konungens handsekreterare, äfvensom att han redan följande året i denna befattning fick en efterträdare. Vidare yttras sid. 390, att från de politiska tvisterna — — "skulle nu svenska folket ledas genom åtskilliga åt KELLGREN lemnade betsel och grimmor". Bland dessa nämnes särskildt hofpoesien: "Redaktören, som tröttat sig sjelf med apoteoser, uppmuntrade insändare, och desse fingo mention honorable, blott de något höjde sig öfver BAGER och BJUGG". Ett större misstag måste ligga till grund för denna beskyllning, som, i andra ordalag, upprepas äfven af PALMBLAD i "Biografiskt Lexikon", VII. 30. Det är sant, i Stockholmspostens första numror förekommer en mängd "till större delen eländiga vers", såsom redaktionen sjelf kallar dem (1778, n:o 10), alla uppstämda till firande af kronprinsens födelse. Men det visar sig klart, att tidningen, genom att införa dem, afsett, icke kunglighetens beprisande, men allmänhetens förlustelse, och här drifver ett ystert skämt både med rimsnideriet och, i viss mån, med sjelfva ämnet. Berömmet, hvaraf de stundom åtföljas, är tydligt ironi. Kan det nu vara sådant, som på fullt allvar blifvit taget för en uppmuntran, en-mention honorable?

ken i vitterhet eller i politik, och GUSTAF III var på en gång för stolt och för klok att, med åsidosättande af sin konungsliga värdighet och yppande af sina innersta tankar, ingå i komplott eller hemligt aftal med en ung vitter informator, hvars personlighet då ännu var honom så godt som obekant. En slående vederläggning af besagda påstående ligger dessutom i sjelfva tidningens beskaffenhet och innehåll. Den var så långt ifrån att innehålla endast hvad för monarken kunde vara angenämt, att den redan under första halfåret blef, för en insänd skarp artikel rörande kronobrännerierna *, aktionerad med den påföljd,

* Se Stockholms-posten för d. 14 och 15 april 1779 (n:o 76 och 77). Insändaren kallade sig *Publicola* och befans, vid namnsedelns öppnande, vara en vid kongl. biblioteket anställd e. o. kanslist HALLDIN. Både han och tryckeriets disponent, SCHILDT, blefvo genom rådets dom i öfre justitierevisionen d. 18 maj 1779 dömde att "lif sitt mista och halshuggas", och tryckeriets ägare, HOLMBERG, att "umgälla sitt brott med fjorton dagars fängelse vid vatten och bröd". (Se härom GEIJER, "Gustaf III:s efterlemnade papper", II. 184—191, äfvensom "v. Fersens hist. skr." IV. 147 och följ. Der i dessa båda arbeten uppgifterna äro stridiga, visar sig GEIJERS framställning mest tillförlitlig, såsom grundad dels på rådsprotokollet, dels på sjelfva akterna, som förvaras i Rosenhaneska samlingen på Upsala bibliotek.) Och äfven efter denna högmåls-process fortfor den för regeringen så misshaglige *Publicola* att ofta som insändare uppträda i Stockholms-posten.

Sedan denna minnesteckning redan var författad och på Akademiens högtidsdag uppläst, har från trycket utkommit fjerde delen af "v. Fersens historiska skrifter". Det kan vara skäl att höra hvad ett samtida vittne har att säga i detta mål, der KELLGREN blifvit af vår tid instämd såsom anklagad för vitter rojalism i Stockholms-posten och misstänkt för att, i hemligt förstånd med konungen, hafva företagit denna tidnings utgifvande. v. FERSENS vittnesmål lyder sålunda: "Det hade sedan någon tid i

att både författaren och boktryckeriets disponent blefvo dömde att halshuggas, — en dom, som likväl sedan genom konungens mellankommande nåd blef mildrad. Äfven i de följande årgångarne stöter man mer än en gång på artiklar, till och med af KELLGRENS egen hand, föga egnade att vinna regentens välbehag. Så, t. ex. då han på ett ställe målar AUGUSTUS i dennes förhållande till sina skalder på ett sätt, att tillämpningen på GUSTAF III och hans vittra omgifning låg nära till hands. Bland annat heter det der om KELLGRENS älsklingsskald och förebild, PROPERTIUS: "Han erhöll i god tid det anseende, som plägar tillfalla de talanger, hvilka konunga-gunsten bringar i dagsljuset. Denna uppmuntran kunde ej fela PROPERTIUS under en kejsares regering, hvars politik bestod framför allt deruti, att tillvinna sig ärans utdelare, och som genom de ymniga välgerningar han lät vederfaras de lärda, qväfde i deras hjertan patriotismens röst och lockade sånggudinnorna på tyranniets sida. PROPERTIUS

Stockholm utgifvits på trycket en tidning, kallad Stockholmsposten. Man kände ej författaren; dess redaktion utgjordes af ett litterärt sällskap, som hade skrifklåda, hvilket skref detta blad, som hade en stor afsättning; det hade en satirisk karakter, alltid angenäm för allmänheten; der framställdes hofvet, tidens seder och styrelsens åtgärder med all den frihet och skärpa, som tryckfrihets-förordningen kunde medgifva. Ministrarne afskydde detta blad lika mycket som allmänheten älskade detsamma. Konungen betraktade det med missnöje; men han ville ej förbjuda det, för att ej gifva dementi åt sin egen tryckfrihetsförordning, som var hans verk och blifvit afgifven med så mycket buller. Författarne blefvo derigenom allt djerfvare" m. m. "v. Fersens historiska skrifter", IV. 147.

hade så mycket flera anspråk på tyrannens nåd som hans själ, af naturen böjlig, kunde både sänka sig ned till smicker och upphöja sig till satiren. — MECENAS gjorde försök att draga honom in på epopéns bana, med villkor att han skulle välja AUGUSTUS till sin hjelte, men skalden vägrade ständigt till så mäktiga påyrkningar" *. I ett dagblad är denna litterärhistoriska bild alltför omständlig att icke förekomma afsigtlig, och man frestas att taga den för en tidsbild, då KELLGREN har för mycken likhet med PROPERTIUS, att icke äfven ett och annat drag af AUGUSTUS skulle erinra om GUSTAF III.

Ännu flera bevis skulle kunna anföras för den sanningen, att KELLGREN, ännu sedan han som skald så till vida kommit i beroende af den snillrike monarken, att han med honom ingått ett slags lyriskt-dramatiskt bolag och för sitt lika trägna som lyckliga utförande af dertill hörande täta uppdrag uppbar nådebevis dels i de redan nämnda fullmakterna, dels i form af årliga arfvoden, aldrig dock upphörde att som publicist städse bibehålla sin fulla oafhängighet. Och i GUSTAF III:s karakter blifver alltid ett af de vackraste dragen den högsinthet, hvarmed han förlät sina vittra vänner, att de på samma gång voro medborgerligt sjelfständige. Äfven när de som sådane offentligt och bestämdt uppträdde mot hans egna meningar, såsom fallet var med ADLERBETH vid 1789 års riksdag, rönte de efteråt ingen

* Stockholms-posten 1781, n:o 43.

skymt till minskning af hans personliga välvilja. Det föll honom icke in att mindre värdera skönhetens dyrkare derföre, att de tillika voro sanningens.

Redan det anförda kunde vara nog för att visa halten af hvad en i öfrigt förtjenstfull och genialisk författare yttrat, att nemligen KELLGREN hade af GUSTAF III blifvit "antagen till agent för predikande af den lättsinnighet och de lefnadsseder, hvaraf vår nation ännu blöder" *. Skulle det verkligen hafva varit idel lättsinnighet och sedeslöshet, som KELLGREN i Stockholms-posten predikat, så torde det nu åtminstone få tagas för gifvet, att det icke var i egenskap af konungens agent, som han gjort det. Men då för hvarje opartiskt öga det oaflåtliga sträfvandet hos KELLGREN som publicist omisskänneligen visar sig hafva gått ut på nationens lyftning och stigande förädling; ja, då under loppet af sexton år hans tidning allt mer och mer gjorde sig aktad, fruktad och erkänd icke endast som snillets och smakens högsta domstol, men som det allmänna vettets orakel och nationalmedvetandets vackraste uttryck, hvar har man då att söka anledningarna till en så kränkande beskyllning som den, att han uppsåtligt och systematiskt skulle hafva arbetat på svenska folkets förnedring genom att skaffa sig gehör som en sinlighetens, en sedeslöshetens apostel? Vi erinre oss, att KELLGREN från början var och allt sedan förblef, icke tid-

* Se i det föregående sid. 103, not.

ningens redaktör, men endast en af dess medarbetare. Redan från första månaden af sin tillvaro hade Stockholms-posten, i en till allmänheten ställd underrättelse, förklarat tidningen böra betraktas som "ett slags magasin, der en hvar utan betalning, skyndsamt, och både oförbättradt och oförsämradt, kan få infördt hvad han helst behagar af notifikationer, förslag, reflexioner, korta afhandlingar, historietter, nyheter och hvad annat, som tros kunna tjena allmänheten till nytta eller nöje. Sällskapet, som från början förenat sig till dessa blads igångsättande, har trott sig böra äga samma frihet som andra, hvarföre dess ledamöter beslutit att icke underkasta sina skrifter någon revision eller hvarannans genomseende och granskning: den ene vet icke en gång hvad de andre skrifvit, förrän han får se det tryckt, utan en hvar lemnar in hvad han tycker och svarar för sig sjelf. Det endaste försigtighetsmått, som är vidtaget, består deruti, att den, som har inseende öfver tryckningen och som tillika sätter allt i ordning, skall lösligen genomögna hvar artikel, innan den gifves till tryckning, på det ingenting må inflyta, som vore tydligt paskill, eller annars så oanständigt, att bladet derigenom blefve vanhedradt och ovärdigt hederligt folks läsning. Af allt detta ser nu läsaren klart, att man i en så beskaffad skrift ej kan annat än få se mycket odugligt, hvilket man hoppar öfver; emellertid vinnes dock det goda ändamål, att man just såmedelst kan få fram många starka och nyttiga sanningar, som annars aldrig

finge se dagsljuset" *. Det borde vara klart, att, med en sådan ursprunglig plan för tidningen, KELLGREN icke billigtvis kan inför efterverlden ställas till ansvar för annat af dess innehåll än hvad som flutit ur hans egen penna, men icke för allt det öfriga och minst för det vittra småkram och de, vanligtvis från franskan öfversatta, berättelser och anekdoter, som tjenade till spaltfyllnad och hvilkas införande var en eftergift åt tidens smak. Man har i dem, icke utan skäl, funnit qvickheten och skämtet mer än ofta parade med lättsinne och tvetydigheter. Sådant hörde till det franska galanteriets oarter och möttes med bifall från en stor del af den läsande allmänheten, åtminstone i de högre kretsarne. Det var en nu inrotad elak vana att hålla till godo med allt, äfven det sedligt fula, endast det visade sig under skämtets drägt och i behagens former. Man förlät hvad som roade och räknade ej så noga med det, som var qvickt. Men på samma gång vi ogilla dessa yttringar af en tidsanda, hvars luftkrets var uppfylld af smittor från de förskämda sederna vid Seinen, måste vi tillbakavisa försöken att, på ingen annan grund än att äfven Stockholms-posten i förenämnda fall skattade åt tidehvarfvets anda, framhålla den af dess medarbetare, som i snille stod främst, men, såsom vi sett, med tidningens redaktion hade föga eller intet att beställa, såsom en sedernas förstörare, en sinlighetens härold. Det vill i allmänhet synas som hade de granskare, hvilka

* Stockholms-posten 1782, n:o 9.

nu efteråt gjort sig mödan att genombläddra Stockholms-postens digra årgångar, i afsigt att der lära känna KELLGREN, misstagit sig om den rätte, just derföre att de trott sig igenfinna honom öfverallt. Han fins der, men han är icke att söka på hvarje rad, icke på hvarje sida, icke i hvarje nummer. Och då, på få undantag när, hvarken hans eller de öfriga medarbetarnes namn finnas utsatta *, hvarföre tillskrifva just honom sådana artiklar, på hvilka man i ett eller annat afseende finner något att häckla? Hörom hans egna ord: "Det är ofta — säger KELLGREN — icke nog för en auktors ära att bli känd för hvad han skrifvit, men ock att bli frikänd för hvad han *ej* skrifvit, eller, som är detsamma, hvad han icke fullt gillar; ty hvilken är den författare, som vågar säga med Gud, att allt, hvad han gjort, var ganska godt? Men nu är man, i den lärda som i allmänna verlden, icke far till andra barn än dem man sjelf erkänner" **. Bevisligen är ett och annat af Stockholms-postens innehåll, för hvilket man nu efteråt ställt KELLGREN för rätta, icke af honom författadt. Låt vara, att det myckna lofprisandet af VOLTAIRE, som i första årgångarne förekommer, verkligen förskrifver sig från KELLGREN, så kan detta lätt både ursäktas och förklaras deraf, att VOLTAIRE hade dött *** några månader innan tidningen började utgifvas,

* Till dessa få undantag hör det, som i det föregående (sid. 91, not.) finnes omnämndt.
** *Saml. Skr.* III. 286—287.
*** Den 30 maj 1778.

att hans minne således ännu var i sin fulla friskhet och att det bittra agg, hvarmed katolska presterskapet förföljde honom ännu i hans graf, eggade hans beundrare till stegradt upphöjande af hans förtjenster. I öfrigt, om KELLGREN med sin eldiga själ lifligt tagit intryck af sitt eget tidehvarf, lärer väl detta lika litet kunna förtänkas honom som om, under hans tidigare författare-period, både hans filosofiska tänkesätt och några af hans poetiska alster röja spår af dessa intryck. Det länder honom till så mycket större heder att småningom hafva afskuddat sig alla fjättrande inflytelser och, under loppet af sin bana, hafva höjt sig till vida ljusare och friare åsigter både af lifvet och af konsten, i hvars utöfning han slutligen framstår som budbärare för högre makter och skapare af ett nytt tidehvarf.

Hvem vet icke, att den vittra kritiken var det fält, på hvilket KELLGRENS inflytelse som publicist var störst och mest fruktbringande? Detta fält hade ända till DALINS tid nära nog legat i träde. THORILD kallar DALIN "en rim-mästare, för god för *sin* tid att angå *oss*"; men hos denne vår yngre vitterhets patriark, räddaren och renaren af vårt språk, stå vi dock, bland annat, i förbindelse äfven för de första försöken till vitter granskning, ehuruväl det måste erkännas, att han var mera vis i sin uppställning af kritikens grundlagar än lycklig i desammas tillämpning. Hans smaklära berör nemligen föga mer än poesiens utanverk, formen och tekniken, men tränger ej till hennes positiva egenskaper, hennes inre vä-

sen. Ett af hans bästa råd är att "man icke behöfver vara poet, om man ej finner dertill hos sig en liflig drift", ehuruväl denna sats icke tål att omvändas så, att hvar och en, som hos sig finner en liflig drift att blifva poet, också oeftergifligen behöfver blifva det. För öfrigt finner man hos honom ännu samma förvexling af retorik och poesi som hos hans ungdomsledare, den lärde RYDELIUS, hvilken uttryckligen inbegriper skaldekonsten under vältaligheten och betraktar den förra såsom "en konst att beveka och förlusta folk med versbundet tal, hvilken dock hafver en hop sina egna särdeles grepp". Det behöfver ej sägas, att det var från den allrådande franska smaken, sådan denna hade utbildat sig under LUDVIG XIV:s och hans närmaste efterträdares tid, som DALIN uteslutande hämtade reglerna och rättesnöret för sin vittra granskning, äfvensom att denna smak ännu lika enväldigt fortfor att herrska, då KELLGREN först uppträdde. Man har med skäl förevitat densamma ensidighet och trånghet, och beklagat dess alltför stora inflytande på vår egen vitterhet under LOVISA ULRIKAS och GUSTAF III:s tidehvarf. Men hur såg väl i sjelfva verket denna vitterhet ut dessförinnan, och särskildt näst förut? Med några enstaka, visserligen ganska aktningsvärda, undantag, hvilken oreda, hvilken smaklöshet, hvilken förbistring! Det lärer, vid betraktandet af dess kaotiska tillstånd och dermed sammanhängande olater, ej längre kunna nekas, att den införskrifna främmande smakläran med alla sina brister dock

var något mer än en blott tvångströja, att den var en betydande länk i bildningens kedja, att den danade en högst behöflig öfvergångs-period och för sin tid verkade välgörande genom att rensa och ordna, genom att binda och sammanhålla. Vi hafva dock den att tacka för utbytet af sådana versmakare som RUNIUS och hans likar mot tänkande idkare af skaldekonsten sådana som DALIN och fru NORDENFLYCHT, som CREUTZ och GYLLENBORG. Allmänningen blef inhägnad och den fordna vildmarken förbytt till en vårdad park, visserligen afmätt och stel, men med intagande grönska och vackra blomrabatter. Det var blott skada, att, under det man ville utestänga ogräset, man var på god väg att äfven utestänga naturen.

Af det förra återstod ännu mycket, då KELLGREN med sin skarpa rotyxa uppträdde i Stockholms-posten såsom vitter granskare. DALIN hade hyllat den satsen, att "kritiken bör föga eller intet sysselsätta sig med ömkliga auktorer. De ha — säger han — skrifvit lappri, men dermed ha de icke gjort skälmstycken. Har hon ingen annan orsak än att få dem att stå vid dörren och skämmas, så bör hon lemna dem i fred". KELLGREN var af annan mening. Redan i tidningens första nummer förklarade han: "Kritiken är en lykta för poetens fötter. Utom dess ljus råkar man sällan till smakens tempel. Hon tyckes isynnerhet vara nödig i Sverge, der ännu vägen dit upp är så obanad, och likväl så många löpa

i mörkret att söka den. Men, ovan att skåda henne, anser henne vår allmänhet ofta för en mordeld. — Härigenom händer, att få våga tända henne, eller brinner hon så matt i deras darrande händer, att hon snarare med sitt sken förvillar än upplyser. Att tala utan liknelse: man anser härstädes för en omensklig grymhet att upptäcka fel i en klåpares skrifter. Om någon vågar säga: detta barn vore behagligare,, om det ej vore så fult, om det haltade mindre, hade lifligare färg, mera qvickhet, renare uttal, om det egde fyllighet och proportion till alla dess delar, m. m., strax ropar man öfverljudt: hvilken grym satir! hvilken obillig granskning! hvad elakt hjerta att klandra en stackars krympling, som dess far aflat i största välmening! Med ett ord, man anser härstädes en criticus såsom en våldsverkare och en granskning som en ärerörighet. Man tänker ej alldeles så i POPES och BOILEAUS fädernesland, och man har derföre der ej alldeles så usla skribenter". Han anförer derefter en fransk författares ord: "Det angår lagskipningen litet eller intet, om en medborgare skrifver väl eller illa vers, och lagarnes skydd bör allenast sträcka sig till dem, som angripas antingen till sitt stånd (yrke?) eller till sin heder. Om en skomakare blir oroad i utöfningen af sitt handtverk, är det en nyttig man, som förtjenar försvar. — Att störa honom i en rolig besittning af det beröm, han kan hafva förvärfvat sig genom ett arbete, hvaraf han lefver, vore att betaga honom medlen till en anständig bergning. — Men en karl, som ger

sig ut för att hafva fått en kallelse till de blott behagliga konsterna, en onyttig rimmare, som inbillar sig vara en vida högre varelse än sina likar, och som, för att bevisa det, tyranniserar allmänheten med sina tillverkningar, en sådan bör med rätta få sin plats mellan äran och åtlöjet. Det vackra snillet är ett öfverflöd. Det står hvar och en fritt att affichera det, men det bör ock stå hvar och en fritt att skratta åt affichen, då han är djerf och osann". KELLGREN, för hvilken, enligt hans eget uttryck, "hvar enda falsk tanke, hvart enda lågt uttryck, kändes som en örfil på smakens kind" *, gick skoningslöst tillväga mot all litterär ömklighet. Han ansåg den bringa nesa och förakt både öfver svenska namnet och öfver författarekallet i allmänhet. Åt detta ville han bereda ett allmänt och rättvist anseende genom att uppdraga en skarp gränsskilnad mellan bläckfuskaren och författaren, mellan rimsnidaren och skalden. Han ansåg, att fältet, för att gifva hopp om skördar, först måste befrias från tistel, och att utrota denna, att på parnassen införa polis och från gudabergets fot bortjaga och undanskrämma alla oduglingar, blef till en början hans ifrigaste bemödande. Han förföljde dem i alla vinklar och vrår, och gaf dem, med satirens gissel i sin obarmhertiga hand, innan kort till pris åt det allmännna åtlöjet. YCKENBERG som vältalare **, HAQVIN BAGER och MATTHIAS BJUGG

* *Saml. skr.* III. 220.

** Bland talare i anledning af kronprinsens födelse framhöllos, utom den olycklige borgmästaren i Upsala, äfven

som poeter, den ene platt och den andre svulstig, blefvo nu, en gång för alla, i den svenska vitterheten lika stående typer, som BAVIUS och MEVIUS hade varit i den romerska. Att denna räfst skulle från flera håll frammana en storm af missnöje, är lätt förklarligt. Den blef också längre fram en af de svåraste anklagelsepunkterna mot KELLGREN från den af hans litterära motståndare, som

hofpredikanten MANNERCRANZ och bokhandlaren RUNEMARK, begge i Stockholm. Den förre hade i sitt tal, hållet i S:t Johannis-logen, bland annat yttrat: "Vi betale den milde Guden våra lofsånger, som så ledt den huldaste af drottningar SOFIA MAGDALENA efter sina heliga afsigter, att hennes kongl. majestät, förgätande sig sjelf, den 1 nov. 1778 blef Guds rikes amma. — — Durchläutigste kronprins! Din lilla gungande säng är de Svenskas banér. dit tacksamhet och tro samla sig". — RUNEMARK åter, som inför ett af riksstånden talat i samma ämne, hade dervid bland annat yttrat: "Vår nådigste drottning får i dag sjelf orsak att fröjdas deröfver, att menniskan är född till verlden, och behöfver således icke komma ihåg det besvär, som hennes kongliga majestät en stund har utstått för att, jemte sig sjelf och hela det höga konungahuset, samt oss och hela Svea rike, skaffa fram till verlden en så dyr klenod, som en kronprins är för Svea rike". Stockholms-posten (1778 n:o 13) beklagar, att utrymmet icke tillåter större utdrag ur dessa tal: "allt kan väl icke vara af samma force och lika retoriskt, som det man här anförer; dock lär ingen ångra den tid, han på deras fullkomliga genomläsning använder". Till olycklige talare, likaväl som till olycklige poeter, hörde äfven BAGERS systerson, auditören HANELL, för hvars å riddarhussalen hållna tal på konungens födelsedag 1779 redogöres i Stockholms-posten n:o 13 och n:o 63 samma år. Formen för recensentens tadel är här, som annorstädes, ett satiriskt beröm. Då vid denna tid, så i hufvudstaden som i landsorten, dylika pekoralier, som de här anförda, utan försyn hvimlade i tryck, kan deras näpsande och förlöjligande väl icke sägas hafva legat alldeles utom gränserna för en tidning, som bland andra uppgifter äfven hade den af vitter granskning.

kände sig för stark att icke antaga sig de svagas parti och sjelf bar sitt hufvud för högt att någonsin kunna böja sig under en annans ok. Stockholms-posten hade emellertid vunnit nationen på sin sida, och det allmänna omdömet begynte åtminstone så till vida höja sig, att den afgjorda uselheten så i vers som prosa, efter att, synnerligen i landsorts-städerna, länge nog hafva frodats, nu kände sig fogelfri och småningom drog sig tillbaka för skrattet. Det återstod att komma till rätta med medelmåttorna. Äfven här ville KELLGREN göra rent hus, och framför allt bringa både dem och allmänheten till medvetande af hvad de voro. En FLINTBERG, en ENGZELL, en ENBOM, fingo, tid efter annan, till sin vånda erfara det. De, och flere med dem, lockades att ingå i svaromål, som med stor liberalitet och vanligen utan alla anmärkningar intogos i Stockholms-posten; men när efter någon tid dessa svaromål upptogos till vederläggning, då först blef segern viss och munterheten allmän.

Snart visade sig nu ock, att det icke var endast på skriftställare af en lägre ordning som den fruktansvärde granskaren hade sitt vaksamma öga rigtadt. Till Upsala akademies firande af kronprinsens födelse hade ett ode utkommit, författadt af en ung Östgöta-student. Stockholms-posten, som, till följe af sin plan, måste inrymma en mängd insända poemer öfver samma ämne, hvilka tidningen sjelf förklarar vara "till större delen eländiga" *, fann nyssnämnda ode vara af

* Se i det föregående sid 103, not.

den beskaffenhet, att det förtjente hedern af en kritik. En sådan uteblef icke heller, men utföll långt ifrån så, att odets författare kunde finna sig belåten. Väl tillerkändes honom bildningsgåfva och qvickhet, men med inskränkningar, som ej kunde annat än såra. Bildningsgåfvan sades ofta likna en feberyra, qvickheten en flågeld, och i åtskilliga så uttryck som bilder förevitades honom oklarhet, öfverspänning och bombast. Den unge Upsala-studentens namn har icke blifvit obekant. Med sin stränge recensent inlät sig nu snart i en lång, från begge sidor mer och mer häftig och bitter polemik * samme LEOPOLD, som, efter några få år, vid sin fordne vedersakares sida intog ett rum icke blott som lycklig medtäflare, men som aktad vän, som trofast vapenbroder, och slutligen, efter KELLGRENS död, sjöng till hans skugga:

"Vid mina första steg din jernhand mötte mig,
Min ungdom stöttes bort med hån ur snillets tempel;
Men fåfängt vid dess port din klubba höjde sig,
Då dina lärors ljus, ditt rykte, ditt exempel
Mig förde till ett rum deri — oaktadt dig".

Mindre allmän torde den företeelse vara, att en litterär fejd, från början förd med så hvassa vapen som denna, slutas med ett uppristigt, broderligt handslag. Men KELLGREN och LEOPOLD voro begge för ädla naturer, att de icke skulle vara i stånd, den ene att erkänna, den andre att glömma en oförrätt. Det ode, som hade varit

* KELLGRENS kritik läses i Stockholms-posten n:o 11. Polemiken deröfver begynner i samma tidning 1779 n:o 41, fortgår genom en mängd numror, och slutar med n:o 104.

trätofröet, egde både sina skönheter och sina brister. De sednare erkände LEOPOLD sjelf genom att för alltid utesluta poemet ur samlingen af sina skrifter; de förra fann KELLGREN, vid lugnare besinning, så öfvervägande, att han ej nog kunde ångra strängheten af sin första granskning. I afseende på den deröfver förda polemiken hade begge att förebrå sig hetta och öfverilning. De hade begge gått för långt. Också dröjde det flera år, innan de åter närmade sig till hvarandra. Väl begynner från 1781 ett och annat stycke af LEOPOLD att synas i Stockholmsposten, men först mot slutet af 1785, då han, återkommen från en flerårig vistelse i Greifswald, hade i Upsala utgifvit sina "Erotiska oder" och sina "Kritiska anmärkningar vid hjeltedikten Tåget öfver Bält", tyckes ett vänligare förhållande mellan dem hafva inträdt. Vid början af det följande året bidrog KELLGREN verksamt till LEOPOLDS anställning i Stockholm, der de begge efter några få månader intogo hvar sin plats i den nystiftade Svenska Akademien och begge sedan utan afbrott stridde under samma fana. Men ännu flera år efteråt återkom KELLGREN till medgifvande af, att han fordom haft orätt. Med anledning af ett nytt ode af LEOPOLDS hand, tillskref han honom d. 6 mars 1789: "Det är styrkan, bibehållen, det är stilen, fullkomnad, af det stycke i samma slag, på hvars — sanna eller inbillade, men obemärkliga — fel jag, för tio år sedan, så förmätet och olyckligt vågat bära en gosses granskande blick".

Till antalet af de läsare, som oinskränkt skänkte sin beundran åt den unge Upsala-studentens ode öfver d. 1 nov. 1778, hörde en adertonårig student i Lund, THOMAS THORÉN *, den sedan så namnkunnige THORILD. För honom var LEOPOLD en praktfull meteor, som borde helsas med förtjusning. Högligen förgrymmad öfver kritiken i Stockholms-posten, kände han sig starkt upprorisk mot den enväldsspira, hvarmed KELLGREN nu begynt att styra svenska vitterheten. På samma gång han kände sitt bröst sjuda af harm öfver granskarens öfvermod, kände han det äfven röras till medlidande för de olyckliga versmakare, som af denne behandlades såsom till spillo gifna "rimkräk". I bref till en vän** yttrade han en tid efteråt: "Hvad säger ni om Stockholms-posten? Ett besynnerligt nöje att göra sig till alla rimmares harskramla! att efterfika högheten af en kritikens Cerberus! Och mins ni gläfset mot LEOPOLDS ode? – Men så recensera småherrar, eller Vestgötar, som blifvit det".

KELLGREN lefde emellertid okunnig om den åska, som var i annalkande. Hon började höras på våren 1782. Året förut hade studenten från Lund kommit till Stockholm, der han, fattig och okänd, bodde i en utkant af staden, lifnärde sig med att timvis gifva undervisning i språk, och

* Namnet THORILD antog han först på våren 1785, men, mest känd under detta namn, må han här bära det på förhand.

** Denne vän var HEURLIN, då en ung jurist, sedermera lagman i Vestergötland. Brefvet är dateradt: Lund d. 17 aug. 1780.

lefde, visserligen på den magraste kost *, men i ett rus af svindlande tankar och yrande framtidsplaner. Någon examen hade han icke tagit vid akademien; men han hade läst SPINOZA — och kände sig filosof; han hade studerat MONTESQUIEU — och kände sig skapad till lagstiftare; han läste OSSIAN och SHAKSPEARE, ROUSSEAU och KLOPSTOCK — och hvem, om icke han, kände sig nu vara född till skald? Före årets slut täflade han både i Vitterhets-Akademien och i sällskapet *Utile dulci;* i den förra med "Inbillningens nöjen", ett prosaiskt ode, som lemnades obelönt**; i det sednare med tvenne stycken, till svar på tvenne af sällskapet utställda prisuppgifter: "Passionerna", poem i sex sånger, och ett ode: "Jordbrukaren". Begge dessa stycken voro orimmade: det förra

* Han yttrar i ett af sina bref från denna tid: "Jag slutar just nu min middag: af bröd, honung och vatten. — Jag har gjort ett evigt förbund med måttligheten, denna naturens dygd, ren, helig, glad! Jag lefver af bröd, vatten, honung, mjölk och ägg. Ej derför, att jag utesluter andra enkla och lätta rätter, men derför, att dessa nu äro mig snarast till hands. — Min middag kostar mig aldrig öfver en koppardaler. Ofta är detta förtjensten af hela min dag". Han hade, till en början, tagit in vid lilla Köpmanstorget; men fann sig der "som en fängslad fogel, innestängd i sitt näste mellan takvinklar, galler och skorstenar", samt flyttade derföre ut till yttersta ändan af Kungsholmen. "En vis — säger han — kan icke vistas fullkomligare än mellan en hufvudstad och Mälarens skogar".

** Se sista sidan af anmärkningarna till detta ode i dess första upplaga 1784. — Der yttrar han ock sin harm öfver att kongl. Vitterhets-Akademien lemnat skriften obelönt: "Den areopag, som belönte psalmen *öfver ett godt samvete,* borde likväl ej varit svår att förtjusa. Men *sådant* skall ni skrifva, *sådant.* Ty ni vet, att sällskaperna förstå sig intet på geni".

var författadt på ett versslag, som vill vara hexameter, men i hvarannan vers visar sig icke kunna vara det. THORILD hade i bref af d. 17 aug. 1781 derom yttrat: "Jag skrifver på en skaldsång öfver 'Passionerna'; för tjugu dukater, som är premiet", och i bref af d. 23 febr. följande året yttrar han: "Man har belönt mig för 'Passionerna'! Men härom mera, när annonsen kommer i bladen. KELLGREN är förtjust i detta stycket. De bästa hufvuden kalla det förträffligt; några obegripligt. Det innehåller kraften af min filosofi och glansen af min inbillning. Orimmadt, hänryckt, förunderligt". Tre dagar sednare läste han i Stockholms-posten en redogörelse för sällskapets högtidsdag. Ett pris hade verkligen blifvit tilldömdt juris studiosus THOMAS THORÉN för skaldestycket "Passionerna", men priset var icke det stora, utan ett mindre *. Han stod som fallen ur skyarne. Att ett mindre pris än det högsta här kunnat komma i fråga, var honom icke blott en öfverraskning; han tog det som en förnedring. Hans unga namn hade — så tycktes det honom — fått en outplånlig fläck. Ännu mer rasade han vid läsningen af det utlåtande, hvarmed sällskapet hade beledsagat sin belöning. Han igenkände deruti KELLGRENS hand. Der denna tydligen blott hade velat göra honom rättvisa, läste

* Det utsatta priset för ett "poem öfver jordbruket" vann vid detta tillfälle NILS LORENZ SJÖBERG för sitt "Ode till åkerbrukaren". Om THORILDS ode öfver samma ämne lydde omdömet, att "det, äfven författadt i daktylisk blankvers, ägde samma fel och någon gång samma skönheter, som det näst förutnämnda" (nemligen "Passionerna").

han nu ej annat än idel skymf. Utlåtandet lydde så: "Detta försök af ett nytt slag till drägt och karakter har förtjent sällskapets hela uppmärksamhet. Den djerfva, fast stundom förvillade utflygt, som endast snillet gifver; en ädel frihet, som dock någon gång torde bryta till sjelfsvåld; en rik och brinnande bildningskraft, som likväl ej alltid erkänt förnuftets och smakens lagliga styrsel; en hög och manlig, ehuru på sina ställen nog mörk, sträf och med tvungna epiteter belastad styl; och framför allt en öm och liflig känsla, men ibland förlorad i kalla utrop: alla dessa förmåner, oaktadt de, mer af ytterlighet än svaghet härrörande, fel, som dermed varit förknippade, hade säkert gjort tillfyllest att berättiga auktorn till det större priset; men då detta skaldestycke tillika varit bundet i ett orimmadt daktyliskt versslag, stridande mot den i vitterheten allmänt godkända smaken, har sällskapet ej trott sig, genom en sådan belöning, oinskränkt böra gilla en likaså vådlig som onödig nyhet; vådlig derigenom, att den lemnade medelmåttan en fördubblad lätthet, och onödig, då vi redan på jambisk vers äga i vårt språk verkliga mästerstycken, så i det starka som behagliga. Sällskapet har dock genom ett mindre pris, eller *Accessit* *, velat betyga sin aktning för ett snille, hvars bemödande skall vinna ett allmänt bifall, då det samtycker att underkasta sig den erkända skaldekonstens stadgade lagar". Jemförer man

* Detta mindre pris utgjorde en medalj af åtta dukater.

detta utlåtande med sjelfva prisskriften, kan man ej undgå att finna det välgrundadt och billigt, med undantag af den ensidiga förkastelsedomen öfver styckets form. Dervid bör dock tagas i betraktande, att en hexameter så utan alla regler, som THORILD här skref den, och som vida var underlägsen den, visserligen ej alltid fullt mönstergiltiga, men dock oftast välgjorda och välklingande, som STJERNHJELM skrifvit halftannat sekel tillförene, i sjelfva verket icke, utan våda för blind efterföljd, kunde af det vittra samfundet uppmuntras, utan måste af detsamma anses som nära nog förkastlig. Att man på samma gång bröt stafven öfver detta versslag i allmänhet, genom att förklara det onödigt och "stridande mot den i vitterheten allmänt godkända smaken", var visserligen ett fel, men som visar sig mer förlåtligt än det hittilldags blifvit ansedt, då man besinnar, att det först var vid denna tid som Voss i sina efterbildningar från antika skalder begynte att uppställa bestämda prosodiska lagar för den tyska metriken, och att det var långt efteråt som, i hans spår, först REGNÉR och snart, med lyckligare påföljd, ADLERBETH företog sig att uppställa enahanda lagar för den svenska. Dessförinnan hade de antika versmåtten, hemfallna åt en laglös efterhärmning, hos oss råkat i missaktning, och THORILDS nämnda försök att åter bringa dem till heders var, med sin bristfälliga och vårdslösade teknik, ingalunda egnadt att åt dem åter förvärfva det svenska burskap, som de

en gång ägt, men, efter Stjernhjelmska periodens slut, mer och mer förlorat *.

Det dröjde ej många dagar, innan "auktorn till Passionerna" gaf sitt missnöje luft i en till sällskapet *Utile dulci* ställd skrifvelse, som, lemnad till införande åt Stockholms-posten, denna tidning utan anmärkningar intog**. I denna skrifvelse förklarar han sig icke kunna emottaga det honom tilldelta priset, anhåller, att det i stället

* Hexametern hade vid denna tid nedsjunkit till gyckel på scenen. Så t. ex. i HALLMANS "Petis och Telée" (den bekanta parodien på "Thetis och Pelée"), der den ene älskaren, Petis, "en febisk poet", i tvist med sin rival, en martialisk grefve, springer omkring teatern med värjan i hand och ropar:

"Spritt, mitt manliga blod, på alla musernas vägnar!
Spritt, och sprittande vis, att du ej bäfvar för höghet.
Hej! kom Mars, du modiga, blodiga, frodiga hjelte,
Hjelp en Apollos son, när ej Apollo vill hjelpa.
Har herr grefven en käpp af guld, jag värja af messing".

och, då grefven sedermera yttrat:

— — *"jag skall, je vous assure, dig skimpa till kalops*
och hugga näsan af, så du skall bli en mops",

genmäler:

"Mopsa mig hit och kalopsa mig dit, jag fäller ej modet" o. s. v.

Att KELLGREN, för egen del, visste både att uppskatta och att återgifva den antika versen, vittnar, utom annat, hans öfversättning af de elegiska strofer, hvilka man öfver ett porträtt af Propertius eger efter Guido Posthumus:

"Blekt mitt anlete är; men tadlen konstnären icke,
Att han gjort det så blekt: sådan i lifvet jag var.
Rigtigt bildades så den färg, som Cynthia gaf mig;
Blodet torkade bort, kinderna vissnade hän.
Ungdom och helsa och lycka och lugn — allt offrades henne,
Hennes jag lefvande var, hennes i döden jag är.
Lifvet flyktade snart; men ack, när ägde jag lifvet?
Nej, genom Cynthia blott var ju Propertius till".

** Stockholms-posten 1782, n:o 53. Redogörelsen för prisens utdelning läses i n:o 48.

måtte utfästas såsom belöning för den bästa kritiska afhandling *om reglernas ursprung och sanna värde i de sköna konsterna*, och yttrar bland annat: "Jag kan känna mig uppfylld af erkänsla för sällskapets aktning; men — jag kan icke göra mig en belöning deraf. När jag beslöt att försöka något i snillets verld, så föresatte jag mig fullkomligheten, lika i bemödande och ära. Denna är fri. Den måste vara den högsta i hvad krets jag söker den. En blick! ropa hundrade: dess hela ljus! ropar jag. Månge hafva nog af det, hvarvid andre dö af hunger. — Det är icke nödvändigt att vara skald! I alla konster för äran och förträffligheten måste man vara lärlinge privat: offentligen mästare. Var jag inför sällskapets domstol det förra, så hade man icke bort blotta mitt namn. Jag beklagar mig deröfver, och jag antar ej en belöning för ofullkomligheten. — Sällskapet har, åtminstone för dessa första ögonblicken, gifvit mig en poetisk varelse. Men jag andas icke i detta nya lifvet. Mina grundkrafter förqväfvas der. Då jag har frihet att välja en varelse, väljer jag ingen, eller en fullkomligare. Ej derföre, att jag icke känner vördnad och erkänsla för hvad sällskapet gjort. Men jag tror, att man ej bort göra något. Man hade bort granska, gilla, förkasta, men ej blotta ett namn, då man, efter sina lagar, icke nog kunde hedra det. Denna arten af half belöning (tillåt mig säga det), som, icke nog ädel att gifva, är ännu mindre ädel att taga, skadar sällskapets ändamål: den hugnar medelmåttan och förnedrar

snillet. — Jag påstår ingenting: det bör ske inför en ännu högre domstol. Jag är ärad af sällskapets granskning, men förtryckt af dess belöning. När jag obetänksamt lemnar mitt namn åt tiden och det allmänna, då är det jag sjelf som förstörer mig; men jag vill icke, att en annan skall göra det. Men godt! jag skall skänka dessa stycken åt publicum, det fria och det urskiljande. Denna hopen är icke stor; men den är verlden för den högre sanningen. — Jag är icke någon professionist, blott en fri sökare af det högsta sanna och sköna. Jag har icke träffat det. Väl! men derföre har ingen rättighet att upptäcka mig och ropa: här är en, som har misslyckats! Det är tydligt, att sällskapet mera fäst sig vid sin kritiska storhet än vid ett ungt snilles intressen. — Förnuft, smakens styrsel, stadgade lagar, hvad betyda dessa orden? Hvilken tid och krets har icke sitt förnuft och sin smak och sina stadgar! Jag upphäfver dem icke; men de måste vara falska, eller icke utesluta någon ny möjlig grad af väl och skönhet. — Den allmänt godkända smaken: ja, i Paris och Stockholm; men Grekland och Rom och England och Tyskland och Italien sjunga gudomligen orimmadt. Men om ingen: så är alltid frågan: kan man? friare, skönare, starkare. — Hvart snille är födt lagstiftare: sjelfskapare i sitt ämne. Det tar icke, utan ger lagar. Det känner inga andra regler än naturens, än den högsta kraftens och den högsta skönhetens. — Man hade icke bort fråga: är denna harmonien rimlös? utan: är den ljuf, stark och

rik? är den förmögen till alla naturens uttryck? —
— *En* i den domstol, till hvilken jag skrifver, är oemotståndlig, förtjusande versifikatör*. Han har rättighet att upphöja rimmet, men ej att göra det till enrådigt i harmoniens verld. — Jag förklarar då, att jag ej finner mig dömd efter en nog rätt grund. — — Man vinner ej det nya, utan genom uppoffring af det antagna, eller det mera fria och höga, utan genom uppsprång öfver vanligheten. Månge andas väl och förnöjdt, der andre känna sig förqväfvas. Sparfven qvittrar mellan qvistarne, och der kan örnen endast hvila".

På denna skrifvelse inlät sig icke det vittra samfundet i något svaromål, och äfven KELLGREN tyckes ha velat undvika att i sitt eget namn göra det. Han gjorde det på en omväg. Efter några dagar lästes i Stockholms-posten en artikel från en anonym insändare "till auktorn af prisskriften: Passionerna"**. Såsom första aktstycket från KELLGRENS sida i denna litterära process, förtjenar den att här ihågkommas. Den lydde så: "Jag är ej ledamot af det sällskap, öfver hvars belöning ni så häftigt beklagar er: ej heller har jag läst det vittra försök, som gifvit anledning härtill. Således finner jag hvarken mig eller det *fria* och *urskiljande publicum* ännu äga rätt att pröfva den sak, hvari ni vädjat till dess domstol. Emellertid torde ni tillåta, om jag, i min fördom, mer finner mig böjd att tro på ett högaktadt samhälles urskilning, såsom kallsinniga domare, än

* THORILD anspelar här på KELLGREN.

** Stockholms-posten 1782, n:o 60.

på er egen, såsom uppretad part, hvilken ej erkänner några regler, utan anser förnuft och smak för ord utan betydelse. Men hvad jag nu straxt, jemte allmänheten, med all säkerhet kan finna blott af sällskapets annons och edert svar derpå, är orimligheten af edra klagomål öfver veld och orättvisa, för det man tilldömt er ett *accessit*, då man ej funnit nog skäl att tilldömma er högsta priset, och för det man blottat ert namn att få veta, åt hvem detta hederstecken skall lemnas. Ni kallar sådant en half belöning, som hvarken är nog ädel att gifva eller taga; ni säger, att man förtryckt er, förstört er, förnedrat er, förkrossat er genom en dylik belöning; ni påstår, att man ropat: "se här en, som har misslyckats", just då man gifvit er ett hedrande prof, fast ej det högsta, af sitt bifall; ni finner tydligt, att sällskapet mera fäst sig vid sin kritiska storhet än vid ett ungt snilles intressen; att sällskapet ej haft rätt att upptäcka ert namn, då det, efter sina lagar, ej nog kunde hedra det m. m. Förlåt mig, min herre, om jag uppriktigt säger er, ty ni tyckes älska uppriktighet, att det är lika så litet förstånd i dylika beskyllningar som anständighet i deras framförande. — Om ock sällskapet *Utile dulci* ej uttryckligen i sin annons förledet år utsatt ett accessit jemte det högsta priset, hade dock ett gammalt och vid alla akademier antaget bruk, jemte sjelfva sakens natur, bort öfvertyga er om dess rättighet att tilldela mindre belöningar, ej åt medelmåttan, hvaröfver

man vida upphöjt er, men åt snillen, hvilkas bemödande, fast ej i alla delar lyckligt, dock varit det i de flesta. Rättigheten att i sådant fall upptäcka ert namn var en lika så giltig som nödvändig följd af den förra. Det hade varit orättvist af sällskapet att tilldömma högsta priset åt ert arbete, då man funnit det äga så betydliga fel; men ännu mer orättvist, att ej tilldömma det något, sedan man så utmärkt berömt det för skönheter af första rangen: och ingenting annat än ert eget förutgjorda förbehåll att uteslutas derifrån hade kunnat urskulda sällskapet för en sådan orättvisa i edra och våra ögon. Det är vackert, att en författare föresätter sig fullkomligheten, men det är tör hända utan exempel, att någon ännu hunnit den vid första försöket. Det är sällsynt och hedrande för en yngling att af upplysta domare få höra ropas: "se här en, som hunnit målet närmast"; men det är en oerhörd förfining eller, rättare, förgrofning af högmod, om han ropar tillbaka: "jag förkastar er belöning; den förnedrar både er och mig; I borden gifvit mig den högsta, eller gifvit mig ingen; I hafven dömt mig efter vissa lagar, och jag förnekar alla lagar. Jag vädjar till en högre domstol, till det fria och urskiljande publicum, som jag hoppas skall dömma mig efter sanna grunder och ej efter smak, förnuft och regler; ty hvilken tid och krets har ej sitt förnuft, sin smak och sina stadgar? Utfästen derföre den belöning, som I ämnat mig, och som jag ej kan emottaga utan förkrosselse, denna halfva belöning, som skadar ert ändamål,

hugnar medelmåttan och förnedrar snillet, utfästen den för den bästa kritiska afhandling om reglernas värde i de sköna konsterna, som ej hafva några regler. Hvad tror ni väl, att det *urskiljande* publicum skulle säga om ett dylikt svar? Det skulle kanhända tro, likasom ni, att edra domare gjort er orätt, — om ej genom sin granskning, dock genom sitt beröm; ty det är i sanning tvifvelaktigt, om så litet förnuft och så mycket högmod nånsin varit förenade eller kunna förenas med ett verkligt snille".

Det har blifvit sagdt om detta genmäle, att "minen och rösten likna nog mycket en förolämpad skolmästares"; man har förebrått KELLGREN, att han "blef uppbragt och att han svarade såsom stött, retad, het" *. Oss synes deremot detta svar vara fullt befogadt och icke förete några spår af öfverilningens hetta. Midt under den allvarets skärpa, som väl här icke var opåkallad, saknar det hvarken värdighet eller lugn besinning; men der är ett återhållet löje, som, mer än något annat, retar THORILDS beundrare och, i främsta rummet, retade honom sjelf. I en ny, till Stockholms-posten insänd längre artikel ** sökte han närmare förklara sina bevekelsegrunder och bestämdare angifva sitt fritänkeri i estetiska trosmål: han beklagade sig på samma gång öfver oredlighet i framställningen af hans förra utlåtande. "Jag ber — säger han — att man vill bry sig om att förstå mig. Parodien af mitt

* ATTERBOM. Svenska siare och skalder IV. 189.
** Stockholms-posten 1782, n:o 66.

svar är ett drôleri, som jag likväl ej finner mindre qvickt än andra. Men anmärkaren bör öfverse, att jag ej kan inrätta mig efter hans regler af stort och rätt. Han bör tillåta mig säga, att hans förstånd smakar något af inskränkning och hans anständighet af slafviskhet. — — Det är onyttigt och för sent att bestrida mig *snille*. Mitt uppförande må visa, om jag har *förnuft*" o. s. v.

Just detta var det likväl, som en stor del af den förundrade allmänheten begynt att på fullt allvar sätta i fråga. Att en ung skriftställare, som då ännu icke fyllt sitt tjugutredje år, i en så öfvermodig ton tillbakavisade ett pris och tillrättavisade ett aktadt vittert samfund, var en nyhet för dagen, som väckte lika allmän uppmärksamhet som förvåning. Det blef mer och mer klart, att THORILD ville åt KELLGREN personligen. Han gladdes in i själen att få anställa — hvad han kallar — "en vitter carrousel", att vara "i strid med hela den vittra verlden", och skref till en vän: "Om du kommer snart, så får du äfven nöjet af mitt första auktors-buller, som högligen roar mig sjelf, redan i detta första gnyet" *. KELLGREN, som icke hade varit utmanaren, upptog icke heller som synlig part den utkastade stridshandsken. På THORILDS sednare artikel följde intet svar: man lät honom, i frågan om priset, få behålla sista ordet. Men, straxt efteråt, då, midt under käl-lossningen, hufvudstadens polis hade utfärdat ett påbud om snö-

* Bref till HEURLIN d. 14 maj 1782.

skottning från stadens gator, fick man i Stockholms-posten läsa klagomål deröfver af en "husägare", som i förvillande grad tillegnat sig alla egenheterna af THORILDS sällsamma stil. Man tänke sig den allmänna munterheten vid läsandet af följande klagoskrift: *angående påbudet om snöskottningen.*

"Nej, det är omöjligt. Denna pålysning behagar mig ej: den förmörkar både gifvaren och lydarn. Jag vördar poliskammarens befallning, men jag kan ej göra mig en pligt deraf.

"Jag tillstår, denna snö är besvärlig för alla gående och åkande. Men — är den det för mig? Jag svarar nej. — Detta svar är husägarens, medborgarens, menniskans.

"Då jag beslöt att råda öfver ett hus, så föresatte jag mig att råda öfver hela gatan. Denna föresats var lika fri som dess uppfyllelse. När jag obetänksamt ej bortskoflar snön från min dörr, så är det jag sjelf, som tillåter mig bli insnögad; men jag vill icke, att en annan skall befalla mig skofla den. En fots snö! ropa hundrade. Upp till himmelen! ropar jag.

"Man har behagat anse mig för husägare; men är porten husets? trappan portens? gatan trappans? — Jag andas icke i detta nya huset: mina värdkrafter förqväfvas der. Då jag har frihet att välja en äganderätt, väljer jag ingen, eller en fullkomligare.

"Ej derföre att jag icke känner vördnad för hvad poliskammaren pålyst; men jag tror, att man ej bort pålysa något. Kammaren har gjort

väl att följa sin högsta regel af snyggt och beqvämligt: jag upphäfver den ej, men jag förkastar den. Hvar husägare är född lagstiftare: sjelfrådare om sin trappa: han tar icke, utan ger lagar. Jag känner inga andra regler än naturens, än den högsta snöns och den högsta smutsens.

"Skick, ordning, renlighet — hvad betyda dessa orden? Hvilken tid och ort har ej sitt skick, sin ordning, sin renlighet! Man borde icke fråga: är denna snö för djup? Utan, är den varm, torr, beqvämlig? Är den förmögen att bevara för snufva?

"Den allmänt godkända polisen: — ja, i Stockholm och Petersburg! Men Lappland och Siberien och Grönland och Norra(?) Sembla trifvas gudomligen oskottade. — Man hinner ej det ovanliga, utan genom uppoffring af det vanliga, eller det skyhöga, utan genom uppskutt öfver det låga. Månge vada i snön upp till armarna, der andre ej finna fotfäste. Flugan drunknar på thefatet, och der kan hunden endast läppja. Jag ber för nu och alltid, att man vill bry sig om att förstå mig. Om jag gör det sjelf — det är en annan fråga" *.

En handklappning skallade från alla landsändar. Alla hade i den stilistiska styltgångaren på ögonblicket igenkänt "auktorn till Passionerna". Det var samma höga later, samma ton af tvärsäker öfverlägsenhet: det var hans utrop, hans

---

* Stockholms-posten 1782, n:o 70.

aforismer, hans befängda paradoxer, hans bizarra bevisledningar. Och hans egna, nyss hörda, klagomål mot det vittra samfundet upprepades här af ett härmande, parodierande eko. Äfven THORILD kunde, midt under skrattsalvorna, ej undgå att känna igen sig, men han igenkände på samma gång handen, som tillfogat honom detta dräpande slag. Efter några dagar insändes till Stockholmsposten från "en vän af glädjen, men ännu mer af sanningen" en uppsats, kallad "Poliskammaren och husägaren". Dess lydelse var följande: "Detta är onekligen en ganska glad invention. Här gifvas vissa qvicka hufvuden, som icke resonnera, utan rasa. Man måste med dem låta passera något. Hvad skulle man säga om en, som företog sig att trotsa en man i fulla vapen med ett fjolligt eftergörande af hans airer? Skratta. Och stridaren, hvad skulle han göra? Le med åskådarne. — En löjliggörare i vettets verld är detsamma som en qvick dåre i sällskaper och som en gyckelspelare för hopen. Han kan roa: men ger han aktning? — Det är likväl sant, att det, som ej uthärdar löjligheten, icke har något säkert värde. — Qvickheten är förståndets barndom. Den kan vara liflig, intagande, göra de gladaste språng; men ej gömma sin svaghet. Detta namnet smickrade mig en gång: nu skulle jag anse det för en förebråelse. Jag är öfver 20 år: och söker en mans dygder. — Skarpsinnighet, stora och lyckliga tankar, det sublima, är ock qvickhet; men mannaårens" *.

* Stockholms-posten 1782, n:o 74.

Att ett så lyckadt skämt icke kunde smaka den, som var föremålet för detsamma, är lätt förklarligt; att han, i harmen deröfver, bröt staffven öfver allt hvad skämt och qvickhet hette, må äfven vara ursäktligt; men mer att undra på är, att hans beundrare, långt efteråt, icke kunnat finna ord nog hårda att klandra KELLGRENS glada parodi på sin anfallares skrifsätt. Hans förfarande är dem aldrig rätt till lags. Förra gången for han fram som en vredgad skolmästare; denna gång beter han sig som en ovärdig gyckelmakare. *Då* var hans allvar dem för tungt: *nu* är hans qvickhet dem för lättsinnig. Båda äro dem lika olägliga. Man fordrar, att han genast skulle hafva inledt en fredlig förlikning, hvilket med en så oefterrättlig motpart, som THORILD, ingalunda var någon lätt sak och minst kunde hafva kommit till stånd, utan att denne trott sig hafva segern i händerna; eller ock, att han skulle hafva ingått i, hvad man kallat, en öppen, ridderlig strid. Men den utan skäl ofredade hade, såsom utmanad, rätt att sjelf välja vapen, och han valde dem, som han bäst förde och som bäst beto: han valde löjets. De skulle icke hafva bitit så djupt, om hans motståndare ej så obesinnadt gifvit hugg på sig. Och kan man väl förtänka KELLGREN, som hade annat att göra och som redan ägde ett namn att taga vara på, att, då man, för att få sak med honom, okynnigt slungade sten mot hans fönster, han icke genast nedsteg till strid på öppen gata, utan i det längsta satt i ro qvar vid sitt skrifbord, inskränkande sig till att, då

och då, när bullret nedanför blef för starkt, genom den sönderslagna rutan sända ner en pil från sin bågsträng eller stjelpa ut sitt bläckhorn öfver hufvudet på en skrikhals.

När man talar om denna mångåriga litterära fejd, synes man icke hafva lagt nog märke till huru litet det i sjelfva verket är, som KELLGREN skrifvit mot THORILD. Det hela skulle kunna rymmas inom ett par ark. Till en början ser man nu under halftannat år Stockholms-posten välvilligt stå öppen för allehanda insända artiklar både från THORILDS anhängare och från honom sjelf. Bland de sistnämnda läser man en granskning af KELLGRENS då nyligen utkomna ode öfver enkedrottningen LOVISA ULRIKAS död*. Der tadlas ett och annat ställe, men öfver andra öses beröm. Öfver slutstrofen till svenska folket:

"Gläds! snart en telning uppväckt blifver,
Som skygga skall Lovisas graf,
Men, vid den skatt dig Gustaf gifver,
Glöm ej hvem dig en Gustaf gaf!"

yttrar granskaren: "De fyra sista raderna äro i min känsla ojemförliga. En renhet och enfald utan like, full af något så ljuft och patetiskt, att

* Stockholms-posten 1783, n:o 178. I fjerde delen af THORILDS samlade skrifter, utgifna af GEIJER, finnes denna granskning intagen sid. 217, men under rubrik: "I anledning af CLEWBERGS tal öfver drottning LOVISA ULRIKA", ett ämne, hvarmed granskningen icke har det ringaste att skaffa. Det ode och den kantat, som denna afser, läsas i KELLGRENS samlade skrifter II. 24 och 27. På ett föregående ställe i denna minnesteckning (sid. 92) har om CLEWBERGS tal öfver drottning LOVISA ULRIKA redan blifvit nämndt.

ej röras vore en fördömmelse. Detta är skönhet! och jag ville vara belönaren". Öfver ett ställe i den likaledes af KELLGREN författade kantaten vid enkedrottningens begrafning utropar samme granskare: "Jag är förtjust, att en svensk röst har denna ädelhet. Jag förklarar den min beundran. PINDAR och HORAZ har ej något mera starkt, hastigt och kungligt drag". Rigtigheten af några bland de gjorda anmärkningarna visade sig KELLGREN erkänna genom de ändringar, han längre fram vidtog i nämnda ode: THORILDS beröm åter tog han med lugn. Det var mindre att tyda som ett steg till förlikning än att anse för en af hans nyckfulla omkastningar, men på samma gång för ett utbrott af hans eldfängda känsla för allt skönt, hvar helst han fann det, och af hans aldrig felande ärlighet att oförstäldt, och med möjligaste öfverdrift, säga ut allt hvad han kände. Hos honom är allt superlatift. Man ser honom i sitt förhållande till KELLGREN utan uppehör sliten mellan sin förtjusning öfver skalden och sitt hat mot granskaren. Men åt förtjusningen som åt hatet ger han vexelvis, och någon gång samtidigt, luft helt obesvärad och låter den, som på en gång var hans idôl och hans värste demon, lika oförbehållsamt veta, att han älskar och dyrkar som att han afskyr och föraktar honom. Vid sitt första framträdande ännu, trots alla sina ytterligheter, älskvärd, omedelbar och naif, tog han med åren skada af de rökverk, som för honom tändes af en skara kortsynta beundrare, hvilka i honom icke blott sågo

ett genialiskt underdjur, men innan kort tillbådo sin mästare och profet. För dessa — de utgjordes till ej ringa del af misslyckade författare, illa medfarne af den Kellgrenska kritiken — predikade han, enskildt och offentligen, sin nya vishet med en siares eld, med improvisatorns strömmande ordflöde. Man hade, till hans olycka, nu gjort honom till litterär parti-chef. "Jag är redan — skrifver han — ett rang-geni; med anhang, tillbedjare, fiender, ett eget intresse att skydda" *.

Det är icke sant, att KELLGREN oupphörligt retade THORILD med nya "slängar" **. Han för-

* Bref till HYLANDER d. 27 januari 1784.

** För en sådan "släng" räknar ATTERBOM ett ställe i Stockholms-posten, 1783 n:o 88, der en så kallad *Eloge* öfver den anspråksfulle, men som talare och skald högst olycklige HANELL (se i det föregående sid. 116 not.) slutar med följande ord: "jag har nu slutat min recension; men jag upphör aldrig med den uppriktiga vördnad, som jag tillika med alla vitterhets-älskare bär för vår svenske THOMAS. Jag önskar ingenting högre än att hans företag måtte lyckas, att han som en annan HERKULES måtte förgöra alla parnassens missfoster, slita från våra eljest beundrade skalder de lagrar, som okunnigheten skänkt dem och hvartill de äro så oberättigade; att spiran i vitterhetens rike måtte lemnas åt honom, ensam". ATTERBOM tager för afgjordt, att här med "den svenske THOMAS" syftas åt THOMAS THORILD; men så är det icke. Det är tydligen herr HANELL sjelf, då icke ens uppehållande sig i THORILDS grannskap, utan anställd i Finland, som här, efter den franske loftalaren och ode-diktaren THOMAS, helsas för "den svenske THOMAS" och uppmanas att fullborda sitt reformatoriska storverk. Det heter om honom förut i samma *Eloge:* "Patriotismen leder honom: han kan icke lida den orimlige versmakaren K:s* förderfvade smak, som alltmera utbreder sig i snillets verld; han hatar det sjelfsvåld, som våra nymodiga poeter tillåta sig, den yrsel, hvarmed de

* KELLGRENS.

höll sig i allmänhet helt passif. Långa tider förgingo, under hvilka han med lika orubblig tystnad som orubblig liberalitet upplät Stockholmsposten åt artiklar, som prisade THORILD och oqvädade honom sjelf. Det enda han gjorde var, att, då en af THORILDS lärjungar, till besjungande af "Stoas sinneslugn", infört i tidningen ett stycke af makalös platthet och enfald, författadt på anakreontisk vers och kalladt "Försök till orimmad vers", han några dagar efteråt gensvarade i samma versart med följande fyra rader:

> "*Ni skrifver rätt poetiskt;*
> *Men svenskan till sin skaldkonst*
> *Behöfver också rimmen,*
> *Ty eljest blir det prosa*",

rader, hvilka knapt kunna sägas ens parodiera det föregående poemet, som begynner:

> "*Om ett tillfredsstäldt hjerta*
> *Och sinneslugn du söker,*
> *Lär stoiskt dig besegra;*

och der man längre fram läser:

> "*Jag dig Epiktet visar,*
> *Då han, ännu i träldom*
> *Utaf sin herre slagen,*
> *Lopp fara benet mista*", o. s. v. *

Nu tog THORILD sjelf till orda. Han såg sitt gamla Eris-äpple, den orimmade versen, i fara att förkastas genom omogenheten hos en försökare af hans egen skola. Öfver samma ämne som denne och på samma anakreontiskaversslag

---

dikta och måla; han vill bota det onda, innan det alldeles tager öfverhand" o. s. v.

* Se numrorna 213 och 217 af Stockholms-posten 1783.

insände han till samma tidning ett nytt "Försök till orimmad vers", som begynner:

"Om starka själens klarhet
Och gudars lugn du söker,
Lär segrar på dig vinna,
Till Stoas vishet gå;
Lär, hög och modig, trampa
De änderliga, veka,
De blöda känslors skara,
Att le åt qvinnojämmern
Och åt de svagas fröjd!
Hvad äro stormens ilar,
Om i din själ är lugn?
Hvad tomma namnet smärta,
Om, lyftad öfver sinnet,
Din höga själ föraktar
Den lilla fiberns vällust?
För stormens minsta il
Se vågen sucka, svalla,
Då klippan orörd står.
Blif stark! och le åt nöden.
Håll, ropar du, men är väl
Den jättelika läran
För dödelige gjord?
Se, svage, se omkring dig:
Hvad kan i tingens lagar
Du grusets insekt ändra?
Bryt tingen eller dig!
Du ej förmår det ena:
Väl, dåre! gör det andra;
Bryt veka nöjets känsla
Och, lyft ur jämmerns barndom,
Gå stegen till en man!" o. s. v.

Efter poemets slut tillägger han: "Detta är en kritik på det första orimmade stycket. Nyheten tål ej ett matt försök. En stor röst upprättar någon gång en galenskap: af den måttliga lider sjelfva sanningen". Efter att sålunda hafva tillrättavisat sin egen enfaldige adept, vänder han sin harm mot "den, som ej kan skrifva orimmadt,

utan att skrifva prosa", och yttrar bland annat: "Ett Stockholms bel-esprit kan ej gerna tala mot något, utan att räcka ut tungan litet; hans mening är endast att göra en qvick grimas. Om rimmet gör poesi, så återvakna, omätliga, damfrätna arkiv af alla verldens rimlumpor! — Jag skall för ert begrepp poetisera edra fyra rader:

Ni skrifver rätt poetiskt,
Men fastän rimmets verse-slag
Urgammalt är och getiskt,
Har det dock ett omisteligt behag" *.

Kellgren var nu åter öfverfallen. I en kort artikel, undertecknad *Bon conseil,* förklarar han sig icke anse rimmet ensamt utgöra poesi, men väl vara en väsentlig del i svensk skaldekonst, och tillstyrker sin vederpart att, då denne härnäst vill skrifva poetiskt, välja rim i stället för "en onaturlig och främmande konstruktion med en nödvändig obegriplighet i följe", samt att framför allt skaffa sig bättre gehör, innan han söker deltaga i lagstiftningen för svenska parnassen; ty — slutar han — "grusets insekt" kan icke sitta i det tribunalet" **. I förbigående må här anmärkas, att just detta "gehör", detta öra för

* En not upplyser, att *getiskt* är detsamma som *gotiskt.* (Stockholms-posten 1783, n:o 225.) Thorild, hvars namn efter vanligheten icke är utsatt, införde vid samma tillfälle, med anledning af den ofvan behandlade frågan, en orimmad lofsång *öfver rimmet* i fria rytmiska strofer, de mest musikaliska, som någonsin flutit ur hans penna. Hans nyck att, nästan i samma andetag, tala *för* och *emot* samma sak, utföll denna gång så, att han gjorde det förra ojemförligt bättre än det sednare.

** Stockholms-posten 1783, n:o 228.

välljudet, är hvad, utom åtskilligt annat, ofta saknas i THORILDS och hans anhängares poetiska alster. Örat såras icke blott af metriska fel, hvarpå vi nyss i Epīktĕt och īnsĕkt mött exempel, men äfven af svåra kakofonier, hvarpå till prof kan tjena en bekant strof ur ENGZELLS "Dalkarlarne", ställd till den unge kronprinsen:

"*Och plöjarns pust, prins, din förgudnings flägt skall blifva*"*.

THORILDS nyss anförda påstående, att KELLGREN "ej kunde skrifva orimmadt, utan att skrifva prosa", och hans infall att sjelf på samma gång i ett orimmadt poem lofsjunga rimmet, gåfvo emellertid KELLGREN anledning till ett försök att i orimmets egen form, och dertill i samma anakreontiska, som nyss af tvenne försökare blifvit begagnad, karakterisera orimmets uppblåste korag och i allmänhet den nya vitterhet, som sjelf gaf sig namn af den sublima, men nu på skämt börjat kallas den epileptiska**, med afseende på

* Om denna vers yttrar en recensent i Stockholms-posten 1786, n:o 107: "Hvarje ord är en tjugupunding och utgör, då hela raden deklameras, en grufvelig kanonad. Sådana äro ännu flera ställen, der poeten gör de obarmhertigaste experimenter på läsarens lungstyrka".

** Såsom hufvudsakliga regler för den nya epileptiska poesien angaf KELLGREN (*Samlade skrifter* II. 93) följande: "Att lemna sig helt öfvergifven åt en otyglad inbillning, lik vädret, icke vetandes, hvarifrån man kommer eller hvart man far. Välja sig ett ämne, som man tar afsked af vid titelbladet. Tro tanken vara hög, när man ej begriper sig sjelf, versen stark, när han sliter örat. Förkasta rim och meter såsom fjättrar för snillet. Skapa nya ord, der de ej behöfvas, och så barbariska som möjligt. Bland brukliga ord helst nyttja sådana, som ej hafva någon bestämd mening. Till obegripliga ord lägga obehöriga

dess täta symtomer af obotligt anlag att plötslig falla från svindlande höjd till tommaste djup. Detta snillrika poem – det vigtigaste akt-stycket i hela striden – förtjenar, redan för sin afgörande inverkan på denna, att här ihågkommas:

Nytt försök till orimmad vers.

Om druckna pojkars undran
Och dårars lof du söker;
Bryt oförsökta vägar,
Det äkta snillets vägar,
Der aldrig spåret trycktes
Af någon dödlig fot.
Låt lilla vinkelns åbo,
Låt idogsfulla spindeln
Ur hårdt tillsnörpta ändan
I evigt lika kretsar
De fina trådar draga,
Som fånga flugans flygt.
Låt svaga broskets vanmagt,
Låt stoftets atom * *söka*
Det vettiga, det qvicka,
Behageliga, ömma,
Förtjusande och ljufva.
Men du, med stora nerven
Och starka fjäderns spänning,
Men du var ny, ofattlig,

---

epiteter" o. s. v. Då han i afseende på orimmet citerar PIRONS bekanta strofer:

"*Quand on a perdu la raison,*
Pourquoi s'amuser à la rime?"

erinras man om, att det gamla franska proverbial-uttrycket *n'avoir ni rime, ni raison*, redan länge haft sin motsvarighet i svenskan.

* Det faller lätt i ögonen, att här "stoftets ătŏm" anspelar på "grusets īnsĕkt" hos THORILD. Eget är, att just i KELLGRENS födelsebygd, Vestergötland, ordet *insekt* allmänt uttalas med betoning på första stafvelsen. THORILD, om han vetat derom, hade således i denna punkt haft en vestgöta-auktoritet att mot KELLGREN åberopa.

Ursprungelig, var sjelfstor
Och full af dig!
Du! tag af Shakspeare yrslan,
Med store Klopstocks orim,
Och Göthes konvulsioner,
Och Ossians evigt samma:
Så lyft dig, stor af jäsning,
Gudhärmande, serafisk,
Eterisk och luftsyrisk,
Högt ur begreppets verld.
Ja, res dig, Ikars ättlägg,
Res upp dig öfver menskan,
Ur låga grusets menska,
Och känn din rätt till etern,
Till höga himlens Bedlam,
Till druckna pojkars dyrkan,
Och dårars lof.
Först krossa stark de fjättrar,
Hvarmed det tunga vettet
Dig fängsla vill i muddret
Och oförmågans dy.
Se'n le, och slit de bindlar,
De bindlar utaf blomster,
Och veka tråd af silke,
Som smaken och dess broder,
Dess lilla broder, rimmet,
Kring dina vingar fäst.
Så, höj den stolta hjessan!
Så, spänn den vida våmben,
Och lyft en jättes gap,
Och, djerf som fabelns groda,
Svälj millioner ankar,
Svälj myriader åmar
Af luft och högmod.
Väl! nu bör språnget vågas,
Det stora tyska språnget,
Till källan af det sköna,
Det ädla och det sanna.
Nu väntar jorden häpen,
Tillbedjande och knäböjd,
Att se din himmelsfärd.
Nu genom djupa molnet
Sin hand en ljusets engel

Har utsträckt till ditt skydd:
Och legioner stämmor
Och milliarder handklapp
Och lockande serafer
Och bugande keruber,
Vid åsyn af ditt uppsprång,
Kring tusen, tusen himlar
Ge skall och återskall.
Väl! nu är kedjan krossad,
Nu låga jorden lemnad.
Ännu ett språng och än ett!
Nu hvirflar han i skyn.
Nu, full af stolthet, trampar
Hans frälsta fot på månen.
Nu ha! — nu bröt han benet
I ringen af Saturnus!
Ve! och der sveddes vingen,
Hans styrkas högra vinge,
Af vreda solens eld.
Ve ynglingen! nu klöf han,
Nu klöf han midt i tu
Den väderspända hjessan
Mot Sirii demantsklot.
Ha! ropa höjd och himlar,
Och djup och afgrund: ha!
Nu svindlar han och svindlar,
Och vänder loppet bakfram.
Nu föll han slak och snöplig
Med näsan emot jorden
*Och sprack**.

Nederlaget var gifvet, och THORILDS vrede nu stigen till sin höjd. Att så persifleras, var för hans lättsårade fåfänga ett dråpslag: att det

* Stockholms-posten 1783, n:o 241. Stycket intogs sedan i KELLGRENS *Samlade skrifter* II. 125, med följande not af författarens egen hand: "När dessa verser först utkommo i Stockholms-posten, troddes, att de blott hade afseende på en enda utmärkt person. Om så varit, skulle de visserligen icke här blifvit intagna. Men det förhåller sig icke så. De äro en allmän satir på hela svärmen af de vitterhetens Kossacker, som sökt att förhärja dess blomstrande fält".

skett med tillhjelp af hans eget skötebarn, orimmet, kände hans vittra ära som ett dolkstygn. Fattad af hämndlust, öfvergafs han för en tid af alla goda andar, och, försmående sångens mör, lät han sig blindt styras af furierna. Så uppkom den vederstyggliga "Straffsången eller Nyaste försök till orimmad vers", ett mot KELLGREN rigtadt nidqväde, uppfyldt af sådana grofheter, att man för dess tryckning nödgades anlita pressen i en landsorts-stad, emedan alla Stockholms boktryckare enständigt vägrade att upplåta någon af sina *. Denna straffsång, med dertill hörande

* Den trycktes i Strengnäs, såsom "Fragment af 1783 års vitterhet". En not upplyser, att titeln "Straffsången" äfven kunde förändras till "Henriks kåkstrykning". Det är i denna straffsång, som författaren ropar till KELLGREN: "hut, vitterhetens racka, hut!" och, bland annat, kallar honom "postens koppelhund *Ramifons* (ett slags latinisering af KELLGREN), VOLTAIRES fagra apekatt, rimmets hoppare, smakens bjäffare, vettets baladin, sparf, sparfunge, kycklinghjerna, apa, rim-despot, skönhetsmäklare, pojksnille, högmods-narr, padda, arghets-monstrum, satan, bof, ärans skojare, löjlighetens Behemoth, odödlighetens lillepytt, apors belzebub, kåkens kerubim" o. s. v. Det är att utsträcka begreppet af humor väl långt, då ATTERBOM söker öfverskyla slika uttryck med den frihet, som "ett humoristiskt framställningssätt tillåter och fordrar. Dettas gränser — yttrar han — äro näppeligen öfverskridna af något enda bland de uttryck, om hvilkas plumphet eller oanständighet hans motparter sedan gjorde så mycket buller". *Sv. siare och skalder* V. 17. THORILD kallar sjelf sin "förfärliga" straffsång ett "galleri af tartariska taflor", och tillägger vid dess slut denna anmärkning af utgifvaren: "Jag har förundrat mig öfver karakteren af detta stycke. Det är höjden af ljungande harm. Liksom af ett väsende ställdt tio grader öfver sitt förakts ämne! I hela litteraturen har jag ej funnit ett sådant monument af sarkasm. — Det man begrafver i snö, kommer upp i tö. Den som narrsmädat i tio år, bör vänta sig något obehagligt det elfte". — Man

noter, fullt värdiga texten, är en skamfläck för vår litteratur: dess styrka ligger i oqväden, uppfinningen i öknamn, smaken i de utsöktaste skällsord: det är pöbelspråket, satt i meter, det är argheten och ilskan, uttryckta i bunden stil. Äfven i obunden dröjde de ej att låta höra af sig. THORILDS tidning "den nye granskaren", född i april 1784, dog i augusti månad samma år och hann under sin korta tillvaro icke stort mer än blott svika de skyhöga anspråk, med hvilka den uppträdt. En dryg del af dess vittra innehåll – den skröt med att äfven hafva ett politiskt – utgöres af otidigheter mot KELLGREN. Det är här som det af honom då nyss utgifna "Nya handelsbiblioteket" genomhäcklas; här som utgifvaren bland annat yttrar: "jag skall en gång roa Hr. K. Bn* med den surprisen, att han hvarken känt eller känner elementerna af poesi"; här som KELLGREN än betecknas som k e l l tring, än benämnes "en liten Vestgöte, som lärt sig att rimma, som lefver af en nådepenning, den han böntiggt som alla andra eländets rimmare, hvars lilla sterila själ närer sig af ångan af *recueiller*, af dräggen af franska blad". Men det är också här som man får läsa: "Jag har en viss litterär ovän, men som jag i grunden admirerar", efter att man likväl kort förut läst: "det hör till prakten, till betydelsen af en auktor att hafva efter sig histrioner, gäckare, narrar, qvickhets-bytingar. – Man känner

ser, att han aldrig kunde förlåta KELLGREN det qvicka skämtet om snöskottningen. (Jfr i det föregående sid. 133.)

* Herr Kongl. Bibliotekarien.

den outtröttlige narren, ödet vräkt i mina spår. Månge tro, att det är ett förhundadt snille, som tänker med sitt glafs och på sina fyra ben komma in i sjelfva den glänsande odödligheten. Men det är en inbillning! Han är redan sliten och utmärglad. Han dör på vägen". Med rätta har af LEOPOLD så väl om "Nye granskaren" som om "Straffsången" blifvit yttradt, att de äro arbeten, "hvilka man oundvikligen måste glömma, för att kunna inför allmänheten utan rodnad inlåta sig med deras författare i någon litterär gemenskap". Också var det ej tänkbart, att på ett sådant skrifsätt vänta något svar från KELLGRENS sida. Äfven allmänheten stod mållös. Men till hvilken höjd steg ej allas förvåning, då, midt under dessa cyniska handgripligheter på vers och prosa, THORILD nu utgaf sitt prosaiska ode "Inbildningens nöjen", med en lång, smickrande tillegnan "Till KELLGREN, behagens skald". På fullt allvar ville han nu midt under tätaste stenregnet räcka sin fiende en krans af lager. "Jag är förtjust — yttrar han — att kunna göra er detta offret. Ni har länge varit högt bland min inbillnings skönheter. Redan från första dagarne af min känsla visste jag af er, och betogs min själ af edra lifliga behag. — Jag har hört er, mästare af den ljufva harmonien, förtjust af dessa nya slag i de toner jag sjelf stammat. Svenska sången trånade: ni gaf den de lifliga retande behagen. Nordens klyftor återsucka deras röst. O ser ni dessa lycksaliga skuggor, Anakreon med snöiga, vinkransade hjessan, Horaz med stora minen och i

den det glada halfgäckande löjet, Catull med sin lutas lätta darrande silfverton: de höra, de älska 'er: de skola införa er i de tjusande skalders elysium. – Ack, med hvilken otålighet jag en gång såg er så långt ifrån mig, och fann er aldrig nog beundrad. Tusende af edra skönheter gå förbi eller öfver de mestas själar. – Men – nu hvilar svenska sången i edra händer, återstrålande, upplifvad, glädd som jag af ert snilles middagsblick. Ack, der är ni. Min sol arbetar ännu i morgonskyn. Om den genombryter molnen, blir dagen klar" *. THORILD, som fann det helt naturligt, att på detta sätt risa och lisa, blef helt förundrad öfver att KELLGREN ej förtjustes af denna ärebevisning, utan "upptog den som en liten fin och rar Vestgöte, med kallt hjerta och ett oändligen litet begrepp". Sin "Straffsång" ansåg han för "blott ett något högstämdt badinage", och, genom att strax efteråt låta dedikationen komma som desert, hade han endast velat låta KELLGREN veta: "här gifvas väsenden, som äro öfver er både i förskräcklighet och nåd" **.

* "Inbildningens nöjen" trycktes i Stockholm 1784, samma år som "Straffsången" i Strengnäs. I den första af anmärkningarna till detta prosaiska ode, om hvilket träffande blifvit sagdt, att det "fullkomligen liknar en exercitiiöfversättning af ett skönt poem", yttrar författaren: "Är denna dedikationen ett inbildnings-nöje? nej, en ren känsla. Ack! är det icke samma natur, som ger hämnd och kärlek? Brinner ej samma heliga eld i beundran och hat? Förlora dig, lilla menniska, med din ljumhet och dina seder! Själens höghet är ursinnighet; ty du har den ej".

** De här citerade uttrycken förekomma i bref från THORILD till LEOPOLD 1784—85. Denne, nyss återkommen från Greifswald, stod då ännu i spändt förhållande till KELL-

En enda af THORILDS i "Nye granskaren" framkastade beskyllningar tillbakavisade KELLGREN, men icke förr än i ett annat dagblad en anonym insändare upprepat densamma. Den gälde ett uttryck i de verser, med hvilka han åt konungen tillegnat "Nya handels-biblioteket". Der förekommo följande ord:

"Må andra mellan sig de låga lagrar stycka,
Som trugas af en njugg och jäfvig menighet".

Man lät honom veta, att svenska allmänheten, hos hvilken han likväl stod i så oändligt stora förbindelser, funnit sig på det högsta förolämpad af denna utlåtelse. Härpå svarade KELLGREN med en längre artikel, undertecknad, mot hans vana, med hans fulla namn. Framhållande den skilnad han, för sin del, gjorde mellan uttrycken *allmänhet* och *menighet*, fortfor han: "Jag förstår med *menighet* hela denna talrika, olärda eller halflärda, ovittra eller halfvittra, läsande hopen, hvars omdöme ettdera är trögt eller förhastadt eller tillstängdt af fördomar eller missledt af passioner; hvars insigter antingen äro inga eller få eller inskränkta till främmande ämnen; hvars smak är falsk eller vacklande, oförmögen att skilja det sanna sköna från det in-

GREN och öfverhopades af THORILD med beröm. Den sistnämnde skrifver bland annat: "När jag betänker denna gudomliga, hos ingen nation öfverträffade oden, så tycker jag mig skrifva till en Apollo". Denna sin beundran för LEOPOLDS ode öfver d. 1 november 1778 vidhöll han ännu, sedan LEOPOLD från medlet af 1786 öppet trädt på hans motståndares sida, — man läse inträdestalet i Svenska Akademien d. 21 juni s. å. — och snart blef hans farligaste.

billade, enfalden från det låga, högheten från det svullna, naturen från det ostädade och konsten från tvånget; hvars hjertan, slutligen, ofta äro uppfyllda af hat, ilska och afund mot alla belönade talanger. Sådan är den menighet jag ej fruktar att jäfva. Det är detta slags menighet, som dömmer om auktorer efter deras utseende, deras kläder, deras födelseort, deras lycka, med ett ord, efter alla andra grunder, undantagande deras förtjenst. Det är ett sådant slags menighet, som i morgon föraktar hvad den i dag förgudar, som upphöjer de döda för att förnedra de lefvande, och som bland samtida snillen lofsjunger ett, för att smäda ett annat. — — Jag skall återtaga dessa ord, när man visar mig exempel af något enda sammanskott, som svenska menigheten gjort till vitterhetens befordran, en enda auktor, som den belönt, ett enda vittert arbete, som, utan trug och prångel med prenumerationer och subskriptioner, vunnit så stor afgång, att författaren ej allenast blifvit skadeslös för förlaget, utan äfven dervid erhållit någon lönande vinst. Det är svenska konungahuset, som framlockat, uppmuntrat och belönat svenska snillen. Hvem gaf stiftning och fond åt en vitterhets-akademi i Sverge? Hvem kallade Dalin till heder och lycka? Hvem uppreste hans minnesvård? Var det svenska menigheten? — Och emedan jag tvingas att tala om mig sjelf och att försvara mig emot den löjliga tillvitelsen att vara otacksam mot menigheten för välgerningar, som jag ej njutit, så frågar jag då: Hvem är det jag har att

tacka för alla fördelar i min lefnad (jag tillstår det, allt för stora mot min ringa förtjenst)? Ingen annan än den, som i snille och smak, så väl som i makt, är den förste i sitt rike. Och jag skulle ej hafva rätt att önska mig hans bifall som den största belöning? Och jag skulle ej utan ett lågt och nedrigt smicker kunna värdera en stor mans omdöme (regerande eller ej) framför en vacklande, oförståndig menighets lagrar? Hvar är då det öfverdrifna i ett sådant lof, och som ej lika billigt skulle sägas till alla verkliga snillen, alla upplyste kännare, alla oväldige domare i hela riket? Syns det ej som man en tid börjat anse för smicker äfven det lofligaste beröm, som sanning och tacksamhet våga tillegna sin konung? Jag har i all min tid så litet bemödat mig att vinna menighetens uppmärksamhet, att jag, så mycket möjligt varit, sökt gömma både min lefnad och mina skrifter för dess ögon: att jag sällan eller aldrig tecknat mitt namn under de svaga försök, som undfallit min hand, och att jag ännu är nog lycklig att hafva undandöljt det mesta för hopen. Med några få kännares bifall och några få vänners umgänge har jag skattat mig nöjd och lycklig. Om jag, sådant oaktadt, skulle, som man behagat säga, vunnit någon aktning och vänskap hos menigheten; om menigheten, mig ovetande, krönt mig med en lager, som jag ej förtjent, och just derigenom bevist både sin oskicklighet att dömma och min rättighet att jäfva den; så förklarar jag härmed, att jag nu och för alltid afsäger mig dess lagrar och utber mig dess

glömska. Men skulle några dess granskande medlemmar hellre välja att hädanefter, som hitintills, i tryckta papper utösa ovett och försmädelser mot min person och mina skrifter, skall mitt enda försvar blifva tystnad och förakt" *.

Det har varit af nöden att här med en något större utförlighet behandla början och närmaste utvecklingen af den Thorildska striden, för att dymedelst rätta ett och annat misstag, som hittills ägt rum vid densammas bedömande. Vi finna nu, att KELLGREN, som icke hade öppnat striden, undvek, så vidt han kunde, att fortsätta den, och att han, långt ifrån att, såsom man sagt, med oupphörlig kittslighet reta och egga THORILD, sjelf var och förblef ett föremål för dennes allt mer och mer hetsiga anfall. Vi ha äfven funnit, i trots af allt hvad man i denna del velat föra honom till boks, hur föga det i sjelfva verket var som KELLGRENS penna tog del i striden. Att spetsigheten af denna välskurna penna, vid de få tillfällen hon här kom i bruk, väl var egnad att reta och förarga motståndaren, kan icke förnekas, lika litet som att i allmänhet löjets pilar mer ägde förmåga att såra än att afväpna en kämpe sådan som THORILD. Men, när man klandrar KELLGRENS stridssätt, kan man väl glömma, af

* Stockholms-posten 1784, n:o 167. I ett senare nummer af samma årgång (235) finner man införda, under rubrik: "Motgift för pasquiller", följande strofer af THOMAS:

"Qu'importent les tributs de la reconnaissance?
N'as tu pas Dieu pour toi, tes vertus et ton coeur?
Ta gloire en est plus pure, et l'ingrat qui t'offense
Ajoute à ta grandeur".

hvad slag de vapen voro, som användes mot honom? Till sist sådana, att, såsom vi redan sett, han till sköld och nödvärn endast hade att sätta sin djupa tystnad och sitt lika djupa förakt.

Det skulle leda till en här lika obehörig som obehöflig vidlyftighet att, steg för steg, följa denna vittra tvekamp till dess slut. Ett afbrott i den hade redan inträdt genom KELLGRENS tystnad eller, hvad THORILDS parti kallat, hans "förnäma likgiltighet". En längre vapenhvila fann sedermera rum i följd af THORILDS treåriga frånvaro från stridsplatsen. Hans plan att vid Upsala akademi i hast taga doktors-graden i två fakulteter, den juridiska och den medicinska, strandade mot de förargelse-klippor, som kallas lärdomsprof. Han tog ingendera graden, men blott ett steg till den ena, genom afläggandet af en juris-kandidatexamen, hvars tragi-komiska beskaffenhet lefver i universitetets minne. Hans resa till England i afsigt att, som han yttrade, "förena sig med alla excellenta hufvuden och hjertan till att bryta träldomen öfver jorden", slutade så, att detta land, hans politiska drömmars fordna Eldorado, på nära håll förekom honom högst ömkligt och föraktligt, hvaremot Sverge, som dittills förekommit honom just så, nu på afstånd hägrade i ett rosenskimmer af förträfflighet. Botad för sin anglomani, återkom han som galloman, jublande öfver den nya dag, som franska revolutionens morgonrodnad lofvade menskligheten, och beredd att i sin mån ymnigt sprida dess välsignelser till Sverge. Vid Upsala akademi ville han nu blifva

professor i survivans, inlemnade genom Armfelt en supplik derom till konungen och lät, i ett bref till Rosenstein, på samma gång veta, att han hade "en alldeles besynnerlig osmak för allt afslag". När, detta oaktadt, ingen utnämning hördes af, fortfor han att i Stockholm lefva "som en ung vis", sysselsatt med utgifvande af den ena ströskriften efter den andra, än i politik, än i finanserna, än i vitterheten.

Under åren af hans frånvaro hade tidningen Stockholms-posten efter hand blifvit något helt annat och något vida bättre än den var i början. Den hade fått mer allvar i sin ton, mer värdighet i sin hållning; dess synkrets var vidgad, dess medborgerliga anda starkare utpräglad, och dess anseende att i vittra mål vara en smakens domstol hade blifvit ännu mer berättigadt. Framför allt hade en större universalitet gjort sig gällande i frågan om främmande länders litteratur. Den franska framhölls icke längre så uteslutande och ensidigt som förr: äfven den tyska, den engelska och den gryende danska vederfors all rättvisa: till och med på upptäckten af den indiska poesiens perlor fästes nu en förtjent uppmärksamhet. Detta allt stod i nära sammanhang med det ständiga fortskridandet, det inre framåtgåendet hos Kellgren sjelf. Han var en af de naturer, hos hvilka utvecklings-arbetet aldrig hvilar: de slå mer och mer ut sitt inre, de stadna icke der de äro, men växa utan uppehör och hafva i dag stigit högre än i går, i morgon högre än i dag. Man såg honom nu både i sin kritik och, framför

allt, i sina vittra skapelser mer och mer lemna sitt förra jag bakom sig. Den, som likväl icke såg eller icke ville se detta, var THORILD. Sjelf icke en hårsmån rubbad från fästet af sina tvärsäkra hugskott, antog han äfven hos sin vederdeloman samma ståndpunkt som der han sist lemnat honom. Att i flera fall denna redan var en öfvervunnen, föll honom icke in att ana, åtminstone icke att erkänna.

Första uppslaget till den strid, som nu åter uppblossade, var den Thorildska skriften: "Kritik öfver kritiker med utkast till en lagstiftning i snillets verld". Att den var ställd till *Recensenten i Stockholms-posten*, angaf genast dess polemiska syfte. Den utkom i tre häften. Det första af dessa anmältes i Stockholms-posten af KELLGREN med mycken hofsamhet och långt ifrån ovänligt. I de begge följande hade redan tonen stigit till en sådan bitterhet, att han, vid deras anmälan, inskränkte sig till följande förklaring: "Vi undandrage oss att döma öfver en skrift, hvilken är direkte ställd mot oss och dessutom af den natur, att den snarare tyckes tillhöra en kämnersrätts pröfning. Det vare dock långt ifrån oss att yrka vår rätt till lagens skydd, då vi äge en högre: den att tyst förakta" *. Dessa ord voro KELLGRENS afsked till THORILD. Redan hårdt angripen af den sjukdom, som tärde på hans lifstråd, drog han sig från stridsfältet undan till skuggan af sina lagrar. Men en Filoktet fans

* Stockholms-posten 1792, n:o 56.

att taga hans pilar i arf. Det var LEOPOLD, som nu, ädelmodigt förgätande af hvem han sjelf en gång blifvit sårad, fullrustad skyndade till hans försvar och med kraftig hand upptog den döendes både lyra och båge. Från denna stund var det han, som ensam skötte striden, nu inkastad äfven på andra områden än blotta vitterhetens. Med hvilken öfverlägsenhet han gjorde det, vittna bäst de mellan honom och THORILD vexlade stridsskrifterna, hvilkas skärskådande här ligger utom vårt ämne.

Ett högsäte bland svenska snillen kan icke frånkännas THORILD, äfven om man ingen del tager i den osmakliga afgudadyrkan, som från vissa håll efterträdde hans egen sjelfförgudning. Onekligen hade KELLGREN i honom funnit en i snille och tankestyrka sig fullt värdig motkämpe; men begges skaplynnen voro för himmelsvidt skilda, att de någonsin skulle kunnat försonas eller rätt närma sig till hvarandra. Hvardera hade *sin* horisont: den enes zenit var den andres nadir: de voro och förblefvo antipoder. THORILD med sina stora åthäfvor var, oaktadt allt sitt geni, för oregelbunden, för formlös, för full af nycker och motsägelser att kunna lidas eller ens fattas af KELLGRENS harmoniska skönhetssinne. Entusiast, fantast, rik på nya och stora, sporadiskt framblixtrande idéer, svärmande för naturens sanning, för diktens frihet, för "det högsta af snille och det högsta af förstånd", nedsjönk han emellanåt från sin höga flygt till platthetens bara mark och i sin polemik, såsom vi sett, ofta till

ett pöbelspråk, hvars råhet söker sin like. Dertill kom, att hans i grunden ädla personlighet fördunklades af ett högmod utan gräns och ett skryt utan mått*. Bifall var för honom icke nog, han ville slå med häpnad, han ville helsas med beundran. Alla skulle förstummas för basunen af hans orakelspråk, alla böja knä för den himmelska glansen af hans tankar, och vågades ett inkast mot dem, mötte han det med en paroxysm af ilska, eller med, hvad han sjelf kallade, gudomligheten af sitt förakt. Så, med all den ljusmassa, som från hans inre tycktes utströmma, blef han hvarken någon värmande sol eller någon ledande stjerna, utan fick ensam gå sin äfventyrliga kometbana, begapad af en undrande hop, och lemnande i sina spår blott ett regn af gnistor. Aldrig hel, hvarken som tänkare eller skald, var och förblef han ett stort fragment, en sällsam,

* Han yttrar om sig sjelf: "Jag var antingen den störste eller den högmodigaste af alla dödliga. — När jag skref *la majesté de la vérité,* kysste jag nästan hvar sida i en gudomlig rörelse af förundran. Andra och tredje kapitlen tillbad jag, med tårar af innerligt behag. — Jag var alltid, och då besynnerligen, rädd om mitt lif, glad att vara trygg hemma, för den höga charme, den heliga vigt, jag tyckte mitt lif hafva för verlden. — Jag, naturligen, ansåg mig för den förste af lefvande, ja, af dödlige som varit. Jag studsade vid mångas förträfflighet, men såg snart, att, om de hade något drag af mera stort, voro de *under* i det sanna. Jag tillbad tusende gånger min egen själs omätliga ömhet, kraft, ljus och storhet. Denna tillbedelse var det allraheligaste af min lycksalighet. — Jag trodde mig skrifva ädlast i verlden". På samma gång yttrar han: "Jag tyckte mig likväl icke hafva en gnista af högmod. Jag var i min själ ödmjukare än den ödmjukaste". *(Otryckta fragmenter af Thorild,* i kalendern "Linnæa borealis" för 1841.)

varnande förebild af faran att äga snille, utan att äga förmågan att styra och bruka det. "Han är — säger TEGNÉR — en representant af den mängd tillämnade, men endast halfgångna genier, som i vår litteratur äro talrikare än annorstädes" *. Med fulla skäl kan emellertid antagas, att det lifliga ordbytet och den spända tankeutvexlingen med en sådan motståndare som THORILD, ur hvars idé-verld något profetiskt och divinatoriskt icke sällan framblickade, öppnade för KELLGREN sjelf nya rymder och småningom förde honom både till vidsträcktare utsigter öfver tankens verld och till skönare frambringelser inom konstens. I denna gjorde han sig nu, dag för dag, alltmer förtjent af det namn, som hans oförsonlige fiende sjelf en gång gifvit honom, namnet af *Behagens skald.*

Vi tänka dervid i första rummet på det mästerstycke af ren och smältande lyrik, om hvilket med rätta blifvit sagdt, att "den Kellgrenska poesien der fullbordat sin himmelsfärd" och att

* I ett ännu otryckt bref af den 10 januari 1819 yttrar TEGNÉR om THORILD: "Att han var en medelmåttig poet, ursäktar jag; men äfven som prosaist och tänkare synes han mig ej på långt när vara af den betydenhet, som man nu påstår. Han hade mycken liflighet och äfven skarpsinnighet (det vill säga vingklippt qvickhet), men deremot saknade han all djupsinnighet och högre originalitet. Liksom lejonet kastar sig på sitt rof med ett enda språng, så kastade han sig äfven hurtigt på sitt ämne; men han behöll det icke som lejonet: han deklamerade litet deröfver och lät det sedan ligga". Yttranden i enahanda rigtning förekomma i TEGNÉRS *Saml. Skr.* V. 295 (oktavupplagan).

"Se'n Nya skapelsen stått fram i dagen,
Hvad ha vi andra till att skapa mer?"

Skönare än der har ännu aldrig kärleken blifvit idealiserad och dess allmagt besjungen. Naturen, förut en stel och död massa, får af honom rörelse och lif, får en själ, får anletsdrag och röst: han manar fram nya himlar och en ny jord, väcker bildningen, snillet, skönheten, kommer menniskoanden att känna sig himlaburen

"Och sprungen af en gudastam,
Och se de under i naturen,
Som aldrig visheten förnam".

Af *hans* lefvande ande genomträngd, såg skalden i denna natur nu ej endast storheten, kraften, glansen, rymden och rörelsen, såg i klipporna ej endast höjden, i dalarna ej endast djupet, men — sjunger han —

"Men lifligt till mitt öra fördes
De höga sferers harmoni;
På berget englars harpor hördes,
Ur djupet mörka andars skri.

På fältet logo fridens löjen,
Skräck omsmög i den djupa dal,
Och lunden hviskade om nöjen,
Och skogen suckade om qval.

Och vrede var i hafvets vågor
Och ömhet uti källans sus
Och majestät i solens lågor
Och blygsamhet i månens ljus.

Hämnd gick att blixtens pilar hvässa,
Mod skakade orkanens arm,
Och cedern lyftade en hjessa
Och blomman öppnade en barm.

O lefvande förstånd af tingen,
O snillets, känslans hemlighet! —
Hvem fattade dig, skönhet! — Ingen
Förutan den, som älska vet".

Från kärleken såsom objekt öfvergår nu skalden till målning af sin egen. Han ser öfverallt återbrutna strålar af den älskades bild: han ser allt i henne, han ser henne i allt:

"I allt din lånta teckning kännes,
O evigt samma, evigt ny!
Din växt blef liljans växt, och hennes
Den friska glansen af din hy.

Din blick i dagens blickar blandas,
Din röst fick näktergalens sång,
Jag dig i rosens vällukt andas,
Och vestanflägten har din gång.

I kungars slott, i hof och städer,
Jag ser bland tusende blott dig;
Och när min fot i hyddan träder,
Är du der redan före mig.

Jag gick att visdoms-djupet spörja,
Din tanke ref mig ur dess famn,
Jag gick att hjeltars qväden börja,
Men cittran lärde blott ditt namn.

Jag ville ärans höjder hinna,
Men bortvek i det fjät du gick,
Jag ville lyckans skatter finna
Och fann dem alla — i din blick.

Du, som af skönhet och behagen
En ren och himmelsk urbild ger!
Jag såg dig — och från denna dagen
Jag endast dig i verlden ser".

Sådana toner hade aldrig förr hörts från den svenska lyran; de höras ännu med nöje; de äro alltför sköna att någonsin kunna åldras. Och om, på denna höjd af sin lyrik, KELLGREN möj-

ligen af en eller annan efterföljande skald blifvit upphunnen; öfverträffad är han ännu icke. Hans "Nya skapelse" skall alltid blifva en perla i vår vitterhet, lika oskattbar som okonstlad: ett djupets barn och dock så genomskinlig och klar, att himlen öfverallt lyser igenom.

Att KELLGREN äfven i sin tidigare erotik icke så uteslutande, som man velat påstå, målat kärleken blott som ett sinnesrus, vittna, bland annat, den i sin oskuldsfulla menlöshet oändligt täcka vårvisan: *"Vinterns välde lyktar"* och det af djup och ren längtan glödande poemet "Saknaden": *"Ensam i min hyddas famn"*, som fordom i hyddor och palats sjöngs lika ofta som i en senare tid någon af LINDBLADS visor. Enahanda var fallet med de ord, som KELLGREN satt till musiken af HAYDNS Roxellane, i hvilka stundom tonen stiger till dityrambisk. Den förträffliga kantat, som, med anledning af ryska kriget, afsjöngs nyårsdagen 1789, uttrycker i lika grad styrkan af hans snille och värmen af hans fosterlandskärlek, under det den mot slutet höjer sig till tonen af samma högstämda besvärjelse som finalen i TEGNÉRS "Svea". De tvenne skaldebrefven till grefvarne GYLLENBORG och OXENSTJERNA, begge i samma versslag som den "Nya skapelsen", måla träffande arten af hvarderas skaldelynne, på samma gång de för hvardera nedlägga en krans af den vackraste hyllning. I poetiskt värde öfverträffas dock vida dessa två skaldebref af det *till Fredrika,* som, sprittande af qvickhet, är, synnerligen mot slutet, oefterhärmligt genom sin le-

kande naivitet. En helt annan, en djupt elegisk, anda möter oss i det berömda poemet: "Till Kristina". Det är skrifvet på orimmade jamber och således ett af de flera bevisen på, att skalden i sin fullmognad icke försköt orimmet, ehuru han i yngre dagar ifrat mot dess missbruk och ansett dess allmännare införande blott tjena till en krycka för ofärdiga stympare. Nämnda stycke låter oss djupt blicka in i skaldens själ och der läsa, hvad man kallat, hans omvändelse: hans mätthet på verldens tomma nöjen och hans längtan efter att finna, hans glädje öfver att hafva funnit, om också blott för några sommarveckor af sina sista år, en fristad i naturens och det okonstlade familjelifvets sköte. Det var i sin egen broders landtliga, presterliga tjäll, vid strandmötet af de begge Smålands-sjöarna Åsnen och Salen, som en dylik sommarfristad för honom öppnats, och der han i sin broders maka sett typen för qvinlig älskvärdhet och huldhet, ja, nu i *Kristina*, lärt känna *"denna sköna, englarena, ömma Lydia"*, hvars enda fel hade varit att – icke finnas till. Det var från den stund han insteg i deras och deras barns lyckliga krets som han fann balsam för sina sår. Det är derom han sjunger:

"Från denna stunden glömmer jag att lida,
Och smärtan halkar lätt utöfver själen,
Och, fastnar någon gång dess pil och sårar,
Då ser jag er igen — och såret läkes.
Och nu, hvad gör mig verlden och dess bländsken,
De storas nåd emot de godas aktning,
Och dårars lof emot de visas bifall,
Och seklers minne mot ett nu *af sällhet*
Och mot en vänskapsblick af dig, Kristina!"

TEGNÉR har i sin idyll "Kronbruden" återkallat dessá minnen från KELLGRENS sommardagar i Skatelöf.

Den ofullbordade elegien "Sigvart och Hilma" har i form, ton och behandling ett nära slägttycke med det nyss omnämnda skaldestycket, ehuru ämnet här ligger inom en svärmisk, djupt sörjande erotiks område. Det är vid Hilmas graf som Sigvart utsjunger sin klagan, det är sin egen graf han nu med glädje ser öppnas, ty steget är lätt öfver den mörka floden,

"när Hilmas röst på andra stranden ropar".

För sin allegoriska dikt "Dälden" har KELLGREN äfvenledes valt den orimmade formen, men här i en meter, som erinrar om antikens vackraste ljudfall. Öfver innehållets glänsande skönhet ligger, lätt kastad, slöjan af en allegori, hvars betydelse visserligen har en långt vidsträcktare sfer än att blott och bart, såsom man antagit, afse svenska adelns motstånd vid 1789 års riksdag. Idén är gammal och tillförene använd af flera skalder på andra språk, ehuru af ingen på ett så hänförande sätt som af KELLGREN på vårt.

De nu anförda poemerna tillhöra alla skaldens senare år. Det kan ej bestridas, att hans strängar då klingade som skönast och att

"diktens himmelska sol sken klarast öfver hans afton".

Men hvad alla, så de äldre som de yngre, alstren af hans skaldesnille äga gemensamt är, såsom också en af hans strängare domare erkänt, "framställningens ytterst vårdade noggrannhet, ledig-

het och elegans, versbyggnadens mjuka böjlighet, rytmiska mångskiftlighet och ljufva, ofta smekande, lenhet" *. Dessa egenskaper framskina redan i hans tidigaste dikter, t. ex. i hans "Ode till Bacchus och Kärleken", oaktadt all den lättfärdighet, som man förebrått dess innehåll; likaså i hans glada visa "Epikurismen", hvars lefnadsregler skalden väl icke bör antagas att hylla derföre att han satt dem i vers; likaså i "Mina villor", ett stycke, som på sin tid mottogs med förtjusning och i vår tid blifvit förklaradt för ett "poetiskt missfoster" derföre, att dess halft-ironiska innehåll befunnits underhaltigt på reflexionens och sedelärans vågskål. Inför en kritik af denna art skall visserligen KELLGREN, för en del af sina ungdomsdikter, alltid komma att stå illa anskrifven; men hans öde delas då af skalder sådana som HORATIUS och ARIOSTO, för att icke tala om BELLMAN.

Om det var af HORATIUS som KELLGREN i sin ungdom lärt sig att måla ömsom epikurismens, ömsom, såsom fallet är med hans poem: "En stadig man", stoicismens lefnadsvishet, så var det ock af honom som han tidigt lärt sig något vida bättre, konsten att med löjets spe gissla de menskliga dårskaperna. På vårt språk har den romerske satirdiktaren icke haft någon lärjunge, som kommit hans mästerskap närmare än KELLGREN. Det är samma lätthet i den komiska uppfattningen, samma uppsluppna skämt, samma

* ATTERBOM, "Siare och skalder" VI. sen. afdeln. 110.

qvicka salt, samma lediga samtals-ton. För dessa egenskaper utmärkte sig redan skaldens första satirqväde: "Mina löjen", som med ens gjorde honom till den svenska allmänhetens mest läste och mest fruktade författare. Der spraka gnistorna omkring honom: han låter utan skoning sina löjen spela kring alla åldrar och stånd,

"På alla prester, som förföra,
På läkare, som tyst förgöra,
På domare, som vränga lag,
På konungar, som folk förtrycka,
På smickrare, som laster smycka,
På usla rimmare som jag". —

Ty äfven sig sjelf skonar han icke; nej, — slutar han —

"Äfven jag min dårskap ser,
Jag, som en ann', åt svaghet skattar,
Och, då jag högt åt andra skrattar,
Jag åt mig sjelf i tysthet ler" *.

Det var i första upplagan af denna straffdikt som han med hård hand vidrörde äfven Bell-

* Om skaldens satiriska utfall mot "de poetastrers magra kön",

som lärt, till sina synders lön
och våra synders lön, att rimma,

yttrar Malmström (*Saml. Skr.* II. 115): "Med dessa arma varelser far satiristen fram på ett särdeles hårdhändt sätt, med allusioner på då lefvande poetiska delinqventer, bland andra den stackars fru Nordenflycht". Stället tarfvar en rättelse, som författaren, om han fått lefva, sjelf skulle ha varit den förste att göra. Fru Nordenflycht var död långt innan Kellgren skref "Mina löjen", och det är just på hennes dödssätt han i detta poem anspelar, då han ropar till det gamla Grekland:

"Skryt ej utaf din Sapphos sånger,
Som störtat sig på Leucas bank;
Den svenska var ju tusen gånger
Mer ful och mera älskogs-krank".

MANS cittra, genom en grym tirad *, den han sedermera, efter att hafva kommit till sannare insigter af den Bellmanska poesiens väsen och egenskaper, ångrade, uteslöt och slutligen godtgjorde genom sitt ypperliga företal till Fredmans epistlar, der han framhöll som ett brott att "efter vanliga regler våga att granska hvad ej kan jemföras, hvad som varit utan mönster och skall blifva utan efterföljd".

Illa har man fattat det fina löjet i KELLGRENS satiriska ungdomsqväden, då man klagat öfver deras brist på känsla och innerlighet, samt klandrande anmärkt, att öfver dem ligger en glittrande rimfrost. Känsla och innerlighet lära icke få räknas till några väsentliga beståndsdelar i satiren, men väl det mer eller mindre förstuckna didaktiska element, som har sin rot i den kalla reflexionen och just derföre i sina yttringar icke oftare tager färgen af glöd, än när det upplöser sig i en kokande lyrisk stämning, och det lekande löjet öfvergått till häftigheten af bittert hån och sjudande ovilja. Äfven denna art af satir, främmande för HORATIUS, men icke för den

* *"Anakreon! hvar är ditt lof?*
En annan röfvat har din lyra,
Som qvick i fylleri och yra
Förtjusa lärt Priapi hof;
Som, lik i otukt med Krysipper
Och lika rik på vittra föl,
Ur svenska krogars aganipper
Sin ådra fyllt med dubbelt öl.
Hans Muser sig på spinnhus nära,
Hans Gratier ligga under kur,
Och uti Platskans jungfrubur
Han kärleksgudens språk fått lära".

stränge PERSIUS och ännu mindre för den bitande JUVENALIS, möter oss någon gång hos KELLGREN, mindre i hans poem "Jordens skapelse", ty, hur illa han ock i detta behandlar hela vårt arma jordklot, är han dock här alltigenom ännu yster och glad, än i det bekanta skaldestycket: "Man äger ej snille för det man är galen". Här saknas visst icke glöd, det brinnande nitets, den blossande harmens, den ljungande vredens. Det är förnämligast det mot slutet af GUSTAF III:s regering i flerahanda skepnader framträdande, af mystikens dimmor omhöljda, svärmeriet, som häraf drabbas*. KELLGREN antog, att bakom dessa dimmor gömde sig alls intet ljus, men att der fans något ännu värre än det rena mörkret. Han spå-

* Sin centralpunkt hade detta mystiska svärmeri i det s. k. *Exegetiska och filantropiska sällskapet*, för hvilket C. F. NORDENSKIÖLD och baron G. SILFVERHJELM stodo i spetsen. Det var närmast med afseende på detta sällskap, som Stockholms-posten 1787 kungjorde stiftelsen af ett annat sällskap *Pro sensu communi*, hvars ledamöter, fördelade i synliga och osynliga, af allmänheten antogos vara högst talrika, men i sjelfva verket icke utgjorde mer än två, nemligen KELLGREN och ROSENSTEIN. Sällskapet, hvars mötesplats merendels var vid fru LENNGRENS thébord, utsatte prisämnen, och poemet: "Man äger ej snille för det man är galen", första gången tryckt i n:o 232 af Stockholms-posten 1789, angafs såsom en till sällskapet inkommen och af detsamma prisbelönt täflingsskrift. Dennas författare tillkännagaf, att "en granskande vän hade, oförtjent, hedrat hans försök med lika så grundliga som vidlöftiga anmärkningar". Dessa anmärkningar, sedermera, jemte poemet, bevarade i KELLGRENS samlade skrifter, har man både då och sedermera tillskrifvit ROSENSTEIN; men för hvar och en, som gjort sig reda för begge dessa författares olika stil, ligger det i öppen dag, att, åtminstone med helt få undantag, anmärkningarna äro af KELLGRENS egen hand.

rade der bakom lurande planer, hemliga ränker, utlagda försåt, vådligare i samma mån som de redan med sina nät tycktes hafva omspunnit samhällets höjder, och landets egen, eljest klarsynte, monark var nära att i dem fastna. Det är derföre som skalden, med en frimodighet så mycket djerfvare som han här vidrörde ämnen, för många af ömtålig art och af konungen sjelf till en viss grad omhuldade, nu angriper hela massan af dessa anspråksfulla svärmare och proselytmakare, dem han sett uppträda än som andeskådare, drömtydare och skattsökare, än som nummerpunkterare, magnetisörer och fysionomister, än som alkemister, kabbalister och harmonister. Han faller öfver dem icke blott med en störtskur af pilar, men med blixtar af hot, med en åska af hämnd:

"O Manhem! lika nämndt af gammalt mannavett
Som gammalt mannamod, o säg, hvar skall du hamna
Ur dessa villors djup? — Ett år och ännu ett,
Och Bälten skall med blygd ett vidsträckt dårhus famna".

Det är i början af detta poem han vänder sig mot de vitterhetens narrar,

"som tro sig stora bli med stora skalders brister",

som härma HOMERUS endast när denne — enligt HORATII uttryck — då och då tager sig en blund, och bjuda till att likna MILTON, när han någon gång är osmaklig. Han tillropar dem:

— — — — "nå väl, en genväg öppnas er:
Pope puckelryggig var, Homer och Milton blinda.
Att deras likar bli, godt folk, hvad tarfvas mer
Än sätta puckeln på och ögonen förbinda?"

I nära sammanhang härmed står den så ofta upprepade och nästan lika ofta missförstådda stro-

fen ur KELLGRENS redan omnämnda parodierande satir: "Nytt försök till orimmad vers", der det hette:

> *"Men du var ny, ofattlig,*
> *Ursprungelig, var sjelfstor*
> *Och full af dig!*
> *Du! tag af Shakspeare yrslan,*
> *Med store Klopstocks orim,*
> *Och Göthes konvulsioner,*
> *Och Ossians evigt samma!"*

Det borde för alla vara solklart, att författaren här, med sin anspelan på löjligheten af att tro sig likna en stor skald blott genom att tillegna sig något, vare sig af hans små lyten eller andra oväsentliga egenheter, icke i ringaste mån velat nedsätta eller ens mer specifikt karakterisera någon af de fyra nämnda skalderna, och påstå, att SHAKSPEARE ständigt yrar, att GÖTHE öfver allt är konvulsivisk, samt att KLOPSTOCK och OSSIAN icke ha några andra egenskaper, än den ene orimmet och den andre enformigheten. Höjden af misstag är att nu icke blott låta dessa fyra rader gälla för en kritisk trosbekännelse af författaren, men att tillika i dem söka stöd för det grundlösa påståendet, att han med afguderi för VOLTAIRE länge förbundit en grof okunnighet både om den engelska och den tyska litteraturens heroer. Den engelska vitterheten hade, lika väl som den franska, tillhört redan hans första ungdomsstudier, och för den tyska gick hans beundran i oafbrutet stigande, i samma mån denna litteratur under hans mannaår utvecklade sig till en verldsbetydelse, hvarom man på förhand ej hade drömt.

Franzén yttrar på ett ställe: "När är Kellgren mest Kellgren? Är han det icke, då han *ler?*" Och Kellgren sjunger sjelf:

> *"Det är ett fel att löjet hämma,*
> *När man så mycket löjligt ser".*

Visst är, att satiren, som oskiljaktig följt honom från hans första ungdom, följde honom ända till gränsen af hans korta lefnad, ja, tycktes just då hafva vunnit i uppfinning, i själfullhet, i poetisk halt. Så var det under sina sista år han författade den satiriska sagan "Ljusets fiender"*, kronan af alla hans dikter inom detta område, till hvilket för öfrigt höra många andra, allmänt bekanta, qvicka skämtdikter, fabler och sagor, såsom "Foglarnes vitterhets-akademi", "Den hög- och välborna kajan", "Borak", "Konsten att göra lycka", "De två miraklerna", "Paddan", äfvensom några, der han lånat idén eller texten från utländska författare, men så utfört den förra och förskönat den sednare, att de fullt kunna gälla som svenska originaler. Så är t. ex. fallet med sagan om "Konungen, bonden och eremiten", med sagan om "Smeden och bagaren" och med den i hela sin befängdhet ännu alltid lika friskt komiska

* Att i detta poem Kellgren "till sin hjelte gjort skalden Lucidor", är ett förhastadt yttrande af Malmström (*Saml. Skr.* II. 155). Den fingerade person, som under namnet Lucidor uppträder i "Ljusets fiender", har med poeten Lasse Johansson eller, såsom han sjelf plägade kalla sig, Lucidor den olycklige, ingenting gemensamt. Stycket spelar "en qväll, förleden höst", och om "Svedenborgska andeverlden", som deri förekommer, kunde ej vara tal på Lasse Lucidors tid. Han dog fjorton år innan Svedenborg föddes.

"Dumboms visa". Bland hans förskönande efterbildningar må vi på samma gång från ett annat dikt-område erinra oss hans ode till sällheten:

"Du, med trängtande rop kallad af slaf och kung!"

och den täcka visan:

"Det var en tid jag kallades den lilla",

hvilka stycken, båda satta i musik, lefvat intill våra dagar.

Ett poem, som på sednare tider ofta blifvit missförstådt, är det satiriska skaldebrefvet: "Till en förnäm herre, som skrifvit ett teaterstycke". Man vet, att den förnäme herrn var ARMFELT, och att teaterstycket var komedi-vaudevillen: "Tillfälle gör tjufven". Satiren är rigtad mot den då i många kretsar ännu gängse fördomen, att det icke passade sig för en baron, en hofman, en militär af äkta skrot och korn, att vara auktor, och minst auktor till ett stycke för scenen. "Att ha talanger i ett hof", var en betänklig sak, och att rent af uppträda som lustspels-författare förmenades strida mot den goda tonen, mot anständigheten, mot etikettens lagar. Att skamligt ha brutit mot dessa, är nu hvad satiristen förebrår den förnäme teaterförfattaren, men, tröstande sig med, att denne ännu är ung och kan förbättras, påminner han först om hans friherrskap och ropar:

— — fly de vittras gille
Och ofruktbara lagrars skörd!
Det anstär ej att äga snille,
Om ej i mistning utaf börd.

Baron — hvad vill ni mer begära
Än allt hvad detta namnet ger?

Hvad vill ni med förvärfvad ära,
Då re'n belöningen är er?

Han vänder sig sedan mot kammarherren, konungagunstlingen, och framhåller det oförsigtiga uti att på sådant sätt öka "den gyllne nyckelns börda":

Att vara skuggan af sin konung,
Och mönstret uti modets verld,
Att tänka blomster, tala honung
Och lysa som en himmelsfärd;

Att sömn och törst och hunger glömma,
Och endast stå och gå och stå,
Kan detta allt ej nog fördömma,
Om ni ej skrifver vers också?

Han fäster derefter uppmärksamheten på hvad den militära rangen fordrar: att svära, att skryta, att göra skulder, att studera reglementet, men, för allt i verlden, icke befatta sig med pennan. Slutligen öfvergår han till de förvillande exempel, som den vittre ädlingen tagit efter, då beklagligen

De största skalder Sverge gillar
Ses vara grefvar alla tre.*

— — — — — — — — — — —

Än ett exempel utan like
Jag hasta ser till ert försvar;
Den förste ädling Sverge har
Är förste auktorn i sitt rike.

När från ett tröttsamt majestät
Han någon timmas hvila tager,
Går han i glädjens lätta fjät
Att leka till sig snillets lager.

Men vet ni, oss emellan sagdt,
Hvad folket allmänt derom dömmer? —
Man tror, vår goda kung förglömmer
Att ta sin värdighet i akt,

---

* Creutz, Gyllenborg, Oxenstjerna.

Nog kan väl sjelfva öfverheten
Ibland till nöjen stiga ner,
Men ända ner till vitterheten!
Det går för långt som hvar man ser.

Ja, själens nöjen passa illa
För en regerande person,
Och ingen patriot kan gilla,
Att smaken herskar på en tron.

Låt se, i andra goda stater
Hvad nöjen kungarne befallt:
Spel, jagt, mätresser framför allt —
Se, det är ro för potentater.

Men ni, hvars hand ej ringa del
I Gustafs vittra lekar tager,
Som pryder er med samma lager
Och hedrar er med samma fel!

När afund... Tarfvas mer att säga?
Förmätne, eder fara känn:
Räds att er konungs ynnest äga,
Men bäfva att förtjena den!

Att här, från början till slut, skalden under det låtsade tadlet utdelar idel beröm, och att under satirens slöja den finaste artighet både mot gunstlingen och mot hans konungslige beskyddare ligger förstucken, behöfves ej mycken skarpsynthet att fatta. Underligt nog, har likväl detta poem blifvit taget för ett, på fullt allvar menadt, straffqväde och förklarats innehålla en skarp och välförtjent tillrättavisning åt ARMFELT för hans barnsliga fåfänga att vilja vara vitter och på samma gång "bäska sanningar" åt GUSTAF III sjelf. Det har, till och med, blifvit ställdt i sammanhang med ett rykte, som först många år efteråt började göra sig hördt, att HALLMAN, och icke ARMFELT, varit den sannskyldige författaren till ifrågavarande teaterstycke, att den sednare således här

skulle ha prålat med lånta fjädrar, och att det varit både till näpst härför och till erinran om att HALLMAN ännu ej till fullo utbekommit sitt utlofvade författare-arfvode som KELLGREN skulle till ARMFELT hafva utfärdat detta bannbref*. Men

* Det var 1819 — fem år efter ARMFELTS död och nittonår efter HALLMANS — som allmänheten fick del af detta rykte genom HAMMARSKÖLD, som i sin sednare afdelning af "Svenska Vitterheten" förklarade HALLMAN vara rätte författaren till "den lilla sköna efterpjesen: *Tillfället gör tjufven*, hvilken länge orättvisligen blifvit ansedd att härröra från en annan hand". Den hade då i trettisex år, utan all insago, gällt för att vara af ARMFELT, som visserligen icke utsatt sitt namn på titelbladet, men uppburit allmänt bifall för detta sitt första dramatiska försök. HAMMARSKÖLD påstod sig "hafva hört af flera trovärdiga personer, att ARMFELT, för att äfven som teaterförfattare behaga GUSTAF III, beställt detta arbete af HALLMAN mot ett måttligt honorarium" ("Svenska Vitterheten", andra uppl. sid. 348). Under en derefter uppkommen tidnings-tvist om detta ämne, namngafs särskildt såsom ett trovärdigt vittne bokhandlaren ÖBERG, för hvilken HALLMAN sjelf skulle hafva uppgifvit, att ARMFELT lofvat honom hundra riksdaler för pjesen, men blott gifvit honom tjugufem och aldrig betalt återstoden. Man visste ock berätta, hurusom ARMFELT, för att få beställningen färdig, hemtat ut HALLMAN till Drottningholm (?) och der i två dagar hållit honom innestängd. Frågan ansågs nu så afgjord, att redan i den upplaga af HALLMANS skrifter, som af STJERNSTOLPE utgafs 1820, och till hvars noggrannheter bland annat hörer att den såsom HALLMANS tillhörighet upptager KEXÉLS lustspel: "Sterbhuskamreraren Mulpus", främsta rummet lemnades åt "Tillfälle gör tjufven". I nya upplagor af samma skrifter har detta stycke allt sedan blifvit inrymdt. Konstdomarne, som haft svårt att mellan detta sångspel och HALLMANS öfriga dramatiska alster finna den ringaste likhet, om icke den, att det rör sig, liksom de, inom det lägre folklifvet, med den skilnad, att detta folklif här icke är det stockholmska källar- och skepparlifvet, utan det svenska allmogelifvet, hafva förklarat sig deruti se en alldeles ny sida af hans dramaturgiska förmåga. HAMMARSKÖLD, som medgifver, att en viss rå plumphet icke felas

lika litet som skaldens bannor här äro allvarsamt menade, utan endast förklädnader för helt andra

i HALLMANS öfriga dramer, yttrar, att han här visat sig "äfven vara mägtig af fin gratie och idylliskt ljuf glädtighet", samt att "det är denna finhet i glädtigheten, som egentligen gör nämnda pjes till HALLMANS mästerstycke". ATTERBOM anser detta stycke vara "det finaste af alla hans skådespel" och finner märkvärdigt, att just detta är hans sednast författade. "Det är det enda af hans skådespel, som icke är burleskt. Det har en mild komik och en ton af landtligt frisk naivitet, som än i dag ej förfela att behaga. Också är det af alla de Hallmanska skådespelen det enda, som förmått ända tills nu bibehålla sig på scenen". Oaktadt de högst väsentliga skiljaktigheter i anda, i ton, i hela maneret, som man sålunda ej kunnat undgå att finna mellan HALLMANS öfriga arbeten och detta, har en af domarne yttrat, att "styckets beskaffenhet gör *det* åtminstone ostridigt, att HALLMAN är dess författare".

Det är ingen ära för Sverges litterärhistoriska kritik, att, på så lösa grunder som dessa, en auktor efter döden kunnat anklagas och fällas för litterärt bedrägeri. Det ifrågavarande stycket är till plan och uppfinning så obetydligt, att en snillrik dilettant som ARMFELT alltför väl bort kunna åstadkomma det. Från de parisiska vaudevilleteatrarne hade han hemfört en massa af reminiscenser, och det är icke osannolikt, att någon sådan här legat till grund för svensk bearbetning och lokalisering, helst det svenska ordspråk, som gifvit titeln, återfinnes i det franska: *L'occasion fait le larron**. Enahanda är förhållandet, aldrig med de Hallmanska, men med många andra svenska pjeser från denna tid, t. ex. med flera af ENVALLSSONS och med de flesta af KEXÉLS. Till och med den förres "Kronfogdarne" och den sednares "Kapten Puff" äga, som bekant, ett franskt ursprung. Med "Tillfälle gör tjufven" hade man vid hofvet på Ulriksdal (icke Drottningholm) ämnat fira hertiginnan HEDVIG ELISABET CHARLOTTAS födelsedag den 22 mars 1783, men uppförandet kom ej till stånd förrän den 8 april samma år. Pjesens författare, ARMFELT, då ännu blott kapten och kammarherre, förbehöll sig Pelles

* Om än ingen fransk pjes med detta namn numera låter sig uppspåra, kan en sådan hafva rört sig kring ordspråket, utan att derföre hafva burit det som titel.

tänkesätt, lika litet kan någon, som läser detta poem rätt, deruti uppdaga ett spår till misstanke

role. De medspelande voro alla ur den högsta hofkretsen, utom BELLMAN, som spelade Marktschreier och sjelf, enligt hvad man sagt, hade skrifvit eller improviserat sin role. Det låter sig rätt väl tänka, att, under pjesens uppsättning, HALLMAN varit tillkallad, lika väl som hans vän BELLMAN, för att med sin teatervana biträda vid anordningarna och må hända äfven för att med sin rimmargåfva vara behjelplig vid kupletterna. Skulle han också, till större eller mindre del, ha förvandlat ARMFELTS prosa till vers — en flägt af poesi är icke der att upptäcka — så har han blott tjenat som handtlangare. Anläggningen, planen, intrigen, lokaliseringen, innehållet i och för sig, och sannolikt till en god del äfven valet af melodierna, bland hvilka, vid sidan af några Bellmanska, de flesta äro franska, äran slutligen af att vara den förste svenske vaudeville-författaren, tillhöra då i alla fall ARMFELT, som, genom påkallande af HALLMANS biträde, icke handlat annorlunda än GUSTAF III sjelf, när han, för att göra sina dramer lyriska, tog sina skalder till hjelp. Att HALLMAN efteråt icke funnit sig så vedergäld för sitt besvär som han haft skäl att vänta, och att han deröfver för någon vän yttrat sin förtrytelse, möjligen i termer, som kunnat uppfattas så som hade han haft större del i pjesen än ARMFELT sjelf, har sannolikt gifvit anledning till den Hammarsköldska sagan, att ARMFELT af HALLMAN rent af skulle hafva beställt en pjes, som han sedan utgifvit för sin. Det är, om han haft ett sådant medvetande att bära på, icke tänkbart, att han, som med sina många fel åtminstone aldrig ägde det att vara dum, skulle, genom att förhålla sjuttifem riksdaler, äfventyrat att reta mot sig en man, hvars tystnad var för honom af så stor vigt, helst när denne man stod i daglig beröring och förtroligt umgänge med en tadelsjuk teaterpersonal, öfver hvilken ARMFELT snart som chef förde en tung jernspira och som icke skulle ha önskat sig bättre än att mot sin styresmans örfilar och käppslängar få ett sådant vapen i händerna*. Det må slut-

* "Ce n'est qu'avec la plus sévère discipline qu'on fait marcher cette canaille, et au début de cette république j'ai donné en plein théâtre des coups de canne à *De Broen* et des soufflets à *Ahlgren*, et j'étais si déterminé alors à soutenir ce régime, que je leur aurais coupé les oreilles, si ces messieurs se seraient

om något underslef i afseende på författarskapet. Med ringaste aning om något sådant skulle KELLGREN aldrig hafva skrifvit detta poem sådant det nu är, eller låtsat tro hvad han ej trodde. Han skulle, om så varit fallet, med sin fina takt, ej velat vara den förste att för hof och stad, för samtid och efterverld, outplånligt brännmärka den unge man, som, genom en sällsynt förening af

ligen frågas: när, efter några år, ARMFELTS onda rykte hade nått sin höjd, när han förklarades "fridlös öfver allt Sverges rike med underliggande länder", när namnet *Gustaf Mauritz, sitt fäderneslands förrädare,* stod att läsa på skampålen i alla större städer, hvarför rördes då ännu icke en enda tunga för att tillvita honom detta litterära knep, och lägga denna synd till hans många öfriga? Då lefde likväl ännu HALLMAN. Han dog 1800, och först 1819 framkommer man med hvad han i lifstiden skulle ha yttrat om en sak, som passerat 1783. Och ännu en fråga: huru kommer det sig, att THORILD 1792 i sin "Kritik öfver kritiker", der han, i sin harm mot ENVALLSSON, som från scenen karrikerat hans person och skrifter, framhåller allt förträffligt, som kan sägas om HALLMAN, icke vet af något annat arbete af denne än hans "mästerstycken i det burleska" och hans skapelser i det honom egna slaget af "den vilda bacchiska glädjen", men icke med ett ord antyder den förmåga i framställning äfven af det landtligt lekande och täckt naiva, som så oväntadt uppenbarat sig i den då redan för nio år sedan skrifna och allmänt bekanta pjesen: "Tillfälle gör tjufven?" Redan de ord, med hvilka detta styckes författare i slutet af sitt företal angifver, att arbetet är ett hastverk och ett första försök: "De fel pjesen äger kunna vara många, i synnerhet som den blifvit gjord på ganska kort tid; och dessutom är alltid den svalan mattast, som först flyger ut om våren", synas hafva bort afleda den förundran, hvari efterverlden fallit öfver att ett arbete af en så alldeles ny art kunnat vara — HALLMANS sista.

avisés de parler de leurs droits. Aussi jouait-on, apprenait-on et obéissait-on d'une manière parfaite". (Bref från G. M. ARMFELT till friherre HUGO HAMILTON d. 5 febr. 1805, tryckt i *Handlingar ur Brinkmanska Archivet* I. 297.)

fängslande egenskaper, vid den tiden var icke blott konungens, men den stora allmänhetens förklarade älskling, och till hvilken han, redan från Åbo-tiden, stod i nära förbindelser. Man hade i denna uppgående sol ej ännu då sett några fläckar. Hvad KELLGREN tänkte om ARMFELT och hvad han särskildt tänkte om dennes af en sednare kritik i beslag tagna teaterstycke, framlyser bäst ur de ord, med hvilka han 1786, således tre år efter första uppförandet af "Tillfälle gör tjufven" och tre år efter författandet af sitt poem i anledning deraf, helsade honom välkommen i Svenska Akademien. Konungen hade, som bekant är, vid denna stiftelse, sjelf utnämnt tretton ledamöter, och åt dessa öfverlåtit att utvälja de öfrige fem. Deras val föll i första rummet på den, som man allmänt hade väntat, att konungen sjelf skolat utnämna, — ARMFELT. Hans inträdestal besvarades af KELLGREN, som då bland annat yttrade: "Allmänheten, så trög att erkänna ett företräde, så förtviflad att gifva tvenne, så envis i sin fördom mot de storas förtjenster, så benägen att anse en hofmans belöning för gunstlingens lycka, — allmänheten, så sällan rättvis mot edra likar, har aldrig upphört att vara det mot er. Hon har älskat er, förr än hon vördat er; hon har känt edra snillegåfvor, förr än hon visste eder lycka; sett er i sällskap med sånggudinnorna, förr än hon såg er uppvakta vid tronen. Det är hon, som sjelf för er utsett första rummet i vårt val. I den tid, då ännu Svenska Akademiens inrättning endast fans i hennes hopp, dess ledamöter

i hennes gissning, blandade hon redan ert namn i de förstkorades antal. Om hon bedrog sig i sin väntan, bedrog hon sig ej om eder rätt. Hon dömde likasom vi, att den ej blifvit förgäten, men endast åt oss det nöjet sparadt att offentligen förklara den. Upphöjd, som ni är, till den mest smickrande ära, att närmast omge eder konungs person, närmast vårda hans späde sons barndom, som visheten fostrar, har ni aldrig glömt, att talangerna mer än börden förskaffat er dessa rum af lysande förtroende. Icke nöjd att gifva åt sånggudinnorna er kärlek, har ni fortfarit att gifva dem er dyrkan och ert offer. — — Det är ni, som riktat svenska vitterheten med en ny art af skådespel, der allt är rörelse, verkning och sång; der en ständigt vexlad men behaglig melodi aldrig brytes af passionernas skri, som såra örat, aldrig begrafves i dessa stora harmoniska massor, som trötta eftertanken *. — Om svenska allmänheten ej ännu fått förnöjas af ett skådespel, endast ärnadt åt Olympens högtider och uppfördt af dess gudar, har hon dock haft

* Ett här uteslutet stycke af KELLGRENS tal begynner med en anspelning på den Armfeltska pjesens titel: "Kanhända är det utan anledning som jag *stjäl mig till tillfället* att lasta en fördom, som inskränker vår sällhet, då den inspärrar rymden för snillets flygt" m. m. Hvad i det följande här ofvan ur detta tal anföres har afseende derpå, att "Tillfälle gör tjufven", som i sin fullständighet då ännu icke hade uppförts annat än inom hofkretsen och först i februari 1788 gafs på offentlig teater med ord och sång, redan från februari 1785 börjat gifvas på stora operan såsom pantomim-ballett. (Se F. A. DAHLGREN, "Förteckning öfver svenska skådespel" m. m., sid. 366 och 407.)

den trösten att, med fara att förqväfvas af trängsel och nöje, se det föreställas på hufvudstadens teater i den sanna pantomimens hittills okända drägt. Denna nya egenskap af ett dramatiskt arbete, att låta förbjuda sig talet, utan att förlora af sin tydlighet; låta beröfva sig sången, utan att mista i sitt behag; att blott uttrycka sig genom rörelser; att både ses och höras af ett enda sinne, visar allra fullkomligast dess värde och dess svårighet".

Endast i poetisk väg anlitades KELLGREN att tjenstgöra som sin konungs handsekreterare. GUSTAF III:s lifliga fantasi var oaflåtligen fylld af dramatiska planer och utkast, för hvilka han företrädesvis utsåg fosterländska ämnen och helst valde den lyriskt-dramatiska operaform, som hade i sin magt att fängsla den teaterbesökande allmänhetens sinnen på en gång genom poesi, musik, ballett och sceneri. För utförandet af sådana planer hade han redan tagit mer än en af sina bästa skalder i anspråk; men ingen af dem hade i så hög grad motsvarat hans väntan som KELLGREN. Denne, icke blott älskare, men sjelf idkare af tonkonsten *, förstod, som få, att åt sin

* Enligt LEOPOLDS uppgift sjöng KELLGREN med utmärkt behag, och spelade både violin och piano. FRANZÉN, hvars första tjusande dikter ("Menniskans anlete", "Den gamle knekten", "Sång till Selma" m. fl.) af KELLGREN helsades med högsta bifall och af honom infördes i Stockholmsposten på hösten 1793, har i sitt minne af fru LENNGREN bevarat flera drag af KELLGREN och särskildt af hans kärlek för tonkonsten. Så yttrar han bland annat: "Fru LENNGRENS sällskapskrets var utan tvifvel en af de mest snillrika i Sverge. KELLGREN utgjorde själen deri, och honom

vers, redan innan den kom under tonsättarens hand, gifva det mest smältande välljud. Också skulle man få svårt att inom något lands dramatiska litteratur uppvisa en operatext af så hög lyrisk förtjenst som de fyra, hvilka, af KELLGREN utarbetade, sattes i musik af KRAUS, MÜLLER, NAUMANN och VOGLER. Man kan med skäl anmärka, att de alla tillhöra området af dels den historiska, dels den heroiska operan, och att således ingendera representerar hvarken den romantiskt-underbara eller den fantastiskt-komiska arten, — de enda, för hvilka man velat anse operaformen fullt lämplig. Men, om detta är ett fel, drabbar det naturligtvis icke den, som utfört ämnena, utan den, som valt dem och till deras utförande gifvit första uppränningen. Bunden, som skalden var, af denna, har han icke kunnat fullgöra sina uppdrag med större mästerskap än han gjort. Det första af dessa uppdrag var den lyriska tragedien "Eneas i Karthago" eller, som titeln sedan blef, "Dido och Eneas". Med musik af KRAUS *, och uppsatt med slösande prakt, var

sökte allt hvad vittert var. Äfven musikaliska snillen upplifvade detta umgänge, ibland dem KRAUS, som med sin stora talang och insigt i musiken förenade mycken litterär bildning och var en af dem, med hvilka KELLGREN helst och förtroligast umgicks. När KELLGREN sjelf hade satt musik till "Inbillningens verld", kände han sig mer förnöjd än vid någon af de kransar, han vunnit, att höra den gillas af KRAUS och sjungas af fru LENNGREN" (*Sv. Akad. Handl.* VIII. 333.)

* KELLGREN, som, utom de begge prologerna 1778 (se i det föregående sid. 94), skrifvit ett *Divertissement* för konungens födelsedag 1781 och samma år en *Intermède* på prinsessan SOFIA ALBERTINAS (se KLEMMING, *Sv. dram. litter.*

den ämnad att första gången gifvas 1782 vid invigning af det nya operahuset, hvars byggnad då,

sid. 117 och 119), hade redan 1780, på anmodan af ZIBET, lemnat åt KRAUS text till operan "Proserpine". KRAUS skrifver derom i bref af d. 20 juni 1780: "Genom regeringsrådet ZIBET, förste handsekreterare hos konungen och oinskränkt diktator i allt hvad som angår teatern, har jag bekommit ett poem, skrifvet af Sverges bäste skald, och jag hoppas att till konungens återkomst vara färdig med musiken dertill, så framt den gode Guden förlänar mig helsan". I bref af den 14 juni 1781 berättar han: "Ändtligen blef mitt arbete på lustslottet Ulrikedal inför konungen uppfördt, vid hvilket tillfälle jag sjelf dirigerade orkestern. Hofvet syntes ganska nöjdt dermed, och det sätt, hvarpå konungen förklarade mig sin tillfredsställelse, var öfver all min väntan. Strax efter musikens slut samtalade konungen med mig mer än en fjerdedels timme, gjorde mig först rätt artiga komplimenter, frågade mig om ett och annat, och mätte mig med sina stora ögon från hufvudet till fötterna, och jag, efter min gamla lofliga vana, tog mig den friheten att se den store monarken stint i synen, och detta, som jag sedan fick höra, har just behagat honom. — Som poesiens indelningar ännu skola undergå någon förändring, kan väl icke operan blifva gifven före hösten". Den blef det likväl aldrig offentligt, ehuru en artikel i Stockholms-posten för den 10 december 1781 synes ha varit ämnad att förbereda dess uppförande. Artikeln har till öfverskrift: "Något om Proserpina" och innehåller upplysningar "till deras underrättelse, hvilka tro att Proserpina är ett alldeles förgripeligt ämne". Denna enakts opera tyckes ha blifvit undanskjuten af tillredelserna till den stora lyriska fem-akts tragedi, med hvars musik KRAUS vid samma tid redan var sysselsatt. "Jag får — skrifver han d. 26 augusti 1781 — den hedern att sätta musiken till den nya pjes, hvarmed det nya operahuset skall invigas. Jag har nu händerna fulla af tillredelserna dertill. Styckets titel är "Eneas i Karthago". Hela ämnets gång, episodernas behandling, allt är af konungen sjelf: endast versifikationen är af en poet, densamme, som författade min förra opera". Ett halft år sednare skrifver han: "Den oväntade händelsen, att vår första aktris bortrymt tillika med sin man, har orsakat mig en missräkning. I den opera, hvarmed det nya teaterhuset skulle invigas, hade

efter sju års arbete, var fullbordad. Oväntade hinder, bland hvilka det förnämsta var, att den skådespelerska, som inöfvat Didos role, rymt ur landet, gjorde likväl denna plan om intet. Invigningen skedde i stället med operan "Cora och Alonzo", till hvilken ADLERBETH författat texten och NAUMANN musiken. "Dido och Eneas" kom aldrig att uppföras förrän både KRAUS, KELLGREN och GUSTAF III redan länge hvilat i sina grafvar. Denna pjes uppfördes första gången 1799, som galaspektakel i anledning af kronprinsen GUSTAFS födelse.

Äfven den lyriska dramen "Drottning Kristina", med musik af MÜLLER, var efter konungens utkast författad af KELLGREN, i hvars magt det ej stod att ändra åtskilliga felaktigheter, hvilka icke hade undgått konungens egna ögon. Bland dem faller genast i dagen den oformliga skilnaden i vidd mellan de tvenne första och de begge sednare akterna. Stycket var från början ämnadt att gifvas blott inom hofkretsen, och de spelandes ringa antal var deraf betingadt. Det uppfördes dock sedermera af dramatiska teaterns artister. Inom hofvet gafs det första gången på Gripsholms slott, i början af januari 1785. Juldagen förut hade KELLGREN, åtföljd af sin vän CLEWBERG, infunnit sig i Mariefred, der de hade

hon första rolen. Med hennes flykt blef min förhoppning tillintetgjord". (Se "Biografi af Kraus med bilagor af femtio bref från honom", Stockh. 1833. Angående fru MÜLLERS och hennes mans rymning ur riket och deras återkomst ett år efteråt, se F. A. DAHLGRENS förut anförda arbete, sid. 436 och följ.)

sitt nattqvarter, under det att dagarne tillbragtes på slottet. Der hvimlade af folk. Han yttrar härom i ett bref: "Första afton gåfvo vi audiens åt aktörer, dansörer, målare, snickare, fan och hans mor, som kommo med klagomål och sqvaller". Utom konungen och prins CARL, voro äfven ARMFELT, ROSENSTEIN och SCHRÖDERHEIM närvarande vid styckets inöfning. KELLGREN tillägger i samma bref: "Zöge är den ende, som spelar väl, de andra knappt drägligt. – Jag saknar ej komplimenter från dem, som förstå och icke förstå; men intet ord har ännu hörts hvarken om presenten till CLEWBERG eller papper för mig" *. Detta väntade papper tillställdes honom snart. Det var fullmagten att vara konungens handsekreterare, daterad den 7 januari 1785, samma dag som "Drottning Kristina" gifvits första gången.

Det dröjde icke mer än ett år, innan å den nya praktfulla skådebanan kunde uppföras den stora lyriska nationaldram, som ännu närmare sammanflätat KELLGRENS namn med GUSTAF III:s. Ett fosterländskt ämne af sådan klang som "Gustaf Vasa", valdt och förarbetadt af hans snillrike efterträdare på tronen, af KELLGREN utfördt i den förträffligaste diktion och en ofta hänförande lyrik, i musik satt af en tondiktare sådan som NAUMANN, med dekorationer af DESPRÈS, med

---

* "Bref af J. H. KELLGREN till P. G. RUDBECK", införda i *Handlingar ur Brinkmanska archivet* I. 262 och följ. Bland andra skildringar af KELLGRENS och CLEWBERGS hoflif på Gripsholm förekommer der äfven, hurusom de, på en viss tid alla förmiddagar, i konversations-rummet ställa sina ur efter konungens, "som alla dagar går olika".

ballett af GALLODIER, och med hufvudrolerna gifna af så utmärkta artister som KARSTEN, fru MÜLLER, STENBORG och DE BROEN, — allt bidrog att till hänryckning stegra det allmänna bifall, hvarmed detta storartade svenska sångspel då på scenen emottogs, manande fram ur det förflutnas grifter

"ädla skuggor, vördade fäder,
Sverges hjeltar och riddersmän".

Då texten till detta skådespel, sådan den återfinnes i GUSTAF III:s och i KELLGRENS samlade skrifter, äger en slående likhet, har man i vår tid hört den anmärkningen göras, att skalden här blott skulle hafva behöft sätta konungens prosa på rim. Men det är i sjelfva verket skaldens rim som här undergått förvandling till prosa. Då nemligen, vid utgifvandet af konungens skrifter, man, oaktadt allt sökande, icke var i stånd att återfinna hans prosaiska utkast till "Gustaf Vasa", och minst detta stycke borde i samlingen saknas, vidtog man den betänkliga utvägen att, med några förkortningar, vers för vers upplösa till prosa KELLGRENS poetiska text. Först när de Gustavianska papperen 1842 öppnades, återfunnos tvenne konungens egenhändiga utkast till detta hans älsklingsverk, begge helt olika med hvad i tryck då redan förelåg. GEIJER, som var den förste att anställa jemförelsen, yttrar derom: "I utförandet är *Gustaf Vasa* ett verk af KELLGREN — och gjordt af en mästares hand. Situationerna och hufvudtankarne äro konungens, men skalden har så tillegnat sig innehållet, att man kan kalla behandlingen sjelfständig".

En ny dramatisk triumf firade KELLGREN ett par år sednare genom sin omgestaltning till lyrisk dram af konungens vackra talpjes: "Gustaf Adolf och Ebba Brahe". Det var denna gång VOGLER, som lemnade musiken. I detta stycke fann skalden, som vi veta, anledning att hemta flera motiver från våra gamla, länge förbisedda folkvisor och att, förnämligast i andra akten, på ett anslående sätt framhålla idylliska och naiva elementer ur det svenska allmogelifvet.

Konungens och skaldens dramatiska samarbeten inskränktes till en tid af några få år. Glanspunkten inföll 1786. Det var då som, den 19 januari, "Gustaf Vasa" första gången uppfördes på den scen, der denna opera sedan återgifvits mer än etthundrasextio gånger; och det var midt under jublet af dess första framgångar som konungen den 20 mars samma år stiftade Svenska Akademien och i den såsom sjelfskrifven ledamot upptog sin vittre medarbetare, som, enligt hans egna uttryck, "med all skaldekonstens styrka upplifvat GUSTAF VASAS patriotiska själ och låtit svenska folket ännu en gång med lifligaste glädje hylla den hjelten, som för mer än tvåhundrade år sedan frälst våra förfäder från verdsligt och andeligt tvång" *.

Så står icke blott vår satirdikt och vår lyrik, men på samma gång äfven vår dramatik i evärdliga förbindelser hos samme man, som, i

* KELLGRENS sista arbete för scenen var en förtjenstfull bearbetning af VOLTAIRES sorgespel "Olympie", första gången uppförd d. 7 januari 1792.

egenskap af publicist, dagligen gaf mönster af den vackraste prosa och, mer än någon på sin tid, kraftigt verkade, icke blott för odlandet af allmänhetens smak i vittra ämnen, men för väckandet och utbredandet af en allmän medborgerlig anda;

"Ty hvad är lyrisk klang på silfvervågor
Och evig blomdoft uti blånad luft?
Den ädle skalden har ock andra frågor,
Och skönhet vill han, men jemväl förnuft.
När Kellgrens snille slog de stora slagen,
De blixtrande, för sanning, rätt och vett,
I skämt och allvar, hur det flög för dagen
Kring land och rike, och en hvar betagen
Sprang upp och undrade, att han ej förr det sett".

I Kellgrens publicistiska verksamhet låg, som i hans poesi, uppslaget till en ny tid, och han kan, i ordets bästa mening, sägas hafva varit Sverges förste litteratör. Också har Atterbom, kämpande mellan sin förtjusning öfver skalden och sitt misslynne öfver dennes underskattande af Svedenborg och Thorild, slutligen måst erkänna: "Han är och blir en af de vackraste karakterer någon vitterhets tideböcker mägta att uppvisa". Sällsynt är att af en så rik lyrisk stämning vara hänvisad åt sitt inre och likväl så fritt och uteslutande lefva i och för det allmänna. Få skalder ha med en så brinnande ifver som Kellgren omfattat mensklighetens stora frågor. Det ljus, hvarmed han belyste dem, utstrålade från hans klara hufvud, men ur hans lågande hjerta kom den eld, hvaraf han ända till sin yttersta stund lifvades för allt, som stod i beröring med menniskans högsta och heligaste intressen. Hos

honom var medborgsmannen jemnhög med skalden, och i hans krans af lager virar eken sina löf. Bättre än någon minnesteckning måla honom här i rikaste färgglöd hans egna träffande ord, funna efter hans död i en af hans handskrifter: "Denna djupa känsla af sant och rätt, godt och ädelt, som gör, att vi anse oss för lycklige eller olycklige, upphöjde eller förnedrade, af allt hvad som främjar eller sårar deras ära; att vi, liksom flyttade ur oss sjelfva, ur vår personlighets krets, röras, andas och hafva vår varelse i det allmänna lifvet, den allmänna ordningen, samhällets och verldens, — rättvisan, dygden, förnuftet, smaken; att vi älske som föräldrar, som vänner och välgörare alla stora män, som upplyst och förädlat vårt slägte; att vi deremot hate som personliga fiender allt villans och lastens anhang; att vi sjelfve utan möda uppoffre lugnet, hvilan och nöjet, icke känne någon fruktan, icke se någon fara, då lagens vård, religionens helgd, samhällets väl och regentens ära kalla oss till strids mot dårskaper och sjelfsvåld: — denna djupa sjelfförnöjande, sjelffrätande känsla, om hon ej är snillet, är hon fröet dertill. Unge författare! Vill du veta, om din kallelse är sann eller ej: lägg handen på ditt hjerta! Hvad intryck känner det af de ting, som omgifva dig? Sanning, dygd, rättvisa, fädernesland, menskliget: säg, kan du nämna dessa heliga namn utan rörelse i ditt blod, utan skakning i dina fibrer? Ser du blott med ett åtlöje dina likars dårskap? med förakt deras laster? med ömkan deras olyckor? Den håg du

känner att utmärka dig af talanger, hvad har den till föremål? Månn' en titel, en prydnad, ett anseende öfver hopen, en beqvämligare lefnad? månn' hofgunst och sällskapslof? Söker du blott att, af ingen oroad och oroande ingen, gå (som man säger) din verld igenom och låta verlden ha sin gång?... Då, yngling! tro mig: det är icke dig, som snillet kallar att tala till folket. Försök ej att höja dig öfver medelmåttans krets! Blif täck, oförvitelig, en man af god ton! Ditt namn, om det lefver, skall dö med dig. – Om åter, vid åsyn af allt som rubbar den allmänna ordningen, af allt som kränker förnuft och dygd; om, vid blotta åsynen eller ryktet häraf, du känner ditt blod tändas, ditt hjerta klappa, din andedrägt förkortas, tårarne brista ur dina ögon, tankarne hoptals genomstörta din själ; och du glömmer så dig sjelf, och du är icke mera dig, men den dygdige som lider, men den upplyste som förföljes, medborgaren, filosofen, menniskan... Då, ädle! igenkänn snillets gudomliga röst; då sök ej förgäfves att qväfva en eld, som, lik åskans, ej skall slockna förr än han förtärt dig; då följ ditt öde: blif stor – och olycklig!"

Mycket var hos Kellgren förenadt. Jemte den ovanligt klara och skarpa blicken, styrka i tanken, djup i känslan, värme i öfvertygelsen, fasthet i viljan, orubblighet i föresatser, uthållighet i arbete, och – kronan på allt detta – en fantasi, som älskade att leka, som förmådde att skapa, som var redo att flyga, men som hade tyglar på samma gång som vingar och styrde

sig midt i flygten. Några af de drag ROSENSTEIN bevarat af sin väns bild må här återkallas: "Qvick, eldig, känslofull, lättrörd, häftig, otålig, böjd för nöjet, förenade han med dessa egenskaper andra, som synas motstridiga: stadga, allvar, ihärdighet, manlighet, sinnesstyrka. Ytan var rörlig, botten fast. -- Han ombytte ton, ändrade de meningar han orätt kunnat hysa, blygdes icke att erkänna misstag; men uppoffrade för inga bevekelser grundsatser, dem han med en sann öfvertygelse fattat. Allt hvad han började fortsatte han med drift och fullbordade med besked. Han älskade sitt fädernesland, men dömde alla nationer med opartiskhet och sträckte sin kärlek till hela menniskoslägtet. Förtryck och orättvisa, på hvad vrå af jordklotet de funnos, sårade hans hjerta och satte honom i den största ifver. Vackra gerningar, stora och ädelmodiga företag, en gladare utsigt för menskligheten, rörde honom ända till tårar. Af allt älskade han högst sanningen, den han sade och skref med frimodighet. För det han trodde vara rätt fruktade han aldrig att göra sig ovänner". Och vi kunne tillägga: han ägde sådana och – många. En och annan af dem har förföljt honom ännu på hans döda mull *.

* Så lästes, året efter hans död, i n:o XXXI af den i Leipzig utkommande *Allgemeiner litterarischer Anzeiger* en nidskrift mot hans minne, under titel: *Johann Heinrich Kellgrens Leben und Charakter (Aus einer schwedischen Handschrift)*. Den är skrifven af hatet med lögnens penna. Han skildras der som en gallsjuk despot, trolös och nedrig på alla möjliga sätt. Bland annat försäkras

Samma mejsel, som skänkt oss GUSTAF III:s bildstod, har åt efterverlden bevarat de ädla dragen af hans främste skald. Dennes utseende bar under de sednare åren vittne om kroppens stigande sjuklighet, men behöll på samma gång ett återsken af själens fullt bevarade helsa. Hans tynade anlete föreföll ännu ungt; han var lutad och blek,

— — *"men det syntes på honom,*
Att han fordom var skön. Förunderligt glänste hans ögon,
Pannan hvälfde sig högt, och löjen lekte kring munnen" *.

Äfven bilden af hans inre menniska står nu för oss fullt åskådlig, icke blott genom andras skil-

---

der: *"Ihn werden bedauern — die Wüstlinge; beweinen — die leichtsinnigen Damen"*. Författaren har ansetts vara samme C. F. NORDENSKIÖLD, som var en af de verksammaste ledamöterne i det af KELLGREN förföljda "Exegetiska och filantropiska sällskapet". Han lefde sedan 1793 i Hamburg såsom svensk kommissions-sekreterare vid den nedersachsiska kretsen.

* Den å föregående sida omnämnda smädeskriften är högst obelåten med den Sergelska afbildningen och söker att äfven i yttre mått utmåla KELLGREN så ful som möjligt. Hans inneboende afund påstås hafva haft sitt uttryck icke blott i de gemena ögonen, men i den svartgula ansigtsfärgen, den spetsiga näsan och de åt begge sidor nerdragna läpparna, *"wie man es bei Unglücklichen oder Bösewichtern findet"*. Men, oberäknadt alla lögnhistorier från hans fienders sida, har om honom en hop lösa sägner varit i svang och tillvunnit sig för stor tillit. Så har man t. ex. satt hans växande kärlek för Danmarks litteratur i nära sammanhang med en resa, som han skulle hafva gjort öfver sundet. Denna resa har aldrig ägt rum. HAMMARSKÖLDS uppgift derom, 1819, genast motsagd af LENNGREN och andra då ännu lefvande umgängesvänner till KELLGREN, vederlades samma år i n:o 236 af *Allmänna Journalen*. Det oaktadt har dock skaldens Köpenhamnska resa och intrycken deraf ännu i vår tid lemnat stoff för utläggningar.

dringar, men genom den trogna teckning hans egna skrifter gifva af honom. Det är långt lättare att göra hans bekantskap der, än det förr var att göra den i lifvet, då hans väsen, mer slutet än öppet, vanligen först i kretsen af hans förtroligaste vänner upphörde att vara förbehållsamt. Endast dem tillhörde hans glada skämt, hans lifliga meddelsamhet, och inalles den älskvärda och intagande sidan af hans personlighet. Också — yttrar Stenhammar — "har ingen af hans närmaste vänner älskat honom måttligen". Undfallenhet, tålamod och fördragsamhet hörde icke till hans hufvuddygder, ty, lika ädel som hans karakter var alltigenom, lika retligt visade sig hans lynne. Han har sjelf gifvit oss förklaringen i dessa ord: "Känna hastigt och känna djupt, se der hela grunden till skaldens, talarens, konstnärens snille. Undra derföre ej, om *de* lättare såras än vanliga menniskor. Det knappnålsstygn, som genomborrar fjäriln, hinner ej fram genom björnens hud". "Och — tillägger han på ett annat ställe — det retligaste, Gud skapte, var en auktors fiber. Han lefver, lik spindeln, i hvarje tråd af sin väf". Också var han, ehuru icke sjelf sen till anfall, ömtålig för anfall af andra; men det gällde då alltid strid om idéer, strid för det rätta och sanna. Sin person frågade han då ej efter. Och hur han än räknade köld för vitterheten som ett samhällsbrott, en straffvärd likgiltighet för ett af statens högsta intressen och beifrade den med hetta; likgiltighet för sitt eget skaldskap tog han ganska lugnt, hungrade ej efter berömmet, satte

ej värde på annat bifall än kännares och gjorde sig ingen möda att söka ens detta. En sann pina för honom var att med hyllning, smicker och beundran förföljas af sådana vittra drabanter, som gerna kretsa kring en lysande planet, och det var i utbrottet af sin vedervilja härför som han en gång skref:

> *"Hör opp att fläta in din karborr i min lager,*
> *Att prisa mina vers för styrka och behag!*
> *Vet du hvad billig följd publiken deraf drager?*
> *Jo, att när dig man undantager,*
> *Ej uslare poet i Sverige fins än jag".*

En fransk författare har yttrat: "det är icke med stora bylten man går till odödligheten". KELLGREN följde denna regel, då han åt ordnandet af sina skrifter egnade de sista dagarna af sitt lif. Han förfor dervid med mycken stränghet, uteslöt nästan lika mycket som han bibehöll, och gjorde det uttryckliga förbehåll, att man väl finge taga bort ännu mer, men, under intet villkor, lägga något till. När vi besinne den utvecklingskamp, i hvilken han oupphörligen var stadd, och hans förmåga att som äldre öfverträffa hvad han gjort som yngre, låter det sig ana, hvilken ökad skatt af sköna skapelser han skulle hafva gifvit vår vitterhet i arf, om han icke blifvit bortryckt redan vid sitt fyrtiondetredje år, midt i fullheten af sitt lifs högsommar, midt under det rikaste skedet af sina krafters mognad. Det är ur denna synpunkt som man icke utan skäl sagt, att vi nu i hans efterlemnade skrifter icke äge mer än halfva KELLGREN.

Rörande är den teckning, han i ett bref kort före sin död gifvit af sig sjelf. Till en af sina förtrognaste vänner skrifver han: "Det var en liten man i vår litterära verld. Hans talanger voro små. Han hade kanhända icke hvad man kallar snille. Hans flesta skrifter hade liten vidd och vigt. Men han hade *en* egenskap, kanske i högre grad än någon af sina medbröder: det var ett nit, en värma för svenska vitterhetens förkofran och heder, som följde honom beständigt genom ett plågsamt lif och som ännu var hans sista passion i den stund han skref dessa rader".

Gustaf III:s död blef för Kellgren i mer än ett afseende en solnedgång. Glädjen hade slocknat och hans helsa var nu så bruten, att han sällan eller aldrig kunde lemna sina rum. För sitt trägna dagliga arbete räckte han dock ännu alltid till: musik mildrade någon gång hans plågor. Så framskredo de sista tre åren. Han hade från sina fönster * utsigt öfver Jakobs kyrkogård och lät vid dess vestra mur utse en hviloplats för sitt stoft. Det dröjde ej länge, innan den togs i besittning. Året 1795 hade ingått. I februari dog Bellman; i mars upphäfdes, genom en ljungeld af Reuterholms åskdigra vrede, Svenska Akademien; på den tjugonde dagen i april slöt Kellgren sina ögon. Lugn och frimodig skildes han från jorden. "Det kostar på att dö ifrån er" voro hans sista ord till en af de vänner, som närmast omgåfvo honom. Tolf af dem läto öf-

* Hans bostad var i det s. k. mindre Gahuska huset vid stora Trädgårdsgatan, nu n:o 14.

ver honom slå en minnespenning med inskrift: "åt skalden, tänkaren, medborgaren, vännen" *. Denna utdelades vid hans jordafärd, som med stilla högtidlighet ägde rum på Jakobs kyrkogård. Klockringning hade han undanbedt sig med de orden: "denna musik har aldrig roat mig sjelf; jag vill ej dermed plåga andra". Mer än en af de närvarande har beskrifvit den allmänna sorgen vid denna akt, den majestätiska tystnaden och särskildt det rörande ögónblick, då den gamle vördnadsvärde Gyllenborg, ur stånd att beherrska sin känsla och längtande att ännu en gång omfamna den han hållit så kär, kastade sig med utbredda armar öfver likkistan. Och när nu denna, med sin friska lagerkrans på locket, sänktes allt djupare och djupare ner till den moderliga jordens sista trogna famntag, då glänste tårar i allas ögon, och genom vännernas krets, genom åskådarnes leder, snart genom hela Svea land, gick en enda djup suck: "KELLGREN är borta". Och ännu långt efteråt, då ingen lyra mer sjöng som hans, och intet skratt mer klingade som hans, och ingen röst höjdes att *så* föra sanningens talan, ingen arm att *så* mota förtrycket, skingra villorna, krossa fördomarna; men dårskapen nu åter kommit lös, och vidskepelsen predikade på torgen och inom sjelfva konungaborgen tände nya rökverk på nattliga altar, då hördes åter från bröst till bröst samma dofva suck:

* Framsidan visade hans bröstbild, efter Sergels byst, omskrifven af hans namn. Å frånsidan lästes: *Poetæ, Philosopho, Civi, Amico lugentes Amici. MDCCXCV.*

"KELLGREN är borta". Och åratal derefter, då, halsstarrig i sina beslut, stel och oåtkomlig i sin purpur, han, som tagit i arf en krona, utan att hafva ärft ett hufvud att sätta den på, gaf befallning att rifva templet, af hans fader uppbygdt åt de fosterländska sånggudinnorna, ännu då hördes, genom den allmänna modlösheten, från alla hörn af landet en djup suck: "KELLGREN är borta". Men när ändtligen en ny dag hade uppgått för den yrvakna friheten, och nu svenska parnassen var nära att tagas med storm af en hand full svärmande gossar, äfven då var det mer än en, som, betänksamt skakande sitt hufvud öfver dagens feberdrömmar, såg sig om efter en räddande hand och med saknad utbrast:

"Kellgren ha vi ej mer, ej nu, då bäst han behöfdes".

Och kasta vi ännu en blick tillbaka på detta lif, som ej hade annan uppgift än att verka nyttigt, att tänka stort, att känna djupt, att dikta skönt, hur föga af det solsken, som verlden kallar lycka, hade fallit på dess ensliga väg! Ingen maka hade förljufvat hans dagar. Ingen plats i statens tjenst blef genom hans bortgång ledig. Inga egodelar hade han samlat. Intet yttre äretecken hade hittat väg till hans bröst. Hvad *var* han då, att så älskas och fruktas, att så sörjas och beundras? Hvad *ägde* han, att kunna efterlemna ett minne så rikt och ett namn så ärofullt?

Hvad var, hvad ägde denne man, som hvilar
I Jakobs kyrkogård, vid murens rand?

Hvad embete förvaltat har hans hand?
Han bar väl stjernor och han bar väl band?
Nej, några strängar blott och några pilar.

Han snillets pregel bar uppå sitt änne,
Han tusen himlar i sitt inre bar;
Och frågar du ånyo hvad han var
Och hvad han ägde, o så hör hans svar:
"Min lyra var mitt allt, jag allt i henne" *.

Ur henne hördes förr så sköna toner,
Så spelande af eld och lif och skämt,
Att den, som hört dem, hörde dem alltjemt;
Ja, några hade visst en engel stämt
Och sväfvat ner med dem från ljusets troner.

Han sjöng, hvarhelst han ljuset såg i fara. —
Mot svärmarns dimmor, fanatismens bål,
Mot dårens skryt och barbariets skrål,
Mot hvarje spöke, som ej dagen tål,
Det svenska vettet ville han försvara.

Blott han sitt öga vid en dårskap fäste,
På lätta fötter hon till flygten tog;
Och var den stränga blicken icke nog,
Ja, det var då han sina strängar slog
Och det var då han sina pilar hvässte.

För lösa hugskott ville han betrygga
Hvad store fäder uti arf oss gett;
Ty äkta mannatro och mannavett

* Kellgrens sigill bar en lyra med den Horatianska omskriften: *Omnis in hoc sum.*

De skulle begge smälta hop till ett,
De i sitt Manhem skulle bo och bygga.

Väl sjöng han någon gång vid hofvets fester,
Det glada hofvets i kung Gustafs dar,
Der rosenskimmer låg på lifvet qvar,
Der allt af börd och skönhet samladt var,
Men snillet dock satt främst bland högtidsgäster.

Dock blefvo hofvets bojor honom tunga
Och åt dess glitter han sarkastiskt log;
Ty fri och lätt, som fogeln i sin skog,
Så sjöng han helst, *så* sjöng han tills han dog,
Så hörs han ännu efter döden sjunga.

Ty ingen tid hans *Löjen* skall förglömma,
Och *Nya Skapelsen* – hvem mins ej den?
Der blommar ju vårt första Eden än,
Slår upp sin port och vinkar oss igen
Att paradisiskt älska, le och drömma.

Hur tinnarne på detta tempel skina,
Som, vigdt åt konsten, der vid torget står!
Det svenska dramat firar der sin vår,
När *Gustaf Vasa* öfver scenen går,
Af *Gustaf Adolf* åtföljd och *Kristina.*

Men se, hvad scenförändring i minuten!
Hvad bådar denna trängsel, detta larm?
Der smyger brottet vid försåtets arm,
Der sipprar blodet ur en ädel barm,
Der bärs från scenen bort en konung skjuten.

Så, offrad på sitt eget altar, lyktat
Han har som tragedi sitt sagospel.
Af lof, som tadel, har det fått sin del;
Men vill man söka opp den sagans fel,
Ett stort blir alltid – att hon från oss flyktat.

En droppe, samlad till det vida hafvet,
Nu Kellgrens tid är längese'n förbi;
Och Gustafs hof, med Gracerna deri,
Med sina fester, all sin poesi,
Det, äfven det, är längese'n begrafvet.

Och nya magter nya välden styra,
Och nya dagar nya timmar slå,
Och allt, som kommer, lika fort skall gå;
Men glänsa på vår äras sjernhvalf må
Än hvarje afton Kellgrens gyllne lyra.

TILLÄGG.

Den, sid. 4 åberopade, handskrifna matrikeln öfver Vestgöta nation i Upsala är den, som tillhört framl. domprosten d:r A. E. Knös. En annan, den s. k. Kolmodinska, upplyser, att Kellgrens fader varit född 1699, blifvit anställd 1737 som pastor i Finland * och måst för Ryssarne fly under kriget, hvarvid hans första hustru omkommit. — Hans andra hustru, Kristina Elisabet Aminoff (skaldens moder), hade förut varit gift med en öfverfyrverkare Kristian Didrik Frisenheim, som blef af en styckekula tvärt afskjuten i slaget vid Willmanstrand 1741. Hon hade från sitt första gifte en dotter Anna Elisabet Frisenheim, som, i sitt äktenskap med kyrkoherden Lengblom i Floby, var moder till den notarien Lengblom, åt hvilken Kellgren testamenterade sina skrifter och som således icke var, såsom det uppgifvits, hans rätte systerson.

* Pastoratet var Mörslom i Nyland.

III.

ERIK JOHAN STAGNELIUS.

Denna minneseteckning upplästes på Svenska Akademiens högtidsdag 1871.

Rik på sång var i Sverge det nittonde seklets morgon. Ännu hördes länge och gerna mer än en af de skalder, som sjungit i det förras solnedgång. Oxenstjerna och Leopold hade ej ännu tystnat. Franzéns klara toner kommo, som förr, med östanvinden flygande öfver hafvet, och länge dröjde det ej, innan han sjelf kom efter. Fru Lenngrens lekande satir fortfor att helsas med förtjusning: Valerii glada visor möttes ofta med stormande bifall. Många hjertan hade Choræus vunnit med sin enkla lyra, och ännu flera stämdes till helig väntan af de första löpningarna på den Wallinska harpan. Men nu hördes med ens nya, friska, kraftiga stämmor. Ur Vermlands skogar hade Tegnér och Geijer trädt ut åt skilda håll, men det bästa af skog och berg och elf hade de tagit med sig till Skånes och Uplands slättbygder. Snart möttes från dessa slätter en manlig vexelsång, väldig och stark som forsens brusande fall, eller glödande och klar som jernet, när det rinner ur sin smälta. "Landtvärnssången" sprang fram ur den enes bröst, "Vikingen" sam ut från den andres läppar, och då "Manhem" klingade från Upsala, svarade i Lund "Svea". Samtidigt hördes

en grånad nordmannaverlds mägtiga kämpatoner brusa fram ur LINGS strängaspel, medan på ett annat håll folkvisan vaknade till lif och natursången dykade opp vid Neckens nattliga spel "djupt i hafvet". Så skickade sig Svenska sången i seklets morgonrodnad. Men med den stigande solen steg äfven han högre och högre. Gällast, om också icke mest harmoniskt, lät han sig förnimma från de unga röster, som i jublande kör samlat sig kring den vitterhetens *Fågel blå*, som de sjelfva utropat för nordens näktergal. De gjorde anspråk på upptäckten af en förbättrad tonskala, de fordrade patent på uppfinningen af en ny diktkonst. Ty nu dugde icke mer den gamla sången: man bjöd på en splitter ny, som dock starkt misstänktes att vara insmugglad utifrån. Skönheter ägde äfven denna sång, när han fritt utströmmade från en så rik poetisk källåder som ATTERBOMS; men när den tungt arbetade sig fram ur hans anhängares magra ingifvelse, var den ofta till innehållet saftlös, till formen konstlad och förskrufvad: den var, framför allt, icke Svensk. Ur inhemska grundtoner framqvälde deremot den Götiska, och det blef också den, som, förmedlande den gamla och den nya, snart i Frithiofs saga firade sin triumf.

Hvad i öfrigt må sägas om denna sångstrid med alla dess öfverilningar och förlöpningar, det var i den eld och lif och entusiasm. Efter en sömnig stiltje blåste med ens en frisk morgonvind genom alla grenar af vår litteratur. Poesien

var icke då, som nu, trängd i skuggan af andra magtpåliggande föremål; hon var en lifsfråga för dagen, en national-angelägenhet, som af tusen lyssnande öron och tusen klappande hjertan följdes med den lifligaste uppmärksamhet. Hon var, hvad Frithiofs-skalden en gång kallade henne, "nationens solvisare, som betecknar hvad dess dag lider". Men på en tid, då så många stora snillen redan uppnått eller voro nära att uppnå sin middagshöjd, och då sådana skaldenamn som FRANZÉNS och WALLINS, som TEGNÉRS och GEIJERS, som LINGS och ATTERBOMS, genljödo genom landet, var det ingen lätt sak för en obemärkt yngre sångare att göra sig hörd och vinna erkännande, utan att, som GRAFSTRÖM och NICANDER, i början sluta sig till det mer högröstade partiet, dit de genom färgen af sin romantik och måttet af sin formfulländning egentligen icke hörde, eller, som VITALIS, höja upprorsfanan mot detsamma och, genom utfall med satirens spjut, göra sig känd på samma gång som fruktad. Minst lätt var det för en så blyg, men tillika så sjelfständig, skald som den, hvars minne Svenska Akademien i dag återlifvar. Utan att närma sig till någotdera af de stridande partierna, gick han ensam sin bana, lydde blott sin inre kallelse, och sjöng, nästan utan allt behof af att höras. Han var fullt medveten af sitt snille, men han gjorde ej något buller deraf. Man visste knappt af, att han fans, men när han var borta — borta redan vid tjugunio års ålder —, då häpnade man öfver, att ett sådant snille funnits, och förundrade sig

öfver, att man ej vetat af det förr. Till ära och lycka kände sig STAGNELIUS icke född, – han var ju ej född ens till helsa och glädje; – men han var född till hvad han blef, född till hvad så många sträfvat att blifva, utan att kunna blifva det: han var född till skald.

Öland var hans födelseort. Samma ö hade sett hans fader födas, och redan hans farfars far hade der innehaft prestegäll. Man finner i Kalmar stifts årsböcker kyrkoherdar STAGNELIUS i tre led, alla med förnamnet Magnus. De första två efterlemnade många barn: den ene tolf, den andre tretton. Stamfadern hette MÅNS EHRENGISLESON. Han hade varit page, eller, som det på den tiden hette, lifknekt hos drottning KRISTINA, hade gift sig med en adlig fröken GYLLENCACHETT, och dött som länsman på Öland. En son af dem, Magnus, blef, efter föräldrarnes död, hållen i skola af sin morbror, PER GYLLENCACHETT på Möckelhult vid Vimmerby, och antog då namnet STAGNELIUS. Prestvigd, utan att hafva besökt något universitet, blef han sedermera regementsprest och slutligen kyrkoherde i Mortorp. Denne var skaldens farfars far. Det heter om honom, att "han var en allvarsam man, af skäligen goda studier, vackra predikogåfvor och en basunstämma i deklamation, men kunde icke det ringaste sjunga". Några vittra anor upptäcker man hvarken hos honom eller hos hans son Magnus, vår skalds farfar, som vid hög ålder dog som kyrkoherde i Högby. Men denne hade en yngre broder, hos hvilken de icke alldeles saknas. Han hade författat både

lustspel * och åtskilliga satiriska qväden, någon gång så betänkliga, att de föranledde fiskalisk aktion. Denne JOHAN STAGNELL — ty den Latinska ändelsen af sitt slägtnamn hade han kastat bort — var lektor i Kalmar och som lärare utmärkt för både hufvud och kunskaper; men hans ifriga dubbeldyrkan af två så skilda gudamagter som *Eros* och *Eris* gjorde hans lif till en kedja af äfventyr och rättegångar. Hans erotik förde honom som anklagad inför både kämnersrätt och domkapitel, och hans Eris-dyrkan till missämjor och split med hela verlden. Han låg oupphörligt i delo, än med enskilda personer, än med biskop och konsistorium, än med domstolar och andra offentliga myndigheter. Ömsom stämd eller stämmande, dömd eller frikänd, pliktfälld eller suspenderad, slutade han med att, för äreröriga beskyllningar mot en högt ställd person, dömmas till offentlig afbön, tjenstens förlust och ett års fängelse på Kalmar slott, dit han, som af gymnasii-ungdomen gjort sig i hög grad älskad, åtföljdes af densamma i båtar med flygande fanor och klingande spel. Hans hustru, som för hans skull måst skiljas från sin förre man, var en syster till den berömde kameralisten ANDERS AF BOTIN. En hög ålder synes hafva hört till Stagneliska slägten. Denne JOHAN STAGNELL

* En komedi af honom: "Baron Sjelfklok och Fröken Grannlaga", tryckt 1753, blef uppförd på Bollhuset i Stockholm. Han förmodas äfven vara författare till lustspelet: "Jesper Hjernlös eller Den förvända hushållningen", tryckt 1756.

uppnådde, i trots af sitt oroliga lif, nära 84 år; hans broder Magnus, vår skalds farfar, 84 år, och skaldens fader dog vid 83 år. Denne, den tredje STAGNELIUS med förnamnet Magnus, hade till sitt fyrtiondeandra år tjenstgjort vid Upsala universitet, först som docent, sedermera som e. o. adjunkt, och gjort sig känd för stor klassisk lärdom, med förkärlek för Grekiska språket och litteraturen. Återflyttad till sin fäderne-ö, hade han i fem år innehaft Gerdslösa och Bredsätra regala pastorat, beläget på östra kusten af Öland, då hans son ERIK JOHAN der föddes den 14 oktober 1793. Efter samma år erhållen professorstitel, fick han vid riksdagen i Norrköping 1800, den han som stiftsfullmägtig bevistade, värdigheten af teologie doktor, och utnämndes sju år sednare till biskop öfver Kalmar stift. Med sin maka HEDVIG KRISTINA BERGSTEDT, prostdotter från Österåker i Södermanland, hade han sex barn, af hvilka nyssnämnde son var det fjerde i ordningen.

Denne son var redan från späda år ett underligt barn och föreföll att vara ett af naturen vanlottadt. Hufvudet hade en besynnerlig form, kroppen tycktes ej veta af hvarken helsa eller skönhet. Man anade redan nu, att något organiskt fel låg till grund för dess sjuklighet. Hos den uppväxande gossen röjdes dock snart ovanliga anlag. Han tänkte mer än han lekte och var emellanåt försjunken likasom i inre syner. Den enda kroppsrörelse, som roade honom, var att klättra. Sommartiden satt han gerna hela

timmar uppe i något högt träd, så nära skyarne som möjligt. Att få honom ner derifrån var ingen lätt sak. Då, matdags eller sofdags, inga andra tillsägelser verkade, måste en gammal soldat, som vid prestgården gjorde tjenst på en gång som skomakare och trädgårdsmästare, tillkallas; ty denne gubbe, hvars namn var HOLTS, hade på honom den största inflytelse och var länge hans käraste umgänge. Först när HOLTS lade sig ner vid trädets rot och lofvade att tala om en märkvärdig saga, lockades gossen ner ur sitt fogelbo. Vid samma tid hade han redan författat några verser till grafskrift öfver en ekorre, som dött i sin bur. Man förvånades öfver gossens minne och "med mycket liten möda — så berättar fadern — lärde han sig nästan sjelf att läsa i bok". Utan begagnande af något offentligt läroverk, och utan annan undervisning än den han fått af sin far och dennes adjunkt *, ansågs han vid aderton år mogen att sändas till akademien. Härom berättar fadern sjelf: "Hans förnämsta sysselsättning i yngre åren var att genombläddra mitt obetydliga bibliotek. Han var nästan avtodidaktos och ägde, ung, i vissa stycken en lärares kunskaper, och jag kunde ej begripa, hvarifrån han inhemtat dem". — "Vid hans resa till akademien possederade han mera kunskap i Grekiska, Latinska och nordiska mytologien än kanhända mången akademisk lärare". — "Han ägde en nästan förvånande lärdom, hvartill hans starka minne, djupa tänkekraft och stora imaginations-

* PER BRUSENIUS, död 1824 som kyrkoherde i Gräsgård.

förmåga bidrogo. Han fattade lätt äfven de benigaste saker. Dessa egenskaper röjdes från barnåren".

Efter ett kort besök i Lund och der aflagd studentexamen, begaf han sig med en äldre bror till Upsala i början af 1812. Hela hans akademiska bana inskränktes till två år och slutade med kansli-examen. Man vet om hans korta universitetslif, att det var utmärkt för mycken stadga, ovanlig flit och en ännu mer ovanlig tarflighet i lefnadssätt. Han lefde så sparsamt och måttligt, att fadern, som började frukta, att den unge enslingens helsa och lynne kunde lida deraf, en dag med posten sände honom en större sedel med uppmaning att icke skada sig genom att lefva för tarfligt. STAGNELIUS, förundrad öfver sin fars enträgenhet att mer penningar borde gå åt, slog sig nu lös några dagar med vänner och bekanta för att, som han sade, hörsamma sin fars vilja; men, när sedeln tagit slut, återgick han envist till samma lefnadsordning som förut. Huru han af sina landsmän var ansedd, vittnar bäst, att han af Kalmar nation valdes till senior vid tjugu års ålder, "i anseende till hans alltid visade värdiga förhållande", såsom det heter i landskaps-protokollet. En och annan, som ännu lefver, bevarar minnet af STAGNELIUS från hans Upsalatid: hans något skygga och frånstötande, men på samma gång stilla och anspråkslösa väsen, hans åt ena sidan lutande hufvud, med det tunna, ljusa håret, och den blandning af djupsinthet och allvar, af svårmod och sjuklighet, hvaraf

hans utseende redan då bar prägel, under det att ur de dystra ögonen stundom sköt fram en blixtrande stråle, som förrådde inre skatter.

Skald var han redan nu, men han behöll hemligheten för sig sjelf, och pennan var hans ende förtrogne. Först efter hans död upptäckte den säck, hvari han, för vighetens skull vid de täta flyttningarna af sin bostad, plägade förvara sina handskrifter, att han redan som nyblifven student hade, utom en mängd lyriska dikter, författat tvenne episka af ganska stort omfång. I alla dessa dikter är den tekniska färdigheten redan hunnen till sådan höjd, att de ej gerna kunnat sakna en hop föregångare, ur hvilkas aska de uppstått; ty att på eldens altar offra hvad han förut framburit till sånggudinnornas, var, som bekant, hos STAGNELIUS en vana, den han ty värr icke till fullo bortlade ens under sin mognaste period. Ända från gossåren hade hans rörliga fantasi upptagit och omgestaltat allt hvad hans minne lärt och hans tanke fattat. Född och uppfödd på ett i Östersjön simmande landstycke, hade han från sin tidigaste barndom emottagit poetiska naturintryck. Ensligheten, omgifningen af ett vackert, leende landskap, och dagliga anblicken af det öppna hafvet, som nedanför hans fars egor rullade sina vågor eller utbredde sin klara spegel, hade i sjutton år* satt hans själs strängar i har-

* Fadern, utnämnd till biskop 1807, tillträdde embetet 1810 och öfverflyttade först då från Öland till Kalmar.

monisk dallring. Ryckt ur famnen af sin älskade barndoms-ö, sjöng han sedan till hennes minne:

— — — — — — — — — —

Dig, väna Öland, prisar jag
I enslig ro vid lutans slag.
I lönnars skymning stod min vagga
Vid dina kusters silfverfragga.

Ljuft klingar skogens näktergal
I dina ekar sina qval,
Och mägtigt susa skaldedrömmar
I dina björkar, dina strömmar.

Här silfverlammen vid en å
I purpurfärgad väpling gå,
Och der, med svalkan i sitt sköte,
En mörkgrön skog gör ögat möte.

På fälten elfvor gå i dans,
Och Necken med sin gröna krans
Vid aftonstjernans tysta lågor
Sin harpa slår i bäckens vågor.

Ur ättehögens mörka famn
Sig reser mången stålklädd hamn,
Och kullarne af drakeld glimma
I nattens hemskefulla timma.

I skogens sköte vandraren
Hör festens sorl med bäfvan än
Från borgens mossiga ruiner,
Dem nattens måne stumt beskiner". — — —

Dessa sista verser leda särskildt vår uppmärksamhet till de djupa intryck af folksägner och folktro, för hvilka skaldens själ redan från barndomen låg öppen. Förstärkning och på samma gång en bestämdare rigtning erhöllo dessa intryck sedermera, då han i faderns boksamling gjorde bekantskap med de nordiska sagorna. Också är det ur den Sturlesonska Eddan — särskildt ur *Bragarœdur* eller Brages samtal — som han hemtat ämnet till sin episka dikt "Gunlög",

det, så vidt man vet, äldsta barnet af hans sångmö. Att dess födelseår är 1812, låter oss tvifla, att STAGNELIUS då ännu kunnat taga några väckelser från LINGS nordmannaharpa, ty denna lät sig ej offentligt höra förrän just nämnda år. Det var först 1812 som LINGS äldsta Asaqväden, nemligen sorgespelet "Agne" och början af drottqvädet "Gylfe", utkommo från trycket *. Kärlek för vår forntids sagominnen, då redan mornad hos våra grannar vester om sundet, synes här samtidigt hafva vaknat i flera sångarbröst, och icke mindre lifligt i den Öländske bardens än i LINGS, GEIJERS och TEGNÉRS. Hur ymnigt den Stagneliska sångens flod än sedan bredde sig ut öfver olika blomsterfält, hon flöt dock från början ur rent nordiska källor.

Efter att i Stockholm hafva blifvit inskrifven i konungens kansli 1815, tjenstgjorde STAGNELIUS i ecklesiastik-expeditionen, der han 1818 befordrades till kopist och fyra år sednare till kanslist, en befattning, som han blott hade innehaft några månader, då döden öfverraskade honom. Detta är hela hans tjensteförteckning; vidlöftigare är icke hans yttre lifs korta historia. Att han som tjensteman med nit och skicklighet fullgjort sina åligganden, vittna hans befordringar inom verket **, men visserligen tog han ofta

* Första uppslaget till "Gylfe" är dock ett par år äldre och spåras i ett poem, infördt i första häftet af "Lyceum" 1810.

** Derom har man äfven vittnesbörd af flere bland hans dåvarande kamrater. Särskildt ha de framhållit, att han med fördel användes till expeditioners uppsättning och till protokollsföring i konseljen.

poesien med sig till embetsrummet, och man kan ej låta bli att tänka på "Pegasus under oket", när man ser ett fragment af hans sista romantiska skådespel * skrifvet på baksidan af ett utkast till "Kongl. Maj:ts nådiga resolution på åtskilliga biskopars ansökan att befrias från skyldigheten att bevista riksdagen 1823". Af sin chef, dåvarande statssekreteraren NILS VON ROSENSTEIN, omfattades han med en faderlig godhet, nog stor att slå en brygga öfver svalget mellan den gamles och den unges olika meningar i vitterhet och öfrig litteratur **. En förman med sådana egenskaper som ROSENSTEIN kunde ej vara blind för snillet, äfven när det, som här, med yttersta ömtålighet tycktes sky dagsljuset. Ännu mindre kunde han undgå att bemärka det ovanliga mått af lärda och mångsidiga kunskaper, som någon gång lockades fram under förtroligare samtal, och han hade redan gifvit sin gärd af aktning åt tänkaren, innan han ännu visste af skalden. Dennes yttre skick, besynnerliga utseende och tysta, dystra, slutna personlighet väckte bland hans kamrater inom embetsverket mer undran än intresse ***. Främling icke blott

* "Thorsten fiskare".

** Att STAGNELIUS kallade ROSENSTEIN morbror, hade icke, såsom man antagit, sin grund i någon slägtskap. Biskopinnan STAGNELIUS, ett ännu på sin höga ålderdom — hon dog vid 91 år — lifligt och rörligt fruntimmer, var känd af ROSENSTEIN ända från unga år, då hon som sällskapsdame hade vistats i Oxenstjernska huset på Eka. På äldre dagar kallade han henne "fru syster" och ålade sonen att kalla sig morbror.

*** Två af dem tycktes fästa sig vid honom: J. C. ASKELÖF, med hvilken han godt kom öfverens, och C. J. L. ALM-

för den glada verld, hvari de rörde sig, men tillbakadragen från nästan allt menskligt umgänge, lefde han som en ensling, såg ut som en vilsekommen och gick omkring som en skugga. En större uppmärksamhet började fästas vid hans person, då, på andra året af hans vistelse i hufvudstaden, ryktet angaf den unge, folkskygge extra-ordinarien såsom författare till en nyss af trycket anonymt utkommen skaldedikt i tre sånger, benämnd "Wladimir den store". Detta poem väckte visserligen stort uppseende hos några kännare, men tillvann sig för öfrigt ej många läsare, och den enda tidning, som anmälde det, framhöll åtskilliga af dess förtjenster i en ton, som hade den velat uppmuntra nybegynnaren, i stället för att erkänna en hardt nära fulländad konstnär. Föga tillfredsställd af detta kyliga emottagande från allmänhetens sida, ingaf Wladimirs skald följande året till täflan i Svenska Akademien en "Sång till qvinnorna i Norden", som belönades med det mindre priset på högtidsdagen 1818. Då han aldrig mer än denna gång offentligt framträdt som författare — ty utgifningen af hans sednare dikter skedde lika anonymt som af Wladimir —, och då eljest ingen skymt af åtrå efter utmärkelser hos honom står att upptäcka, har man velat anse för sannolikt, att han vid detta tillfälle gifvit efter för ifriga uppmaningar af sin välvillige förman, Akademiens mångårige och högt förtjente sekreterare. Det vissa är, att

QVIST, med hvilken han ofta på sjelfva embetsrummet kom i häftig träta om litterära ämnen.

han sjelf icke var rätt nöjd med denna täflingsskrift, eller, såsom fadern yttrar sig, "icke gouterade den". På sin dåvarande ståndpunkt kunde han i sjelfva verket icke heller göra det, och faderns förmodan, att skalden trott sitt poem förtjent af en högre belöning, kan ej annat än bero på ett misstag. På ett sådant hvilar äfven den först af HAMMARSKÖLD gjorda, och sedan af andra förnyade uppgiften, att Svenska Akademien tillerkänt STAGNELIUS det Lundbladska priset för skaldedikten Wladimir. Akademien bringar sanningen ett offer, då hon måste förneka sig äran af att hafva utdelat denna välförtjenta belöning.

Nu vidtager i skaldens lif ett nära fyraårigt skede, under hvilket hans konstnärskap visserligen i formelt hänseende stiger till sin höjdpunkt, men på samma gång spekulationen gör intrång i hans poesi och, genom sin starka lutning åt mysticism, är nära att göra en del af den sednares alster onjutbar. Det var genom att, under sin sanningsspanande forskning, mer och mer fördjupa sig i Gnosticismens och andra, med den närbeslägtade, lärors dunkla mysterier, som han nu med ur dem hemtade teosofemer började att fylla innehållet af sina lyriskt-didaktiska skapelser. Ur samma lockande, men grumliga källor, på hvilkas botten en smyckad panteism ligger förstucken, upptog han ock en stor massa af namn, bilder, symboler och allegoriska begrepp, åt hvilka han, på ett mer egendomligt än lyckadt sätt, ehuru med ett outtömligt förråd

af fantasi och känsla, sökte att gifva, icke blott en poetisk omklädnad, men, så godt sig göra lät, en mytologisk karakter. Vida mer än den historiska verkligheten hade allt hvad myt heter städse för honom haft en oemotståndlig dragningskraft. Han hade förut mägtigt känt sig dragen ömsom till den fornnordiska, ömsom till den klassiska. Nu kastade han sig med ens i armarne på ett barn af den österländska, under försök att med sin färgrika inbillning omdana till mytiskt hvad som i grunden ofta ej var annat än mystiskt. Så uppstod den samling af till en del tjusande, till en del blott undran väckande diktblomster, dem han, under den bibliska beteckningen "Liljor i Saron", lät utkomma i trenne häften från början af året 1821 till samma tid 1822. I flertalet af dessa teosofiska dikter är den elegiska stämningen utpräglad till hög grad af svårmod, ja, nära nog förtviflan. Icke nog, att der droppar blod ur ett sargadt, ett olyckligt menniskobröst; det är en hel verlds-elegi, som i dem gråter. Men knappt hade man hunnit sätta sig in i det magiska halfdunklet af detta kristligt-orientaliska panorama och vänja ögat vid dimbilderna af Äoner och Demiurgen, eller örat vid de typiska namnen af Anima och Pleroma och Achamath, förrän man, redan innan slutet af sistnämnda år, genom ett af samme författare utgifvet sorgespel, "Bacchanterna eller Fanatismen", med ens fann sig återflyttad till den klassiska mytåldern och till Grekiska mönster. Detta var det sista

arbete, som Stagnelius sjelf utgaf och, utom detta, har han, som vi sett, icke från trycket utgifvit flera än "Wladimir" och "Liljor i Saron". För mer än så är han ej som skald inför efterverlden ansvarig, och icke en gång för detta har han gått i borgen med sitt namn.

Det är sant, författaren var känd, utan att namnsedeln behöfde att brytas, och han hade redan gjort nog för att häfda sin rätt till ett framstående rum bland samtidens skalder. Det är äfven sant, att "Liljor i Saron" hade vidgat hans läsarkrets och att i synnerhet den i samma häften intagna dramatiska dikten "Martyrerna" hade tillvunnit honom flere varma beundrare. Men hans sista lefnadsår stod då redan på tröskeln, och mot hans popularitet som skald låg månget hinder i vägen, icke minst genom hans dikters uteslutande idealistiska rigtning, deras i allmänhet djupt elegiska känsloton och, framför allt, genom den metafysik och gnostiska nomenklatur, som ofta i dem mötte och hvarmed flertalet af läsare hade svårt att komma till rätta. Det var äfven en annan omständighet, som gjorde honom mindre bemärkt. Han öfversågs nemligen af många såsom blott och bart en adept af den nya vitterhetsskolan, dit man i sin fåkunnighet genast var färdig att räkna honom, på grund af att man, vid uppslåendet af hans dikter, mötte grannlåter i mängd, *ambraskålar* och *ambramoln*, *Asiapurpur*, *safirbana* och *smaragdesäf*, *nardusflägtar*, *elfenarmar* och *demant-ok*, *granatehäckar*, *silfverliljor* och *guldhaf*, för att icke tala

om episka epiteter, sådana som *guldkedssmyckade* skaror, *verldsbesällande* natt, *vestanammande* flägtar, *långhänsvallande* vågor, *majdaggbadade* liljor, *tårduggande* blickar, *silfvertonande* läppar, *elfenskimrande* skuldror, *fogelomsväfvad* sjö, *näktergalomspelade* läger, *rimfrostglittrande* skägg, *himlaförvisande* synder och *svåfvelflodomrullade* berg. Hvad var väl mer påtagligt än att en ung författare, i hvars dikter man ertappade sådana uttryck, måste vara en brandröd fosforist och anhängare af det slags vitterhet, som man då på spe kallade *karbunkelpoesien?* Bättre underrättade domare visste väl, att så icke var och att, om än den Stagneliska poesien i yttre later, i några prunkande ordbildningar, i upptagandet af mer inkedjade versformer och i ett visst anlag för metafysiska tankegriller stundom hade ett sken af frändskap med den nya skolans, hon likväl till denna i alla sina inre och väsentliga egenskaper intog en fullkomligt sjelfständig och oberoende ställning, och dessutom i allvar och djup, i sanning och åskådlighet, i romantisk färgglöd och klassisk formskönhet var henne vida öfverlägsen. Men med all den villighet, som nu från flera håll tycktes vakna att göra Stagnelius rättvisa, var dock ännu mycket som bidrog att för den större allmänhetens ögon hålla honom i skuggan eller åtminstone ställa honom i en skef dager. Och i skuggan lefde han sjelf helst. Man såg honom blott på embetsrummet, der han dag för dag infann sig allt mer blek och tärd, men ingen blick följde honom till

de vindskamrar på Söder, der han bodde nästan som resande, tid efter annan brytande opp sitt nomadiska tjäll, när han trodde sig på annat håll finna mer ostördt lugn. Ingen såg hur han der utan uppehör skapade i sin fantasi och brottades med sina smärtor, arbetade med sånggudinnorna och slets af furier, ty hans kroppsliga qval hade nu växt till en förfärande höjd, och det opiat, med hvars ökade satser han sökte att döfva dem, undergräfde i brådskande fart den sköra jordiska hyddan. "Martyrernas" skald, sjelf martyr både till själ och kropp, rusad af poesi, rusad af opium, led och sjöng, men gömde sina qval som han gömde sina sånger, och först när döden lagt sin mull på de förra, sprang en hel skattkammare af de sednare i dagen. Med hvilken öfverraskning upptäckte man icke nu en massa af hittills otryckta och okända dikter, episka af stort omfång, dramatiska likaså, de flesta fullt utförda, andra i betydelsefulla fragment, och dertill psalmer, romanser, idyller, elegier, sonetter och hundradetals andra lyriska stycken, jemte en mängd öfversättningar från äldre och nyare skalder. Detta var arfvet, som han skänkte sitt fädernesland, ett rikt arf, hvarom ingen förut hade någon aning. Och för allt det myckna han så gaf, till glans åt vårt språk, till evig ära för vår litteratur, hvad hade väl detta fädernesland gifvit honom? Några tjenstebefordringar utan lön *, och några qvadratfot jord på Maria kyrkogård.

* Till de egenheter, som, före införandet af departementalstyrelsen 1840, voro rådande i kongl. kansliet, må räknas,

Icke allt hvad vi fått hade han dock velat gifva. Vi kunne sluta dertill af hans egen varsamhet att allmängöra blott några få af sina bästa dikter. Annorlunda förfor den förste utgifvaren af hans samlade skrifter. Med ifver och nit, men utan urskilning, utan urval, utan behörig textgranskning, öfverlemnade han allt åt trycket och deribland åtskilligt, som man kan vara viss om, att den förtörnade skaldens skugga skulle velat rycka honom ur händerna: sjelfbikter af ett lika öppenhjertigt som betänkligt slag, diktmålningar af lättfärdigt innehåll, utförda med sinlighetens bredaste pensel, och, i öfrigt, ögonblickliga alster af en öfverretad stämning, ett passioneradt sinnesrus. Låt vara, att äfven slika stycken, när de nu en gång kommit i vår ego, visa sig för oss af icke ringa intresse både i formelt, i litteraturhistoriskt och i psykologiskt afseende; men de kunna å andra sidan lätt missleda kritiken genom en förvexling mellan författarens moraliska och poetiska personlighet: de hade bättre haft sitt förvaringsrum i handskriftsamlingen på ett bibliotek än i en för hela allmänheten afsedd upplaga, och det skär oss i

---

att i ecklesiastik-expeditionen funnos på STAGNELII tid, sju expeditionssekreterare, under det att lön blott fans för en. De öfrige sex uppburo de båda protokollssekreterarnes, registratorns, de båda kanslisternas och den ene kopistens löner, hvaremot den andra kopistlönen utgick till den i tjensten äldste protokollssekreteraren. Utan lön tjenade följaktligen en protokollssekreterare, registratorn, begge kanslisterna och begge kopisterna. Sådant var förhållandet 1823, då STAGNELIUS blef befordrad till kanslist. Till någon lön kom han således aldrig.

hjertat, att, på detta sätt, nu hela verlden fått rättighet att titta in genom nyckelhålet till skaldens lönkamrar. Efter nära ett halft sekels väntan, ha STAGNELII samlade skrifter först nyligen funnit en lika skicklig som omsorgsfull utgifvare. Han har visserligen hvarken kunnat eller bort numera undanhålla något af de förra upplagornas innehåll, han har tvärtom ökat det med nya tillägg; men han har grupperat det efter konstens fordringar, han har återställt den på många ställen illa misshandlade texten till dess autentiska äkthet, och han har försett arbetet med en på noggranna forskningar byggd lefnadsskildring, som upptager flera enskildheter och drag, hvilkas upprepande i närvarande minnesteckning vore öfverflödigt, då de redan i tryck äro för allmänheten tillgängliga.

Om det i allmänhet tillhör en ädel kritik att med kärlek sätta sig till doms öfver en utmärkt författares efterlemnade skrifter, måste detta ännu mer vara fallet, då författaren icke hunnit mönstra, icke velat erkänna och antagligen sjelf icke kunnat gilla sina samlade verk. Den öfversigt, vi nu gå att taga af de Stagneliska, sker också mer för att glädja oss åt de vackra guldgula axen och de rika vaggande skördarna än för att kritiskt uttröska dem och ängsligt beräkna förhållandet mellan korn och agnar. Vi ställa som motto för denna öfversigt de ännu otryckta Tegnérska orden: ”Det vore en oädel granskning, som helst uppehölle sig vid solfläckarne i snillet och lefde, likasom dykerierna.

endast af skeppsbrott. Den rätta granskningen gläder sig icke som öfver ett fynd, om hon upptäcker, att en smula jordstoft fäst sig på engelns vingar".

Det har redan blifvit sagdt; att, med undantag af några lyriska förstlingar, den episka dikten "Gunlög" eller, såsom den rättare bort heta, "Gunlöd", är det äldsta barnet af STAGNELII sångmö. Då den icke blott derigenom äger intresse, men tillika både i sina skönheter och sina lyten angifver slägtdrag, sedermera lätt igenkänliga hos dess talrika yngre syskon, sakna vi ej skäl att en längre stund dröja vid detta poem af den nittonårige, ehuru det icke är utarbetadt mer än till de första tre sångerna och det mesta af den fjerde, hvaremot af den femte och sjette blott förefinnas afbrutna stycken. Vi bibehålla här namnet *Gunlög*, ovisse om anledningen till det gjorda utbytet af bokstaf*.

Ur detta episka fragment har skalden med i allmänhet säker takt aflägsnat det råa och osmakliga, som vidlåder den ursprungliga sagan, ehuruväl detta ej kunnat ske utan några väsentliga afvikelser från forntexten. Det kostbara skaldemjöd, som den sköna Gunlög af sin fader, den starke Suttung, blifvit satt att i en berggrotta vakta, består, enligt sagans andemening, af vishetens blod, försatt med poesiens honing,

* I fornspråket fins visserligen namnet *Gunlög (= Gunlaug)*, men endast såsom manligt. I "Sigurd Ring" har STAGNELIUS på ett ställe *Gunlöda (= Gunlög)*.

och det icke minst sinnrika af myten ligger deruti, att denna skaldernas eldande dryck bevakas af skönheten, styrkans dotter. Från början är det den urgamle Kvaser, på en gång vis siare och skald, som till detta mjöd fått släppa till sitt blod, och det är med en skildring af honom som vår skald öppnar första sången af sitt poem. Denna början är en målning i så bländande färger, är en musik i så smältande toner, att man väl med undran må fråga, hvarifrån den unge hemlärde nybörjaren lärt sig att *så* måla, att *så* sjunga. Förklaringen får sökas icke blott i de medfödda rika anlagen, men jemväl i dessas lyckliga utdaning genom strängt studium af både antika och moderna skönhetsmönster under den klassiskt bildade faderns ledning. Det bör dock erkännas, att i detta stycke, likasom i flera andra af samma hand, största värdet ligger i diktionen; ty oafsedt, att STAGNELIUS, minst här, visar sig vara i besittning af det episka lugnet med dess ostörda objektivitet och frihet från all retorisk ståt, är sjelfva planen, i och för sig, vacklande och svag, — sannolikt ett af skälen, hvarför skalden sedermera lemnat den outförd.

I den praktfullt beskrifna soluppgången sitter Kvaser, den isgrå skalden, mörk och dyster, vid en ödslig strand, på den molnskyhöga, skogbekrönta klippan. Medan vi betrakta denna stumma, men lefvande tafla, berättar oss poemet Kvasers hela sångarlif och vandrings-öden, och här förefaller det oss, att i teckningen af hans

första sjutton år STAGNELIUS inskjutit en bild af sin egen barndom och första ungdom:

— — — — Honom nornors tropp
Till sången invigt re'n i födslostunden,
Och väna trollmör fostrat honom opp
Vid helga källor i den tysta lunden.
Der flöt hans barndom himlalugn förbi
Som bäckens silfver genom blomsterängar;
Der lärde gossen, lekande och fri,
Att själens toner slå på harpans strängar,
Att mången natt de ljusa andars flock
Med offereldar i sin åsyn mana,
Försvunna år att återkalla och
En slöjad framtids hemligheter ana.
Re'n sjutton somrar der i löfvens hägn
Hans veka hår med purpurrosor sirat,
Och sjutton gånger undan vinterregn
Han dröjda jular ner i grottan firat
Vid brasans skimmer. Bäfvande, men glad,
Ur lundens skugga, från de huldas sida,
Nu Kvaser trädde att kring land och stad
Med sångens allmagt lif och tjusning sprida.

Poemet följer nu Kvaser från Tanaflodens strand till Odin i Asagård och redogör både för hvad han sjöng och för den elektriserande kraften i hans qväden. Men nu öfvergår det med ens först till skildring af Odins uppbrott mot norden och grundläggning der af ett nytt rike, och derefter till beskrifning af den harm, hvarmed Suttung, högt uppe i Jotaland, förnimmer ryktet om Odins inkräktning af Svithiod och rustningar mot hans egna landamären. Första sången slutar nu med Suttungs uppbåd till sina kämpar och desses bråda förberedelser till härnad mot Odin. Men under allt detta sitter i soluppgången Kvaser med isgråa lockar qvar på sin skyhöga klippa vid hafsstranden. Man

tror först, att skalden glömt qvar honom der; men det är icke så. Vi träffa honom åter på samma ställe, ehuru först i tredje sången. Allt hvad nu och tills vidare berättas har i sjelfva verket föregått poemets början.

I andra sången se vi Kvaser i högblå mantel uppträda vid sidan af den unge Brage i gyllne rustning. De komma till Suttungs hof som sändebud från Odin, erbjudande fred och förlikning på det villkor, att Suttung lemnar sin dotter Gunlög till brud åt Odin. Hur än Kvaser med harposlag och sång söker vinna Suttung för detta förslag, afvisas sändebuden med harm och förakt.

I denna sång förekomma tvenne ställen, som särskildt påkalla vår uppmärksamhet. Det ena förråder redan nu, i första begynnelsen af STAGNELII skaldebana, den benägenhet för yppiga målningar af den sinliga kärlekens vällust, som man sedan mer än en gång återfinner i hans följande dikter och som i hans lyriska uppträder med en hög grad af virtuositet. Hvarje vän af hans sångmö kan ej annat än studsa vid denna glömska af den gamla regeln, som bjöd, att man vid sånggudinnornas altar fick offra endast i hvita kläder, och beklaga denna sjuka sida af en fantasi, som i öfrigt visat sig mägtig af så rena skapelser och villig att låta leda sig af gratiens hand. Förvillelsen faller så mycket mer i ögat som hos STAGNELIUS icke, såsom eljest plägar vara fallet, det slippriga halkar fram under öfvergång från ett yrande skämt, utan

visar sig med gravitetisk gång och icke sällan i allvarets högtidliga drägt. Det är som njöte han af att beskrifva njutningen och frossade med dröjande välbehag i skildring af ämnen, dem han i sjelfsvåldig lek framkallar med berådt mod, utan att göra sig samvete af att han härvid icke blott sönderrifver diktens lätta flor, men undanrycker anständighetens slöja. Öfverraskande är att redan nu i hans första episka dikt röja spår af sådan oart, och detta på ett ställe i andra sången, der ämnet alls icke gifver anledning dertill, utan det betänkliga skilderiet förekommer rent af intvingadt *.

I samma sång höras från Kvasers läppar följande profetiska ord:

När mörka skuggor öfver Thule hvila
Och Sveas sorgsen höljer sig i flor,
I sensta åldrar Odin dit skall ila
Ur Gimles salar eller fjerran bygd,
Han's anblick lugna tårarne, som svalla,
Förgätna dygder jubla i hans skygd,
Och guden okänd låta CARL sig kalla.

Denna skaldens artighet mot kronprinsen Carl Johan, hvars brinnande beundrare han visar sig vara äfven i flere af sina lyriska sånger, må här anmärkas af det skäl, att kretsen af de lefvande personligheter, till hvilkas lof Stagnelius strängar sin lyra, är så ytterst inskränkt, likasom tillfällighets-poesien i allmänhet är för honom främmande.

Tredje sången af Gunlögs-qvädet erbjuder flera ställen af hög poetisk skönhet. Efter oför-

* *Saml. Skrifter* I: 136, v. 7—11. Eichhornska uppl. 1868.

rättadt ärende har, på den nattliga återfärden från Suttungs hof, Kvaser, "sångens gråa son", lagt sig till hvila vid Brages sida på den mjuka mossan i en berggrotta. Hans sömn störes af underbara profetiska drömmar. De förebåda i hemska syner hans snara död för våldets hand och, derefter, i leende bilder hans upptagande till gudarne i Valhall. Vaknad, bestiger han i morgongryningen denna skyhöga skogbekrönta bergsklippa vid hafsstranden, der vi sett honom i poemets början, och här vidtager således den berättelsens tråd, som allt hittills varit afbruten genom inskjutna episoder om Kvasers förflutna lif. Det är under vandringen opp till denna klippa, der han, i mörka dödsaningar, för sista gången vill möta den; snart uppgående solen, som han af skalden sålunda skildras:

"Min dag är ute" — så med blödig röst
Den gamle suckar. Kulna morgonvinden
Det gråa skägget flägtar kring hans bröst,
Kring pannan håren. Öfver bleka kinden
Sig tåren smyger. "Ute är min dag!
På svarta vingar dödens timma stundar.
Min röst i menskors glada brödralag
Skall evigt tystna, och i sångens lundar
Min harpa tiga. Godt, jag skådat har
I fridens dalar ljuft mitt lif förrinna.
O må de stunder, ödet mig än spar,
I samma njutning, samma lugn försvinna!
Der stolt i furors evigt gröna skrud
Sig bergets kullar öfver stranden höja,
Der vill jag gamle, gent mot dagens brud,
I stilla tjusning under lofsång dröja.
O häf din rosenkrönta hjessa opp
Från österns bäddar, gyllne morgontimma,
Att än en gång må anden i min kropp
Som lärkan fröjdas i din purpurstrimma!" —

Och här upprepas nu samma praktfulla beskrifning öfver soluppgången, hvarmed poemet blef öppnadt:

Ur nattens djup och oceanens sköt
Gick dagens härold öfver himlaranden,
Och purpurmanteln kring hans länder flöt,
Och morgonlampan flämtade i handen.
Men, vålna'n lik, som står i blodig skrud
På ättehögen fasansfull och tiger,
När, lyst af facklan eller dagens gud,
Med rysning vandrarn öfver heden stiger:
Så mörk och dyster isgrå skalden satt
Vid öde stranden, på den molnskyhöga,
Bekrönta klippan. I hans själ var natt,
Och vemod talte ur hans hemska öga.
Re'n höjde solen öfver österns bryn
Sin ljusa panna, krönt af gyllne lågor,
Och morgonfogeln qvittrade i skyn,
Och oceanen flöt med purpurvågor.
Nu Kvaser hänryckt genom sorgen log,
Och gudaflamman i hans bröst sig rörde.
Med tjusta händer harpans sträng han slog,
Och luftens körer lyssnade och hörde:

"O harpa — sjöng han — genom lifvets land
Mitt trogna sällskap! Kom för sista gången
I mina armar att från grafvens rand
Åt jordens hyddor klinga afskedssången!
Och du, som tågar i din gyllne skrud
Ur österns portar opp mot ljusets flamma,
O verldens drottning, dagens milda brud!
Med bleka läppar skyndar jag att stamma
Åt dig mitt afsked. Ack, i himmelskt rus,
I perlbeströdda blomsterdalars sköte,
Hur ofta satt jag, bidande ditt ljus,
Och harpans lofsång stämde till ditt möte!
Ur rosors skygd, hur mången hänryckt gång,
När du i vester rodnande dig sänkte,
Med näktergalens klingade min sång,
Och gyllne strängen darrade och blänkte
I aftonstrålen. Innan denna qväll
Till andra verldar, som dig gången sakna,
Du nederstiger, re'n i dödens tjäll

Har Kvaser slumrat för att aldrig vakna.
Du se'n för honom återvänder då,
O sol, förgäfves. — Må din stråle dana
På jorden milda rosendagar. Må
Du åter hvälfva till vår nord din bana
Från söderns rymder. Ja, men vingad nu
Min själ skall höjas till den ljusets källa,
Ur hvilken, dagens herrskarinna, du
Och måne, stjernor och kometer välla.
Ty mig för låga äro dessa rum,
Din fackla lyser, dem du genomilar.
Mig vänta högre". Harpans röst blir stum,
Och himlars fullhet öfver skalden hvilar. —

Harpotonerna från berget ha emellertid lockat ut ur en underjordisk fjellklyfta två ohyggliga dvergar, Fjale och Gjale, som der hafva sin trollsmedja, under hvilken oerhörda skatter af guld och silfver ligga förvarade. De låta för ett ögonblick äsja och belg hvila, icke för att tjusas af harpospelet, ty

Det bröst, der guldets vilda hunger bor,
För sångens trollmagt och för bröders smärta
Är lika marmor,

utan för att, lockade af den gamle bardens i solen glimmande guldharpa, och lystne efter hans med silfverstjernor rikt stickade mantel, göra anslag mot hans lif, genom att lägga ut lömska giller för den nedstigande vandraren. Han skall — så svärja de en gudlös ed — slagtas på det altar, som de i midten af sin svarta håla upprest åt Loke. Försåtet lyckas:

Hon framskred, mordets hemska timma, re'n:
I helig fasa klippans grottor tego,
Och altarflamman brann i blodigt sken,
Och svarta rökmoln opp mot hvalfvet stego.
På glatta stenen re'n med gudlös hand
— O fasa! — Gjale offerknifven hvässte,

Då brodern grymt i hårda länkars band
Vid marmorpelarn isgrå skalden fäste.
Som aftondimman tyst på klippans topp,
När månens skimmer sig kring nejden sprider,
Han står der fjettrad. Naken är hans kropp,
Och blott en kolsvart offerbindel vrider
Sig kring hans hufvud. Marmorkall han står
Och väntar tåligt dödens bittra smärta;
I hjeltens öga bäfvar ej en tår,
En suck ej stiger ur hans klämda hjerta.

Vi erinra oss, att, enligt fornsagan, det oskyldiga blod, som nu för den blixtrande knifven göts ur detta hjerta, blef genom en egen transsubstantiation det sedan så prisade skaldemjödet, poesiens egen gudadryck. Redan dess fall ner i den gyllne offerskålen ljöd musikaliskt,

Och denna blod, som nyss så varm och röd
Från skaldens sår i skålen forsat neder,
Förbytes hastigt i ett guldgult mjöd
Och ljufva ångor öfver rummet breder.

En hittills osedd norna har emellertid skyndat till, hotat mördarne med en snar hämnd, och strängt befallt dem att tills vidare i bergets innandömen noga förvara både det dyrbara blodet och den gyllne harpan. Under jordskalf, stormhvirflar och ur berget uppstigande svafveldunster åtlyda de skrämde dvergarne nornans befallning.

Fjerde sången förer oss tillbaka till Suttung, som från Jothem nu dragit ut med hela sin brokiga här för att anfalla Odin. Tåget anländer en afton till den vilda skogstrakt, der dvergarne hafva sin smedja. Suttung, förbittrad öfver att ej finna färdig den nya rustning, han af dem beställt, svärdet, som alltid segersällt

skulle återvända till slidan, och skölden, mot hvilken allt jern skulle springa som glas, låter på stället aflifva dem och lemnar åt sin krigshär till plundring deras guld och silfver, efter att förut ha låtit den frossa af deras rika visthus, spisa deras björnstek och sluka deras mjöd. En af Suttungs svenner, Hjalmar, blir under plundringen förd af nornans särskilda gunst ner till det fackellysta källarhvalf, der Kvasers harpa och till guldgult mjöd förvandlade offerblod blifvit ställda i förvar. Denne Hjalmar, om hvilken vår skald yttrar:

Hans namn mig lärdes i en himmelsk dröm,
Ty gamla sagan honom icke känner,

är en författarens älsklingsbild, här typiskt framställd i sin dubbla mottaglighet för öfversinliga och sinliga intryck, skaldetjusning och skaldefrestelser. Redan på målningen af hans yttre personlighet har ingen färg blifvit sparad:

Lik skogens unga, kungligt stolta tall,
Hans växt var reslig, gången lätt som hinden.
Hans rika guldhår föll i vågigt svall,
Och högröd purpur lågade på kinden.
När, sänkt i drömmar, förr ej trädda spår
Vid morgonrodnan på de höga bergen
Han gick, och östan flägtade hans hår
Och kysste ömt den friska rosenfärgen
På gossens kinder; o man skulle trott,
Att Baldur, frälst ur dödens mörka salar,
Den jord besökte, han så kort bebott,
Att gyllne tiden i dess låga dalar
Å nyo föda. För hans blick och röst
Af fruktlös tjusning Jothems tärnor brunno;
Förgäfves suckar häfde deras bröst,
Och dolda tårar mången afton runno
I månens åsyn. Stolt för ynglingen
I ljusa drömmar ärans gud sig höjde;

Ett känslo-kaos, outveckladt än,
Af skaldförmåga i hans hjerta dröjde.
När Suttung folkets skaror kallade
Till kamp vid Lögarns tornbekrönta stränder,
Han kogrets pilar glädtigt slipade
Och krumma bågen tog med tjusta händer.

Och när han, drifven af en lycklig skickelse, nu vid fackelskenet i den djupa berghvälfningen fått sigte på det betydelsefulla guldmjödet och fört det till sina läppar; då

— — Som dagen, när vid foglars kor
Han leende ur hafvets famn sig höjer,
Från jorden lyfter nattens svarta flor
Och all dess fägring vid sin fackla röjer;
Förgylda genast bergens toppar stå,
Och purpurfärgad oceanen myser,
I milda vågor sädesfälten gå,
Af daggens perlor blomsterängen lyser;
Ur skingradt mörker så för Hjalmars själ
I morgonskimmer nya verldar brunno.
Hans hjerta svällde af ett okändt väl:
Till symfoni dess känslor sammanrunno,
Och skald var Hjalmar. Re'n han ägde nog
Af första drycken. Harpan, som behängde
Den blanka marmorväggen, ned han tog
Och genom hopen med sitt byte trängde.
I skogens lugn han tyst sig undansmög;
Fördubblad klarhet månens strålar göto
På gyllne harpan, vingad handen flög,
Och himlatoner från dess strängar flöto.
Sin röst han höjer, sångens nye son,
Med fällda vingar lyssna nattens vindar
I höga furor, och med saktadt dån
Sig månbeglänsta silfverfloden vindar
Emellan träden. Så hans himlaröst,
Af eko härmad, genom skogen klingar:

"Hvad gudalåga flammar i mitt bröst?
Hvad okänd allmagt lyfter andens vingar?
I tomma rymden verldars fader satt
Vid sken af tidens bleka gryningslåga;
Än höljdes alltet af en dyster natt,
Men skaparn brann af gränslös skaldförmåga.

Sin mun han upplät. Och i ljusets skrud
Ur natten väldigt sol och stjernor bröto,
Och jorden uppstod smyckad som en brud,
Och blåa haf i famnen henne slöto.
Så för min själ en nyfödd verld sig ter;
Allt kring mig lefver, allt förtjusning andas.
Re'n himlens portar öppnade jag ser,
Och gudars dag för mina blickar randas.
O rikligt höljer mig välsignelse,
Som morgondaggen vårens blomsterkullar.
Jag ser dig, stjernors drott, hur glänsande
Din char i nattens silfverskyar rullar,
Och ljusa andar sväfva kring dig den.
Af deras sånger, ack, en himmelsk susning
Mitt öra når, då gyllne stjernors här
I gälla körer sjunga sin förtjusning.
En helig rysning genom alltet går,
Och jorden vaknar liksom ur en dvala.
Se, hälleberget lif och känsla får,
Och skogens ekar röra sig och tala". — —

Vi afbryte för ett ögonblick dessa utdrag och denna öfversigt af poemets uppränning för att fråga: när, och på hvilket språk, har en nittonårig yngling diktat verser af mer harmoniskt välljud, af större rytmisk fägring, än här STAGNELIUS? Att han i Hjalmars glädjedruckna toner här inlägger sin egen nymornade skaldesjäl, på samma gång han besjunger poesiens saliggörande magt och lemnar sina bidrag till dess apoteos, är öfverflödigt att erinra.

Suttung, som mellertid med blandning af oro och förtjusning hört de aflägsna harpoljuden, i hvilka han misstänker något försåtligt trollspratt af Asarne, upptäcker slutligen sin egen sven i harpolekaren och låter genast till en fjellgrotta vid sin kungaborg öfverbringa det dyrbara mjödet, öfver hvilket hans sköna dotter

Gunlög nu sättes att strängt vaka. För henne, dottern af sin dödsfiende, brinner ännu alltjemt Odin af en oemotståndlig kärlek, tappar både stridslust och lefnadsmod, och ger sig ingen ro, förrän han uttänkt ett sätt att vinna både Gunlög och den skatt, som hon vaktar. Rufvande häröfver, och tärd både till själ och kropp, uppdrager han åt Thor befälet öfver Asahären mot Suttung.

Längre är ej den fjerde sången utförd, och äfven af de två öfriga återstå, såsom redan är nämndt, endast afbrutna stycken.

Den vise Mimer har låtit Odin förstå, att Jotarne aldrig kunna öfvervinnas, förrän Kvasers harpa och blod kommit ur deras händer öfver i Asarnes. Det gäller således att kunna från Hjalmar locka den ena, från Gunlög det andra. Hvad Hjalmar beträffar, förklarar Mimer, att den enda utväg, som härvid kunde lyckas, vore qvinnolist, och han råder Odin att i det fallet vända sig till sin dotter Fröja. Hon utväljer bland sina tärnor den skönaste och låter denna i rik, förförisk jagtdrägt uppträda inför Hjalmar som skogsgudinna och bönfalla om hans harpa, i utbyte mot sitt koger med ädelstenar, sin båge af guld och sina pilar, som äro förtrollade. Skatterna motstår Hjalmar lätt, men icke kärleken, icke skönhetens lockelser. Villrådig, betagen, vill han för henne offra allt, allt utom harpan; men — vacklar, och slutar med att offra äfven den. Hela denna målning, för sagans text främmande, bär drag af en sjelf-

bekännelse, låter likheter af författaren skymta fram, och är så till vida betecknande för hans egen ställning till poesien och passionerna. Vill han månne erkänna för oss, att intet, intet i verlden, utom *ett:* kärlekens döfvande rus och sinnenas öfverväldigande magt, vore i stånd att göra honom otrogen den himmelska harpa, som en blid norna satt i hans hand?

Då poemet är ofulländadt, förekommer Gunlög, hvars namn det bär, helt flyktigt och egentligen först på de sista bladen. Sjelfva sagans kärna, det listiga sätt, hvarpå det slutligen lyckas Odin att komma i besittning af både mjödet och dess sköna vakterska, är dock berörd, och. som man kunde vänta sig, äro dessa strofer icke de minst yppiga. Väsentligt afvikande från sagans grofkorniga berättelse är deremot det sätt, hvarpå skalden här låter honom i örnskepnad gjuta ner den skummande drycken i Bragebägaren, och denna afvikelse kan ej annat än prisas lika lycklig som behörig. Vår skald har, den oaktadt, bringat äfven s i n gärd åt det humoristiska element, som så starkt ingår i denna fornsaga och öfver dess djupa myt hvilar som ett genomskinligt täckelse. Med full ledning af sagotråden, låter han blott några få utvalda skalde-heroer smaka af Bragebägarens eldande must, men den del af mjödet, som på bord och golf rinner öfver bägarens bräddar, törstigt läppjas opp af förolyckade rimsnidare. Stagnelius gör vid detta tillfälle ett satiriskt utfall mot poetastrarne i hans egen tid och hembygd, alltför tydligt rig-

tadt mot de samtida fosforisterna att icke här böra bemärkas såsom i sin mån vittnande om hans ställning till den nya skola, hvilken, efter hans död, så ifrigt äflades att räkna honom till de sina. Det heter i poemet:

Af laget endast fyra eller fem
Med Brage fingo skaldevågen dricka;
I botten tömdes bägaren af dem.
Den andra svärmen lade sig att slicka
Den must, som flödat öfver bägaren
Kring marmorgolfvet och å bordets skifva.
De funno saften mycket läcker, men
Ej nornan tillät dem att skalder blifva.
Hon gaf dem endast i sin mildhet magt
Att rim i svetten af sitt anlet smida
Och böja orden efter fingrars takt.
I våra dagar deras tal sig vida
Kring Svithiods bygder spridt. Ja, härs och tvärs
Man dessa kalfvar hoppa ser i norden.
Om rim de skråla eller metrisk vers,
De höra alla dock till samma hjorden.

Utfallet är icke den finare satirens. Det är mindre en pil, som afskjutes, än en sten, som kastas. Men äfven stenen kan träffa, och ingen må derföre förtänka HAMMARSKÖLD, att han förklarar detta skämt misslyckadt. Orätt har han, då han påstår, att stället är det enda, der STAGNELIUS försökt sig i satirisk tonart. Spridda ljud af en sådan möter man på flera håll redan i detta poem, och vi skola snart träffa ett annat, der det satiriska skämtet är genomgående. I "Gunlög" är det just ett och annat infall af reflekterande satir, som gör, att den episka värdigheten ibland kommer till korta. Öfver hufvud skönjer man der en viss vacklande osäkerhet i afseende på ämnets rätta behandling, och ett

sväfvande mellan skämt och allvar, vålladt af den Eddiska källans olika beståndsdelar. BAGGESEN har i sin komiska dikt "Poesiens Oprindelse" uteslutande valt den satiriska tonen för detta ämnes bearbetning och derigenom åtminstone vunnit en större enhet i form och framställning, under det sagans djup gått förloradt. Att, oaktadt alla de enskilta skönheter, som detta STAGNELII ungdomsqväde onekligen äger, det likväl icke träffat eller vetat att bibehålla den fornnordiska sagans rätta ton, utan tvärtom upptagit åtskilligt för den alldeles främmande, visar sig bäst af redan anförda ställen. Med full rätt har derföre blifvit yttradt, att STAGNELIUS "i närvarande tema endast såg en anledning att uttala sin hyllning åt den himmelska konst, till hvars utöfning naturen honom korat". Att Gunlög varit ett ämne, hvarvid hans kärlek allt ifrån barndomsåren fäst sig, och som han redan då svor att en dag i sången förherrliga, har skalden förtrott oss i en skön lyrisk dikt, som, i likhet med detta mytiska epos, bär hennes namn.

Ur den yngre nordiska sagan hemtade STAGNELIUS ämnet för sin romantiska skaldedikt "Blenda", der en omsorgsfullt vårdad, smidig och lättflytande vers vittnar om redan vunnen konstnärsfärdighet, under det åtskilligt, så i planen som utförandet, ännu röjer ungdom och omognad. Dess författande var nära samtidigt med "Gunlögs" och ägde sannolikt rum vid hans tjugonde år. Man genomläser icke utan nöje det långa poemet – det utgöres af fem sånger, med icke

mindre än 246 stanser —; det fängslar genom sin friskhet, sitt goda lynne och sin lediga diktion; det saknar ej förtjenstfulla partier och erbjuder icke få leende taflor af en viss godmodig naivitet; men, såsom ett helt betraktadt, uthärdar det ej någon strängare granskning. Man studsar redan vid sjelfva valet af diktart och ser ej utan förundran det Wielandska maneret, sådant det bjertast framträder i "Oberon" och "Idris", med allt sitt gyckel och alla sina älskvärda olater, här användt på den vackra Småländska Blenda-sagan, der på fullaste allvar qvinnan strider som en man för sin härd och fosterjordens räddning. Det är samma lekande, ofta persifflerande ton, samma skalkaktiga, stundom lättfärdiga skämt, samma sjelfsvåldiga, moderna behandling med sin ystert framträdande parodi eller sin i bakgrunden förstulet lurande ironi. Det är slutligen samma versbyggnad och form, de fria, oregelmessiga stanserna. Och erkännas bör, att hos vår Svenske skald denna form, i mejsling och politur, fullt kan mäta sig med WIELANDS, ehuru denne försäkrar sig hafva i hela fem år, filat på verserna i "Idris".

Men om sålunda i poemet "Blenda" ämne och diktart icke väl harmoniera, blir det alltid för skärskådaren af STAGNELII rika, rörliga och mångsidiga skaldskap af icke ringa intresse att finna, hurusom han, med sin i allmänhet högtidliga, mystiskt spekulativa eller dystert passionerade stämning, kan, när så bär till, anslå äfven en

ton af uppsluppen munterhet och öfverlåta sin fantasi åt humorns lätta spel. Vi återfinne några spår af samma ton och rigtning äfven mot slutet af hans bana, särskildt i det dramatiserade sagospelet "Thorsten fiskare".

Utfördt af en ung mästerhand, är dock poemet "Blenda" i sin helhet ej annat än ett genialiskt misstag: misstag i afseende på diktart, misstag i afseende på sammansättning och plan, misstag i afseende på sjelfva sagans anda. Hvad planen beträffar, falla dess brister för lätt i ögat, att vi här skulle behöfva att dröja vid mer än en. Denna ligger deruti, att första sången står på sätt och vis utanför de öfriga och har med dem så godt som intet sammanhang. Den begynner med ett kraftigt tal af Smålands fylkiskonung Atle, som uppmanar sina kämpar att nu, efter nitton års veklig dvala, draga ut till korståg mot hedningarne i Lifland. Alla skynda att rusta sig, men kungens egen äldste son, prins Adolf, har ingen lust att följa med. Han har, fadern ovetande, under en jagt förälskat sig i den sköna Blenda, dotter af en gammal rik odalbonde, vid namn Rolf, och denna kärlek fjettrar honom vid hemmet. Hans fosterfader Alf förebrår honom denna omanlighet och förmår honom slutligen att draga ut till striden, under förespegling om, att han, till lön för visad tapperhet i den, kan vid sin återkomst våga att begära Blendas hand af sin fader, hvars afsigt eljest är att förmäla honom med en prinsessa. Härmed slutar första sången, och härmed

tager man också för alltid afsked af alla de personer, som i dess berättelse uppträdt. Sjelfve den unge älskaren hörs ej vidare af. Först i poemets slutrader heter det om honom:

Hur ledsen Adolf blef, när han tillbaka kom
Och ej sin Blenda fann, kan utan möda gissas.

Man finner lätt, att, utan all skada för sammanhanget, hela den första sången hade kunnat inskränkas till en eller två stanser, som, vid poemets början, angifvit situationen, berättat männens uttåg till kriget, och antydt det ömhetsband, som fäste poemets hjeltinna vid den frånvarande kungasonen. En yttrad förmodan, att stycket ej är afslutadt och att det må hända varit författarens afsigt att tillägga en sjette sång, som gjort den första mer berättigad, kunne vi ej dela. Redan den omständigheten, att poemet fans ligga till tryck renskrifvet, kan vittna deremot; men ännu mer, att det tvärskurna slutet synbarligen är i stil med hela den föregående behandlingen, der bakom de uppträdande personernas rygg skalden ofta gör sig lustig på deras bekostnad. Han slutar nu med att roa sig äfven på läsarens, genom att göra honom det sprattet att ingenting vidare få veta.

Slutligen, och utan att här uppehålla oss vid åtskilliga vidunderliga öfverdrifter i beskrifningen t. ex. af den unga bondflickans praktfulla hvardagsdrägt eller af Danskarnes feghet, som endast ger vika för deras anförares rönnpåk, må erinras om den föga lyckliga afvikelsen från sagans mening, i det Värendsqvinnan här fram-

står icke som frimodig sköldmö i öppen fejd, men som listig och grym lönmörderska under synnerligt betänkliga förhållanden. Motivet hos sjelfva hufvudpersonen är mindre fosterlandskänslans tändande eld än den enskilta hämndens furielåga. Det är ock derföre som Blenda, redan i ögonblicket efter sitt utförda dåd, öfverlåter sig åt ångerns slitande qval, känner ett helvete brinna inom sitt bröst, och går i kloster för att gömma sin blygd och aftvå sina blodfläckar. *Så* sörjer icke den, som vet sig hafva gripit till stålet endast och allenast för att värna sin hotade fosterjord.

För den bäst anlagda och i allo mest fulländade af sina episka dikter hade STAGNELIUS hemtat ämnet från sin närmaste granne öfver sjön, jätten, som midt emot hans lugna barndoms-ö låg med armarne utsträckta till rof, hvilande sitt hufvud mot den eviga snön och badande sina fötter i de ljumma vågorna af Svarta hafvet. Från denne koloss hade de mot hans strand slående Östersjöböljorna hviskat i hans öron en nära tusenårig legend om den store Wladimir, huru på en gång Muselmän, Judar och kristne, de sednare både af den Romerska och af den Grekiska kyrkan, hade täflat om att vinna honom för sin tro, men huru den mägtige hednafursten omsider, genom sin kärlek för en Grekisk kejsardotter, den sköna prinsessan Anna, bevektes att låta sig döpa och med hela sitt folk öfvergå till den Grekiska kyrkan, hvars lära hans farmoder Olga tillförene antagit. I väl-

ljudande hexametrar, mer fulltoniga, rena och välbyggda än vårt språk då ännu ägde, har skalden utfört och med diktens skäraste rosor smyckat detta sitt halft historiska ämne. Måste man äfven här se ouppfyllda strängare anspråk på episk objektivitet, och förete sig äfven här åtskilliga brister i karakteristik och lokalfärg, så tyder dock obestridligen detta poem, jemfördt med de, fyra eller fem år förut författade, dikterna "Gunlög" och "Blenda", på ett under denna mellantid taget jättesteg i konstnärlig utveckling. Man kan då ej undra öfver, att författaren sjelf ansåg det förtjent af offentliggörande. Högre än här kom han i sjelfva verket aldrig i episkt mästerskap.

Första sången visar oss den vidt eröfrande inkräktaren, Novgorods väldige beherrskare, hittills de kristnas argaste förföljare, på spetsen af sin ärfda och vunna magt, i en omgifning af praktens och nöjets mest förfinade njutningar. Han befinner sig med en stark krigshär i sitt yppiga läger utanför en kristen stad, det östromerska Theodosia, som han har för afsigt att med storm intaga, och han utfärdar befallning, att detta skall verkställas redan följande morgon. Endast stridsbraket förmår att döfva den oro, som kämpar i hans själ, endast vapenglansen att skingra de dimmor, som lägrat sig kring hans sinnen, och hans hand knyter sig kring svärdet, under det hans ande törstar efter försoning. Vridande sig på sin yppiga bädd, ser han under nattens tystnad skiftande drömsyner.

hufvudstad, Konstantinopel, var hon kommen att i ett af klostren i den stad, hvars stormning nu gjort henne till fånge, besöka en döende, nu redan död, väninna. Dennas, Evdoxias, historia utgör här en vacker episod. Den ridderlige sjelfherrskaren qväfver sin böjelse som älskare för att uppfylla sina pligter som ädel beskyddare och värd: han återgifver sin sköna fånge den frihet, hon nu beröfvar honom, och lofvar att påföljande dag sända henne med säkert följe till den kristna kejsarstaden.

I tredje sången, den sista af poemet, yppar Wladimir i afskedets stund sin glödande kärlek. Af en hedning, en fiende till hennes tro, kan Anna ej mottaga den, hur mycket än redan i hennes hjerta talar för honom. Hon reser, öfverhopad af dyrbara skänker. Under vägen öfverfallen af en förfärlig storm, finner hon gästfritt skydd i grottan hos en from eremit, den helige Antonius, som helsar henne såsom Wladimirs brud och profetiskt förkunnar hennes sköna bestämmelse

att till den eviges tjenst otaliga slägter församla.

Profetian målar på samma gång Rysslands framtida storhet och slutar med en siarblick på dess role i den verldsstrid, som, då poemet skrefs, nyligen var utkämpad mot tidehvarfvets jätte:

Djupare skådar min blick i tidernas heliga mörker:
Se, ur sin egen qved Europa sig föder förderfvet.
Fjerran på Seinens blommiga strand en hotande jätte
Stiger mot himlarne opp, och jorden under hans fötter
Ängsligt suckar, ifrån guldförande Tagus till Neva.
Kyrkor och kloster sköflar hans arm och, slutna i kedjor,

Sorgsna nationerna gå kring den mägtige segrarns triumfvagn.
Men på Ryssarnes tron skall sitta en lysande furste,
Stor af sin egen kraft och stor af de himmelskas kärlek.
Ödet i honom gett en ny Alexander åt verlden,
Störr' än den fordne likväl: han äger dess strålande dygder,
Ingen dess last; mildt skyddar han blott och härjar ej verlden.
Denne i kamp mot förtryckarn skall gå, af krigiska englar
Följd på sitt segrande tåg, med himmelens åskor beväpnad,
Och i ett hånligt grus nedstörta den vilda kolossen.
Snart i triumf han vänder igen, omjublad af folken,
Och åt en suckande jord guldåldern han skänker tillbaka.
Gläd dig, o Anna, du moder skall bli åt väldige czarer,
Skönast Moskovias tron dock glänsa, när Romanovs stämma
Tar efter Röriks in det i sekler vördade rummet.

Återkommen till sin kejserlige broder i Konstantinopel, har Anna der i sömnen å nyo en uppenbarelse. Det är hennes afdöda vän Evdoxia, som från sin himmel bekräftar samma profetia, som Antonius nyss uttalat i sin grotta.

Wladimir har mellertid i tre dygn instängt sig i sina innersta kamrar på borgen i Theodosia. Hans inre kamp är slutad: korset har segrat. Inför den samlade skaran af sina förnämsta drottar meddelar han sitt beslut att med hela sitt folk öfvergå till kristendomen eller, om detta från deras sida möter hinder, att nedlägga sin segerrika krona och för egen del gå i kloster. Bojarerne tveka, men ett under från skyn verkar nu afgörande äfven på dem. Himlen tyckes sänka sig ned öfver deras hufvuden, dess bländande sol förvandla sig till ett strålande kors, en snöhvit dufva flägtar sina vingar öfver dem, och från englastämmor höres den treenige gudens lof. Redan samma dag bryter Wladimir med hela sin här opp i fredligt tåg till Konstantinopel.

I spetsen bäres som standar ett kors af lysande silfver och – å nyo ett under – kring detta kors kryssar hela vägen en tvåhöfdad örn, kysser det med blodiga näbbar och sätter sig slutligen derpå. Ur staden komma, på den Grekiske kejsarens bud, hvitslöjade kristna jungfrur hären till möte, sjungande Wladimirs lof och beströende hans väg med blommor.

I ett ensligt kapell har under tiden Anna, klädd i sorgeskrud, anropat den heliga jungfrun om nåd för sin synd att älska en hedning, som med eld och svärd förföljt hennes trosförvandter. Hon bönfaller om räddning för Wladimirs själ, äfven på bekostnad af sin egen salighet. Då bringar henne en ny uppenbarelse himladrottningens glädjebudskap. Hon uppmanas att pryda sig som brud: hon skall i sekler helsas som det kristna Rysslands lyckliga moder.

Sådan är den enkla uppränningen. Utvecklingen har en naturlig gång, tonen är alltigenom ädel och ren. Det öfvernaturligas inflytelser, genom i handlingen inskjutna uppenbarelser och drömsyner – fyra redan i första sången –, förekomma inom denna trånga ram nog täta och enformiga. Hvarken tidehvarfvets eller hjeltens egen karakter är tecknad efter krönikans stränga sanning, och i allmänhet är det historiska stoffet nog lösligt begagnadt. Icke ens det brodermord, hvarmed Wladimir år 980 köpte sin spira, är af skalden användt, ehuru ångern deröfver kunnat ingå såsom nytt motiv för hans omvändelse. Med allt detta är poemet alster af en lycklig

ingifvelse och mönster af en nära fulländad form. Det är genom sitt ämne att anse som dörrstycke till det Stagneliska galleri af än lyriska, än dramatiska dikttaflor, i hvilka det religiösa elementet framträder såsom förherrskande, vare sig, såsom i "Wladimir", med kristendomens förherrligande till bestämdt syfte, eller med uppgift att i allmänhet framhålla det mystiskt öfversinliga i dess brottning mot sjelfviskhetens demon och sinneverldens förledande magter. En flyktig genomvandring af detta galleri skall snart visa oss idel gentagningar af detta skaldens älsklingstema, der hans fantasi med allt stigande törst suger sin näring ur det heligas mysterier och hans poesi med allt fastare armar slingrar sig kring korset.

Från Ryssland, som med sin österländska prägel, sitt egendomliga folklif och sina skatter af fornqväden och fornsägner, för Stagnelii inbillning hade något eget lockande, och om hvars framtida verldsbetydelse och storhet han på ett par ställen i "Wladimir" låtit profetior ljuda, som icke rätt väl smakade Svenska öron, har han lånat ämnet äfven för sitt episka fragment "Maria". De få blad, man äger qvar af detta utkast, som, hvad versbyggnaden angår, röjer en ännu högre grad af skaldemognad än "Wladimir", äro diktade i den mest skära, smältande tonart. Maria har af sin döende moder låtit aflocka sig löftet att gå i kloster. Jord och himmel strida om väldet i den adertonårigas bröst, då fadern en strålande majdag, bäst hon, invaggad i gyllne vår-

drömmar, sitter vid sin båge, erinrar henne om, att tiden nu är inne för löftets uppfyllelse. Hans ord tränga som dolkar till hennes hjerta, men, hur detta än blöder och svider, är hon redo att lyda. Man ser henne redan uppstiga i den vapenmålade, med snöhvita hästar bespända vagn, som skall föra henne till ett kloster i Novgorod, och skalden liknar henne i detta ögonblick vid en ung Bramin-enka, som bestiger bålet. Denna liknelse är utförd i följande sköna distiker:

— — Så stiger vid Ganges'
Ambradoftande strand Braminens enka på bålet,
Glödgad ännu af ungdomens eld, än skapad för nöjet.
Fåfängt ur silfrade moln, bland herrligt blommande palmer,
Midnattsmånens kristalliska sken bestrålar de ängar,
Der med violen nyss hon krönte de flygande håren,
Lekte i tärnors skämtande kor och ledde dess dansar.
Död är den arma för verld och natur. Det mägtiga bålet
Stundligt växa hon ser. Nu facklorna vänta. Nu samlas
Vänner och slägt, och marken är höljd af gapande hopen.
Dödens förtviflade mod det bäfvande hjertat då fattar,
Och med facklan i hand hon dristigt bestiger sin andra
Fasade brudsäng. Än ett farväl åt föräldrar och vänner
Sänder hon mildt från sin lågande tron, sitt sprakande läger,
Tills som en gudasyn hon i växande lågor försvinner.

Hammarsköld har kallat denna dikt idylliskt-episk, men redan af hvad nu blifvit anfördt lärer kunna tagas för gifvet, att i den oss för öfrigt obekanta planen icke det idylliska, utan det tragiska, eller åtminstone elegiska, ingått som hufvudsaklig beståndsdel.

Man kan ej annat än med stigande undran betrakta en skaldeverksamhet, som, inskränkt till ett så ringa tidmått som tio eller elfva år, utbreder sig åt alla diktens himmelsstreck och,

ehuru den i lyriken har sitt egentliga rotfäste och der prunkar med ett blomsterfält, i mångfald och rikedom hardt nära oöfverskådligt, hinner på det episka området skjuta fram så yppiga skott och på det dramatiska inbjuder oss i en hel frukträdgård, för smaken lika saftig som för ögat skön och omvexlande. Det är än från den nordiska sagan, än från den Grekiska myten, än från den kristna legenden, än från den yngre romantiken som STAGNELIUS tagit stoff för sina dramatiska skapelser. Från förstnämnda håll utgingo "Sigurd Ring", "Wisbur", "Svegder" och "Thorsten fiskare", de tre första författade mellan åren 1814–1818, den sista utförd några veckor före skaldens död.

Den segerkrönte kung Ring — så förtäljer Sigurdssagan — hade på sin sena ålderdom förälskat sig i sin Norske lydkonung Alfs unga dotter, den för sin skönhets skull allmänt prisade Alfsol, som han råkat få se vid en stor offerfest i Norge. Han begär henne till äkta, men får afslag af hennes bröder, på grund af, att hon är så ung och han så gammal. Vredgad öfver ett sådant svar af egna vasaller, förklarar han de begge kungasönerna krig. Desse, fruktande för utgången, räcka före slaget giftbägaren åt sin syster, att hon icke lefvande må falla i segrarens våld. Begge bröderne stupa, deras här förjagas, men, när Sigurd nu vill bemägtiga sig Alfsol, finner han blott hennes lik. Detta låter han lägga i bakstammen af sitt skepp, sätter sig sjelf bredvid, med handen på rodret, låter med svaf-

vel och beck antända skeppet, hissa alla segel, och styr så med stark vind ut till hafs, för att dö, som han lefvat, mellan eld och vågor samt "komma med prakt och som en berömlig konung till Odin". Det är detta välbekanta ämne, som af STAGNELIUS blifvit dramatiseradt i sorgespelet "Sigurd Ring". Af detta ämnes heroiskt-tragiska karakter har det heroiska i någon mån gått förloradt och det tragiska deremot stegrats genom en erotisk förveckling, hvars inläggande ej kunnat ske utan några från sagan afvikande tillägg. Författaren låter nemligen Alfsol eller, såsom hon här kallas, Hilma förut vara trolofvad med en ung, tapper viking, Ragnar, som uppvuxit i förtroligt fostbrödralag med Alf, den ende af hennes bröder, som i sorgespelet förekommer; och det är midt under förberedelserna till det unga parets bröllopsfest som den objudne friaren landar med sitt skepp. Att detta sker vid Jutlands kust, i stället för vid Norges, är en ändring, hvartill man ej ser någon grund. Trognare har författaren i sorgespelet "Wisbur" följt den korta Sturlesonska berättelsen om, huru-ledes denne Upsaladrott öfvergifvit sin första gemål och längre fram vägrat att åt sina tvenne söner med henne utlemna den stora guldkedja, som han gifvit deras moder i morgongåfva, och vid hvilken en för Wisbur och hela Ynglinga-ätten ödesdiger trolldom hade blifvit fäst. I båda dessa, på antik grund byggda, sorgspel smekes örat af de mest välljudande jamber: det är som talades musik från början till slut. Den

tragiska diktionen är i allmänhet förträffligt hållen, ädel och stark, full och bestämd, men lider någon gång af för mycken bredd, för stor mångordighet. Äfven dialogen, i och för sig, förtjenar allt lof, när man undantager, att dess raska fortskridande stundom hämmas af för ymnigt ordsvall eller för långa beskrifningar. Utan dramatisk förtjenst äro icke heller dessa sorgspel i afseende på sjelfva den tragiska handlingens plan, förveckling och upplösning; men de hafva begge det felet, att, oaktadt de behandla ämnen ur våra äldsta fornhäfder, vara för litet nordiska och ej i full natursanning återspegla våra ättefäders enkla sinnen och seder, deras friska vikingalynne, oförskräckta kämpalif och gåtofulla verldsåskådning. Från de öfverdrifter i framställningen af nordens urtid, till hvilka en och annan gjort sig saker genom att i dikten uppstegra deras mannastyrka ända till krampaktighet och framhålla deras jättevulna gestalter i en bålstorhet utan like, återhölls STAGNELIUS af sin medfödda skönhets-instinkt och sitt klassiska vattenpass; men han drogs af det sednare väl mycket åt den Grekiska antiken, äfven när han som bäst dramatiserade ämnen ur den nordiska. Dermed i sammanhang står ock, att han, till ytterligare formlikhet med den Attiska dramatiken, genomflätade äfven sina nordiska sorgspel med i handlingen icke ingripande men inknutna korsånger, dem vi likväl så mycket mindre skulle vilja umbära, som just de utgöra det helas glanspunkter. Omisskänneligen spårar man hos honom

på mer än ett ställe i dessa nordiska dramer vackra bemödanden att i färg och ton och anda inlägga trognare och bestämdare uttryck af det fornsvenska ursprungliga lynnet; men det är icke blott den Helleniska stämningen, som här visar sig hinderlig; han slår äfven någon gång öfver i en tonart, som är nutidens, icke forntidens. I "Sigurd Ring" är redan blotta namnet Hilma, i stället för Alfsol, en för stark modernisering, och det låter sig ej neka, att den Norska kungadottern lägger sina ord som en Grekinna, men emellanåt i dessa ord uttrycker känslor, mer tillhöriga en månskenssvärmerska i våra dagar. På enahanda sätt tycka vi oss höra ljud från gårdagen, när i sorgspelet "Wisbur" drottning Öda skildrar sin ungdomstid i Upsala, då

> *— ljufva suckar af en mystisk trånad*
> *Gudomligt svällde flickans unga barm,*

eller den hundraåriga trollqvinnan Huld uppträder med denna klagan:

> *Ack, ingen sällhet för mitt hjerta skaptes,* *

en klagan, som, enligt hvad sedan visar sig, närmast afser det missödet, att hon aldrig varit gift och aldrig haft något barn. I öfrigt anträffas öfver allt i dessa sorgspel strödda guldkorn af äkta poesi, och, bland annat, möter oss en rikedom af poetiska sentenser, lika sinnrikt tänkta som till sin form sirligt infattade. Och om det än måste sägas, icke blott med afseende på enstaka

* Flera andra exempel af slik modern ton vore lätt att anföra. På de ofvanstående har redan ATTERBOM fäst uppmärksamheten.

ställen, men med hänsyn till det hela, att författaren icke här funnit den fullt rätta smältningsprocessen mellan den Grekiska och den fornnordiska tragediens olikartade grundämnen, äfvensom att han tagit ett och annat steg på sidan om den normala bryggan för öfvergången från det antika till det moderna; och om det bör erkännas, hvad en konstdomare anmärkt, att STAGNELIUS i begge dessa fall här ej upphunnit hvad OEHLENSCHLÄGER lyckats utföra i åtskilliga af sina skådespel, t. ex. i "Baldur hin gode", och FOUQUÉ i sin berömda trilogi öfver Sigurdssagan, så är det dock *ett*, hvari han här står oöfverträffad både af dem och andra, när man undantager den Attiska tragediens lysande trillingstjerna. Vi ha redan antydt förträffligheten af hans korsånger. Med dem jemförliga äro endast SCHILLERS i "Die Braut von Messina" och LINGS i sorgspelet "Agne", men hvarken RACINES i "Athalie" eller DELAVIGNES i "Paria" eller COLLINS i "Polyxena". Der råder i känslan så mycket djup, i tanken en sådan lyftning, i uppfattningen en sådan sinnrikhet och slutligen i versens vexlande tonvågor ett sådant melos, att dessa korer, och företrädesvis de ur "Wisbur", alltid skola komma att stå som perlsmycken i vår litteratur. Att välja ett prof, är ej lätt, der tillgången är så riklig; men låtom oss blott höra hvad koren sjunger, när den gamla trollqvinnan i sin besvärjelsegrotta har uttalat den gräsligaste spådom om död och förderf öfver kung Wisbur, hans gemål och hela hans hus:

Väl mig, att till storhet och ära
Jag icke af ödet blef danad.
Fast glömd jag har lefvat, må hända,
Må hända likväl, att begråten jag dör.
Tungt är det en krona att bära.
Bland törnen han sorgligt är banad,
Med afgrunden skall han sig ända
Den väg, som till magten och högheten för.
Ty afundsjukt gudarnes öga
Betraktar det stora, det höga:
De kufva den segrande drotten,
De störta de tornade slotten
Med väldiga armar i bråddjupet ner.
Och klipporna bäfva vid skallet
Och jorden sig fröjdar åt fallet,
Och folken i aflägsna länder
Högt jubla med klappande händer,
Och dvergen den krossade jätten beler.
Men långt ifrån yppiga salar,
Men, löst ur den glänsande bojan,
I ringhetens blomstrande dalar,
I låga och halmtäckta kojan
Bor odlarn i leende ro.
Hans skördar af solen förgyllas,
Af silfverlamm ängarne fyllas;
Sitt lif utan strider han njuter,
I famnen han skämtande sluter
Sin fromma, sin lyckliga maka,
Och ljusalfer evigt bevaka
Hans böljande tegar, hans fredliga bo.
Att långt från den skyhöga borgen,
De vilda, de larmande torgen,
En älskande yngling mig förde
I öknar, der endast jag hörde
De susande träden och elfvernas våg!
Då började ismåna'ns vindar
Derute i skogarne stoja,
Jag stilla i eldupplyst koja
Vid brudgummens hjerta försmäktande låg.
Men knoppades sippor och lindar,
Men vaknade jorden ur dvalan,
Men sjöng den bebådande svalan
Ånyo vid bjelken af makarnes tak:
Då gingo förtroligt vi båda
Ur torfskjulets hägn att beskåda

Den gröna, den leende våren.
Med blommor vi kransade håren, —
Så flögo de vingade åren,
Tills döden oss slöt i sitt lugna gemak. —

Hvilken motsats till tonen i denna fridens och förnöjsamhetens idyll bildar ej hånet och bespottelsen i den korsång, som höres, när Wisbur slutligen fallit:

Ett ord jag ej tror
Af hvad presterne sagt
Om gudarnes magt,
Om deras försyn.
En jernbild är Thor.
Sjelf han sig kör
Den åskvagn man hör
Skrälla i skyn.
Slumpen har tändt
Stjernornas brand,
Slumpen har spänt
Med lekande hand
Himmelens pell
Öfver sjöar och fjell.
Odin ej ser
Med verldsögat ner;
Ett eldsklot allen
Med gyllene sken
I rymderna ler.
Ej Vanadis rår
I ditt rike, o vår!
Aldrig dess tår,
Den gullröda, rann
För Öder, som for
I främmande land;
Aldrig hon spann
I tärnornas kor
Kärlekens band
På stjernrocken stor.

— — — — — — —

Lofne ej för
Till älskande mör,
Till kärlekens rus
Älskarens gång,

Vid mångudens ljus
Och vaktlarnes sång.
Ett ord jag ej tror
Af hvad presterne sagt
Om gudarnes magt,
Om deras försyn.
De ha mitt förakt,
Dessa hamnar i skyn.

Beklaga måste man, att den dramatiska dikten "Svegder" stannat vid ett blott fragment. Ämnet, ur Ynglingasagan hemtadt, är den kända berättelsen om huru denne Upsala-drott, drifven af längtan att uppsöka Odin den gamle, begaf sig på en resa åt Svarta hafvet, under hvilken han af en dverg inlockades i ett berg, hvarutur han aldrig återkom. För en åt det mytiska och åt det i all myt liggande religiösa och spekulativa så afgjordt rigtad skaldenatur som den Stagneliska var detta ämne likasom enkom danadt. Också låter det sublima fragmentet oss ana hvad det hela skulle ha blifvit, "ett storverk – säger ATTERBOM – hvars uteblifna fullbordan vi skatta för en af vår vitterhets hårdaste förluster". Man ser redan af de få blad, som återstå, huru kristendomens aning börjar som en strimma i öster genombryta hednaverldens natt, ehuru bergkonungen Nore ännu kallar för "en löjlig saga" hvad som i tusen skepnader bland verldens olika folkslag gått från mun till mun, att

En gång skall Odin, Muspels förste son,
Den väldige, som verldens kretsar skapat,
Sig låta föda af en jordisk qvinna,
Att menskorna ur mörkrets boja lossa

Och gifva dem till Gimles slutna portar
Demantenyckeln frälsande igen.

Åt Svegder hade, i första häftet af *Iduna*, GEIJER egnat en vacker romans. STAGNELII behandling af detta ämne i tragisk form ägde sannolikt rum 1817, samma år som han episkt besjöng Wladimir den store.

Med rörelse vända vi oss till ännu ett dramatiskt fragment, hvars ämne är lånadt väl icke, som de förra, ur vår äldsta sagomyt, men dock ur den inhemska folksagan. Våra ögon hvila dervid på det sista arbetet af STAGNELII hand. Att detta — "Thorsten fiskare" — bär en så lekande och skämtsam prägel, taga vi som ett tröstande tecken, att hans sista dagar icke varit uteslutande hemfallna åt dystra och qvalfulla intryck. I allmänhet tyckes det vara mer än en blott förmodan, att det längre besök i hembygden, hvarifrån han återkom först på sommaren 1822, hans sista i lifvet, verkat välgörande och uppfriskande på hans sinne. "Ett häftigt anfall af det furialiska onda, som jagat helsan från hans ungdom och slutligen undergräfde hans lefnad, hade nemligen — så berättar hans förste biograf — tvungit honom att begifva sig under sina närmastes vård och uppsigt". I deras krets döfvades för en tid hans plågor, man såg honom mer än förr taga del i sällskapslifvet, och han nedlät till och med sin penna till en och annan skämtdikt. Om han, såsom troligt är, under denna sin vistelse i Kalmar äfven utarbetade sorgspelet "Bacchanterna", är detta ett nytt bevis

på hans der återvunna sinnesspänstighet. Och att ännu efter hans återkomst till hufvudstaden, der nya hjertlidanden och nya embetspligter voro honom till möte, hans tankar gerna dröjde vid hembygden, framgår bland annat ur hans val af lokal för sitt sista skådespel, der scenen är förlagd till Kalmar sund och stranden af den der belägna öklippan, Jungfrun, lika känd för sina sagor som fruktad för sina våder. När det om sceneriet vidare heter: "längst bort vid himlaranden framskymta Ölandskusten och ruinerna af Borgholms slott", märker man, huru Östersjöbilder från barndomen ännu hägra för den döende skaldens syn.

Thorsten, en Öländsk skärgårdsfiskare, här framställd som enfaldig och godtrogen bondtölp, har, jagad af stormen, sent en afton lagt till med sin båt vid stranden af Jungfrun, och ser sig nödsakad att der afbida morgonen, hur vänligt han än vinkas öfver till landet gent emot af skenet från stockelden i hans egen koja, der han med oro väntas af sin hustru Annika och tio barn. I ett fépalats på ön bor bergakungen Germund med sin gemål Blanka och sin undersköna dotter Siska. Deras hofstat utgöres af tomtar, elfvor, källnymfer och mylingar. Till tidsfördrif i sin ensamhet besluta de att roa sig på den nyss anlände fiskarens bekostnad; ty, säger den unga prinsessan,

— — Ej gifs på denna jorden
En större vällust än att drifva gäck
Med Adams barn. Ja, det är visst och sant,

I lifvets riken gifves intet slägte,
Som menskoslägtet, underbart och löjligt.
Med fasta lungor andas salamandern
Den heta elden; örnen trifs i luften,
I böljan fisken, maskarne i jorden;
Och sticker grodan, lugna sommarqvällar,
Ur sumpens dy sitt gröna hufvud opp
Och musicerar, drar hon det likväl
Snart, törstande, i samma dy tillbaka.
Blott menskorna ett säkert hem ej äga.
De sväfva mellan tvenne elementer,
Och ej på jorden de en hydda fått,
Då re'n i luften de palatser bygga.
Likt vimplarne, som kröna skeppens master,
Likt flaggorna på tornets höga spiror,
De vända sig, hvart slumpens vindar blåsa.
Nyfikenheten dem i ledband för.
Likt barn de lyssna till hvar pipas ljud;
Likt foglarne de fastna på hvar limstång.

Planen går nu ut på att genom en hoftärna, Snottra, locka Thorsten opp till borgen och inbilla honom, att han der länge med otålighet varit väntad af den unga prinsessan, som ofta från klippan med tåradt öga följt hans hvita segel på hafvet och nu brinner för honom af den häftigaste kärlek. Utstyrd i granna kläder och en bjellerkappa, införes han i borgsalen, der prinsessan möter honom med en fylld vinpokal och ömma verser på melodien af "Riddar Toggenburg". Thorsten, förbryllad, behåller till en början sin bondklipska natur och står fast i troheten mot Annika och hemmet; men, efter slukandet af en kräslig måltid, efter tömmandet till sista droppen af en kostlig elixir, som af konungen uppgifves kunna förlänga lifvet till tusen år och med glädje af Thorsten igenkännes för godt Svenskt kornbränvin, börjar han tycka synd om

den fagra prinsessan. Mest verkar dock på honom åsynen af hennes hemgift – faderns omätliga skatter i myntadt och omyntadt guld, och nu, gifvande hustru och barn på båten, beqvämer han sig till att blifva konungens måg, tronföljare och arfving. Först vill han likväl föras till sängs. Med välbehag sjunker han ner på svällande bolstrar, men störtar i samma ögonblick bums i den iskalla sjön, nära det ställe, der hans båt står fastgjord, under det tärnan, som fört honom till sängs, från stranden spefullt frågar:

Var sängen icke mjuk, var hon ej varm?
Må hända skall jag bädda om? —

och tillropar honom denna moral:

— — — *Ack, såg man nånsin*
En dylik narr, att icke en prinsessa
Han trodde sig — den arme tölpen — värd?
Så far nu hem till Annika och barnen
Och i ditt bröst den läran troget göm:
Att misstro lyckan, när hon är för häftig.

Ett par i dialogen inskjutna folkvisor om "Skön Siska och fiskriddaren Thorsten" tyckas ha haft någon del i anläggningen af detta komiskt-romantiska fantasistycke, som i ett och annat upptåg erinrar om HOLBERGS: "Jeppe på berget" och i sin katastrof är en dramatisk utläggning af den gamla Svenska folkleken: "Bjudning till Siskas * barnsöl", hvarför också mot slutet, på drottningens fråga till tärnan, om hon har sofgemaket i ordning, denna svarar:

Till Siskas barnsöl allt i ordning är.

* I några provinser: *Sisillas* eller *Sislas*.

Det mest roande är kontrasten mellan hofton och hofskick å ena sidan och å den andra Thorstens godmodiga klumpighet och rama bondspråk, späckadt med ett och annat mustigt ordstäf. Att han någon gång faller ur sin role genom en alltför grann och rosenfärgad diktion, är något, som hörer till författarens skötesynder och kan här förklaras genom bemödandet att hålla den poetiska stilen oppe. För det didaktiska syftet tjenar det af skaldens humor här inlagda romantiska elementet, genom uppträdandet af luftiga andeväsen, som ironiskt drifva sitt spel med de arma dödliga och äfven i den råa naturmenniskans bröst väcka dåraktiga lustar och förhoppningar, öfver hvilkas gäckande de sedan jubla.

Då vi nu från de inhemska ämnen, som Stagnelius valt till föremål för dramatisk behandling, öfvergå till dem, hvilka han hemtat ur den Grekiska myten, möter oss främst hans redan nämnda sorgspel "Bacchanterna eller Fanatismen", som ur artistisk synpunkt är att räkna för den mest fulländade af alla hans dramatiska skapelser. Man märker, att det är på denna grund, som han rätt är hemmastadd, lycklig att fritt få röra sig i de Helleniska former, från hvilka han icke ens i sina fornnordiska dramer fullt kan lösgöra sig. I ett företal erinrar han om, att den klassiska och den romantiska poesien endast skiljas genom sin olika rigtning. "Den förra nedstiger ur en öfversinlig verld för att i tidernas och tingens flod spegla sin fägring;

hon metamorfoserar det inre i det yttre, det ideella i det reella. Hon är en i vårens dalar från himlen nedsväfvande Afrodite; den romantiska skaldekonsten deremot en från blodbefläckade ängder till himlen återvändande Astrea". Han framhåller derefter motsatsen mellan den romantiska tragediens invecklade, brokiga former och den klassiskas enkla, skönt enfärgade, samt förklarar, att det är de sednares drägt, sådan den för oss framstår i de Grekiska mönstren, som han velat ikläda sorgspelet "Bacchanterna", med undantag af några nödvändiga modifikationer. Till dessa få vi räkna, att han, som infört koren i sina nordiska sorgspel, på ett och annat ställe i detta Grekiskt-antika begagnar rimmet. Det sker likväl endast sparsamt, och stycket är för öfrigt med omsorg hållet i det Attiska dramats vexlande, metriska former. Att koren här uppträder såsom ingripande i handlingen, är en annan afvikelse från den strängare klassiciteten. Källan för detta sorgspel är det ställe mot slutet af VIRGILII "Georgica", der Proteus berättar, huru Bacchanterna i Thracien, förbittrade öfver att Orfeus aldrig upphörde att sörja sin Eurydice — en sorg, i hvars ihärdighet de läste förakt mot sig sjelfva, — mordiskt kastade sig öfver honom under ett utbrott af sina vilda orgier,

söndersleto hans kropp och kring fälten förbredde hans lemmar.

Det var då som floden Hebrus upptog i sin famn hans rullande hufvud, och den kallnade tungan ännu i sista flämtningen med sådan styrka

ropade *Eurydice*, att stränderna längs floden i genskall upprepade detta namn.

Orfeus, hvars mytiska personlighet betecknar Greklands äldsta, ur Thracien invandrade sångarskola, framstår i fabeldikten som representant för den skönaste humanitet i flerfaldiga rigtningar. Icke nog, att han, som uppfinnare af cittran och mästare på den sjusträngade lyran, med sitt spel och sin tjusande sång tämjer vilddjur och kommer äfven liflösa ting att röras, träden att dansa, stenarne att följa efter sig, storm och oväder att stillas; icke nog, att han, såsom målsman för den trogna, sörjande kärleken, tränger ned till skuggorna i Orkus att af underjordens magter återkräfva sin förlorade maka, beveker dem med sin lyras toner, men för andra gången mister den älskade, genom omöjligheten att hålla det hårda villkoret att icke förr än i ofvanverlden gifva henne ett enda ögonkast; han är tillika furste öfver ett folk af herdar, hierofant och stiftare af de äldsta mysterierna, af en ny, renad, esoterisk religion, vis och sträng sedelärare, och deltager som hjelte i Argonauternas sjötåg. Ifrare för sitt herdelands enkla fornseder, står han som en mur mot den nya tidens inbrytande lättsinne, och anses derföre som den Thebanska odlingens gräns-post stå i fiendtligt förhållande till den unga Attiska bildningen. Ingen af dessa synpunkter har STAGNELIUS lemnat oberörd i detta sorgspel, ehuru det närmast afser den tragiska slutkatastrofen af den Thraciske sångarfurstens vackra lif. Han

är nu gammal vorden, och har nyss haft en dröm, som lärt honom mera vishet än förut hela hans vakna lif. Denna dröm, som han här meddelar sin förtrogne adept Gorgias, låter honom ana en snar död, och ger på samma gång åt åskådaren en nyckel till tragediens upplösning. Situationen är redan målad i den dialog, hvarmed scenen öppnas, mellan två unga herdar, af hvilka den ene, Timon, allvarsam och tänkande, är en varm beundrare af Orfeus, den andre, Lycis, en lika varm anhängare af den nya Bacchiska kulten. Dennes prestinnor, de vilda Bacchanterna, äro redan ute för att uppsöka och mörda Orfeus. Lofsånger till Bacchi och Ariadnes ära uppstämmer emellertid en kor af qvinnor, afbruten af korförerskan, som, efter konvulsiviska anfall, slutar med att uppmana till skyndsam hämnd på gudsförnekaren och till ett festligt offer åt Lyäos. Orfeus har sökt sitt skydd i Apollos tempel, ty redan

— — En ursinnig här
Af vilda Bassarider staden fyller
Och höjer rysligt sina evoë-rop
Vid hornens skall bland skrällande cymbaler.
Som vågor dånande på vågor tränga
I vårens strida, fraggbegjutna floder,
Så genom gator, genom pelargångar
Framböljar qvinnohären. Som ett haf
Mot stranden gnyr, som skogens ekar hvina,
Då nordan brusar genom deras kronor,
Så gnyr, så hviner denna svärm. Hvad vill den?
I tusen stycken siarn Orfeus rifva,
Hans panna grymt med festens stafvar krossa.
Apollos tempel djerft de nu belägra
Och fordra skalden ut med höga rop.

Denne, jagad som ett villebråd, döljes sedan i en underjordisk grotta, vid hvars mynning en ung herde, Hermas, lofvar att föra hans förföljerskor på villospår. Men i deras vilda hop befinner sig bland de mest ursinniga hans egen älskarinna, Polydora, som med en dubbelsnara af hot och lockelser tubbar honom att yppa hemligheten. Fallen i Bacchanternas våld, ber Orfeus att få uppstämma ännu en sång,

Ty likasom det anstår hjelten att i kamp
Bland pilregn, svärdens blixtar, brak af sköldar dö,
Så höfs ock skalden falla under klang och sång.

Det är då som han till lyran sjunger följande sköna ord:

Som för vindarnes våld ett moln försvinner,
Som i klingande bäck en våg förrinner,
Likså menniskans dagar
Rastlöst ila sin kos.
Om i Sidons kristall din nektar sjuder,
Om du purpurbeklädd en verldsdel bjuder,
Dock för skickelsens lagar
Faller ditt lif som en ros.
Om i ringhetens tjäll du menlös sitter,
Spisar landtliga mål vid foglars qvitter
Och i bäckarnes vågor
Släcker din törstande brand,
Måste skuggornas hem du dock besöka,
Bleka maners förbund med smärta öka,
Skåda Flegetons lågor,
Sucka vid Akerons strand.
Jag i ungdomens brand mot lifvets bana
Höjde glädtigt min blick, mot nöjets fana. —
Menskor, fåfängt I sträfven:
Jorden ej hyser ett väl.
Klinga, helga teorb, för sista gången!
Höj, o bleknande mun, den sista sången!
Svanen, gungad i säfven,
Uppger i toner sin själ.

Då för ett ögonblick dessa toner tyckas röra vilddjurens hjertan, fortfar Orfeus:

I helga qvinnor, hvarför så förfölja mig?
Vi dyrka samma gudom, blott med skilda namn.
Jag äfven tillber denna milda öfvermagt,
Som ljuft i rankans drufvor kokar purpurmust,
Att trösta sorgsna hjertan, lindra sjukas qval.
Tron mig! En *gud blott gifves, han må kallad bli*
Apollon, Dionysos, egidskakarn Zevs.
Om magtens vigg han slungar från Olympens tron,
Admeti hjordar vaktar på Thessaliens fält,
Omdansas af satyrer vid cymbalers klang,
Han alltid är den ende, sanne guden dock.

Härvid infaller koren:

Du ljuger. Dionysos heter verldens gud.

Sedan Orfeus förklarat sig villig att deltaga i offerfesten åt denne, föres han, omdansad af Bacchanter, till en helig lund, der gudens altare är upprest. Offret begynner lyckligt, men, då i det samma en surrande broms stinger korförerskans bröst, rusar hon som en furie mot Orfeus, slungar mot honom sin tyrs, och hela koren följer hennes exempel. Hur skalden än håller sin lyra till sköld mot de rankbeklädda stafvarne, ligger han snart sjelf ett blodigt offer vid Dionysos' altar. Denna sednare del af handlingen förekommer endast i berättelse. Då man tadlat detta och ansett, att sorgspelets slut derigenom mattas, har man ej tillräckligt satt sig in i den frihet från effekt-sökeri, som fordras af ett skaldeverk i antik anda, och förbisett dettas olikhet med den moderna tragedien, så väl i afseende på framställning af individualitet och karakterer, som i afseende på den tragiska upplösningen.

Styckets idé är, som vi sett, att, till väsen och verkningar, symbolisera kontrasten och konflikten mellan den äkta, sant inspirerade entusiasmen och det uppjagade sinnesrus, som är den förras sken och karrikatur. Det är här tyrsen, som bräcker lyran, det sköna, som mördas af en rusig glädje, det är allvaret, som dukar under för lättsinnet, det är skrålet, som öfverröstar sången, vinrankan, som qväfver lagern, det är fanatismen, som bär hand på religionen. Försonande visar sig till slut i ett silfvergrått moln den mördades skugga. På ömse sidor om honom glimma lyrans och svanens stjernbilder, och hvad han profeterar om sig, må i sin mån gälla äfven hans Svenske sångare:

Äoner af oändlig glädje för min blick
Sig öppna, som för menskoögon himlar, haf;
Och högt på jorden skall man sjunga mitt beröm,
Så länge Lyrans silfver strålar än i skyn,
Och himlasvanen öfver vintergatans flod
Stjernprydda vingar breder i den lugna natt.

Vid samma tid som Stagnelius diktade "Wisbur" och "Sigurd Ring", har han ur den Grekiska fabelverlden dramatiserat tvenne ämnen, dem han hemtat från Ovidius, det ena ur hans Metamorfoser, det andra ur hans Heroider. Båda dessa — "Narcissus" och "Cydippe" — har han behandlat i en lätt operastil, med användande af en musikaliskt skiftande vers och inläggande af en mängd sångbara partier. Det förra stycket, åt hvilket han, efter Stjernhjelms föredöme, gifvit benämningen "Ballett", motsvarar närmast hvad man i en sednare tid kallat lyriskt diver-

tissement. Utom hufvudpersonen, den vid sin bild i källan trånande, snart döende och efter sin död till blomma förvandlade Narcissus, uppträder ingen mensklig varelse utom hans moder Liriope, tröstande och vårdande den förvillade sonen, samt mot slutet en kor af herdar och prestinnor. För öfrigt fylles scenen af najader, gratier och de personifierade gestalterna, sömnen, drömmarne, döden och kärleken. Eko visar sig ett ögonblick, men förnimmes eljest blott som en sörjande röst ur närmaste berg. Då det hela framställes såsom Amors hämnd öfver hennes försmådda kärlek, slutar stycket med Amors triumf samt korer och dansar till hans ära.

I Cydippe, en af Dianas nymfer, hade, enligt sagan, en Keisk yngling, Acontius, förälskat sig, vid ett besök i gudinnans tempel på Delos, och genom några verser, inristade på ett äpple, lyckats att få henne till maka. Det är på denna saga som Stagnelius byggt sin treakts-opera "Cydippe", som ty värr numera icke är fullständig. Den har en gång varit det, men, enligt hvad det uppgifves, skall författaren under en sömnlös natt, i ett anfall af missmod, hafva sönderrifvit och förstört handskriften, — ett förfarande, som han sedermera ofta ångrat. Flera scener i andra och i tredje akten ha härigenom gått förlorade. Den första akten öppnas med den fest i Dianas tempel, vid hvilken Acontius för första gången ser Cydippe, blir förälskad, och lockar henne att upptaga det gyllne äpple, han utkastat, och att läsa dess inskrift:

Jag denna ed vid himlen gör:
Jag evigt till Acontius hör.

Genom att högt utsäga dessa ord, har hon i Dianas tempel svurit att blifva hans. Vredgad öfver detta bedrägeri, ehuru hemligen dragen till ynglingen, som i bevekliga ord genast afbeder det samma, återtager hon högtidligt den henne aflockade eden och förklarar sig villig, då fadern nu uppmanar henne att bestämma sitt val bland en mängd friare, att räcka sin hand åt Kleon, en tapper, äldre krigare. Akten slutar med bjudning till denna bröllopsfest och uttryck af den unge älskarens förtviflan. Ur de begge stympade akter, som derpå följa, framgår Cydippes stigande ånger på sjelfva bröllopsdagen och hennes bäfvan för furiernas hämnd öfver den mened, hon svurit i gudinnans tempel. Fadern återgifver henne löftet åt Kleon, Diana återtager, på förbön af Venus, förbannelsen öfver Acontius, som med kärleksjoller oskärat hennes helgedom, och Cydippe är nu förtjust att få hålla den ed, som äpplet förestafvat hennes läppar.

Det ligger i öppen dag, att ett sådant ämne hvarken är rätt lämpligt till operatext eller innebär väckelse till någon djupare poesi. Också har skalden här endast funnit spelrum för sin versifikatoriska talang, ådagalagd ej mindre i recitativernas teatermessiga språk och i ariers och korers mångskiftande former, än i en stor, och man kan väl säga allt för stor, samling af inskjutna lyriska stycken, som med handlingen

stå i föga eller intet sammanhang. Den dramatiska versens behag och afrundning erinra på mer än ett ställe, både här och i balletten "Narcissus", om KELLGRENS flytande diktion, sådan den möter oss i "Dido och Eneas" och några andra af hans lyriska dramer. I poetiskt värde står "Narcissus" öfver "Cydippe", der allt är mer ytligt och flyktigt, och der, oaktadt man spårar en viss sinnrikhet i anläggningen, känslan förblifver kall, och alla blommor förekomma mer konstgjorda än naturliga. Den rätte STAGNELIUS hafva vi svårt att der känna igen, men som ett nytt blad i hans lager kan dock räknas hans äfven här framspirande förmåga att böjligt kunna lämpa och omstämma sitt melodiska instrument efter diktkonstens olika arter och toner.

Från den antika mytens dubbla sagoverld fördes vår skald af en lycklig ingifvelse till den kristna legendens katakomber, och genom ingen af sina rnånggestaltade skapelser har hans sångmö förvärfvat sig flere vänner än här, genom den berömda dramatiska skaldedikten "Martyrerna". Det hela har med skäl blifvit kalladt "en elegisk triumfsång till kristendomens ära", dramatiserad i en följd af rörande scener ur tiden för de äldsta kristnas förföljelser. Stycket, förlagdt till den Romerska kolonistaden Karthago, spelar omkring tvåhundra år efter Kristi födelse, under kejsar Septimii Severi regering. På hans befallning låter Libyens prokonsul Hilarianus utspeja, öfverfalla och fängsla några nyomvända kristna, midt under deras stilla gudstjenst i en aflägsen

skogsgrotta, samt sedan förelägga dem valet mellan att återvända till fädrens gudar eller att dö en grym död. Alla välja utan betänkande det sistnämnda. Bland dessa offer har en ädel Romarinna, Perpetua, riddaren Flavii unga enka, den svåraste striden att kämpa. Hon qvarlemnar i verlden en späd son: hon bestormas af sin fars, sin mors, sin brors bevekande böner att rädda sitt lif genom att afsvärja sin tro: hon motstår alla uppmaningar af prokonsuln sjelf, hennes aflidne mans vapenbroder och vän, och går ståndaktig döden till möte, efter att ha sett sin far stupa för sina fötter, genomborrad af vakten, vid det förtviflade försök, han gör att mot hennes vilja befria henne. Sådant är det enkla utkastet till denna dramatiska martyrmålning, hvilken, om den jemföres med CORNEILLES bekanta sorgspel öfver ett likartadt ämne, visserligen är vida underlägsen i afseende på teaterns fordringar, men i poetisk kraft och religiöst djup har omätligt företräde. Härtill kommer, att under det den fanatiske svärmare, som framställes i "Polyeucte", genom svaghet och osjelfständighet afleder åskådarens intresse, som i stället vändes åt andra vida större karakterer, utgå här alla dramats strålar från en enda brännpunkt och samla sig till en sol kring Perpetuas martyrkrona. Kan detta Svenska skaldeverk icke i många andra fall mäta sig med de bästa af CALDERONS andeliga skådespel, — i fråga om äkta fornkristlig anda och deraf flytande romantisk stämning är det dock fullt berättigadt att ställas

vid deras sida. Författaren, som eljest ofta i sina dramatiska stycken "liknar en entusiastisk bildhuggare, hvilken uppfattat konsten i dess djup, men icke känner hvad slags marmor han bör bruka, eller hvilka verktyg äro tjenliga att gifva lif åt hans tankebild"*, har i "Martyrerna", bättre än i någon annan af sina dramer, individualiserat karaktererna, uppfattat situationen och träffat tidehvarfvets rätta lynne och färg. Att kristendomen här hufvudsakligen framställes som en lidandets religion, är icke att anse för en skugga från hans gnostiska föreställningssätt, då en sådan uppfattning stod i oskiljaktigt samband både med sjelfva legenden och med de äldsta kristnas bittra lifserfarenhet. Och dessutom — skönare, än här blifvit gjordt, kan icke gerna målas den ur kristendomens källa utströmmande kraften att med gladt mod segra öfver lidandet och triumfera öfver sjelfva döden. En bland styckets icke minsta förtjenster är, att den nya lärans förföljare icke blifvit tecknade som blodtörstiga tigrar, utan som män, hvilka, då de motarbeta kristendomen, tro sig handla efter pligt och samvete, enär den nya lärans utbredande hotar med upplösning de förhandenvarande samhällsbanden. Prokonsuln sjelf gör allt för att undgå att straffa, och det är med tungt hjerta han slutligen måste fullgöra denna embetspligt. Så väl Perpetuas anförvandter som flere andra Romerska hedningar framstå i vacker

* Liknelsen är hemtad från en Engelsk recensent i *Foreign Review*.

belysning, hur bjert än kontrasten är mellan deras åtrå efter frisk lefnadsnjutning och den trängtan efter befrielse ur de jordiska banden, som uttalar sig hos Perpetua, hos hennes systerliga vän Felicitas och hos den kristna trons öfriga här uppträdande blodsvittnen. I väl afpassadt förhållande till ämnets helgd står den tjusande versens enkla skönhet, mer ren och kysk än man annorstädes finner den hos STAGNELIUS: ty, om den äfven här någon gång pryder sig med blomster, äro dessa sällan andra än hvita liljor. Väl har man sagt, att legendens enkla gestalt här blifvit höljd i ett draperi, som är för mycket utstofferadt; men oss vill det synas som låge öfver den utbredd endast en snöhvit altarduk. Den anda, icke blott af kristlig heroism, men af försonande frid, af förlåtande godhet, som, på en gång stärkande och svalkande, från början till slut genomtränger det hela, flägtar mot läsaren som en blid himmelsluft och försätter honom i en stämning ej olik den, som Felicitas för Perpetua så skönt beskrifver, efter att hafva uppstått ur dopets heliga vågor:

Hur är det fjäriln, när på nya vingar
Kring rosorna han far i sommardalen?
Hur är det svalan, när, ur oceanens
Kristallegrottor vaknande, hon sväfvar
Mot vårens himlar under hymners ljud?
Så var det mig, Perpetua! Ack, en luft,
Mild som den eter fästets stjernor dricka,
Jag andades, och verlden kring mig låg
Lugn som ett sommarhaf, förgyldt af solen.

Att ur "Martyrerna" anföra prof af ljuft och djupt gripande poesi, vore hardt nära det samma

som att afskrifva hela poemet. Allmännast bekant är det ställe ur dialogen mellan Perpetua och hennes späde son Flavius, der på gossens begäran: "Lär ock *mig* att bedja!" modern svarar:

Jag kan det ej. Det Ord, som skapte hjertat,
Kan ensamt lära hjertat bönens ord.
Så ögat ej af egen kraft kan se,
Om dagen ej dess späda dag beströlar.
Ett underverk nödvändigt är, om stoftet
Skall tala med sin Gud, och Anden blott,
Den rena dufva, som med silfvervingar
Mildt svâfvar öfver tidens mulna flod,
Lär våra bröst den helga suckens genljud.
Kom hit emellertid! Jag vill dig visa
Hur du till bönens nåd skall dig bereda.
När till ditt upphof med din känslas offer
Du ämnar framgå, tankarne då ropa
Från hvarje jordiskt föremål tillbaka!
Knäpp sedan händerna, till vittnesbörd
Att dina sinnen du för verlden sluter!
Böj sedan knän, för hela verldens herre
Böj dina knän! Blott till det låga sänkes
Det höga neder. Bönens himlastege
Står djupt i ödmjukhetens blomsterdal.
Höj sedan tungans, höj ditt hjertas röst
Och bed med dessa eller lika uttryck:

O du, som fjerran öfver molnens rymder
Och stjernornas och englarnes församling
Bor i ett ljus, dit tanken fåfängt lyfter
Sin matta vinge! Du, som, himmelskt god,
Af stoftets barn dock helsas vill som Fader!
Må, evige, för äran af ditt namn
I hvarje bröst ett heligt rökverk brinna!
Må jorden, länge höljd af brott och plågor,
Omsider fri och lycklig bli! O komme
Till oss ditt rike, herrans stad, det nya
Jerusalem, bebodt af nåd och sanning,
I gyllne skyars krans från himlen ned!
Då skall ej längre blott en magtlös suck,
En fåfäng bön, vårt hjertas kärlek tyda:
Ske skall bland oss din vilja som den sker
Ibland din himmels eviga naturer.

Allgode Gud, åt våra själar gif
I pröfningens och jemrens törnedalar
Hvad för det högre lifvet de behöfva!
Styrk deras kraft och faderligt dem mätta
Med gyllne frukter ur ditt paradis!
Förlåt oss, herre, så som vi förlåta!
Mät bördan efter våra svaga skuldror
Och led oss ej i frestelser, der segern
Ej är beredd! Oss från det onda fräls!
Ty kärlekens och ljusets gudaspira
Du evigt sträcker öfver ting och andar,
Och i äoners skiftande äoner
Är magten, äran, herrligheten din.

För sådana verser, den vackraste parafras af Herrans bön, som något språk äger, och för hvars skära ljus både POPES och många andras försök blekna, förlåta vi gerna författaren, att han äfven i "Martyrerna" någon gång, lockad af sin trollmagt öfver språket och sin styrka i den lyriska beskrifningen, uppehåller dramats gång genom breda och utförliga skildringar af hvad egentligen föga hör dit, såsom t. ex. då i det ögonblick som den Romerske prokonsuln brinner af otålighet att få veta, om den utskickade centurionen Gabinius upptäckt de kristnas tillhåll, denne, innan han svarar, att han funnit dem i den undangömda skogsgrottan, först ger en förtjusande, men flera sidor lång, beskrifning öfver denna grotta, öfver den skog, hvaraf hon omgifves, och öfver den gångstig, som leder genom denna skog*. Men från en strängare räfst med styckets dramatiska svagheter, till hvilka

---

* ATTERBOMS började, men ty värr ej fortsatta och afslutade afhandling öfver STAGNELIUS har här, likasom på några andra ställen, vägledt minnestecknaren.

vi då i främsta rummet måste räkna, att plan och intrig så godt som saknas, afhålla oss ej blott de många enskilda förträffligheterna. Det är äfven något annat, som afväpnar oss: besinnandet nemligen deraf, att författaren aldrig sjelf utgifvit detta sitt arbete hvarken för dram eller sorgspel. Då han helt enkelt kallat det en *dramatisk skaldedikt*, äger det rätt att blott som sådan bedömas. Den dramatiska formen är då här icke underlag för ett inveckladt, konstrikt sammanfogadt, af fina guldtrådar genombrutet arbete; den är endast snöret, som sammanhåller perlorna i ett radband.

Till sista tiden af STAGNELII skaldeverksamhet höra, likasom "Martyrerna", de begge dramatiska utkasten: "Glädjeflickan i Rom" och "Albert och Julia eller Kärleken efter döden", det förra en spökscen, det sednare en scen ur andeverlden. Den kraft, hvarmed han redan i det förstnämnda stycket beherrskat och grupperat sitt ämne, och icke blott åt de begge hetärernas, Antonias och Laurettas, olika personlighet och den nattlige älskarens, Francescos, gestalt, men åt sjelfva vålnaden af Olindo, förmått att gifva full och lefvande åskådlighet, visar sig i "Albert och Julia" ännu mer öfverlägsen. Ingenstädes har den Stagneliska poesien så som här yppat det innersta af sitt esoteriska lynne, ingenstädes hans sångmö så biktat sina hemligaste tankar. På samma gång hon gör bruk af den Svedenborgska föreställningen om andeverlden, låter hon denna genomglödgas af en kärlek, som ej frågar efter

hvar himmeln fins eller afgrunden, utan blott frågar hvar den älskade fins. *Utan* honom är himmeln glädjelös, *med* honom helvetets eld en himmels gyllene gryning. Julia har i Albert haft sitt allt; i andeverlden söker hon endast honom. Guds moders armar sträckas längtansfullt efter henne: *hon* sträcker sina efter Albert. Englar i silfvermoln bjuda henne till himlarne, men hon frågar blott: är Albert der? Afgrunden öppnar för henne sitt flammande gap: hon störtar glad deri vid hans sida. Att ännu i andeverlden vara, till kärnan af sitt väsen, en fortsättning af hvad man varit här: icke der kunna skiljas från sig sjelf, ännu mindre från hvad man älskat högre än sig sjelf, och att, utan oskiljaktig förening med detta ens andra, bättre jag, evigheten icke har någon salighet att bjuda, eller en sådan ens låter sig tänka för den ena, utan att delas af den andra, — detta är den genomgående tanken i denna andeverlds-scen. Den motsäges visserligen af himmelska stämmor, som uppmana till en högre rigtning af hjertats oändliga kärlek och förebrående spörja:

> *Har Albert kallat verldarne ur natten,*
> *Besått med solar himlarne der nere?*
> *Har Albert dött för dig i korsets qval?*

men, hur det är, vill det dock förekomma som lutade vågbalansen mellan himmel och afgrund hela tiden afgjordt åt den sednares håll, och som, hur vackert än englarne sjunga, helvetesandarne sjönge ännu mer bevekande, vare sig i kör eller med "soloröst till harpa". De ha

åtminstone en öfverträffande förmåga i att öfversålla afgrunden med rosor och att utmåla prakten och nöjena i sina festligt upplysta gemak.

I den yngre romantikens anda hade STAGNELIUS redan under tidigare år författat ett skådespel på prosa: "Eröfringen af Ceuta", som då flere gånger skall hafva blifvit uppfördt inom hans familjekrets. Man spårar redan här, i uppfinning och gruppering, ett större afseende på de sceniska fordringarna än man i hans antika sorgspel är van att finna. Ännu märkbarare är detta i det romantiska sorgspel, som diktades närmare slutet af hans lefnad och hvars onda rykte bortvändt uppmärksamheten från flera dess obestridliga förtjenster. Det är en egen sammanträffning, att just det stycke, der han som dramaturg bäst anlagt sin poesi för scenen, gjort sig för denna omöjligt genom gräsligheten af sitt ämne, som, afskräckande för läsaren, blefve för åskådaren outhärdligt. Blott att nämna "Riddartornet", kommer blygsamheten att slå ner ögat. Hos Euripides och Racine är styfmodern, som förälskat sig i sin mans son, ett helgon mot den onaturlige fader, som här spelar hufvudrolen. Endast Neros moder i LOHENSTEINS vederstyggliga dram "Agrippina" kan här komma i täflan. Och likväl fordrar rättvisan det erkännande, att, om Furierna varit med om att välja ämnet, Gratierna gjort allt för att genom behandlingen försona valet. Skalden har, under sin fantasis vilda ströftåg, dukat under för lockelsen, att på motiverna af ett excentriskt

och upprörande tema, der spelrummet för hans idealisering var större än någonsin, uppföra ett konstverk, hvars harmoniska delar tvinga oss till beundran, hur brådtom vi än ha att skynda dem förbi. Vår känsla är i alla fall vid sorgspelets slut för mycket skakad, att ens kunna vaggas till ro af den osynliga englakorens sista bortdöende ljud:

Hvar jordisk mistning är en himmelsk vinning.
Solkronan flammar kring Mathildas tinning.

Öfverskåda vi på detta sätt hela fältet af STAGNELII dramatiska alster, möta vi öfver allt icke en stor dramaturg, men öfver allt stora fragment af en sådan. Att blifva det hel, dertill var hans lif för kort, hans kännedom af verld och menniskor allt för inskränkt, hans yttre lifserfarenhet för liten, och, framför allt, hans poetiska skaplynne för mycket lyriskt. Bakom handlingen och karaktererna i hans dramer, likasom bakom händelserna och berättelsen i hans episka dikter, står vanligen skalden sjelf förstucken: hans egen subjektivitet skymtar fram, såsom målarens bild i bakgrunden af vissa äldre taflor. Häraf kommer, att ofta de uppträdande gestalterna förekomma oss mer tillverkade än verkliga: det är i dem alla för mycket af honom sjelf: *de* visa sig icke för oss, utan vi se dem genom honom, och mellan oss och dem är närmandet icke omedelbart, ty det sker genom ett medium, luften icke fullt klar, ty det hänger ett tunt flor eller ligger en fin dimma emellan. Förklaringen är då också lätt att finna, hvarför

just *de* ställen i hans dramer mest tjusa och gripa oss, der den qväfda lyriken får luft och antingen smyger sig in som monolog eller bryter ut som kor. Och i viss mån kan med rätta sägas, hvad också redan blifvit sagdt, att STAGNELII lyrik klarast och rikast uppenbarar sig i hans dramatik*. "Eljest nog mycket benägen att hänsmälta i en musikalisk suck, der lifvets hela betydelse upplöses i trånad och saknad, får hon der likasom mer konsistens och kropp, genom den mästerligt begagnade dialogiska formen och det handlingsförhållande, hvari de talande och samtalande personerna af skalden försättas".

Om vi nu, vid öfvergången till ett närmare betraktande af vår skalds mångskiftande lyrik, först stanna vid hans, af Svenska Akademien belönade, "Sång till qvinnorna i Norden", sker detta icke med anledning af poemets framstående förtjenst, utan blott med afseende på, att detta är det enda, hvartill han inför allmänheten erkänt sitt författarskap. Det är icke ett af hans bästa. Der är mer grannlåt än fägring, mer artighet än värma, mer retorisk ståt än poetisk innerlighet och sanning. Mindre ur sitt eget hjerta än från verldens alla fyra hörn har han tagit färgläggningen till den fosterländska qvinnans bild, och när den nordiska mytologien icke räckt till, har han plundrat den Grekiska. Cypria, Astrea, Pallas och Venus få stå bi, när Freja icke förslår, och från Rom hitmanas Lucretia

* Jfr ATTERBOMS förut citerade skrift.

att biträda "Sturens enka". Mot slutet öfvergår visserligen poemet till en ömmare ton, vid återblicken på skaldens första kärlek, men är dock i det hela ej annat än ett paradstycke, utfördt i välljudande verser. Skulle en eller två af dem påminna om prisskrift-maneret i seklets början, så finnas andra, som erinra om KELLGREN, och flera vackra ställen fästa sig i minnet genom en lycklig tanke eller en lyckad ordvändning, t. ex. dessa strofer:

Fast jag på gudar mer ej tror,
Jag tror på skönhetens gudinna;

eller dessa, ställda till den nordiska qvinnan:

Från blåa ögat strålar åter
Det stora himlahvalfvets prakt:
Stor, när du småler, är din magt,
Du är allsvåldig, när du gråter;

eller dessa, om varaktigheten af de Skandiska tärnornas skönhet, att

Deras fägring icke flyktar,
En efemerisk blomma lik,
Som, född vid lärkornas musik,
Sitt lif vid näktergalens lyktar.

Minst kunna vi glömma en vers som denna:

Så länge karlavagnens bloss
Än öfver Manhems fjellar brinna,
Så länge Mälarns urnor rinna,
Skall ingen ovän kufva oss.
Ty blåa ögon evigt stråla
Det helga modet i vår själ,
Och Svithiods qvinna skall en träl
Ej ens vid sina fötter tåla.

Det första man hör i STAGNELII äldsta lyriska dikter — några äldre än från hans nittonde år äro icke i behåll — är en upprepad suck af

tillbakalängtan till barndomens förlorade paradis, till naturens enkla nöjen, till landtlifvets oskuld och enfald. Ofta kläder sig denna längtan i det antika odets flerfaldiga former:

Barndomsminnen, församlens än
Vid min klagande lutas röst!
Ack, som dagg på brända rosor
Vederqvicken I själen.

Från kampen om lyckans trolösa nåd, från trälandet för guldets och ärans falska skimmer, vänder sig, i ett annat ode, hans önskan till en blomstrande dal, vattnad af sjungande bäckar, till en hydda mellan böljande åkerfält. Han vill söfvas af surrande bin och hviskande popplar, han vill sluta sin dag med att lyssna på näktergalens klagan, och rörd tillbedja skaparen, när dess sol går opp eller den åldrige månen gjuter sitt skèn på skogstopparne. För hans öga stå än vinterns landtliga nöjen, julnatten och den fradgande silfverkannans gång genom det glada laget, än vårens grönskande fält med ungdomens dansar kring majstången, och han slutar med detta utrop:

O hur vore dig väl, klagande hjerta, då!
Hvad? Lycksaligad så, kunde jag afundas
Flärdens glänsande bojor,
Ärans sköra teaterguld?

Väl besjunger han vid samma tid äfven *Ärans* gudom, och bekänner hur han redan som gosse i eldiga drömmar sett

Gudinnan, som tronar i bländande glans
På bergens åldriga topp
Och vinkar med glimmande stjernors krans
Den unga täflaren opp;

väl hörs han nu fråga:

Hvad utan stolthet och fräjdadt namn
Är menniskolifvet väl?

men det sker dock med en till visshet gränsande aning, att icke åt honom är beskärdt att hinna ett sådant mål, och att hans korta tid snart är ute:

Ej jag, *gudinna, skall jublande nå*
Din stjernomglimmade höjd,
Ej jag skall segrande digna uppå
Ditt läger, rusig af fröjd.
Snart ser man ej mera mitt forna rum
I lifvets grönskande dal.
Snart dväljes min skugga, blek och stum,
I dödens nattliga sal.

Det dröjer dock icke länge förrän han, med friskare mod, med klarnadt medvetande af den inre kallelsen, viger sitt lif åt skaldernas konst och nu känner sig stålsatt mot alla lockelser och alla sorger. Det är då som han sjunger:

I fåfäng möda andra åt framtiden
Må korthus bygga. Flägten förstör ju dem!
I hoppets verld på rosenvingar
Sväfvar jag, höjd öfver tid och öden.

För mig du fåfängt sminkar dig, retelse!
För mig du fåfängt skimrar, o rikedom!
Och äran, krönt af gudomsstrålar,
Vinkar mig fåfängt på sina höjder.

På sångens vingar hänförd af gudomskraft,
Jag stolt min örnflygt höjer mot stjernorna,
Och jorden och dess kungastäder
Under mig flykta i gråa dimmor.

När diktens hulda, glänsande genius
I månskensqvällar jemte min vagga satt,
Hans rosenläppar denna lärdom
Hviskade då i mitt späda öra:

"Ej lifvets fröjder bida dig, olycksbarn!
Nej, bistra stjernor lyste din födslostund.
Att hämnas ödet, jag dig skänker
Sångens förmåga och klagolutan.

Vid hennes toner söf dina lidanden
Och blicka tåligt opp till ditt fosterland!" —
Så talte engeln. I mitt öra
Klingar hans varnande röst för evigt.

Det skulle föra oss för långt att nu in i alla vikar och skär följa den Stagneliska lyrikens breda kristallflod, der den i strömmande välljud utbreder sig åt skiljaktiga håll. Vända vi ögat åt hans *Romanser*, huru åskådliga, huru genomskinligt klara äro ej de? Hur försmälter ej der i samma tafla den lyriska färgtonen med den episka? Hvem är, som icke minnes, hur

Qvällens guldmoln fästet kransa,
Elfvorna på ängen dansa,
Och den bladbekrönte Necken
Gigan rör i silfverbäcken;

eller hvem har icke lyssnat till "den öfvergifnas" klagan:

Undra ej, att tårar löga
Mina kinder, att mitt öga
Än på molnen i det högå,
Än mot jorden ser;
Att ej mer i högtidskläder
Jag bland folkets ringar träder,
Aldrig dansar, aldrig qväder
Mina visor mer.

Fästa vi oss vid hans *Idyller*, hur på en gång fridfull och lekfull är icke den naturverld af ömma herdinnor och skalkaktiga herdar, till hvilken vi der känna oss förflyttade! Vi ha redan hört, med hvilken styrka han i sina *Oden* talar känslans hänförda språk: ett lika musi-

kaliskt utbrott af den möter oss i hans konstrika *Canzoner;* ett ännu mer omedelbart i hans högstämda *Hymner.* För *Visans* enkla ton är han icke främmande, och i sina *Elegier* står han inom hela vår vitterhet ännu oöfverträffad. Denna lyriska betraktelsedikt — uttryck för en reflekterande och i ett mer kontemplativt tillstånd försatt känsla — egnar sig särskilt väl för karakteren af hans poetiska individualitet. Delade mellan beundran för det kärnfulla innehållet och för den helgjutna formen, som med all sin stränga regelbundenhet erbjuder sig lätt och konstlös, lyssna vi med förtjusning till dessa mildt tonande elegier, hvarhelst de söka sina ämnen, från jorden eller himlahvalfvet, från dagens händelser eller nattens drömmar, från foglarnes lif eller från ett stilla sörjande menniskohjerta. Vilje vi höra, hur han sjunger "till Naturen":

Seglaren lik, som, från stormarnes våld och från rasande vågor
Frälsad, på blomstrande kust hvilar sin tröttade köl;
Eldigt han sträcker sin famn mot den leende nejden och skickar
Upp öfver skyn en blick, vattnad af fromhetens tår:
Så i ditt modersköt med sträckta armar jag ilar,
Blomstrande, hulda natur, ilar med offrande gråt. — —

Eller vilje vi återkalla hans bild af den höga "Urania":

Skaparen ensam satt i den gränslöst flammande rymden,
Tänkte sin egen bild, tänkte sig mystiskt en brud.
Genast hon framstod, herrlig och skön, lik den gyllene dagen:
Blånande eter och ljus voro den slöja, hon bar.
Stjernor sig virade festligt till krans om dess strålande hufvud,
Solens omätliga ros krönte dess heliga barm.
Och i dess glänsande hand log månens skimrande lilja:
Sådan för skaparn hon stod, sjönk i hans lågande famn.

Och skiljas kunne vi ej från denna krans af oförgängligt sköna elegier, utan att erinra oss den, som begynner:

Våren en lofsång är, den jorden offrar åt solen:
Doftande rosor och löf bilda dess toner, dess ord.
Modrens sferiska sång, hur skulle den hinna ditt öra?
Ett *af dess smältande ljud är du, o menniska, sjelf.* — —

Om i den elegiska versen skalden fann ett bredare utlopp för sitt snilles och hjertas ingifvelser, har han i *Sonetten* visat sin stora förmåga att inrymma tanken i en trång form, utan att någondera deraf lider. En af dessa sonetter, och icke den minst vackra, har rundat sig till minnesblomma åt "Skördarnas" skald, och äfven åt "Spastaras" har han egnat en sådan. Detta leder oss till frågan om den likhet, man velat finna mellan STAGNELIUS och LIDNER. En sådan kan visserligen sökas i färgen af deras poesi, och känslans glöd är för dem gemensam. Men LIDNERS effektsökeri är lika främmande för STAGNELIUS som dennes tankedjup är aflägset för LIDNER. Begge voro män af snille och talang; en man af karakter var blott den ene. För begge var hippokrenen full af tårar, men hur oändligt mer storartad är icke den enes sorg än den andres! När den dystra uppfattningen af menskligthetens elände hos LIDNER närmast utgår från en uppjagad, blödig filantropi, som kommer honom att hänsmälta i gråt vid blotta föreställningen om likars nöd, hvilar den hos STAGNELIUS på en med tro omfattad verldsåskådning, enligt hvilken jorden icke är

annat än ett häkte för fallna sörjande andar, och jorden sjelf, hela den omgifvande verlden, en, i och genom menniskan, fallen natur, som i vindens sus, i källans sorl, i foglarnes qvitter utgjuter sina suckar öfver affallet från den högre, ursprungliga. Det är minnet af detta fordna saliga tillstånd och en outsäglig längtan att återvända dit, som innebära möjligheten af en framtida befrielse och försoning. Det var åt dessa och med dem sammanhängande dels gnostiska, dels manikeistiska, läror, till hvilkas begrundande han sannolikt först blifvit väckt genom den af NORBERG utgifna "Adamsboken", som STAGNELIUS, hufvudsakligen i sina "Liljor i Saron", gaf poesiens strålande omklädnad. De föregingos af en vacker tillegnan åt samme lärde patriark, som TEGNÉR, ett år förut, ställt i spetsen för sina "Nattvardsbarn" och då kallat

en vis med silfverhår, som står och talar
ur morgonrodnans port. — —

Bland "Liljor i Saron" finna vi flera poemer, som tillhöra den lyriska didaktiken, äfven när de icke bestämdt angifva sig som lärodikter. De äro det, icke i den mening, som vore poesien i dem endast ett tillfälligt utanverk; en lånad sirat: de flesta af dem äro lika genomträngda af skaldens som af tänkarens ande, och vanligen är det ur känslans brännpunkt, som ljuset och elden falla på reflexionens föremål. Men nekas kan icke, att i några af dem den mystiska spekulationen inkräktar väl mycket af diktens område, och att poesien der löper fara

att öfvergå till en metrisk eller rytmisk filosofi. Äfven utanför den nu ifrågavarande blomstersamlingen träffar man ett och annat poem af samma art, t. ex. den afbrutna lärodikten "Tingens natur", der man spårar verkningarna af skaldens försök att sammansmälta gnosticismen med SCHELLINGS identitets-lära.

"Liljor i Saron" öppnas med en metafysisk lärodikt öfver "Kärleken", ett ämne, hvars outtömlighet för skalden här ger sig tillkänna redan genom behandlingens längd och vidlöftighet. Ett motstycke till ATTERBOMS "Erotikon", i hvars meter den äfven är affattad, har denna idérika och fantasirika dikt några få dunkla och orediga ställen, men många sköna och ännu flera praktfulla. Bland annat skildras i slående motsats kärlekens begge olika poler, den högre eteriska och den lägre sinliga, Psyche och Hyle, de tvenne magnetiska magter, mellan hvilka ingen mer oförbehållsamt än STAGNELIUS bekänt och målat sin våldsamma dragning och kamp. Det är Vesuv med sina dubbla spetsar denna klufna, dualistiska kärlek, som ända till sjelfförbränning genomkokar hans ådror och hans dikter, och icke blott i dem af de sednare, hvilka i egentlig mening äro *erotiska*, utgör hufvudelement, men mer eller mindre ingår i dem alla. Hela hans poesi är, från början till slut, icke annat än ett återspeglande af denna slitning mellan himmel och jord, men hjertast framträder detta i hans lyrik, der spegeln är vänd mot hans eget inre. Sin alltid brännheta längtan rigtar

kärleken der, vanligen och helst, till idealet, men understundom äfven till dettas karrikerade motbild; hvad han åtrår att finna, söker han, för det mesta, i molnen, men någon gång — det kan icke nekas — också i gränderna, och, om han ställer sina sånger i främsta rummet till "Amanda", har han dock äfven en "till Julia". För mycket får man likväl icke här taga skalden på orden. Han är icke alltid att tro på, när han, vid att göra sig sjelf till medelpunkt i allehanda målande situationer, pådiktar sin egen personlighet hvad han i sina dramer är van att pådikta andras, och mycket, för hvilket vi nu rygga tillbaka såsom otillbörligt, faller påtagligen mer hans fantasi än hans lif till last. Att åter denna har en sjuk sida, hafva vi redan i det föregående öppet medgifvit, ty oss lyster ej att härma den Grekiske konstnären, hvilken, för att dölja sin hjeltes enögdhet, målade honom i profil. STAGNELIUS har med stor talang tecknat äfven Bellmanska scener och mer än en gång stämt sin lyra till vingudens lof, men hvilken blindhet att deraf draga den slutsats, att han sjunkit till en förnedrande Bacchidyrkan, den han då, afskild som han lefde från det menskliga umgänget, skulle ha öfvat i enrum. Mot det lösa sqvaller derom, som banat sig väg äfven till vår litteraturhistoria och närmast tyckes ha varit föranledt af HAMMARSKÖLDS obetänkta sammanställning af STAGNELIUS och LIDNER äfven i afseende på yttre lefnadsordning, tala bäst, vid sidan af hans anhörigas sammanstäm-

mande vittnesbörd, skaldens egna skrifter, der formfulländningen går i jemnt stigande ända till hans yttersta stund, planan läggningen förråder den mest nyktra, rediga och bestämda förståndsverksamhet, samt utförandet, in i de minsta detaljer, vittnar om en aldrig hvilande, samvetsgrann och omsorgsfull, konstnärsflit. Oregelbundenheten i hans lefnadssätt inskränkte sig till den sorglöshet i afseende på diet och bostad, som stod i sammanhang med hans poetiska drömmerier och fysiska plågor, hvilka sammanlagda, och i förening med hans växande bruk af opiat, utgjorde tillräckliga förklaringar till hans ofta förvirrade utseende. Från denna inblick i hans enskilda lif återvända vi nu till öfversigten af hans lyriska skaldskap, men från tanken på hans erotik, både i dess idealisering och dess vulgarisering, kunne vi ej skiljas, utan att, till den sednares försoning, erinra oss den förras skönaste uttryck:

I blomman, i solen
Amanda jag ser;
Kring jorden, kring polen
Hon strålar, hon ler.
I rosornas anda,
I vårvindens pust,
I drufvornas must
Jag känner Amanda.

När guldharpan klingar,
När vestan sig rör
Med susande vingar,
Amanda jag hör.
Allt, engel, bestrålar
Din himlagestalt.
Lik skaparns, i allt
Din gudom sig målar.

Se, själarna ila
Vid dödsengelns bud
Till gyllene hvila
I famnen af gud.
Se, floderna hasta
Med skummande fart,
I hafvet de snart
Sig dånande kasta.

Men aldrig min trånad
Till målet skall nå.
Blek, suckande, hånad,
Jag enslig skall gå;
Skall evigt, gudinna,
Lik stjernan dig se
Högt öfver mig le
Och aldrig dig hinna.

Det mystiska åskådningssätt, som ligger till grund för "Liljor i Saron", har ej kunnat annat än gifva en dyster entonighet åt innehållet af denna diktcykel, som, det oaktadt, lika visst har i sin magt att intaga och tjusa poetiska sinnen som att afskräcka eller trötta opoetiska. Hvad formen beträffar, möter oss oftast den anakreontiska metern. Så t. ex. i alla de trenne poemerna: "Dialog", "Fången" och "Maria". I det första föreställes själen, Anima, såsom en sörjande nunna bakom sitt klostergaller samtala med en strålande engel om sitt saliga fordom. I "Fången" åter framställes hon som en olycklig slafvinna i verldsfurstens, Demiurgens, harem, bevakad af sju bistra demoner — de sju planeterna — och tolf lågande drakar, djurkretsens tecken. Äfven solen och månen höra till hennes vakt, men af dem får hon dock någon tröst:

Af forntida vänner
Ej någon hon skådar;

Blott månguden kommer.
(En väktare är han;
Men Animas tårar
Den kalle dock röra.)
I stjernklara nätter
Han leende kommer
Och klappar på fönstret
Och för till den arma
Gudomliga budskap
Från andarnes land.
Och soljungfrun kommer.
(En väkterska är hon;
Men Animas böner
Dock henne beveka.)
I ångande vårar
Den strålande kommer
Med blomstrande skänkerna
Sunnan ifrån.

I poemet "Maria" söker Kristus från himlen en tärna på jorden, nog menlös och ren att blifva de fallnas upprätterska. Han finner omsider i Betlehems lundar Maria och nedsänder Gabriel med det himmelska budskapet:

Och "hell dig, Maria!"
Så tonar hans stämma
Från guldröda läppar
I blommande lunden;
Och himlarne gifva
Från klingande harpor,
Från sjungande englar
Hans helsning igen.
Och floderna brusade,
Skogarne susade:
"Hell dig, Maria,
Guds dotter och brud!"
Än sorlar i vågorna,
Tindrar i lågorna,
Klappar i menskornas
Skakade hjertan,
I fröjden och smärtan:
"Hell dig, Maria,
I eviga dar!"

I "Lustvandringen", Animas ensliga vandring i den nyvaknade jordiska våren, kunne vi ej annat än dröja vid denna sköna vers:

I rosens hy med våta blickar
Försonarns blod hon glänsa ser.
Från solen han sin helsning skickar,
I aftonstjernans guld han ler.
I honom andas blott den fromma,
Af honom blott dess hjerta vet.
Hvart träd predikar, hvarje blomma
Förkunnar korsets hemlighet.

Aldrig är STAGNELII lyrik vackrare än när hon, som här, lemnar de granna orden å sido och försmår bruket af den österländska prakt, som i hvart ögonblick står till hennes förfogande. Man har exempel på svaga poeter, som tro sig inlägga poesi i sin vers genom att med allehanda grannlåter dölja tankens frånvaro eller skyla känslans armod. Långt ifrån att detta skulle vara fallet med STAGNELIUS, äga hos honom alltid både tanke och känsla en hög grad af poetisk rikedom och sanning, men det är som vore han rädd att se dem framträda i deras naturliga enkelhet: han låter dem göra för stor toilette: han kläder dem gerna i purpur eller rosenrödt, i azurblått eller smaragdegrönt, ja, parfymerar dem emellanåt med både ambra, myrrha och nardus. Det är denna hans poetiska retoriks vana att skära till i växten, det är detta slöseri, mindre med bilder än med färger och dofter, som icke sällan stör och minskar det poetiska intrycket, genom dess uppblandning med ett, som blott träffar de yttre sinnena. Till och

med i en af hans *Psalmer* — han har skänkt oss flera sådana af djup innerlighet — har inmängt sig ett "papaverdoft", och i en annan af dem målar han källans klarhet med uttrycket: "källans jaspis". Stundom är det visserligen till förhöjande af versens musik som de präktigt klingande orden blifvit framlockade, men detta skäl är långt ifrån att vara det enda. Man kan, med all beundran för hans hänförande naturmålningar, icke undertrycka den anmärkningen, att i hans poesi icke ens den yttre naturen framstår i sin omedelbara sanning, utan att äfven hon, på sätt och vis, uppträder i kostym, en mer eller mindre utsirad. Allt detta stod i sammanhang med den enslige skaldens underskattande af hela den honom omgifvande verkligheten. Han ansåg den för ond, olycklig och förtappad. Han försmådde henne, höll henne, så vidt ske kunde, på afstånd från sig och, långt ifrån att i sina dikter vilja framställa eller idealisera denna verklighet, var det åt sina egna ideal, som han der sökte gifva en högre realitet. Af samma skäl derföre, som han, episkt och dramatiskt, målar historien på fri hand, smyckar han, lyriskt, alla yttre föremål så kostbart, att vi någon gång ha svårt att känna dem igen. Särskilt skulle de Saronska liljorna, just derföre att *de* växa på helig mark, i vigd jord, ha vunnit på att vara mindre brokiga, och tilltalat oss vida mer, om de fått behålla sin hvita naturfärg.

Några af de mest tjusande återstå ännu att nämna. Till dessa kunna med skäl räknas allegorien "Källan" och det, äfven genom förträffligheten af sin form — rimmad anakreontisk vers — utmärkta, stycket: "Samtal mellan Demiurgen och Anima", der den sednare, med sörjande hänvisning på sina himmelska urminnen, föraktfull tillbakavisar alla den förres inbjudande lockelser till njutning af jordens nöjen och skatter. I "Flyttfoglarne" är behandlingen lika själfull som lycklig, och all mystik borta. Versen flyger som dess ämne, och den sista slutar med en erinran till menniskosjälen, att äfven hon är en flyttfogel, men att

Det ler bortom hafven
Mot fogeln en strand:
På hinsidan grafven
Är äfven ett land,
Förgyldt af den eviga morgonens brand.

Öfver några af dessa dikter hvilar sorgen endast som ett blekt månsken. I andra åter tager den en hemskare färg och utbreder sig då som ett svart åskmoln, genomkorsadt af blodröda viggar. Vi erinra oss i förra fallet "Suckarnes mystèr":

— — — *Ser du hafvet? Ilande det kommer,*
Vill med blåa, längtansfulla armar
Under fästets bröllopsfacklor sluta
Till sitt bröst den liljekrönta jorden.
Se, det kommer! Hur dess hjerta svallar
Högt af längtan! Hur dess armar sträfva!
Men förgäfves. Ingen önskan fylles
Under månen. Sjelfva månens fullhet
Är minutlig. Med bedragen väntan
Dignar hafvet, och dess stolta böljor
Fly tillbaka suckande från stranden.

Hör du vinden? Suckande han sväfvar
Mellan lundens höga poppelkronor.
Hör du? Växande hans suckar tala,
Liksom trånsjukt han en kropp begärde
Att med sommarns Flora sig förmäla.
Dock re'n tyna rösterna. På löfvens
Eolsharpa klingar svanesången
Ständigt mattare och dör omsider.

Hvad är våren? Suckar blott från jordens
Dunkla barm, som himlens konung fråga,
Om ej Edens maj en gång begynner.
Hvad är lärkan, morgonstrålens älskling,
Näktergalen, skuggornas förtrogne?
Suckar blott i vexlande gestalter. —

Karakteristiskt målande för en sorg, som går ända till förkrossning, är deremot det poem, som bär titeln "Lifvets villkor" och begynner med dessa ord:

Se ekens strid mot stormarne på fjellen,
Hör suckarne af lundens näktergal,
Då mossan växer, lugn och kall, på hällen,
Och musslan sofver i sitt gyllne skal!
Ju högre lif, ju större qval du röner:
Ett kors är denna verld för ljusets alla söner *.

Här heter det längre fram:

Hvart skall jag fly? Mitt fånghvalf är azuren.
Det famnar mig, hur fjerran än jag går,
Och, djupt i ödets koppartaflor skuren,
Min dom evärdligt för mitt öga står.
Ack, upp mot mig sig tusen vittnen häfva,
Och stjernorna mitt blod med hämndens blickar kräfva.

Hör upp, o själ, att mot ditt öde strida!
Ej straffets kedjor du förgäfves bär.
Den minsta blomma skaptes för att lida,
Och dödens smärta lifvets villkor är.
Ett gränslöst tempel rymden är, der alla
Guds barn som offerlamm vid tidens altar falla.

---

* Hvarje rad i denna första vers har NICANDER, i sitt poem "Korset", gjort till tema för en särskild strof, i maneret af den Spanska glossan.

Så bäfva ej vid straffets vissa möte,
I marterskruden jublande dig kläd!
Det korn, som dött i jordens dunkla sköte,
Står åter upp, en gyllne himmelssäd.
Blott smärtans djupa hemlighet dig renar,
Blott korset alla lif med himlarne förenar.

Vi finna här en ny olikhet mellan den elegiska stämningen hos STAGNELIUS och LIDNER. Den sednares klagan är merendels ett missnöjets knot öfver allehanda hårda öden och öfvergår icke sällan till ett mästrande af Försynen, som han då gerna läxar opp med en och annan hädelse, t. ex. denna:

Med dig, om jag din himmel fick,
Jag ville icke känsla byta.

LIDNER rasar, STAGNELIUS sörjer. Den ene är ond och förbittrad, den andre djupt bedröfvad och förkrossad. Den verldssorg, hvaraf *han* frätes, kan hafva förtviflade utbrott, men upplöser sig alltid i en rörande ödmjukhet, i en den mest tåliga underkastelse, och äfven i dess svartaste natt ser man en flik af hoppets aflägsna morgonrodnad.

I "Syndafallet", en af de märkligare dikterna i denna samling, är det icke frestelsen, som förleder Adam att dela Evas synd, utan kärleken, som gör, att, då *hon* har fallit, *han* icke vill lemna henne ensam om straffet. Han skulle vantrifvas i Eden, sedan hon är borta. Vi återfinne här samma tanke, som ligger till grund för den dramatiska skizzen "Albert och Julia".

Poemet "Aftonen" uttrycker det blidaste vemod i en tafla af renaste skärhet. Det är som

hade konstnären här doppat sin pensel i aftonrodnans blod. Endast början af detta stycke må här återgifvas:

Qvällen är kommen.
Trött af resan
Från andarnes verld,
Han flämtande sitter
I högblå mantel,
Brämad med guld,
På klippans topp
Och blickar tyst
I dalarne neder.

En korg med blomster,
Dem englar brutit
Vid randen af Edens
Kryssande floder,
Han leende bär
På den svanhvita armen.
En blomma han ger
Åt alla derur,
En skänk från den evige,
Kärleksrike
Fadren i höjden.
Åt betraktelsens vän
En blyg viol;
En skimrande lilja
Åt samvetsfriden;
Åt smärtan en vallmo,
Åt glädjen en ros.
Mig *intet du ger,*
O stjernprydde engel!
Ej en lifvande flägt
Åt det domnande hjertat,
Ej en svalkande tår
Åt den brännande oron? — —

Den jemförande sammanställning af "Tanke och Känsla", som genomgår en annan af dessa dikter, kommer i sista versen till denna slutföljd:

Månn', o jätte, gudars borg du finner,
Om på berg du staplar berg? — *O nej!*

Tankens flygt i all sin spänning hinner
Öfver demiurgens molnverld ej.
Känslan ensam till den sanna höjden
Lyfter oss vid englaharpors ljud;
Känslan ensam ger den sanna fröjden,
Känslan blott försonar oss med Gud.

Den tanke, som vi finne uttalad i skaldens ”prosaiska fragmenter”, att, då menniskan afföll från gudomen, hon, till följd af sitt herravälde öfver hela den organiska naturen, drog denna med i sitt fall, men att, när menniskan — denna medellänk ”mellan ideerna och naturtingen”. — blifvit fullt återförenad med sin urbild, då äfven den natur, som hon invecklat i sin synd och sitt straff, skall blifva frigjord och återfå sin första paradisiska gestalt — denna tanke möter oss ofta jemväl i hans dikter. Vi hafva funnit den uttryckt i ”Suckarnes mystèr”. Vi finne den likaså i poemet ”Jorden”:

Hvem skapte dig så mörk, o moder,
Så tung och kall?
Hvem bjöd dig gråta dessa floder,
Ett verldshafs svall?

Ej tröstar glansen af din yta
Din sorgsne son.
Blott härmad är dess prakt, — der skryta
Blott ljusets lån.

Af rosor och af hyacinter
Din mantel ler;
Men tanken endast natt och vinter
Derunder ser.

Hårdt är ditt hjerta. Ej det ömmar
För barnens lott.
Ej blod i dina ådror strömmar, —
Metaller blott.

Hur grymt med våra qval du skämtar,
Med vårt begär!

Det bröst, som efter sällhet flämtar,
Du guld beskär. —

"O son, ej mörk jag skapad blifvit,
Ej kall jag var.
Den drägt, din ondska åt mig gifvit,
Jag sedan bar.

Gå, helga du på nytt din vilja!
Var åter ren
Och silfverhvit som dalens lilja
I månens sken!

Då, när min sorgetid har farit
Som moln förbi,
Skall jag ånyo, hvad jag varit,
Ditt Eden bli.

Och hänryckt uppstå till det möte,
Jag länge flytt,
Och bära i Gud faders sköte
Hans barn på nytt".

Det är samma tanke, som ligger till grund för den vackra dikten: "Kreaturens suckan":

Hvad suckar häcken,
Hvad nordans storm, som i tallen gnyr?
Hvad hviskar bäcken,
Der genom dalen han sakta flyr?
Hvad talar solen
Från kungastolen,
Hvad nattens måne, som från polen
Stum blickar ner i dalens vår?
Hvad tänker rosen eller sippan?
Hvad menar klippan,
Der hotande och mörk hon står?

"Vi mena, vi tänka, vi sucka, vi tala:
O menska, statt upp ur din nesliga dvala
Och höj dig till urlifvets riken igen!
Om sjelf till idéernas verld du vill flytta,
I ljusets idéer från mörkrets förbytta,
Som du vi förklarade följa dig än.

Du sjelf i materiens bojor dig lade.
Ack, samma förfärliga öde vi hade,
Ty följa vi måste hvarthelst du oss för.

Gemensam är kraften, som magiskt oss drifver.
Befria blott tingen, och frigjord du *blifver;*
Befria dig sjelf, och du fria dem *gör!"*

En annan tanke, som ofta återkommer i dessa dikter, är den kristligt-elegiska, att vägen till frigörelse och försoning endast går genom smärta och död, eller att, såsom det heter i poemet "Kyrkogården":

Blott smärtans brand är själarnas försoning,
Och glädjens hem på öknars väg man finner.
Blott den är till, hvars skugglif här försvunnit;
Blott döende man döden öfvervunnit.

— — — — — — — — — —

Tre gånger född den höge anden blifver:
Först af det lif, ur Ordets sköte svallar,
Af qvinnan se'n och slutligen af mullen.

I enahanda rigtning uttrycker sig skalden i sin "Bönesuck":

Ej nöjets bana, labyrintiskt slingrad
Kring rosenfält och glada myrtenlundar,
Oss för till ljusets' helga rike åter:
Försakelsen och striderna och döden
Allena höja oss från jordens grus.
Det yttre lifvets rosor måste falla,
Om paradiset innanför skall blomstra;
I natt förvandlas måste tidens solar,
Förr'n evighetens gyllne stjernor lysa
Och morgonrodnaden af högre verldar
Nedtränger segrande i stoftets natt.
Likt ljumma vårregn amma qvalets tårar
Den gudaplanta, som i oss förborgas,
Och blott med känslor af en namnlös plåga
Ur själens dunkla modersköte födes
Det gyllne Ord, som himlen nedlagt der.

I allmänhet gäller om dessa teosofiska dikter, att, i samma mån deras innehåll blir mer exoteriskt, och mystikens yttre skal faller bort,

kristendomens kärna mer och mer kommer i dagen. Alla öfriga äoner träda då i skuggan

För den, som hängde, prydd af törnets krona,
I rosenröd försoningsskrud på korset;

all skönhetens dyrkan gifver vika för hans tillbedjande, hela diktens fabelverld bleknar för hans åsyn:

Fly måste Venus, den af svanor dragna,
Violbekrönta, lekande gudinnan,
Begärets moder; fly den falske solgud,
Som harpan slår i Pindens lagerskogar;
Fly måste diktens alla gudamagter,
Mångfalden för det eviga, det ena,
Der helgelsens och korsets ord predikas,
Der blod och tårar mystiskt Gud försona,
Och Jesus tronar i serafers kor.

Att vi länge uppehållit oss vid "Liljor i Saron", kan rättfärdigas redan af de utdrag, vi ur dem anfört. Ingenstädes i sina dikter är STAGNELIUS mer egendomlig än här, och i intet annat lands litteratur finne vi till dem ett motstycke. Det är blott skada, att det tjusande skimmer, som hvilar öfver flera af dessa österlandets blomster, hos andra lidit afbräck genom mystiskt töcken eller metafysisk flygsand, äfvensom att i deras stundom alltför prålande drägt ligger ett misskännande af kristendomens höga enfald.

Flytte vi nu vår tanke till öfriga ämnen för den Stagneliska lyriken, faller oss genast i ögat fåtalet af sådana, som beröra den yttre verlden och dess tilldragelser. Så inåtvändt var detta skaldesinne, att, om vi undantage de tre sångerna öfver "Slaget vid Salamanca", "Slaget vid Vittoria" och "Slaget vid Waterloo", de tre

sångerna till kronprinsen CARL JOHANS ära*, samt den tredje af Elegierna, nästan alla de öfriga skulle kunna vara författade i hvilken tid och hvilket land som helst, och blott genom språket förråda sin nationalitet och ungefärliga tidsålder. För sina första episka dikter hade han visserligen, som vi sett, valt rent nordiska ämnen, men på samma gång, i sitt sätt att utföra dem, röjt hur svårt han hade att lägga bort det lyriska färgbrädet äfven när han ville göra bruk af den episka mejseln. Ty icke utifrån, men inifrån, men uppifrån, tog han sina djupaste intryck, och af yttre ting var det icke verlden, historiskt eller politiskt fattad, som väckte strängarne i hans lyra, men endast naturverlden, och äfven denna blott i sin egenskap af symbol för en ännu högre. Han besjöng alla de fyra "Elementerna", alla de fyra "Årstiderna", alla de sju "Planeterna"; han besjöng "Solen" och "Månen":

Det ljus, du lånar,
O sörjande måne,
Åt jordens nätter,
Du sjelf har lånat
Af solen.
Från himmelen kommer,
Från ljusets verld,
Det ädla, stora
Här nere.

Han besjöng "Aftonen" och "Midnatten"; "Näktergalen, Fjäriln och Rosen"; han sjöng till "Blommorna" i dalen:

* Utom dessa tre, nemligen Odet öfver "Carl Johan", "Högtidssång 1814", och "Öfver kronprinsens hemkomst efter fälttåget i Tyskland", innehåller äfven poemet "Dygdelära" flere strofer till samme hjeltes lof.

Än som Venus, krönt af nöjets myrten,
I den stilla blomsterdalens sköte
Du befalde dansande Chariter,
Amoriner, fjärilar och dufvor.
Än som vingud, rosenröd och frodig,
Purpurdrufvor om de gyllne håren,
Satt du glad vid blomsterkrönta skålar.
Än vid månens bleka ljus från Pindens
Lagerkullar steg du som Camena
Till din älskling med teorben neder.
Fräcka, ja, du blygdes ej att iklä'
Dig Minervas ljusa hamn och tala
Idel vishet med bombastisk tunga.

Grymma dårskap, o hur skall jag undfly
Dina snaror, dina blomsterbojor?
Dig jag dricker ur den fulla bägarn,
Dig jag kysser i hvar rosig flicka,
Dig jag läser i hvar bok jag öppnar.
O hur slippa dina trollband, hexa!

I poemets sednare del uppfångar vårt öra icke utan öfverraskning samma epigrammatiska ton, som klingar oss till möte ur Serbiska folksånger, och som i en nyare tid Runeberg så lyckligt slagit an i sin diktcykel: "Idyll och Epigram".

Hos en så högstämd sångmö som den Stagneliska har likväl hvarken den lekande ironien eller det sprittande skämtet någon varaktig stad. Äfven, när ett ögonblickligt löje flyger öfver hennes panna, glänser en tår i ögat. För hennes hufvud passar cypresskransen bättre än vinlöfvet, för hennes hand Melpomenes dolk bättre än Bacchantens tyrs. Stadigt håller hon sin blick rigtad mot stjernhvalfvet, och sänker hon den emellanåt ner till jordens blommor, är det endast derföre, att hon i dem tror sig se ned-

fallna stjernor. Ty här nere ser hon rundt omkring ej annat än fallna naturer, som lemnat sitt urlif, sitt rätta *jag*, långt bakom sig. Den blåa rymden är henne ett fängelsehvalf, der sol, måne och planeter tjenstgöra som fångvaktare. Allt lefver, men lefver i sorg. Ur sjelfva stenen hör hon slagen af ett hjerta; det är en fängslad ande, som bor der innanför. I ögat på hvarje blomma läser hon en själ, som letar efter sin himmel, men det är en bunden, en stum själ, som, af brist på ord, utandas sin längtan i doft. I vindens qvidande brus, i lågornas stigande mot höjden, i de suckande böljornas gråt mot stranden eller ilande fart mot verldshafvet, ser hon och hör hon ej annat än en aldrig hvilande hemtrånad. Och hur delar hon den icke sjelf! Hör hennes bekännelser:

I kedjor, o himmel, jag smäktar
Bland fiender här på en främmande strand.
Hvad ljufva, ambrosiska flägtar
Mig helsa från motsatta land!
De flyga så mildt öfver hafven
Från de saliga öar, der andarne bo;
De hviska så vänligt åt slafven:
Kom i doftande skuggor till ro!

O hvem för mig till de bygder åter,
Hvilkas mistning evigt här jag gråter?
Tecknar döden blott till frälsning banen?
Himmel! bära inga vingar svanen
Öfver oceanen?

Se, min sol vid åskors dunder
Sjunker häpen ned i natten
Mellan blodbestänkta skyar,
Och ett dödsmoln höljer verlden.
Ingen hoppfull stjerna blickar

Från det svarta hvalfvet neder,
Ingen broder ömt ledsagar,
Ingen vänlig fackla lyser
Mina fjät i ödemarken.
Allt, hvad förr mitt hjerta önskat,
Hvad som villkor nyss jag ansåg
För mitt korta lif på jorden,
Flyktar i ett evigt fjerran. —
Känslan af mitt eget väsen,
Af mitt eget qvalda väsen,
Blott är öfrig. Hör mig, himmel:
Mörda denna grymma känsla!
Sänd från eterns regioner
Ned en engel, som mig skördar! —
Jag är bönhörd. O han kommer!
Vingen doft i natten susar,
Och den hvita manteln flägtar,
Och det skarpa svärdet blixtrar,
Svärdet, som skall sönderhugga
Lifvets jemmerfulla knutar.
Dolda, underbara väsen!
Säg, hvad vill du? Ej mitt öga
Mägtar läsa i ditt *öga,*
Ej din mening kan jag fatta.
Stränge, kommer du som ovän,
Dölj det icke, att mitt hjerta
Döende må dig bespotta!
Kommer du som himlens budskap
Ned med fröjdens evangelium,
O så säg det, att med kärlek
Jag må störta dig om halsen!

För grafven jag ej bäfvar,
Så fridsam kullen är.
Guds kärlek vänligt sväfvar
I vestanflägtar der.
Så lugnt i jordens sköte,
Så gudatrygg, man bor:
Och solens ljus i möte
En verld ur natten gror.

Ej mer af nöden smärtadt,
Ej gäckadt mer af hopp,
Det sönderslitna hjertat
I blommor löses opp.

Ur mullen fram de blicka
Vid vestanvädrets sus
Och daggens tårar dricka
Oeh le i solens ljus.

Så kroppen hos sin moder
I stillhet slumra får;
Men anden från sin broder
Till fadren återgår.
Med solens gyllne öga
Kring rymderna han ser
Och sväfvar från det höga
I nya vårar ner.

Ur det skaldehjerta, som nu grafven länge sedan "löst opp i blommor", hade, medan det klappade på jorden, diktens rosor skjutit opp så ymnigt och yppigt, att vi knappt skulle väntat oss att i en skald, så rik på egna alster, tillika finna en lycklig öfverflyttare af andras. De öfversättningar, vi äge qvar af STAGNELIUS, äro utförda med så stor ledighet och konstfulländning, att man tror sig läsa originaldikter. Beklaga måste vi, att den yppersta af dem, en efterbildning af den bortröfvade "Proserpina" efter Claudianus, är afbruten redan i sin början. Den storartade inledningen, sitt mönster trogen så till anda som form, låter oss ana, hvilken skatt det hela, så fortsatt och fullbordadt, skulle ha blifvit för vår vitterhets museum af utmärkta kopior från antiken. Sådana har STAGNELIUS ytterligare skänkt oss i några efterbildningar af HORATIUS och PROPERTIUS. Från Tyskan har han återgifvit strödda stycken af GOETHE, af SCHILLER, af HERDER, af CLAUDIUS, af DE LA MOTTE FOUQUÉ

och, med synbar förkärlek, af August Wilhelm Schlegel, för hvars mästerskap i äldre och nyare konstformers behandling han delade den nya skolans beundran.

Då det icke varit skalden förunnadt att sjelf lägga sista handen vid sina skrifters utgifning och han för tryck långt ifrån förberedt dem alla, kan det icke förundra oss, att nu, så i afseende på språk som vers, åtskilliga smärre brister blifvit qvarstående. Till de mer störande måste vi räkna det ofta upprepade bruket af utländska uttryck, hvilka prosan gerna skulle vilja undvara, men poesien rent af skjuter ifrån sig. Om af skäl, hemtade från innehållet, *äoner* och *symboler* icke kunnat undvikas, borde åtminstone *idoler*, *aspekter* och *objekter* aldrig ha fått tillträde, lika litet som *astralisk*, *solarisk*, *infernisk* och *typisk*. Att på ett par ställen i operan "Cydippe" Fröja kommit in bland den Grekiska gudaskaran, kan som en glömska anmärkas. Metriska och prosodiska oaktsamheter * träffas icke sällan; ännu oftare lexikografiska egenheter ** och grammatikaliska miss-

* T. ex. ett vexlande bruk af *Ixīon* (*Saml. Skr.* I: 269) och *Ixĭon* (II: 315). *Egidskakarn*, med andra stafvelsen kort (I: 257 och 280). Ofta brukas tonlösa slutstafvelser såsom långa.

** *Förgudas*, i betydelsen af förtjusas, intagas ända till förgudning (I: 65). *Fasad*, i betydelsen af fasaväckande: *fasad arm* (I: 137), *fasad brudsång* (I: 183). *Förfalna* (I: 27) och *förblomstra* (II: 13), i betydelsen af vissna. *Behänga*, i betydelsen af det neutrala hänga på: *Harpan, som behängde den blanka marmorväggen* (I: 161). Som rim mot *stora* förekommer verbet *lora* (I: 147).

tag *. Men STAGNELII skrifter hafva ett allt för glänsande innehåll, att det skulle kunna fördunklas af dessa och dylika fläckar, hvilka, om ej döden ryckt pennan ur författarens hand, hade för honom varit lika lätt att utplåna som nu för läsaren att upptäcka.

Då STAGNELIUS icke sjöng, var han för det mesta stum. Derföre upptaga ock de prosaiska fragment, som man efter honom bevarat, endast några få blad i samlingen af hans skrifter. Dessa blad äro dock rika på betydelse för hvar och en, som vill djupare blicka in i hans verldsåskådning och närmare öfvertyga sig om hans lika storartade som oaflåtliga tankesträfvanden till lösning af skapelsens och lifvets vigtigaste

---

Man möter *besälla*, *beströmma*, och ännu oftare verbet *orma*. Efter Tyskan bildadt är adjektivet *kopparne* (*kopparne nyckel*).

* Ett ofta återkommande grammatikaliskt fel är *hvars* i st. f. *hvilkas:*

> — — *De gudars lof, hvars milda hand*
> *Ur öfverflödets horn besällat ha vårt land.* II: 19.

Likaså:

> — — — *Glimmande palatser,*
> *Hvars gyllne spiror sträcka sig mot skyn.*

Äfven händer, att en verbal entals-form följer efter ett subjekt i flertal:

> *Så länge ära, fosterland och dygd*
> *I deras hjertan mer än guldet väger,*
> *Skall, under evigt gröna tallars skygd,*
> *De frias skaror bo i tryggadt läger.* I: 129.

Och tvärtom:

> *Då fjärilars och vindars skara*
> *I dans kring hennes sköte fara.* II: 11.

frågor. De utgöra på samma gång förklarande bilagor till åtminstone några af hans poemer.

Många föremål ha skymtat oss förbi under detta vårt iltåg genom hela blomsterfält af dikter. Vårt ögonfäste har varit än ett epos, än ett drama, än den rika lyriska växtlighet, som vi sett sträcka sig ända mot synkretsens rand. Hur hastig vår öfverblick än varit, den har dock varit tillräcklig för vår öfvertygelse, att *den*, hvars snille gifvit lif åt dessa mångfaldiga skapelser, icke kunnat vara en skald af lägre ordning. STAGNELIUS var i sjelfva verket en af de mest ovanliga. Han var det redan genom den sällsynt rika utrustningen af naturgåfvor och anlag. Han var det genom sitt högt utbildade konstnärskap och genom det utomordentligt starka flödet af en skaldeåder, som, utan tvång och utan uppehör, skickade opp den ena kaskaden grannare än den andra. Han var det genom omfånget af sin diktkonst, som sträckte sig åt alla poesiens verldsdelar. Han var det genom arten af sitt snille, ty han diktade med sin reflexion lika mycket som med sin fantasi, hans hjerna och hans hjerta voro dervid i lika verksamhet, och hvarje känsla hade gerna en tanke till granne. Han var det genom den honom alldeles egna tonen i sin verlds-elegi. Han var det genom sin färgrika inbillning, genom sina glödheta sinnesintryck, genom sitt brinnande hjerta. Och hvad var han icke genom sitt

mästerskap öfver språket? Här upprepa vi hvad ATTERBOM en gång yttrade: "aldrig har vårt modersmål klingat skönare från någon skalds harpa: det blommade under hans fingrar: vid hvarje nytt ackord slog det ut en ny rosenknopp". Utan att i ringaste mån försumma den melodiska sidan af språket, den hos oss vida mer utbildade, var det företrädesvis på dess harmoniska, som han öfvade sin trollmagt: det var åt den metriska versen han gaf ett välljud, som man förr varit van att finna endast hos den rytmiska. Man behöfver blott höra hans ode "Endymion":

Skön, med lågande hy och slutna ögon,
Slumrar herden så ljuft i månens strålar.
Nattens ångande vindar
Flägta hans lockiga hår.

Stum, med smäktande blick och våta kinder,
Honom Delia ser från eterns höjder.
Nu ur strålande charen
Sväfvar hon darrande ned.

Och af klarare ljus vid hennes ankomst
Stråla dalar och berg och myrtenskogar.
Utan förerska spannet
Trafvar i silfrade moln.

Herden sofver i ro. Elysiskt glimma
I hans krusiga hår gudinnans tårar.
På hans blomstrande läppar
Brinner dess himmelska kyss.

Tystna, suckande vind, i trädens kronor!
Rosenkransade brud, på saffransbäddar
Unna herden att ostörd
Drömma sin himmelska dröm!

När han vaknar en gång, hvad ryslig tomhet
Skall hans lågande själ ej kring sig finna!
Blott i drömmar Olympen
Stiger till dödliga ned.

På samma sätt har i vårt språk aldrig tillförene den femfotade jamben haft ett sådant ljudfall, en sådan spänstighet, en sådan metallklang som hos denne skald. Det är också i denna starka utbildning af hans diktspråks harmoniska element som man har att söka förklaringen, hvarföre hans poesi i allmänhet bättre egnar sig för deklamation än för tondiktning; ty om än förtjusande undantag finnas, sådana som "Necken" och "Amanda", står dock ofta tonsättaren förtviflad att här i blotta språkets takt och harmoniska talförhållanden finna musik på förhand, finna sitt eget arbete till en del undangjordt. Alla de ljudskatter, hvilka vårt malmrika tungomål gömmer i sina djupa schakt, allt dess silfver och allt dess jern, hade denne tyste ensling en egen slagruta att upptäcka, en förunderlig konst att uppsmälta och en nästan förledande lätthet att utsmida och att, efter behof, ja stundom utöfver behof, utprägla, inpassa och förbruka. Det är derföre som af hans vers, redan i dess yttre form, örat vanligen smekes, men också någon gång kittlas och icke så sällan skakas, allt eftersom den sjunger som en flöjt, eller klingar som en glasharmonika, eller klagar som en själaringning. För honom var det lika omöjligt, som för Greken, att till det skönas omslag nyttja en skroflig yta, eller inkläda en poetisk tanke i en knagglig form, hård för tungan, skärande för örat. Redan som musikalisk ordkonstnär intager derföre STAGNELIUS ett aktadt rum i vår vitterhet, och har i detta, som i andra

fall, icke varit utan inverkan på ett yngre slägte af skalder.

Vi ha, under framhållandet af hans förtjenster, icke förbisett hans lyten. Vi ha anmärkt ett sådant i hans fantasi, genom dess benägenhet att i framställningen af det sköna inrymma ett hörn äfven åt det vällustiga. Vi ha anmärkt ett annat i hans poetiska diktion, med afseende på den slösaktighet hans sång företer med täta och granna koloraturer. Vi ha funnit ett lyte i hans spekulation, genom dess uteslutande från kristendomen af dennes mer ljusa och tröstliga läror, och dess ensidiga uppfattning af den kroppsliga tillvaron såsom ett blott fängelselif, af jorden såsom endast en stor straffkoloni. Vi skulle ytterligare kunna uppleta ett fel i hans mystik, genom dess smak för frammanande af demoniska skenbilder, och möjligen äfven i hans temperament, genom dess lutning åt det slags hypokondriska egensinne, som fråssar med sorgen, njuter af att idisla dess bitterhet, och sjelfbehagligt insveper sig i manteln af dess dimmor. Men hos STAGNELIUS var sorgen alltför verklig, för att någon skulle vilja tadla dess halsstarrighet. Dess källa låg i det organiska lidande, som grymt förföljt honom ända från vaggan och ej lemnade någon ro: hans hjerta slog ej ett slag, som ej var plåga. Redan detta kunde vara nog för att låta honom se verlden genom ett sorgflor. Men äfven i öfrigt var hans personlighet så sammansatt, att ingen bättre än han kunnat besanna JEAN PAULS ord: "en stor

poetisk själ blir lättare allt annat på jorden än lycklig".

På gränsen mellan barndom och ungdom hade STAGNELIUS fäst sitt hjerta vid en ung leksyster. Denna första kärlek var ej obesvarad, men slutade som vanligt. *Han* blef student, och *hon* en annans brud. Hon uppbrände samma dag en mängd verser, redan förut fulla af lågor. Det var om henne han skref:

Min var hon, min i fordna dar,
Nu endast min i mina sånger.
Jag såg den hulda tusen gånger,
Men aldrig, aldrig min hon var.
Din hand — jag vill den ej begära.
Se, törnet uddas på min stig.
Att bjuda, älskade, åt dig
Jag har ej lycka, har ej ära *.

Att med ett bröst, fullt af lidelser, han äfven sedermera älskat, yppa mer än nog hans lyriska bekännelser. Men hans skygghet, hans sjuklighet, hans tafatta skick och allt annat än vackra

* Det har all sannolikhet för sig, att det bref från en af STAGNELII systrar, hvarpå skaldens svar läses i Eichhornska upplagan af hans skrifter, sid. XII och XIII, haft afseende på denna första ungdomskärlek, och att systern genom ett eller annat meddelande sökt väcka förhoppningar, hvilka brodern visar ifrån sig såsom alltför smickrande och barnsliga. Han vill ej rätt tro henne, ej dåra sig sjelf, ty "ack — skrifver han — glest blomstra i frånvarons vinter minnets eterneller". Ett ännu lefvande vittne hörde en gång, långt efter skaldens död, hans åldriga mor med rörelse tala om den bortgångne och utropa: "Se, der kommer hans Amanda", i det samma friherrinnan H. inträdde i rummet, den samma älskvärda Constance M., vid hvilken han som ung fäst sig så lifligt. Sjelf förklarade skalden mer än en gång för sina närmaste, att han i Amanda besjöng ett ideal, hvars motsvarighet icke fans och aldrig funnits på jorden.

utseende stegrade mer och mer till visshet hans misströstan om återkärlek af något qvinligt väsen.

För timlig nöd gick han fredad. Hans behof voro små och få: det förnämsta var bläck, pennor och papper. Hur han var klädd bekymrade honom lika så litet som hvad han åt. Hans tankar voro på helt andra håll. När man understundom på hufvudstadens gator mötte den unge, bleke enstöringen med den hastande gången, de insjunkna kinderna, de mot marken sänkta ögonen, och man då gaf akt på, hur han stötte emot alla föremål, som han möjligen kunde komma åt, föreföll han visserligen en hvar sällsam och besynnerlig; men hvem anade väl hvad som hvälfde sig inom denna ovanligt formade panna, ett lockbete, som det tycktes, för alla frenologer; hvem kunde drömma om, att hans tankar då voro långt från Stockholm, voro i Valhall eller i Olympen, i en fornsvensk kungaborg eller ett grekiskt gudatempel, voro hos Wladimir i Theodosia eller hos Svegder i berget, hos Bacchanterna i Thebe eller hos Martyrerna i Karthago? Detta var *hans* umgänge. Och i hvilka stora tankar lefde han ej för öfrigt? De största och högsta, som menniskoanden förmår att tänka. Tingens upphof, den synliga verldens sammanhang med andeverlden, skaparens förhållande till sin skapelse, menniskosjälens fall ur sitt första paradis, fallets utsträckning till hela naturen, naturens hemlighetsfulla språk i symboliska hieroglyfer, kampen mellan ljusets

magter och afgrundens, mellan det himmelska och det diaboliska, mellan anden och materien, slutligen korsets saliggörande betydelse och försoningens stora hemlighet — det var på sådana ämnen som hans tanke rufvade, det var åt sådana som hans fantasi sökte att gifva bilder och form. Hvem kan undra, att jordiska föremål lätt undgingo ett sinne, så upptaget af öfverjordiska och af underjordiska? Ty äfven till de sednare ville han intränga och frambesvärjde ej ogerna det stygga och fula för att låta det besegras af det sköna. Lika hemmastadd som han var med äonerna *, dessa ljusets skinande förstar, — om *dem* har han mer än en gång sjungit —, lika godt kände han till demonerna i det eviga mörkret, — med *dem* har han mer än en gång brottats. Det var icke med ringa ting som STAGNELIUS under sitt korta lif var sysselsatt, det var icke på småsaker som hans dagar förslösades. Nej, hvarhelst vi möta honom i hans dikter eller följa honom på hans jordiska bana, vi se öfverallt spåren af en stor själ, om vi än stundom se tårarne af en förvillad.

En snillrik författare har yttrat, att i den äkta skalden fins något på en gång af en heros

* Ehuru hos STAGNELIUS detta ord vanligen har sin gnostiska betydelse af *eviga ljusandar*, möter man det dock hos honom någon gång i dess mer allmänna af *långa tidsåldrar*. Så t. ex. i "Bacchanterna":

Äoner af oändlig glädje för min blick sig öppna.

Likaså i "Martyrerna":

Och i äoners skiftande äoner
Är magten, äran, herrligheten din.

och af ett barn. På STAGNELIUS träffar detta in. En heros i tanken, i fantasien, i lidandet, var han ett barn i allt verldsligt. En sådan karakter har något outtömligt, som ej låter sig fullt beskrifva; det är på sin höjd hvardagsmenniskan man kan upplösa i ord; med STAGNELIUS lyckas det ej. Men vi läsa honom bäst i hvad han sjelf skrifvit: vi ha icke förlorat honom, så länge vi ännu äge honom *der*. För vår litteratur var hans tidiga bortgång en oberäknelig förlust, men på samma gång vi sörje öfver, att STAGNELIUS ej längre fick sjunga, är det vår tröst, att han längre slapp lida. Vi kunne ej dölja för oss, att bortom stjernorna var hans rätta ort. Allt, hvad vi här nere kalla ljus, var för honom endast skuggan af ett annat.

Hans ensliga lif, undangömdt som en bäck i villande skog, stannade lika obemärkt som det runnit. En morgon — det var den tredje april 1823 — fans han, vid städerskans inträde i rummet, liggande död på sin bädd, utan att man dagarne förut hos honom lagt märke till något stegradt lidande. Ingen hade hört hans sista suck. Ensamheten, som varit hans trogna följeslagerska genom lifvet, hade ej heller öfvergifvit honom *nu*. Att ett länge sjukt skaldehjerta brustit, väckte ingen vidare uppmärksamhet, och då, några dagar sednare, Maria kyrkogård emottog hans stoft, funnos ej många, som ens visste namnet på den som begrofs. Han öfverlefdes af de gamla föräldrarne, till hvilka tidningen om sonens befrielse kom mer som en fridshels-

ning än som ett sorgebud. Den silfverhårade fadern utbrast: "Han var icke skapad för denna verlden. Gudi lof! han äger nu det lugn, han *här* aldrig kunde vinna. Vi torde snart råkas till en evig omfamning". Den torfva, som betäcker skaldens ben, fick i tretton år vänta på en minnesvård, men sjelf har han i sina skrifter rest sig den bästa. Ur dem talar, nej, sjunger en ande, som, skakande sina bojor, finner friheten blott i diktens rymder: en forskande, sökande, orolig ande, som, husvill på jorden, ryckes mellan himmel och afgrund, med öra och med toner för både den enes jubel och den andres klagoskrän: en brinnande, älskande, skön men sjuk, ande, som, ömsom i hänryckningens feberglöd, ömsom med ruelsens blodstårar, stiger och — sjunker, flyger och — faller, men, full af harmoni i utbrotten af sitt segerrus, är melodisk ännu i sin förtviflan *.

* STAGNELII lefnadsålder utgjorde 29 år, 5 månader och 20 dagar. På Maria kyrkogård hvila två skaldehjertan under samma sten. Grafven, som förvarar STAGNELII stoft, blef nemligen, efter sexton år, öppnad för att emottaga äfven KARL AUGUST NICANDERS, och den Ölandssten, som 1836 blifvit rest på den förres hvilorum, betecknar nu, genom en tillagd inskrift, äfven den sednares.